SELİM İLERİ

Mel'un

BİR US YARILMASI

4. BASKI

§

ROMAN

"Yalnızlığım için içiyordum.
İnsansızlıktan donmamak, ölmemek için.
Delirmeme ramak kalıyor, yine içiyordum.
İkinci Sayru, 'Evine dön! Evine dön!' diyordu;
dinlemiyordum onu."

Fakat neden?

"Tam o senelerde, herkesin Rus salatası olarak bildiği,
patatesli, kornişonlu, mayonezli salata birdenbire
Amerikan salatası oldu."

Hayat mı dekor mu?

"En büyük işkence, Şark nedir, Garp nedir bilmemektir.
İki âlemin ortasında yaşıyorsun ve ikisi arasına
sıkışmışsın, haberin yok!"

Asırlar mı, cinnet mi?

"Sayru söyle bana: Hangi kardeşini, kardeşimi
öldürdüm? Kaç kardeşimi öldürdüm?"

Taht için kan dökenler, vicdanını kaybetmiş
bir insanlık mı yarattılar?

Usta'dan bir başyapıt!

twitter.com/everestkitap
ISBN-13: 978-605-141-613-7
9 786051 416137
www.everestyayinlari.com

EVEREST

SELİM İLERİ

1949'da İstanbul'da doğdu. 19 yaşında *Cumartesi Yalnızlığı* isimli ilk öykü kitabı yayımlandı. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeki öğrenimini 1972'de yarım bıraktı. 1976'da *Dostlukların Son Günü*'yle Sait Faik Hikâye Armağanı'nı, 1977'de *Her Gece Bodrum*'la Türk Dil Kurumu Roman Ödülü'nü aldı. Romanları ve öyküleriyle edebiyat çevresinde geniş yankılar uyandırdı. *Yaşarken ve Ölürken* (1981) *Milliyet Sanat* dergisince yılın romanı seçildi. *Kırık Bir Aşk Hikâyesi* adlı senaryosu Sinema Yazarları'nca 1982-83 mevsiminin en iyi senaryosu ödülüne layık görüldü. *Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın* (1991) Türkiye Yazarlar Birliği Roman Ödülü'nü aldı. *Allahaısmarladık Cumhuriyet* adlı oyunu 1997'de hem Afife Jale hem de Avni Dilligil ödüllerini aldı. İleri'ye 1999 yılında, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti "televizyon" alanında Kültür-Sanat Ödülü verdi. Radyo çalışmaları dolayısıyla aynı yıl Dialog Medya Ödülü'nü aldı. 2001'de *Bu Yaz Ayrılığın İlk Yazı Olacak* yayımlandı ve 2002 Orhan Kemal Roman Armağanı'yla ödüllendirildi. Selim İleri ayrıca, 2003 yılında *Uzak, Hep Uzak* adlı deneme kitabıyla Sedat Simavi Edebiyat Ödülü'nü, 2005 yılında *İstanbul'un Sandık Odası* adlı kitabıyla da TYB'nin Hatıra-Gezi alanındaki ödülünü, 2012'de ise Aydın Doğan ödülünü aldı. Aynı yıl Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü'ne layık görüldü. Selim İleri'nin bütün kitapları Everest Yayınları tarafından yayımlanmaktadır:

Destan Gönüller/Fotoğrafı Sana Gönderiyorum (cep boy) (2009), *Annem İçin* (2009), *Kırık Deniz Kabukları* (2009), *Son Yaz Akşamı* (2009), *Ay Işığı* (2009), *İstanbul İlk Romanımda Leylâk* (2009), *Yaşarken ve Ölürken* (2009), *Bir Akşam Alacası* (2010), *Dostlukların Son Günü* (2010), *İlkgençlik Çağına Öyküler - 1,2* (2010), *Bu Yalan Tango* (2010), *Oburcuk Mutfakta* (2010), *Kar Yağıyor Hayatıma* (2010), *Her Gece Bodrum* (2010), *Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın* (2010), *Gramofon Hâlâ Çalıyor* (2010), *Cemil Şevket Bey Aynalı Dolaba İki El Revolver* (2011), *Solmaz Hanım Kimsesiz Okurlar İçin* (2011), *Daha Dün* (2011), *Yağmur Akşamları* (2011), *Bu Yaz Ayrılığın İlk Yazı Olacak* (2011), *Yarın Yapayalnız* (2011), *Hepsi Alev* (2011), *Bir Denizin Eteklerinde* (2012), *Yaşadığım İstanbul* (2012), *Ölünceye Kadar Seninim* (2012), *Hayal ve Istırap* (2012).

MEL'UN

Bir Us Yarılması

Selim İleri

§

Yayın No 1172

Türkçe Edebiyat 419

Mel'un
Bir Us Yarılması
Selim İleri

Kapak tasarım: Utku Lomlu
Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

©2013, Selim İleri
© 2013; bu kitabın tüm yayın hakları
Everest Yayınları'na aittir.

1. Basım: Mart 2013
2. Basım: Mart 2013
3. Basım: Mart 2013
4. Basım: Nisan 2013

ISBN: 978 - 605 - 141 - 613 - 7
Sertifika No: 10905

EVEREST YAYINLARI
Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (212) 513 34 20-21 Faks: (212) 512 33 76
e-posta: info@everestyayinlari.com
www.everestyayinlari.com
www.twitter.com/everestkitap

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık
Matbaa Sertifika No: 12088
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8
Bayrampaşa/İstanbul
Tel: (0212) 674 97 23 Faks: (0212) 674 97 29

Everest, Alfa Yayınları'nın tescilli markasıdır.

Ayşe ve Hüseyin Sarısayın'lara

"Git, bir an önce çek git bu mezbahadan"

Shakespeare (*III. Richard*'dan)

"Anneciğim
(...) yanıma bazı sevgili oyuncaklarımı aldım yalnız (...)
Kovulan çocuk"

Halit Refiğ (annesine, sekiz yaşındayken yazdığı mektuptan)

Birinci defter

Ne kadar sürdü, kaç gün, kaç hafta, kaç mevsim, kaç sene, bilmiyorum. Fakat ıstırap kasırgasından sonra büyük ümitlerle yeniden başlıyorum.

Güzel bir sabah. Kuşlar cıvıl cıvıl ötüşüyorlar. Kuşların korosunu dinleyerek balkonumda tek başıma oturuyorum ve bu satırları yazıyorum. İnsanın her şeye kırıldığı anlar gelip geçicidir. Benimkiler de işte gelip geçti. Mâzinin yaralarını unutmaya kararlıyım.

Kuşlar hep bir ağızdan ötüşüyorlar, "Evet! Evet!" diyorlar, "Unut artık!"

Çocukken bilhassa hanımların yanımda bağıra çağıra konuştukları kuş dilini bir türlü öğrenememiştim ama, şimdi hakikî kuşların söylediklerini açık seçik tercüme edebiliyorum.

Mesudum.

Asabım bozuk kalktım. Zira yelloz, cesaretimi kırmak için "Bu 'büyük ümitler', Charles Dickens'ın *Büyük Umutlar*'ını çağrıştırıyor" diyecek. Adım gibi biliyorum. Memleketimizde kelimeler, taa Reji İdaresi'nden beri, yabancının tekelindedir.

Ne kadar kayıtsız kalmaya çalışırsam çalışayım, hatta, oradaki umudun bekleyiş olduğunu bilmeme rağmen, yine kaygılar kuşanacağım. Esasen bu sabah kuşlar ötmüyorlar.

Yellozlar ve et kafalı oğlanlar yazdıklarımı boyuna gözetliyorlar. Yayınevleri onlara teslim edilmiş. Alnımın kara yazısı!

Yelloz, tek kaşı kalkık, soracak: Nedir bu yazdıklarınız?!

Hayatımdan hakikî hayat sahneleri.

Kara cahillere Reji İdaresi'ni anlatmak, açıklamak gerekecek.

Dickens (1812-1870), para ve şöhret hırsıyla, ikinci sınıf okurların taleplerini göz ardı etmez; kapısına yapışıp kalmış matbaacılardan talepleri tek tek öğrenmeye çalışır, bu talepler çerçevesinde orta malı şeyler yazardı. Zannım odur ki, bugünün çok satan muharrirleri de aynı metodu uyguluyorlar.

A yelloz! A et kafalı oğlan! Peşinen yanlış tercüme etmişsiniz: Umutla bekleyiş aynı şey değildir. Umutta bekleyiş, beklenti vardır ama, her bekleyiş umutlu değildir. Esasen bütün bekleyişlerim ümitsizdi.

İçim kapkaranlık.

Vaktiyle bu yellozlardan biri bana "Hayatın güler yüzünü yazınız" demişti. Bugünün okuru karanlık, karmaşık metinlerden hoşlanmıyormuş.

Bizde vaftiz ve aforozun olmayışına oldum bittim üzülürüm.

Dün yazdıklarımı okudum; Dickens dolayısıyla ecnebînin yazdıklarına karşı olduğum zannedilebilir. Ecnebînin yazdık-

larını bilmez değilim. Hatta, ecnebînin yazdıklarına hayranlığım vardır. Fakat ortalığa düşmüş örneklerden hoşlanmam.

Meselâ hiçbirinin aklına *Kızıl Oda* gelmez. Bu eser bohem çevrelerin içyüzünü aksettirir. Uzaktan şatafatlı sanatkâr dünyası şimdi mercek altında bütün süflîliğiyle gözler önüne serilmiştir. Fransızca tercümesini bir türlü bulamadım -dilimize çevrilmemiştir-, bu sebeple *Kızıl Oda*'yı okuyamadım. Bununla birlikte, yazdıklarımda -on binlerce sayfa!- yer yer *Kızıl Oda*'nın havası eser. Strindberg'in *Baba*'sı yetip arttı bana.

Ibsen'e zaafımı da saklamam.

Muhsin, *Baba*'yı *Cehennem* yapmış. Bizans'ın müesseselerinden başlayarak, hayatımız bir adaptasyonlar silsilesidir.

Muhsin, Heinrich'e beş kuruş telif hakkı ödemeden, *Mavi Melek*'i -*Pröfesör Unrad- Şehvet Kurbanı* yapmıştır. Hoş, *Profesör Unrad*'ı okuyup okumadığı da meçhuldür.

Öyleyken, edebiyatımız ve sanat hayatımız çalıntılar üzerine kuruludur.

Cahide'yi ilk kez *Şehvet Kurbanı*'nda gördüm. Gördüm ve seyrettim. Cahide, Muhsin'in yuvasını yıkıyordu.

Defterimin sayfaları çok güzel. Yukarıdakiler ve şimdi yazdıklarımın dışında defterimin sayfaları bomboş. Yazdıkça hepsinin ırzına geçeceğim.

Libidom yüksekti. Hep elimde dolaşırdım.

Benim bütün derdim bir ilâhe düzmekti.

Yellozlar ve et kafalı oğlanlar bu cümleyi beğenecekler: Hızlı, uçuk, porno girizgâh!

Yellozun Dickens'ı kolay yazamazmış. Saçımı başımı yoluyorum diyor. Yazmak için oturuyormuş, hiçbir şey yazamıyor-

muş. Yazdıklarını yırtıyormuş. Böyle günlerinde kendini sokağa atıyor, geceyarıları Londra'nın sefil mahallelerinde dolaşıyor.

Kaç geceler İstanbul'u öyle köşe bucak dolaştım.

Hepsi geçer Sayru, hepsi geçer!

Bir de şunu ekleyeyim: Yazdıklarımı okudum; vaftiz, aforoz meselesinin anlaşılmayacağını fark ettim. Efendim açıklayayım: Yazar burada yellozun editörlük koltuğuna apar topar oturmuş oturtulmuş olduğunu kast etmekte; oraya oturabilmek için, tıpkı hıristiyanlıkta olduğu gibi, bir rahibin kabulüne ihtiyaç duymaktadır. Yine aynı şekilde, zorunlu hallerde koltuğun boşaltılması için edebiyat kilisesinin aforozundan medet ummaktadır...

Anlayana sivrisinek saz!

Günlerden pazar. Hava sıcak. Gökyüzü masmavi. Kahvemi balkonda içtim. Mevsim erken geldi. Gerçi sonra bozar.

Pazar günlerinden nefret ederim. Çocukluğumda, erkeklerin çizgili pijamalarını çıkarmadıkları, traşlı suratları, kirli fanilalarıyla gezindikleri, marsık kokulu, lâubâli, iğrenç bir gündü. Erkeklerden gecelik entarisiyle dolaşanlar büsbütün ortalıktan kaybolmamıştı. Kadınlar mutfakta boyuna bir şeyler pişirirler, kızartırlar, kavururlar. Annem leğende sararmış çamaşırları çivitlerdi.

Hamam yakılır, ev hamam otu kokardı. Pazar günlerinin iğrençliği o hamam otu kokusundandır. Kokunun ne kadar müstehcen olduğunu kimseye anlatmadım. Halbuki anlatılmaya değer.

Müstehcen kokuya mutfaktan kabak, patlıcan kızartmasının kokusu karışırdı. Başka ne pişerdi? Kışsa, kıymalı karnabaharın, kapuskanın ağır kokuları.

Cahide pişirmezdi. Cahide'yi puf böreği kızartırken gözümün önüne getiremiyorum. Sarah da herhalde pişirmezdi,

omlet, kotlet filan. Tiyatroya yetişecekler. Ah Sarah, büyük aktris!

Tahayyüllerimde Sarah daima Queen Elizabeth'tir.

Hamam otu kullanmaya başladıktan sonra etek traşımı daima yarısı traşlı yarısı traşsız bıraktım.

Pazar günleri futbol maçları radyodan naklen verilirdi. Komşulardan gelen maç seslerine büyük matematik âlimi tahammül edemezdi. Derken kavga çıkar; Havva annemle babam her pazar kavga ederlerdi. Büyükannem bizdeyse, uluyarak dualar okur. Sonra dayak faslı başlardı. Dayağı çocuklar yer.

Aynı gün fakat akşamüzeri yazıyorum:

Bir kadeh rakının yanına kirlihanım peyniri iyi giderdi, fakat artık bulunmuyor, fiçı peyniri, dışı küflü. Kirlihanım peynirinin yerine ithal rokfor modası başladı, parası olana.

Balkonda oturuyor, bir kadeh rakımı yudumluyorum.

Pazar akşamlarından hâlâ, ertesi sabah leylî mektebe gidecek bir çocuk kadar korkarım. Pazar gününden, bu evden, dayak faslından kurtulacağıma sevineceğim yerde, annebaba ihtiyacı duyar, bir köşeye siner, büzülüp kalırdım.

Art arda kapanan büyük kapılar, demir kapılar, sireni andırır zil sesleri, geniş ve karanlık koridorlar. İşkenceler avlusu. İstiklâl Marşı'ndan sonra bizi sınıflara tıkarlardı.

Balzac'ın hayatında yatılı okul dönemi bir yıkımdır. Edebiyat, daima edebiyat! Bu sebepten ötürü Honoré de Balzac'la aynı kaderi paylaştığımızı düşünürüm.

Rokforu -alabildiğim zamanlar- tereyağıyla karıştırıp çoğaltıyorum.

Avluda top oynayan çocuklar bağırışıp çağrışıyorlar. Çiçeklerin, tarhların, mermer havuzdaki nilüferlerin ve kurbağaların, tatarcıkların arka bahçesi. Ben daima arka bahçedeyim. Mehtaplı gecede -o zamanlar aysar olduğumu bilmiyordum-

yatakhaneden kaçarak, merdivenleri sessizce inip arka bahçeye çıkıyorum. Dolunay gümüş rengi parlıyor. Serin güz gecesi. Rüyalar içinde. Havuz kenarında mermer deniz kızı oturuyor. Ona âşığım; ilk aşk! Ona gerçekten âşıktım. Gümüşî ay ışığında yavaş yavaş yürüyorum. Artık baş başayız! Alnındaki mermer büklümleri gizlice okşardım.

Arka bahçeye bakan mutfaktan kışladakileri andırır aş kokusu geliyor.

Hangi acıyı, hangi kederi yazmam gerektiğini bilmiyorum.

Sonra ses patlıyor: "Sayru! Geri dönemezsin!"

Hayır, yanlış anlaşılmasın, Batı edebiyatına hiçbir zaman kapalı olmadım. Hatta en yenileri, meselâ Kafka'yı dikkatle okudum.

Kafka *Değişim*'de neyi anlatmak istiyordu? (*Değişim*'i şimdi *Dönüşüm* yaptılar. Bir türlü karar veremiyorlar.) Bu konuda birbirini tutmayan, birbiriyle çelişen yığınla yorum var. Ama bir gerçeklik de, bir yazar fantezisi de olsa, korkunç olan, sabah sabah insanın kendini hamamböceği -bu da değişti! Kınkanatlılardan iri bir böcekmiş- hissetmesidir. Benim bazan gece de hissettiğim olmuştur.

Eve dönmüşsünüzdür. Çukurcuma'daki kümese. Yalnız, küskün, kendi kendimle sürekli hesaplaşma içinde. Müthiş bir umarsızlığı örtbas etmeye çalışarak. Mutfağın ışığını yaktığınızda, kınkanatlılardan mı kınkanatsızlardan mı olduğunu bilemediğiniz iri bir böcek duvarı ya da fayansı arşınlamaktadır. Bir tür volta atış. Duyargaları ışığı sezinler, ışığa duyarlıdır bunlar. Telâşla kaçışır, ölüm, içgüdüsünde kendini duyumsatır böceğe. Sonsuz bir koşu başlamıştır şimdi.

Gregor Samsa'nın da kızkardeşi onun öldürülmesini istiyordu, kibarca konuşarak 'ortadan kaldırılmasını'. Et tırnaktan ayrılmaz dedikleri bu olsa gerek...

Eskiden karafatmalar vardı. Çukurcuma'dakilere Alman tipi hamamböceği deniyor. Bazan öldürüyordum Alman tipi hamamböceklerini -bu cinayetlerimin cezaî bir müeyyidesi yok-; gelgelelim, iç karanlığımla boğuştuğum alabildiğine mutsuz geceler, pek de irkiltici, iğrenç gelmiyor hamamböcekleri. Koca doğada onların yeri niye olmasın?! Kimi zaman da her şeyin tıkırında gittiğini düşünüp, haydi bir gece daha yaşasınlar, diyorum. (Sanki yarın gece onları bulacağım. Kim bilir nereye sıvışmış olacaklar.) Ama çoğu geceler 'sıradan' bir insan olarak kapıyı açıp eve girdiğimde ilk işim mutfakta böcek avına çıkmak olurdu.

Sıradanlık, herkes gibi olmak ardı sıra kötülüğü getirir: Ölsün hamamböcekleri!

Hayat adında muazzam bir kötülüğün ortasında yaşıyoruz. İnsanlar birbirlerini aşağılıyorlar. Aşağılananlar da bir başkasını, başkalarını bulup onu, onları aşağılıyorlar. Herkesin aşağılandığı bir hayatta Alman tipi hamam böceklerine, karafatmalara, hatta Gregor Samsa'lara merhamet duymak elbette kimsenin ruhundan geçmiyor...

Tahmin ettiğim gibi mevsim erken gelmiş. Balkona çıkmamla içeriye girmem bir oldu. Isırıcı bir rüzgâr esiyordu.

Hırkamı giyip tekrar çıktım, balkon pencerelerini tek tek kapattım. Baktım, bitişikte Matmazel Zizi'nin pencereleri zaten kapalıydı.

Kibrit kutusu kadar beyaz peynir, bir dilim -ince- kızartılmış ekmek ve iki dilim domatesten ibaret kahvaltımı ettikten sonra kitaplığımı yeniden düzenlemeye karar verdim. Her defa başlıyor, fakat hep yarım bırakıyorum.

Bu kez kararlıyım; hiç değilse, Osmanlı tarihine ait eserleri bir araya toplayacağım. Tarihini bilmeyen bir millet onu yeniden yaşamak zorundadır. Ömrümün büyük bir kısmı tari-

himizi öğrenmeye çalışmakla geçti. Özümseyip öğrendim mi, söylemek, değerlendirmek bana düşmez.

Tarih öğretmenimiz Sidikli Server Bey (Servet?), "Tarihimiz bir deryadır evlâtlar!" derdi.

Osmanlı'ya tesirini inkâr için bizim Köprülü, Bizans'a geri dönmüştür. İddialı, inkârcı, bilgiç bir geri dönüş. Halbuki fermanların Bizans sarayındaki gibi altınla, kırmızı ve lâcivert renklerle yazıldığını kabul etmek zorunda kalmıştır.

Fetihnâmelerin litterae laureate'lere benzerliğini söylemiş fakat fetihnâmeler daha eskilerde de vardı diyerek, benzerliği bu defa da inkâr etmeye yeltenmiştir.

Hep inkâr! Zira Bizans'tan bize hiçbir şey tesir etmemiş olacak.

Bizans'ın imparatoru her hafta kiliseye gidecek, halkın arzuhallerini doğrudan doğruya (bizzat) alacak, padişah da her hafta İstanbul camilerinden birine gidecek; padişahın her cuma İstanbul camilerinden birine gidişi bu eski âdetle ilgili görülmeyecek. Elinden gelse, kiliseden dönme camileri biz inşa ettik diyecek. Diyemediği için o meseleyi deşmiyor. Pekâlâ biliyor ki, Osmanlı aşağılık duygusuna kapılmayarak Bizans'ın müesseselerini kendine tanzim etmiş. Senin aşağılık duygun nereden geliyor?!

Tavâşîler bizde Abbasîler'den başlayarak vardı diyorsun; iftihar edilecek iş midir? Adamın hayalarını bur, karşısına geç keyif çat. Siyah tavâşî Kâfur'u, Altuntaş'ın Şeker ismindeki tavâşîsini misal veriyorsun. Siyah ve beyaz tavâşîler pek boldu diye kahkahalar atıyorsun. Maaşallah!

Bu hepten, toptan inkâr değil mi ki, bir gün de seni Osmanlı mâzinden söküp atacaktı; hiçbiriniz hesap etmemişsiniz, vah vah.

Bugün bol bir ilkyaz güneşi gözlerimi kamaştırıyor.

Tarih, daima tarih. Fakat bilhassa Osmanlı tarihi.

Tarih deryası içinde çok zaman kayboldum.

Annem iki taneydi: İlki, ahretlik kılıklı, çivitli suya sarırık beyaz çamaşırları -iç çamaşırları, donlar, fanilalar- bastıran. İkincisi, Jülide Hanımefendi, yüksek kadın, piyano çalardı. Salon hayatının yüksek kadınları piyano çalsınlar, değil mi? Nişantaşı'nda, Teşvikiye'de, Maçka'da otursunlar, yazları Büyükada'da, Suadiye'de, püfür püfür Boğaziçi'nde...

Jülide Hanımefendi şurasından burasından çeşitli piyano konçertoları, noktürnler, bazan alaturka nağmeler, bazan hatta piyasa şarkıları, onları söylerdi de, meselâ *Otomobil uçar gider*...

Uçarak nereye gidiyordu bu otomobil acaba?

Herkes beni bırakıp gitti; ne gam!

Daha başlangıçta, orada, o korkunç okul yıllarında. Daha ilk adımda kimsesiz kılınıyor, yalnız bırakılıyordum. Bu, Balzac'ın da başına gelmiştir. Onu da anası babası evsiz barksız bırakmışlar, Paris'te yatılı mektebe atıvermişler.

Kendime yeni bir hayat kurmak zorundaydım, madem yalnız bırakılmış, leylî mektepte ailem tarafından terk edilmiştim, ikinci ve gizli bir hayat. Bu ikinci, gizli hayatımı kimselere sezdirmemem, belli etmemem gerekiyordu. Doğrusu, hayli sıkıntı çekmeme rağmen muvaffak oldum.

Yalnızlığın vahşetiyle yaşayanlar zehirli hayattan korunmayı çabuk öğrenirler. Savunma usulleri farklıdır: Başkalarını, size yaklaşmak isteyenleri, dost yüzlü düşmanları görmezden geleceksiniz. (Yazdığım ilk hikâyenin ismiydi "Dost Yüzlü Düşman".) İçinize kapanacaksınız.

Daima arka bahçede, daima nilüferli havuz, mermer deniz kızı. Orada tek başıma mesuttum. Çekingen, lapacı, şiş-

man, ürkek çocuğun sınıfta, yemekhanede, avluda, koridorda, yatakhanede olduğunu sananlar yanılıyorlardı. Hem de fena halde. Okyanuslardaydın, açık denizlerde; enginlere, maceradan maceraya koşuyordum. Deniz yolu kapanmamış, Robenson'un adasını senin için sular örtmemiş! (Yellozlar, et kafalı oğlanlar, çok satar okur beyler hanımlar anlamayacaklar ama, burada Cahit'e bir merhaba!)

Neuf-cent-dix-neuf Sayru Usman boğucu okul binasından çoktan uzaklaşıp gitmişti. (Burada da *Om Mani Padme Hum* şairine bir merhaba var.) Romanlar, kitaplar nerede geçiyorsa, oradaydı. Çoktan sisler gerisindeydi her günkü yaşam.

Kitaplar, yalnız kitaplar! Kitapların insanlarıyla arkadaş olmuştum. Kitapların insanlarıyla sarmaş dolaş. Zeytin nasıl yenilir, zeytin çekirdeği âdab-ı muaşerete göre nasıl çıkartılır, kâh Meftun'la tartışıyorduk; kâh David'le (Copperfield) öksüzlüklerimizi paylaşıyorduk. Kâh Hakkı Celis gibi Seniha için yanıp tutuşuyor; kâh, liseyi yeni bitirmiş Fréderic Morceau'yla gönül eğitiminden geçiyorduk. (Seniha'da bir tür Bovarizm bulurlar.)

Öğretmenleri, sınıf arkadaşları, etüd ağbileri fark etmiyorlardı ama, belleğinin kudretini kelimelere dökemezdiniz: Mekânlar, şehirler, şahıslar, eşya, elbiseler, devirler, çığırlar, memleketler, kutuplar, keşifler, saraylar, sultanlar, kral ve kraliçeler, hepsi avcunun içindeydi. Şimdi biraz yorgun düşmüş olsam bile hâlâ hatırlarım. Aynı ışıkta; çizgileri, şekilleri, renkleri aynı. Kimi kalın, kimi ince kitaplar. Çocuk, yeniyetme, bazan değiştirirdi; romancının, hikâyecinin, şairin söylediğinden biraz fazlasını eklemeye çalışırdı. Tabiî yüzüne gözüne bulaştırarak.

Çalıyordun o kitapları!

Evet, kimseler görmezken çantama atardım. Para da çalıyordum, yeni yeni kitaplar alabilmek için. Birçoğu kütüpha-

nemde durur; fakat hangisi çalıntı kitap, hangisi çalıntı parayla alınmış, artık hatırlayamıyorum.

Sessiz, dokunaklı, yakaran yazılar bunlar, kimselerin rağbet göstermeyeceği, kimselerin okumayacağı.

İçimde fırlatıp atamadığım bir kahkaha.

Bugünkü gün tatsız hadiseler cereyan etti. "Karideslerin antenleri pörsümüş" dedim. Saçları vıcık vıcık briyantinli garson arsızca gülerek, "Kabuklarını soyup yiyorsunuz" dedi.

Vah vah Sayru Bey, burası Veliddin Paşa'nın yalısıymış. Yalının yerinde yeller esiyor. Kayıkhane duruyordu. Kayıkhaneden bozma lokantada konuşuyorduk. Kiminle? Kimse yoktu, kendi kendime konuşuyordum. Çok zaman var ki, kendi kendime konuşurum.

Sayru Bey, Veliddin Paşa Abdülhamid'in nâzırlarındanmış. İlki değil, ikincisi, vesveseli ve müstebit olanı. İlkinin yağlıboya portresini görmüştüm, gözlerinde hüzün. Halbuki kaynaklarda Veliddin Paşa diye bir nâzır yok.

Vaktiyle Mehmed Şahabeddin Paşa'yı da epey araştırmıştım. Sabık Evkaf Nâzırı olduğu ileri sürülen Mehmed Şahabeddin Paşa'yı Sultan Hamid meclis-i has-ı vükelâya memur etmiş; zira paşa pek ihtiyarmış. Kaynaklarda onu da bulamadım.

Hava güzeldi. Böyle bir günden istifade ederek Kandilli'ye gittim. Bir zaman dolaştım. Mâziden kalanı kokladım. Canına okumamıza rağmen eski Boğaziçi'nden bir iki manzaraya tesadüf ettim. Tepelerde erguvanlar tabiî henüz açmamış. Manzaralardan birinde Laga'nın tablosunu yine görür gibi oldum: Gülkurusu harap yalı yelkovan kuşlarını andırırcasına denizin üstündeydi. Denize inen aralıkta durdum, baktım baktım; içim sızladı.

Yahya Kemal'in Kandilli mısralarını mırıldanarak, fakat bir türlü ezberden söyleyemeyerek lokantaya geldim. Vakit öğleyi biraz geçmişti. Manolya ağacının altındaki masada kimi göreyim! İffet Hanımefendi! İffet Hanımefendi genç bir çocukla karşılıklı oturuyor, demleniyorlar!

Rahat rahat doksanındaki İffet Hanımefendi ayaklanmış, Maslak'taki İzzet Baysal Huzurevi'nden buralara gelmiş. Sapasağlam. Rakısını açtırmış. Ömrü epey uzamış Joan Crawford haliyle yiyor, içiyor, gülüyor, delikanlıya bir şeyler anlatıyor. Yakası, kol ağızları gri vizon siyah tayyörü yine sırtında.

Hemen yanlarına gittim. "Hanımefendi, maaşaallah sizi gayet iyi gördüm." Halbuki yarı yatalak diyorlardı.

İffet Hanımefendi beni uzun uzadıya süzdü, fakat tanıyamadı. Delikanlı ise ziyadesiyle tedirginleşti. Delikanlının lâcivert kruvaze ceketi pek yeniydi, sanki az önce alınmış.

İffet hanımefendi "Sizi tanıyor muyum?" diye sordu.

Fevkalâde alındım. "Nasıl hatırlamazsınız?! Bunca senenin ülfeti..."

Gayet dikkatli, gayet kibar, âdeta hazır olda konuşmama rağmen, İffet Hanımefendi sinirlendi, oğlana, "Söyle, çekilsin başımızdan! Tebelleş olmasın!" dedi. Oğlan iskemleden fırlayacak gibi yaptı, üstüme üstüme.

Fevkalâde üzülerek uzaklaştım. Uzaklarında bir masaya çöktüm. Dinç görünüyor ama beni hatırlamıyor; ihtiyarlık yürekler acısı...

Birinci perde böyle kapandı. Derken -yol yordam kalmamış!- antenleri pörsük karidesleri kayık tabakta önüme sürdü. Ses edemedim. Ayakların baş olduğu devirde nasıl ses edeceksin? İçkili lokantanın âdabı vardı. Rum garsonlar "Pasam! Pasam!" diye koşuştururlardı.

Bizim edebiyatımız ayrıca Rum garsonlar, Rum hizmetçiler, Rum meyhaneciler, Rum metreslerle dolup taşar.

Bu cinsî faşizme hiç temas etmemişler. Temas etmek şöyle dursun, Rum metresleri becermek basbayağı iftihar vesilesi sayılmış. Halbuki Charles Dickens protestanlara karşı katolikleri savunmuştur, kendisi protestanken.

Sayru Bey siz bu meseleyi Halide Hanım'la konuşmuştunuz.

Evet, konuştum. Zira onun romanlarında da bol bol Rum hizmetçi kızlar gezinir durur. Şiveleri bozuk bu kızlar da zannederim "Pasam! Pasam!" derlerdi; Halide Hanım öyle yazmış. Bana ne dedi biliyor musunuz! Gayet fütursuz, "İstanbul'un zengin evlerinde bütün hizmetçiler Rum'du" dedi. Yani bir tür realizm. Sonraki ilk romanında da hizmetçi Cıbıl Gız Anadolu'nun bir köyünden geldiydi...

Şimdi "Pasam"ın yerini "Baba" almış.

"Baba, kabuğunu soyup yiyorsun!"

İçkili lokantalar, şarkılı kahve gibi, bunlar da içkili lokanta. Kafe şantanları da bilirim. Belki de bilmem, okuduklarımdan hatırlarım.

Sayru Bey, Konkordiya'daki o gece...

Doğru. Nasıl unuturum?! Konkordiya'da Kette! Kette sahnede kendini kaybederek göğsünden bir demeti koparıp bana atmıştı. Dekoltesini bütün gonca gül demetleri süslüyordu. Kendini benim için kaybetmişti. Teşekkür ederim, güzel, sarışın Kette!

İkinci annem, nihavend tango *Yarim karşıda duruyor tanıyan varsa göstersin*'i hem çalar hem söylerdi.

İffet Hanımefendi'nin en büyük korkusu, beşinci kolun sinsi sinsi faaliyetiyle memleketimize komünizmin gelmesiydi. "Gençleri kandırıyorlar! Gençliğimizi kurtarmalıyız!" Solcu gençler de yarın sabah devrim bekliyorlardı. Bu "Baba!" belki de onlar farkına varmadan devrimin olduğuna işarettir. Soy sop böyle karıştıktan, egalite'ye kavuştuktan sonra...

Belki de şarkılı kahve değil, çalgılı kahve. Maamafih şarkılı kahve aklımın bir köşesinde yanıp sönüyor yanıp sönüyor.

Bir kadeh daha içelim.

Peki içelim.

Kette size âşık mıydı?

Tabiî, hem de sırılsıklam. Konkordiya bugünkü Sentantuvan Kilisesi'nin yerindeydi. Sözüm ona kafe şantan, gizli bir salonunda şakır şakır kumar oynanırdı. Bu günah yuvasının yerine kilise inşa edilmesi mânidardır. Kette Viyana'dan gelmişti, bizim gibi 'yıkılan' bir imparatorluğun çocuğu. Önce başka heriflerle de çıktıysa da, sonra yalnızca bana gönül verdi. Her gece Konkordiya'dayım...

"Hey garson!"

Şöyle baktım: Ahşap döşemenin aralıklarından deniz yansıları fışkırıyordu. Şeffaf deniz renkleri, hâreli maviler, meselâ yosun yeşilleri, camgöbekleri. Şeffaf fakat keskin, cart camgöbeği. Deniz çırpıntılarla oynaşır. Bu hâreli yansılar da oynaşıyordu, hele kafayı çekince.

Akisleri seneler sonra yazacağımı ümit ediyordum. (Edebiyata hevesim vardı.) Böylece onlar seneler sonra akisten yansıya dönüşecekti. İlâhem de tanrıçam olacaktı.

Eskiden bestesi bilmem kimin güftesi bilmem kimin denirdi. Meselâ bestesi Manyasi Refik Bey'in güftesi Namık Kemal'in. Şimdi 'söz-müzik' diyorlar. Bu değişim acaba ne zaman oldu ve neden oldu?

Söz-müzik mi diyorlar, söz ve müzik mi?

Gül bir daha gül handene kurban olayım ben; pek severim o şarkıyı; Namık Kemal'in güftesini ayrıca (sonradan) Kanunî Hacı Arif Bey de kürdili hicazkâr olarak bestelemiştir.

İffet Hanımefendi'yle çocuğun konuşmalarına kulak kabarttım. Oğlan her nedense İffet hanımefendi'ye "Sevda'nım" diye hitap ediyordu: "Sevda'nım, anlamıyorsunuz, benim

eğilimim olgun kadınlara..." İffet Hanımefendi gülüyor, bir daha gülüyor, boyuna gülüyor, handeleri arasına "Yalancı! Yalancı!"yı sıkıştırıyordu.

İsim değişikliğine önce hiçbir mânâ veremedim. Sonra yine yüreğim sızladı: İffet Hanımefendi, beni tanımadığı gibi, ismini de unutmuş olmalıydı. Bununla birlikte Joan Crawford edasından hiçbir şey kaybetmemişti.

Düşüncelere dalmıştım.

"Baba! Al iç!"

Nedir bu? Eskiden nazik Rum garsonlar pörsük antenli karidesleri önünüze önünüze sürmezlerdi. Yeni ayaktakımını bastırmak lâzım. Büyükada'yı Türkler Kürtler bastı diyorlar. Gerçi mâzisi Yahudiler'le, Rumlar'la, Ermeniler'le dolup taşar. Al götür şunu! Kabuğuyla yediririm sana mendebur!

Burası Büyükada değil Sayru, Kandilli'desin. Kandilli yüzerken uykularda... Veliddin Paşa Kandilli'deki yalısını binüç yüz bilmem kaçta...

"Bir ufak daha açayım mı baba?!"

"Aç evlâdım." Lânet olasıca.

"Yaşa be baba! Turşumuşsun ama iyi zıkkımlanıyorsun!"

İkinci perdenin finaline gelmiştik. Belki son perdenin. Muhakkak ki son perdenin. "Herkes turşuyacak evlâdım" dedim.

Kette göğsünden demeti kopartıp fırlattı ama, tanrıçam, yakasındaki organze gelinciklerden bana hediye etmemişti. Tozarmış, dağılıp gitmiştir organze gelincikler.

Veliddin Paşa Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girdiği gün fücceten ölmüş. Zaten önceki hadiseler bu fücceten ölümü usul usul hazırlamış. Meselâ şirket vapurunun kaytan bıyıklı genç kaptanı ille yalının yakınından -değdi değecek- geçermiş

ve vapurdakiler hep bir ağızdan haykırışıyorlar: "Kahrolsun müstebitler!"

Vardır öyle Boğaz'ın durgun günleri, sesler erimez, deniz kırışıksız, yaz almış başını gitmiş. Tabiî haykırışma, "Kahrolsun müstebitler! Kahrolsun Veliddin!" aksisedalarla sürdükçe sürüyormuş. Bir zamanlar sefa sürdüğü yalısında, paşa, artık deniz tarafında oturamaz olmuş. Odalardan odalara kaçıyor, bahçede koruda kuytulara saklanıyor.

Hareket Ordusu İstanbul'a hangi mevsimde girmişti?

Yalı sonra el değiştirmiş olmalı. Fakat enkaza dönüştüğüne göre senelerden beri Kandilli sahilinde metruk. Birinci dereceden tarihî esere girdiği için yıkamıyorlarmış. Bir iki yangın (kundakçılık) teşebbüsü işe yaramamış.

Sahibi kim diye sordum, cevap veremediler. Sadece lokantanın ismi Veli Paşa Restaurant; hakikaten acıklı. Deniz üstüne taraça kurmuşlar, dediğim gibi kayıkhaneden bozma. Kalan bahçede ihtiyar manolya ağacı, henüz çiçek açmamış.

Siz burayı kimlerden kiraladınız diye sordum; cevap veremedikleri gibi âdeta kaçıştılar. Bunun üzerine ben de Veliddin Paşa'yı, 31 Mart'ı, Hareket Ordusu'nu filan uydurdum. Çünkü bunlar hep böyle hikâyeler.

Ne var ki, hakikat payını unutmamak lâzım: Sanki bir yerlerden hatırlıyorum...

Çapaçulluklar yüzünden hakikî sanat eserleri mahvolmuştur.

Mahvoluşu en iyi bilenlerden İffet Hanımefendi, Sevda rolüne bürünmüş. Beni yanından kovuyor, jigolo kılıklı oğlana gülüyor gülüyor!

Demek İffet hanımefendi de mahvolmuşlar arasındadır.

Halbuki aynı İffet Hanımefendi Sevda rolüne bürünmediği günlerde, hakikî İffet'ken, "İçinde yaşayacak asalet sahipleri kalmamışsa, yalılar, köşkler, konaklar göçüp gitsin!" derdi.

Gerçi pek öyle olmadı: Üçer beşer, yeni sahipleri restore ettiriyorlar. Bize de vapurla geçip giderken bu berbat restorasyonlara avanak avanak bakmak düşüyor. Ne yapalım...

Mâziden gelen mütemadî bir şikâyet sesi duyuyorum. Acaba neden şikâyet ediyor?

(İniltisi, inildeyişi devam ederse, bu şikâyet sesinden Doktor Tahsin'e bahsetmek zorundayım.)

Bu "nihilizm"i çözmek zor olacak. Kâğıt parçasında -sararmış- yazılıydı: "Yırtıcı güz rüzgârlarına benzeyen katı, sert bir nihilizmde Doğu/Batı, eski/yeni, dün/bugün, hepsi dağılıp gidiyordu." Benim elyazım! Gençliğimde yeşil mürekkep kullanırdım. (Cahide'ye mektuplarım yeşil mürekkeple yazılmıştır.) Yeşil mürekkeple yazmışım ve böcek kabuğu yeşil solmuş. Çağla yeşili olup çıkmış.

Dün, bugün var da, niye yarın yok?

Yarından ümidimi büsbütün, daha o zaman mı kesmişim?

Elyazım ama, ne zaman yazmışım, neyin, nelerin tesiri altında kalarak yazmışım, çıkaramadım.

Kâğıt parçasını -sararmış- dün, Jülide annemin çeyizinden kalma abanoz büfenin alt gözünde buldum. Alacalı, damarlı kırmızılarına bayıldığım mercan kaşıklarımız vardı bir zamanlar; mercan kaşıkları arıyordum. Zira kimseye vermedim, hediye etmedim. Kararmış gümüş çatal bıçak, irili ufaklı kaşıklar, herhalde hiç kullanılmamış paslı lokum keseceği, helva çekici; fakat mercan kaşıklarımız yok! Tabiî çok üzüldüm.

Bu çekmeceyi çekmeyeli kim bilir kaç sene geçmişti. Kepçeden, yumurta çırpacağından ahçı çatalına, herhalde yine hiç kullanılmamış rozbif, jambon bıçaklarına, neler yoktu ki... Mutfak edevatında bile ikilik!

Jülide annem alafranga kadındı ama, kuyu kebabını, kuzu çevirmeyi rozbife asla değişmezdi.

Kâğıt parçası, lekelenmiş, cennet benekleri basmış ızgara spatulasının altından çıktı.

Dediğim gibi, dünden beri nihilizm meselesi başımı ağrıtıyor. Niçin yırtıcı güz rüzgârlarına benziyormuş? Nazmi Ziya'nın bilmem ne kahvesi -Ali'nin kahvesi mi, Mehmet'in kahvesi mi- resimlerinden biri baştan aşağı sonbahardır, fakat yırtıcı rüzgârlar esmez. Çardaktan sararmış asma yaprakları fışkırıyor, dökülüyor. Resim, tatlı, şeftali kabuğu renkleriyle bezenmiştir: Yeşiller -son yeşiller- uçuk ve çok az, bol sarılar, ince, damar damar kızartılar, belli belirsiz pembeler! Yırtıcı güz rüzgârı daha esmemiştir, güzel bir gündür.

Halbuki benim elyazımda endişe koşuşturmuş.

Lugatları karıştırdım: Hiçlik, yokluk, reddediş. Cemiyetin fert üzerindeki hiçbir etkisini, baskısını kabul etmeyen düşünce sistemi. Bütün siyasî düzenleri inkâr ediş. Ahlâk konusunda yerleşik hiçbir kuralı, değeri kabul etmeyiş. Bir çeşit anarşizma. Çarlık Rusyası'nda ortaya çıkan inkârcı, ihtilâlci hareket.

Acaba hangisi, yırtıcı güz rüzgârları gibi dağıtan, sürükleyen, kasıp kavuran? Besbelli, nihilizm meselesi daha da ağrıtacak, sızlatacak.

Sonra niye böyle yazmışım? Gençliğimin solculuğunda, 'yeryüzünün bütün işçileri birleşiniz'den ötesini göremez, Doğu/Batı filan aklımın ucundan geçmez; evrensel komünizme inanır, bütün dünyada marksist düzenin kurtarışlarını beklerdim.

Şimdiyse, yazdıklarımı (yırtıcı güz rüzgârı nihilizm) fazla yadırgamadım. Hatta ruhuma, usuma yakın geldi. Bir Doğu var, bir de Batı var değil mi? Doğu miskin ve sinsi, Batı saldırgan, kudurgan, sözüm ona medenî. Tek dişi kalmış canavar mı diyordu Âkif?

Şimdi nihilizmin içimdeki sıkıntıyı, sızıyı hafiflettiğini söyleyebilirim. Sanki azıcık hafifledi. Anarşizmayla birlikte bir şeyler hâlâ değişir zannediyorum. Belki artık sadece bir anarşistim. En çok da cemiyet baskılarını reddediş hoşuma gidiyor.

Cemiyet eşittir düzen eşittir rejim. Cemiyetin tesiri, baskısı hayatımızı karartır, içimize sıçar; fakat bunu kendimize bile itiraf etmekten kaçınırız: Kim?! Ben mi cemiyete boyun eğeceğim!

Az sonra, ne olur ne olmaz endişesiyle, kâğıt parçasını yine spatulanın altına sakladım.

Daha yeniyetmeliğimde ilgilerim türlü türlü yönlereydi. Siyasetten habersiz değildim. Mitinglere, meydanlara katılmamış olsam bile gönlümdeki isyanı ben bilirim. Onlar meydanlarda haykırırken ben de gönlümde haykırırdım.

Korkuyorum.

Ali'nin Veli'nin kahvesi değil, Koç Kahvesi'ymiş.

Nazmi Ziya hemen her mevsimde (kış hariç) Koç Kahvesi'nin resimlerini yapmış.

Kar yağıyor, fırtınalar kopuyordu; hoştu hoştu...

Korkuyorum. Kâğıt parçasının -zaten sararmış- yırtılması lâzım.

Evet, yırtman gerekiyor.

Fakat o zaman bu sayfaları da kopartıp atmam, ortadan kaldırmam gerekecek.

İnsanın kendi kendine, kendi kendisiyle konuşması iyidir. Kimse canınızı yakamaz. Kırılsanız, üzülseniz bile, bu bir sırdır. Sizinle sizin aranızda kalır. Kimsenin haberi olamaz. Bu

bir iç konuşmadır. O zamanlar ilâhemi herkese söylediğim için, herkes benimle alay etmişti. Alçakça istihzalarını anlayamamış, böcek kabuğu yeşili mürekkeple yazdığım mektuplardan pasajlar bile okumuştum: İlâhem, dudaklarına konduracağım buseyi benden esirgeme! İlâhem, seni ateşli öpücüklere boğmak istiyorum! Sen her gece benimsin! Benimsin!.. Aşkımı herkese söylediğim için herkes öğrenmiş ve tefe koyup çalmışlardı. Fakat sırrımı saklasaydım...

Bugün gökyüzü bulutlu ve hava çok boğucu.

Hayat hikâyemin maceralarına inanmayanlar vaktiyle sık sık sorarlardı ve onlara tekrar tekrar Kette'yi, Konkordiya'nın yazlık ve kışlık sahnelerini, o şarkı, dans, operet, kumar, işret, sefahat hummasını anlatırdım.

Kette güzel miydi? Ay ışığındaki mermer deniz kızı kadar elbette güzel değildi. Kette bana vurulmuştu, göğüs ayrığındaki -hafif nemli- demeti fırlatıp atmış, genç Sayru da havada kapmıştı.

Yok yahu?!

Hatta onu Şişli'de bir eve götürmüşlüğüm vardır, Konkordiya'dan geceyarısı çıkarıp. Ne tuhaf!, şimdi uzun seneler sonra yine Şişli'de oturuyorum. O öteki ev, Kette'yi götürdüğüm, bir tür garsoniyerdi. O evde işte artık bütün gece...

Kette etli butlu, sağlığı yerinde, varda kosta bir kızdı. Halbuki Necib'le Süreyya'nın yine Konkordiya'da dinledikleri solgun genç kız ince hastalıklıdır. Öylesi Mehmed Rauf'a yaraşır; ben hiç heves etmedim.

Desene, senin derdin baldır bacak.

Kimin, hangimizin değil ki! Rauf'un ince hastalıklar kondurması, verem edebiyatına yenik düşmesindendir. Düşünün, müteverrim bir kız bağıra çağıra, tiz perdeden, hançeresini yırtarak, opera şarkıları (arya, aria) söylüyor...

Havada yağmur sıkıntısı; fakat bir türlü yağamıyor.

Defterlerde, jurnallerde hava durumundan söz açmanın meteoroloji incelemelerine büyük faydası dokunur. Bir yerlerde okumuştum: Mevsimlere göre günlerin mâzideki hava durumunu bilen (öğrenen) meteorologlar tahminlerinde daha az yanılıyorlarmış ve bu yüzden eski günlükleri (jurnal) tararlarmış. Günlüklerimizde hakikaten hava durumuna sık sık yer veririz. Bilhassa Sezar buna çok dikkat etmişti.

İnsanoğlunun kaç bin yıllık ihtiyacı; herhalde Sezar da önceki senelerine ait defterlerini araştırarak havaların nasıl gideceğini tahmin etmeye çalışıyordu.

Caesar'ı vururlar.

CAESAR: Sende mi Brutus? Öyleyse yıkıl Caesar!

Cahidem *Julius Caesar*'da ıskatacı kadınlar figürasyonuna çıkmış, çöküş dönemi de böyle açıkça ilan edilmişti.

Hava boğucu.

Bu yeni deftere yazdıklarımı başa dönüp okudum ve cami meselesini -meseleden söz etmiş değilim- teferruatıyla açıklamaya, deftere geçirmeye karar verdim.

(Gerçi, bugünün cahil, bön nesline Reji İdaresi'ni anlatmaya karar vermişim.)

Rumelihisarı'na her gidişimde, hisarı geçip, biraz yürüyüp, çayhaneler, kır kahveleri, köfteci, antikacı, lokantalar -içkili-köşedeki, iskelenin karşısı, yokuş başındaki camiyi, her defasında Mehmed Şahabeddin Paşa'nın yaptırttığı küçük cami, semt camii zannederdim. Çünkü tarif tam orasıydı. Yol tarifinin orası olması gibi, gördüğüm cami de tasvir edilen camiye tıpatıp benziyordu.

Ne var ki, Mehmed Şahabeddin Paşa Camii demiyorlar, Hamam Camii diyorlar. Hamam nereden çıkmış, belli değil.

"Civarda bir hamam var mı?"

"Hayır yok."

Biraz araştırınca, semtin ihtiyarları -gel de Yahya Kemal'i anma- Ali Pertek Camii dediler. Paşa'yı bilen yoktu. Gerçi Ali Pertek'in de kim olduğunu bilmiyorlar. Tabiî, hayal kırıklığı oldu; hem de tesiri uzun süren bir hayal kırıklığı.

Son ümidim bitişikteki çeşmeydi. Kronikte yazıldığına göre, çeşme Mehmed Şahabeddin Paşa'nın hayratındanmış. Halbuki -semtin yarı bunak ihtiyarlarına güvenilirse- Arpacı Çeşmesi'ymiş ve zaten yokuşlu sokağın adı da Arpacı Çeşmesi Sokağı.

Yahya Kemal, bu Kanlıca ihtiyarlarını her nedense pek mühimser. Kiminin gözü fersiz, kimi aksırıp tıksırıyor, kiminin kulağı işitmiyor, topallayanlar, bastonlular; hepsi muşmulaya dönmüş.

Yahya Kemal "Lâkin bilirsiniz ki" diyor, "bu şiir cevheri pek nadir bir şeydir; okkayla, batmanla bulunmuyor." Acaba neyle bulunuyor? Neyle bulunduğunu söylemiyor ama, "Kanlıca'nın ihtiyarlarına dair bir mısra bazen Kanlıca'da bulunuyor" demiş. Kanlıca'da bulunuyormuş ve "bütün vatan olabiliyor"muş.

Peh peh...

Akşam: Bir bahar sağanağı beklerken yağmur şöyle bir serpiştirdi.

Yine Cahide rüyasıyla uyandım.

Bu satırları yine ıstırap kasırgasında, rüyanın tesirinden kurtulamayarak yazıyorum.

İkimiz bomboş bir odadaymışız. Burası Çukurcuma'daki mahzenim olabilir. Cahide, muhteşem tuvalatini kuşanmış, saçları vaglı, bir balo gecesine gitmek istiyormuş. Neden kapıdan çıkmıyor? Ona pencereyi açıyorum, pencereden sokağa atlaması için yardım ediyorum. Vücuduna temasım hâlâ şid-

detini koruyor, aşk ve şehvet iç içe geçmiş, kaynaşmış, hâlâ alev alev sarsılıyorum.

Talât'ı benden daha çok sevebilirsiniz diyormuşum, buna elimden bir şey gelmez, ona aşkınızdan dolayı size gücenemem, beni sevmek zorunda değilsiniz, aşkım bir talihsizlik, şimdi ona giderken beni seviyormuş gibi yapmak zorunda değilsiniz...

Cahide susuyor susuyormuş.

Sonra mermer heykel soğukluğundaki vücudu yanıp tutuşan kollarımdan sıyrılarak, pencereden süzülüp gidiyormuş.

Başım ağrıdan çatlıyor.

Vaktiyle eski yazı öğrenseydim, kitabeyi okuyabilirdim.

Jülide annem, "Nedir o kargacık burgacık, eciş bücüş yazı! Biz çok çektik; sen öğreneceksin de ne olacak!" derdi.

Galiba bir kitabe de yoktu. Gidip bakmaya üşendim, yol gözümde büyüdü. Eskiden kuş kanadıyla gidiverirdim.

Hava bunaltıcı.

Arka bahçede ilk leylâk salkımı! Erken açmış. Hep söylediğim gibi, mevsim erken geldi. Birer ikişer hepsi açar. Gerçi çok bakımsız bahçe: Leylâk can çekişiyor. Hayır, leylâk direniyor.

Leylâkların sende bir hatırası var mı Sayru?

Leylâkların bende hatırası var tabiî. Tanrıçam, edinilmiş bir romantizmle, leylâkları çok severdi. *Holivut*'ta mı, *Yıldız*'da mı, *Perde ve Sahne*'de mi, röportajlarında söylemiş olmalı ki, hayranları ona leylâk gönderirlerdi. Sürmediği halde, bir şişe leylâk kolonyası komodinin üstünde dururdu. (Fısfıslı şişedeki Arpège'di; ondan bolca sürünürdü.) Leylâkî tuvaletlerini, bluzlarını, hatta keten döpiyesini hatırlıyorum, leylâkî eldivenler, leylâkî eşarplar. Bir ara Paris'ten hususî getirtmiş, leylâkî ruj bile kullanmıştı.

Fakat beyaz, pembe leylâklardan habersizdi. Beyaz ve maviye çalar pembe leylâklardan kocaman bir demet götürmüştüm. Hayretle ve belki öfkeyle, kaşlarını kaldırarak, "Bunlar yapma çiçek mi?" diye sormuş, gözleri dolu dolu, "Ooo! Bana bunları mı lâyık gördün! İnkisara uğratıyorsun" demişti.

Bilgisizliği -'cehalet'i demek istiyorum, bana yakışmaz- karşısında nutkum tutularak, boş yere teselli etmeye çalışmıştım. Bütün paramı verdiğim muhteşem buket, suya konmadan, vazoya, masanın üstünde öylece kalakalmıştı.

Leylâğın haysiyetini boktan aşk romanları, piyasa şarkıları, zırlak yerli filmler kırmıştır. Yeni zengin evlerindeki iğrenç leylâk tablolarını da unutmuyorum. Neyse ki mor zambağa o kadar ilişememişler.

Aynı gün, saat 21 suları:

Ben bu sahneyi yazacağıma -yukarıdaki-, defterlerimden birinde, daha romanesk olur zanniyla, Cahide'yle ikimizi hayalimdeki bahçede yürütmüştüm.

Güneş iniyor, ufukta batıyor, her tarafı kızıl -ben bu renge Ahmed Hâşim kızılı derim- bir renkle yaldızlıyordu. Cahide'yle ikimiz leylâkların altından geçiyor, yasemenlerle menekşe güllerinin birbirine çitişerek kendiliğinden bir kemeriye olup çıktığı yere geliyorduk. (Şimdi kurgusal diyorlar, bu kemeriye de kurgusaldı tabiî.) Cahide, "Leylâklar bu akşam vakti ne kadar güzel Sayru!" dediğinden, ben, ilâheme vermek için, bir salkım leylâk kopartıyordum...

Çok iyi hatırlarım ki, o günlerin et kafalılarından biri, "Hem leylâk, hem menekşe gülü, hem yasemen, bunlar hepsi birbirine karışıyor" demişti; satırlarımın kenarına soru işaretleri ve x'ler kondurmuş.

Niye karışsın?! Koskoca bahçe.

Az sonra, Cahidemin elinde leylâk, yasemenli, menekşe güllü kameriyede oturacaktık. Konuşmadan, birbirimize hiçbir şey söyleyemeden, akşamın batışını seyredecektik...

Bütün gün leylâklara baktım. Birkaç salkım daha!

Mealen, Cahide diye yazmıştım, hayli kırgın; niçin açıksözlü değilsin, size duyduğu aşktan başka kusuru olmamış bir insana siz de onu severmiş gibi davranarak acı çektiriyorsun. Size hiçbir kötülük yapmamış olan ben, hayatımı zaten acılarla kıvranarak yaşıyorum. Sen sever görünerek, ümit vererek, herhalde zavallı âşığınla alay ediyorsun. Yapmacık sevgi gösterilerine ihtiyaç duymayacak kadar gurur sahibiyim.

Leylâklara baktım. Galiba yeni birkaç salkım. Galiba arılar uçuşuyor.

Sabah dinç kalkmıştım. Hemen kuş kanadıyla Hisar'a gidebileceğimi zannetmiştim; Hisar'da öğleyin bir buçuk porsiyon köfte -pişkin-, piyaz. Sonra yerden yere çalan bir yorgunluk bastı; balkona zor çıktım. Mecburen köfte piyazdan vazgeçtim.

Leylâklara bakarken -nereden aklıma takıldıysa, kaç gündür- düşündüm düşündüm: Bu adam Sultan Hamid'e bağlı mıydı, sadakatsiz miydi, pek anlaşılamıyor. Çünkü kaparozcuların devrinde yeniden mevki peşine düşüyor. Hatta kızı da, mevki ve iktidar uğruna -elbette babasının mevkii ve iktidarı-, genç, ham bir zabiti baştan çıkarıyor. İktidar bir bakıma askeriyenin eline geçmiştir. Hatta otuzuna merdiven dayamış bu hanımla, kendisinden dört beş yaş küçük, yol yordam bilmez ham zabit evleniyorlar. Hafizam beni yanıltmıyorsa, iç güveysi zabit, kayınbabasının bitmez tükenmez ısrarı sebebiyle, ikide birde Talât Paşa'nın -Cahide'ninki değil, o aktördü- huzuruna çıkıyor. Talât Paşa o günlerde Talât Paşa mıydı, Talât Bey miydi, hafizam silmiş.

Sayru Bey, bunlar size pek cazip gelmezdi ki.

Gelmez miydi? Halbuki hatırası kalmıştır. Kar atıştıran, adamakıllı soğuk, ayazlı bir akşamüzeriydi. Her nedense kimsenin bir türlü Ankara Caddesi demediği Bâbıalî Yokuşu'ndan iniyordum ki, eser, kronik -roman dense de, Stendhalvâri yazılmış bir kroniktir- karşıma çıktı.

Şimdi demir kepenklerle örtülmüş camekânda duruyordu. Kanaat Kitabevi'nin camekânında. (Kanaat Kitabevi kapandı. 1894 müdür, 96 mıdır, asırlık bir müessesenin kapanması kimsenin dikkatini çekmedi ve kimseyi üzmedi.) Bir sezgi gönlümü çelmiş içeriye girip kroniği satın almıştım. Cahide'ye o gün yazdığım mektupta mutlaka belirtmişimdir.

Cahide'ye o tarihte mektup yazmıyordunuz.

O zaman sonra yazdım. Bütün hayatımı en hurda teferruatına kadar anlattım. Cahide saklamış olsaydı, bu mektuplar bugün yayıncıların (yayımcı?) elinde kapış kapıştı: Birinci baskı yüz bin adet, iki yüz bin adet!

Şimdi yine Stendhalvâri mesafeli, ifadesi âdeta merhametsiz, duygusuzca yazılmış esere dönelim. Zira hatırası var.

Diyebilirim ki, tarih ve İstanbul tutkum o gün öyle başlamıştır. Meselâ Mehmed Şahabeddin Paşa'nın, içi koyu lâcivert ipek kupasına bindikten sonra, kupa arabasının Yıldız Yokuşu'ndan inişi pek hoşuma gitmişti.

Ruhunuzun tarihe merak salacağını mı hissetmiştiniz?

Tarihe, güzel sanatlara, mefruşata... Teferruata tutkumdan, koyu lâcivert ipeğin desenli mi desensiz mi olduğunu düşünüyordum. Müzede gördüğüm -Mahmud Şevket Paşa'nın vurulduğu otomobille birlikte- bir iki saray arabasını gözümün önüne getirince, bu lâcivert ya sararmış beyaz şakayıklarla (ayı gülü), ya çilek pembesi küçücük çiçeklerle bezeniyordu.

Lapa lapa kar yağan bir günde -ertesi gün- okumama rağmen, kronikteki temmuz sabahını hissediyor, artık geride

kalan Yıldız Sarayı'nı güneş altında görür gibi oluyordum. (Havva annem mutfakta, matematik âliminin çok sevdiği kulak çorbasını pişiriyordu.) İşte Sultan Hamid, köşklerden hangisindeyse, artık hangi görkemli odadaysa, şimdi, şu an, şu temmuz sabahı, tek başına kalmış; fevkâlede nakışlı el aynasında, boyalı bıyığını, boyalı sakalını gözden geçiriyor, dipten belirmiş ak kıllara canı sıkılıyordu.

Hakan bıyığını, sakalını kendi mi boyardı?

Bunların (padişahların) bıyık, sakal boyama iştiyakı imparatorluğun son asrında mıdır? Sultan Reşad, Halid Ziya anılarında anlatır, koskoca *Aşk-ı Memnû* romancısına, 'Niye sakalınızı, bıyığınızı boyamıyorsunuz?" diye sorar ve çeşitli boyalar tavsiye eder. Halid Ziya epey şaşırır; fakat sonra Pierre Loti'nin de pörsük yanaklarını pudraladığını fark edecektir.

Cumhuriyet devrimizde çeşit çeşit, tümen tümen politikacımızın bilhassa saçlarını -yarı dökülmüş olsa bile- boyamaları yahut boyatmaları, herhalde Osmanlı'dan kalma bu gelenekle ilintilidir. Şimdilerde estetik ameliyat da yaptırdıkları söyleniyor.

Babam, seciyesi yüksek bir erkeğin saçını sakalını asla boyamayacağını, boyayanların ise efemine, cinsî sapıklar olduğunu söylerdi. Benim de şimdi saçlarım sakallarım bembeyaz.

Kronikte, Mehmed Şahabeddin Paşa, başı sağ omuzuna kaykılmış, uyuyakalmış. Onun galiba hem sakalı hem saçları fındık kabuğu kahverengi. Kır atlar koşulu arabada gidiyor, inceden horlayarak. Kupa, Taş Karakol'u -herhalde sonradan Süslü Karakol denen karakol olacak-, Ihlamur Köşkü'nü geçerek Beşiktaş'a iniyor.

İstikameti pek çıkaramıyorum. Ihlamur Köşkü'nün önünden niye geçilsin ki? Beşiktaş'a inmek için Yıldız'dan, hangi yol kullanılıyordu? Fakat belki Taş Karakol Süslü Karakol değildir. Hakan'ın İstanbul'un dört bir yanını karakollarla do-

nattığı düşünülürse, Taş Karakol'un ayrı bir karakol olması iktiza ediyor.

Paşa şöyle silkindi, aksırdı. Aralanan boş bakışlı gözleri yine kapandı. Rüyasında şimdi, arslan kesilmiş, nâzırlığını elinden alan Hakan'a meydan okuyordu: Halk senin boyalı sakalını sarakaya alıyor! Halk senin boyalı bıyığını sarakaya alıyor! Etek kıllarını da boyuyor mu diye soruyorlar! Keh keh keh!..

Bu sabah saatinde yol bomboş. O tenha İstanbul'u hayal etmek hoşuma giderdi. Gerçi doğup büyüdüğüm, yetiştiğim İstanbul da tenha bir şehirdi. Akşam saati Kadıköyü vapuruna bindiniz mi, herkes birbirini tanırdı. Herkes birbirine selâm verirdi. Nasılsınız? Şükürler olsun efendim. Merhem mayasılınıza iyi geldi mi? Hanımefendi nasıllar? Çoluk çocuk iyidirler inşallah. Ellerinizden öperler... Yalnız, lüks mevkide oturanlar -ayrıca bilet kestirip para verirlerdi- kibirli kibirli süzerler, kimselere selâm vermezler, hal hatır sormaya yanaşmazlardı.

Lüks mevkide oturmaya can atardınız.

Çocukluğumdan beri. Fakat ekonomik durumum mani oluyordu.

Yol bomboş, araba gidiyor. Çırağan Sarayı'ndan Arnavutköyü'ne kadar bütün yol saray yavrularıyla, yalılarla, korularla çevrili, yüksek duvarlar, sağır kapılar. Korular muhteşem: Atkestanesinden çınara, meşeden ıhlamura, gürgene, mavi çam, okaliptus, manolya, akasya, mimoza, akıllara durgunluk verici bir ağaç şenliği!

Arnavutköyü'nde zaman zaman deniz kenarından geçilecek, nihayet -önceki günden beri andığım ve bugün dermansızlığımdan gidemediğim- Rumelihisarı'nda Paşa'nın yalısına varılacak.

Güzergâh böyle. Temmuz güneşinin okşadığı deniz, gümüş, altın ve mercan parıltılarla safir denizi.

Tabiî 'kazıklı yol' yapılmamış. Denizi bok götürmüyor.

Güzergâhta Bebek'ten bahsedilmemesi, bir zaman geldi ki, tuhafıma gitmeye başladı. Öyle bir zaman ki, Boğaziçi'nin yaşantılarını artık ev ev biliyordum. Araya hemen Bebek'i ekler, hemen *Makber* şairinin mucizevî doğumunu, Hekimpaşa Yalısı'nı, şurada burada o yalıya ait tasvirleri -çünkü ben yalının kendisine yetişemedim-, tepedeki limonluğu, billûr köşkleri andırır kış bahçesini yaşamaya koyulurdum.

Hâmid Beyefendi hatıratında limonluğu uzun uzadıya anlatır. Sünnet edileceğini anlar anlamaz -pipisini kestirmek istemiyor- limonluğa kaçmıştır.

Canlandırmalarla, hayallerle yaşamaya koyulurdum. Zira hayatın çiğ hakikatlerinden kaçmak ihtiyacı içindeydim. Nihilizmin her türlü hakikat karşısında hakikat tanımazlığına zaafım olduğunu yeri gelmişken belirteyim. Kaldı ki, bizim hakikatlerimiz ölümüne fakat eften püften çekişmelerden ibarettir. Bizans'ın bize tesiri yokmuş! Köprülü Bey, Köprülü Bey biz hâlâ hakikat diye Yeşil'in ve Mavi'nin papağanlarıyız!

Spatulanın altından kâğıt parçasını -sararmış- çıkardım. Doğu/Batı, Eski/Yeni, Dün/Bugüne İlerici/Gericiyi, Aydın/Softayı, İslâmcı/Laikçiyi ilâve ettim. Yine sakladım. Bu liste uzar gider.

Ayrıca: Hangimiz sünnet düğünümüzde bir yerlere kaçmak, gizlenmek istememişizdir ki! Hokkabazın vaveylâsı ortasında o ne ürküntüdür! Bir de sünnet düğünü diyorlar; senin çükün kesiliyor, elâlem eğleniyor!

Ayrıca: *Netâyicü'l Vuk'ât*'ında Mustafa Paşa, sorguçların, solakların, peykelerin, çeşit çeşit kılık kıyafetle alayların, geçitlerin Bizans teşrifat usullerinden alındığını zaten nice zaman önce kaleme getirmiştir. (Bay Köprülü, işittiniz mi?!)

Leylâk ağaççığı silme çiçek açmış. Dökülüp gittiğinde, çiçeklendiğini hatırlayacak mı?

Tespitimi hemen defterime geçiyorum: Hâmid'e İmparatorluk zamanında Şair-i âzam denmişken, bu taçlandırış Cumhuriyet devrinde Ulu Şair'e dönüştürüldü. Bilmem ilkinin şaşaası ikincisinde berhayat oldu mu.

İşte bize özgü bir hakikat: Bugün kimse Ulu Şair yahut Şair-i âzam'dan tek mısra okumuyor. Onun şiirleri çoktan beri lisan mezarlığı.

Rumelihisarı'ndaki yalının trabzanları billûr, döne döne çıkan merdivenlerini -galiba çifte merdiven denirdi- Neşecan Yenge'lerin Göztepe'deki köşklerinden bilirim. Köşkte imparatorluğun kılıç artığı bir hayat yaşanırdı.

Geçmiş zamandan kalma bu köşk, şimdi geçmiş zamanı inşa edebilmem için fırsat oluşturuyordu. Zira kronikteki yalıyı okuyor, Göztepe'deki köşkü hatırlayarak, Rumelihisarı'ndakini canlandırıyordum.

Gerçi Neşecan Yenge'lerin köşküne epeydir gitmiyorduk. Önce kızı Mukaddes Abla ölmüş; Neşecan Yenge bu acıya göğüs germeye çalışmış, boş oyalantılarla -Kızılay'da, Yardımsevenler'de, Çocuk Esirgeme Kurumu'nda fahrî çalışmalar-, Allah'a sığınışla -ikide birde "Sana sığınıyorum. Duy beni Allahım!" der, gözyaşlarını tutamazdı- günlerin geçmesini geçmesini beklemiş, bir iki yıl sonra o da ölmüştü.

Şimdi köşkte "hayırsız damat"la -"kızımın katili!"- yeniyetme torun oturuyorlardı. Onlarla görüşmüyorduk. Daha doğrusu onlarla görüşmeyi kesmiştik. İkinci annem Jülide Hanımefendi, "Yengemin ruhunu azap içinde bırakamam!" derdi. Fakat belki de bunu, ahretlik kılıklı birinci annem Havva söylüyordu.

Mâziyi inşa etmeme yarıyordu dedim ama, Göztepe'deki köşkün döşemesi, möblesi alafrangaydı. Sanmam ki, Abdülhamid paşasının yalısı o çapta alafranga olsun.

Meselâ Neşecan Yenge resim meraklısıydı. Köşkün bütün odalarında tablolar asılıydı: Manzaralar, ayışıkları, Nil kenarı, ehramlar, vazoda çiçekler, kavunlu karpuzlu natürmortlar, hatta Preziosi'den, Zonaro'dan İstanbul sahneleri, Givanian'dan bir iki yangın (kaçık herif durmadan yangın resmi yapmıştır). Ayrıca nü'ler. Bu resimler olmasaydı, bilmem resim sanatıyla erkenden tanışır, resim sanatına âşık olabilir miydim.

Bizimkilerin iddiasına göre, Neşecan Yenge, Halil Paşa'dan yağlıboya Küçüksu manzarasını, "... üstelik varaklı çerçevesiyle...", anneme -birinci veya ikinci- armağan etmek istemiş. Bugün yarın -"Bu senindir Jülide!", "Bu senindir Havva!"- derken, edemeden ölmüş.

Hatırladığım kadarıyla manzara resimleri arasında Boğaziçi'nden epey bir şey vardı.

Armağan meselesini -"Sana bir yadigârım kalsın Havva!.. Jülide!.."- hayırsız damat İbrahim Bey gayet iyi bildiği halde, Halil Paşa imzalı Küçüksu birdenbire ortadan kaybolmuş.

Hediye edilecek peyzajda meşhur çeşmeden başka, çeşme başında yapayalnız duran, sırtı bize yarı dönük, denizlere bakan, neftî maşlahlı bir hanım varmış ve o hanımın varlığı esere tuhaf bir melankoli katıyormuş. Bir iki başka Küçüksu, Göksu daha varmış, onlar da sırra kadem basmış.

Göztepe'yle temasımızın kesilmesinin asıl sebebi zannederim budur. Fakat uluorta söylenmezdi.

Çocukken gittiğimiz Küçüksu'da maşlahlı hanımlar kalmamıştı. Tam tersine, ya 19 Mayıs kıyafetinde sportmen genç hanımlar, ya da geniş kenarlı şapkalarından rengârenk şifonlar uçuşan Avrupaî hanımlar Küçüksu'ya mısır yemeye gelirlerdi. Jülide annem, kazanlardaki o suyla mısırcıların iç çamaşırlarını

yıkadıklarına emin olduğundan, sadece kebap mısır yiyebilirdim. Aklım sütlü mısırlarda kalırdı.

Hey gidi günler hey...

Bugün hızlıyım, yazmaya devam ediyorum.

Hava puslu. Yani sabahleyin pusluydu. Şimdi göremiyorum: Perdeleri kapattım. Dış dünyayla teması kesmezseniz yazamazsınız.

Nü'lere gelince; Neşecan Yenge damadının dırdırından, düzmece taassubundan yılmış, nü'leri duvardan indirmeye de yanaşmamış, terzi Madam Kalyopi'nin -eski romanlarımızda bütün modistralar Rum'dur- yardımıyla, nü'lerine ince organzeden elbiseler giydirmiş.

Hepsi külrengi organzeden, nü'lerin boyuna bosuna göre kumaş parçaları kesilmiş; Madam Kalyopi büzgülerle, kloşlarla, yırtmaçlarla şekillendirmiş. Sonra da eğri büğrü elbiseler tabloya toplu iğneyle tutturulmuştu.

Sen pek beğenirdin Sayru.

Garip bir heyecan duyardım. Gerçi, hülyalı manzaralar, baygın dolunaylar, renk renk çiçekler, arının konduğu üzüm salkımı, daracık İstanbul sokağı, gecede tutuşmuş alev alev konak da güzeldi ama, organze elbiseli nü'lerden başka bir haz duyardım. Söze dökemediğim bir haz. Hele Nâmık İsmail'inki! Baştan, yoldan çıkartıcı bir haz...

Hep onların karşısına geçer dururdun.

Dayanamıyordum. Etrafı kolaçan ettikten sonra, kimseler yoksa, iskemleye çıkıp kıvrımları, büzgüleri aralayarak, bazan iğneleri çıkarmayı göze alarak, nü'lerin ille orasını görmek isterdim. İlk gördüğüm lâller, kukular, bu nü'lerinkiydi. Parmağımla dokunur, sonra hemen çekerdim.

Bunları yeni söylüyorsun. Yıllar yılı, organze elbiseleri, Madam Kalyopi'nin kreasyonlarını beğendiğini söylerdin.

Hoştu tabiî. Bir kostüm havası eserdi. Kostümlü nü'ler: Resimle tiyatro sanatının kaynaşması gibi bir şey olurdu.

(Sarah'nın da iyice şeffaf tüllere büründüğü yarı çıplak pozları, fotoğrafları var koleksiyonumda.)

Terziyle Neşecan Yenge'yi yenilikçi sanatın öncüleri sayıyordun. Bu iddianı galiba yazdın da.

Yazmış olmalıyım. Haksız mıyım? Bunlar bizde erken tecrübelerdir. Sonradan böylesi denemelere bol bol girişilmedi mi? Üç boyutlu resim, karışık teknik filan dediler. (Esasen bunları da, her şeyi, defalarca yazdım. Fakat neşrettiremediğimden hiçbiri kamuya aksetmedi.)

Önceleri parmağımı hemen çekiyordum. Sonraları dokunmaya, daha çok dokunmaya, hatta okşamaya, nihayet mıncıklamaya başladım. Hazdan ve heyecandan beynim zonklardı.

Eve döndükten sonra sandık odasına kapanır, hayalimde yine organzeler, fakat bu kez organzeleri hızla çekiyorum, nü'leri hakikaten nü bırakıyorum!

Yalnız bir nü var ki, ona organze tülden kostüm filan giydirilmemişti. Munch'un geceyarılarında haykıran kadınları gibi bu çıplak da ıstırap çekiyor, gözleri fildır fildır, boynu kasılmış, çok ihtiyar. Etleri sarkık, derisi kırış kırış. Onun karanfillisi ortada! Mukaddes Abla'nın kocası İbrahim Bey, "Hanımanne, örtmeyiniz, değmez" demiş. Halbuki modistra Kalyopi ona telli duvaklı gelinlik hazırlıyormuş.

Neşecan Yenge "Niçin örtmüyoruz?" diye sorunca; İbrahim Bey, "kocakarı"nın çoktan hayızdan nifastan kesildiğini söylemiş, uzun uzadıya ve yayık yayık gülmüş. Neşecan Yenge anlatır, "Geberesice!" derdi. Herhalde ölmüştür.

(Hayızı nifası ilk o zaman işitmiştim. Mânâsını çıkaramamakla birlikte, hafızamın bir köşesine yerleştirmeyi ihmal etmemiştim.)

Bedeni, yüzü gözü ıstıraptan kasılmış ihtiyar nü öyle olduğu gibi bırakıldıktan sonra, epey bir zaman sonra, artık külrengi organzeler örtünmeyeceği ya da beyaz gelinlikler

kuşanmayacağı kesinlik kazanınca; bir sabah Neşecan Yenge erkenden kalkmış, tabloyu bin bir güçlükle ve tek başına aşağı kata indirmiş, köşkün girişine asmış. Şöyle ki, köşke adım atanlar ilkin bu çırılçıplak acuzeyle yüz yüze geleceklermiş.

İşte bu ne zaman olduysa, ben de ilk onunla karşılaşmıştım. Bahçeyi, bahçe yolundan ilk geçişimi hayal meyal hatırlıyorum; fakat kapıdan girer girmez, -her nedense- heybetli bir göbek kanepesine yığılıp kalmış mustarip kocakarıyla burun buruna geldiğimi gayet açık seçik hatırlıyorum.

Burun buruna dediğim, tablo sütunlu girişte, taa karşı duvarda asılı olsa bile, o kadar canlı, o kadar yürek karartıcı, ürkütücüydü ki, bitişiğinizde, hemen yanı başınızda, burnunuzun dibinde hissetmemenize imkân yoktu.

Genç kız çantasından bir kitap çıkarıyor ve o genç hanımın yolunu kesiyor.

Beyoğlu'ndayım. (Çıkmaz olaydım.)

"Kitabınızı imzalar mısınız? Hayranlarınızdanım."

"Ver bakalım." Genç hanım pek mağrur. "Yol ortasında biraz tuhaf olmuyor mu" Gülüyor. "Adın ne?"

Öteki utangaç, alık alık -işitemediğim- bir isim söylüyor. O genç hanım karalarcasına yazıyor, imzalıyor. Kitabın kapağını göremedim. Kimdir, bilmiyorum.

Şeytan dürtmüş olmalı ki, yürüyen genç hanımın arkasından ağlamaklı bakan genç kıza yaklaştım ve "Yazarları seviyor musunuz? Ben de bir şeyler yazıyorum" dedim.

"Siz de mi yazıyorsunuz? Bu yaştan sonra sizi kim okuyacak?" Bu da gülüyor. Gülmekle kalmıyor, acıyarak, hatta tahkir edercesine yüzüme bakıyor.

Kalbim kırılmış, ayrılıyorum.

Hacıbekir'den sakızlı, güllü ve tarçınlı akide şekeri alacaktım. Vazgeçtim.

Anlayamadığım şudur: Ben yaşta tanınmış bir muharrir olamaz mı? Gerçi ben tanınmıyorum, yazdıklarım neşredilmiyor, ama genç kız -küçük şırfıntı!- bunu bilmiyordu ve kim olduğumu sormaya bile tenezzül etmedi. Bu memlekette yaşını başını almış muharrirlerin yazı yazması, eser yayımlaması yasaklandı da, benim mi haberim olmadı? Mekteplerde vaktiyle bize hep durmuş oturmuş, hatta ölmüş şairlerin şiirleri okutulurdu. Demek artık okutulmuyor.

Pembe yanaklı, elâ gözlü küçük şırfıntı, belki sana mektuplar yazardım. Belki bu mektuplar yorgun bir gönlün son şaheseri olurdu. Ben yazmaktan ölmeyeceğim gibi, sen de okumaktan ölmeyecektin. Yazık ettin.

Bana mektup yazın deseydi, sabah erkenden kalkıp mektuplar yazabilmek için gecelerimi sızıncaya kadar içerek geçirmeyecektim.

Çok bedbahtım.

Sokak ortasında çantalardan kitapları çıkan o genç hanım acaba kimdi? Çağdaş edebiyatı eskisi kadar takip edemiyorum.

Otuz beşliğin yarısını geçmişim. Bana mısın demedi.

Bu erken bahar havası hıdrellezde Kâğıthane'ye gidişlerimizi hatırlattı. Bir yandan zavallı süt kuzuları çevriliyor, bir yandan devasa tencerelerden zeytinyağlı yaprak dolmaları (sarma?) birer ikişer atıştırılıyor. Tam kuzular için üzülecekken, çingene karıları "Haydaaa!" diye haykırışıyorlar; "Haydaaa! Atayım sana yandan çarklı bir göbek!" Bu yandan çarklı göbekler pek kıvranışlı kıvranışlıydı.

İşin tuhafı, Kâğıthane gezmelerini pek bayağı bulan, ama her defasında gezintiye katılan Jülide annem, evde bazan pek neşelenir, asık suratlı büyük matematik âliminin karşısına geçer -kombinezonla- "Atayım sana yandan çarklı bir göbek!",

artık şakır şakır oynardı. Babam da "Haydaaa! Haydaaa!" diye eşlik ederdi.

Bu haller ruhumu incitmiştir.

Kâğıthane'nin sonbaharını severdim. Gözümün önündedir: Derenin kenarında harıl harıl ateşlere kazanlar oturtulmuş, mısırcılar haşlanmış mısırı kendi sarı yaprağında satıyorlar, kocaman tuzluklardan bol bol tuz serpiliyor. Bize yasak, başkalarına afiyet olsun...

Demek sonraki devirde Osman Cemal'in 'Çingeneler'i Küçüksu'ya üşüşmüşlerdi. Üç kuruşa, beş kuruşa, pazarlıkla, bakla falı bakarlardı. Jülide Hanımefendi ille baktırırdı.

Evli bir kadının bakla falından, kahve falından ne umduğu olabilirdi ki?!

Geçen gün bahsettiğim için olacak, şimdi hatırlıyorum ki, mâbûdemi Nâmık İsmail'in meşhur nü'leri arasında görmüş, çok kıskanmıştım. Otoportrelerinde muhafazakâr bir edayla görünen ressam, çıplak hanımları pervasızca resmetmiştir. Bunlar o devir için hadise yaratacak tablolardır: Oturan nü, ayakta duran nü, uzanmış nü, âdeta kıvranan nü, uyuyakalmış nü, çorap giyen nü, paravana arkasındaki nü... Bunlar hepsi sereserpedir.

Mâbûdem koyun postuna çırılçıplak uzanmış, sırtı bize dönük, galiba uyuyakalmış. Fonda, perdesiz ve hayli yüksek bir pencere, camlar gıcır gıcır. Pencere önünden gelip geçenin, koyun postundaki çırılçıplak genç kadını görmemelerine imkân yok. Vücudu dipdiri, sarı saçları çağlayan dilber, pencere önüne az sonra erkekler ordusu toplayacak, hatta camı çerçeveyi kıracaklar! Derin endişe duymuştum.

Cahide, örtün! Örtün!

Resimdeki kadın mâbûdem miydi bilmiyorum. Benzetmiş de olabilirim.

Sayru Bey, post meselesini es geçmeyelim.

Ben size şöyle anlatayım: Dokuz yüz otuzlarda (bin) Jülide Hanımefendi'nin kotrasında gidiyorduk. O zamanlar kaç kişinin kotrası var... İnce bir yel esiyordu denizde, yelkenler kabarıp kabarıp iniyor. Fenerbahçe açıklarında Nâmık İsmail Bey'in Korsan'ına rastladık. Korsan'a iyice yaklaştık. Ben bağırmaya başladım: "Nâmık İsmail Bey! Nâmık İsmail Bey!" Jülide Hanımefendi sinirlendi, niçin böyle bağırdığımı, abuk sabuk işler yaptığımı sordu.

Meşhur ressam işitmişti. Kotralarımız birbirine yaklaştı, Nâmık İsmail'inki Korsan, bizimkinin ismi Deniz Kızı.

NÂMIK İSMAİL: Bana mı seslendiniz Küçük Bey?

SAYRU (yarı beline kadar küpeşteden sarkarak): Evet efendim. Size seslendim. İsminiz Nâmık İsmail değil mi?

JÜLİDE HANIMEFENDİ: Bonjur Beyefendi. Yolunuzdan alıkoyduk, özür dileriz. (Sayru'ya ters bir bakış atar.)

NÂMIK İSMAİL: Estağfurullah. Mesele nedir?

SAYRU: Koyun postu biraz bayağı kaçmamış mı? Mâbûdeme leopar postu yaraşırdı.

NÂMIK İSMAİL: Mâbûdeniz kim? Hangi koyun postu?

JÜLİDE HANIMEFENDİ (telâş içinde): Çocuğun sayıklamaları!

SAYRU (çırpınarak): Pencere önündeki çıplak kadınınız, koyun postuna uzanmış. Mâbûdeme leopar yaraşır!

NÂMIK İSMAİL: Mâbûdeniz kim? Hangi koyun postu?

Tekrar aynı soruları soran Nâmık İsmail sonra bir an düşünmüştü. Sanatkârın cevabı kulaklarımda hâlâ yankır: "Olmaz. Leopar fazla Hollywood kaçar." Haklıydı.

Haklıydı, fakat bu müphem cevaptan resimdeki genç kadının mâbûdem olup olmadığını anlamak imkânsızdı. Sonra Korsan süzülerek Adalar'a yol almıştı. Artık ebediyen öğrenemeyeceğim.

Gerçi Nâmık İsmail'i bir defa da, üstü açık spor otomobiliyle Bahariye Caddesi'nden uçup giderken görmüştüm.

Yine hatırlıyorum ki, mâbûdemin tuvaletindeki organze gelinciklerin erkek organları morumsu siyah kadifedendi. Bu patlıcanî organlar tabiattaki gibi dik durmaz, organzeye sarkmış dururdu. Fevkalâde özenilerek yapılmış yapma çiçekler. Cahide tek bir tanesini yadigâr olarak vermemekte ısrar ve inat etmişti.

Ben yalvardıkça, "Hayır Sayru! Tuvaletimin ihtişamını bozamam" diyordu.

Kim bilir ne oldu, kimin sırtında -hangi aşiftenin?- parçalanıp gitti o sevgili tuvalet. Kim bilir hangi çöplüğe atıldı.

Halbuki onu giydiği gece Cahide ölümsüz bir güzelliğe kavuşmuştu.

Ya işte böyle Cahide, çöldeki susuzluğum için istemiştim senden o bir adet yapma gelinciği. Senden ayrılınca o bana eşlik edecekti. Sensiz çöl gecelerimde bana bir yudum su verecek kimse yoktu. Yalnızlıktan yarı deliye döndüğüm o gecelerde esirgediğin bir adet yapma gelincik can yoldaşım olacaktı.

Canım mâbûdem, fakat seni şimdi affediyorum. Gözyaşları içindeyim.

Cahide, keşke o bir adet gelinciği sana çaktırmadan çalsaydım!

Eski hatıralar hem güldürüyor, hem bunaltıyor.

Bir yapma gelincik uğruna insan bu kadar üzülür, kendini harap eder mi?!

Tam gülecekken, çünkü gülünç şeyler; gülünç şeyler derken eski hatıralar, kıvrandıran acılar olup çıkıyor. Sebebini

öteden beri çözemedim. Doktor Tahsin "Korkulacak bir şey yok" diyor. Jülide annem, "Terelelli! Terelelli!" derdi. Ruhbilim kitapları da şifa getirmedi. Hiçbirinde, tam gülecekken veya gülmeye başlamışken, ansızın ezginliğin pençesindeki kişinin ruh durumu tahlil edilmemiş.

Pek çok hatıram var ki, ikide birde hem gülüşlere hem ağlayışa boğuyor. Her biri hem gülücüklerle hem hıçkırıklarla çınlayıp durur. Gülsem de ağlasam da her biri çın çın.

Akşamleyin yazıyorum; saat on sekiz otuz suları: Hayır, çınlamıyor. Çıt yok.

Birer müzik cümlesi değil hatıralar. Birer yıkım. Her biri can alıp beni kahrediyor. Leylâğın çiçek açışı gibi: Çiçek açışı, sonra çiçeklerini döküşü.

Bugün bütün gün ayna karşısında yüzüme gülünç bir ifade vermeye çalıştım. Oturdum, kalktım, ayakta durdum, reveranslar, tekrar oturdum; nâfile!

Geç kaldın Sayru, artık çok geç. Seneler geçip gitmez sanmıştın. Yalnızca on sekizinci, on dokuzuncu, yirminci yaş geçip gitmedi, hayat geçti.

Leopar niçin Hollywood kaçsın?! Sarah, Paris'teki evinde, her odaya bir leopar post atmıştı. Şahsî hayatının bazı fotoğrafları tanıklık eder.

Sarah Hollywood starı değildi; fakat belki Amerika turnesi vardır. Yeni Dünya onu bağrına basmak zorunda kalmış olabilir. Nitekim Abdülhamid kendisini, sahnedeki başarısını nişanla taltif etmişti.

Sarah, Hamlet'i, Romeo'yu canlandırırken ne İngiliz -çünkü büyük Shakespeare İngiliz'di-, ne Danimarkalı, ne de İtalyan olmuştu. O, tiyatro tarihi boyunca, Paris'in (Fransa'nın) gözbebeği kalacak.

Akşam September 1912'deydim. *Photoplay Magazine*'in kapağında Sarah Bernhard Queen Elizabeth: Hayranlıkla süzdüm. Queen Elizabeth Sarah ayakta duruyor. Bir adam, bir lord, karşısında diz çökmüş. Sarah kömür siyahı saçları, bol rimelli kirpikleri, iri iri açılmış gözleri ve sağ elini uzatışıyla -önüne diz çökmüş aktöre- fevkalâde teatral bir ifade aksettiriyor. Mecmuanın kapağındaki -sonradan renklendirilmiş- fotoğraf âdeta biraz sonra canlanacak ve Queen Elizabeth Sarah, huzurunda diz çökmüş lorda ayağa kalkmasını emredecek. Hatta işittim! İşte emrediyor!

Sarah hem Nil yeşili hem limonküfü taftalardan dikilmiş ağır bir tuvalet giymişti. Kostümünü sıra sıra inciler -gerdanlık-, beyaz organzeler tamamlıyordu. Tam bir kraliçe, tam bir grande dame.

Fonda figüranlar kadrosu: Saraylı kadınlar ve erkekler, hepsi ağır kostümlü; paraya kıyılmış. Fakat belli mi olur, sahnede gördüğümüz şaşaa, kuliste bir hırpânîliktir, göz artık kamaşmaz.

Sarah herkesten biraz yüksekte duruyor. Dimdik. Sarah'nın kalkınız emrini veren sağ eli ileriye uzanmış, baş ve işaret parmağı bir 'v' teşkil ediyor, diğer üç parmak avuç içine hafifçe kıvrık: Bu da fevkalâde teatral bir el uzatıştır. Sonra o el usul usul, gayet ağır iner, yeni bir zarafet edinir.

Cahide'den evvel acaba Sarah'ya mı âşıktım?

Sarah Sultan Hamid'in huzurunda acaba ne oynadı; meselâ veremli kıza çıktı mı? Bana İffet Hanımefendi Hakan'ın bir eserin sonunu değiştirttiğini anlatmıştı. Hakan belki de veremli kızın ölmesine dayanamamıştır.

Veremdeki yüksek ateş, aslında içteki yangının göstergesidir. Müteverrim arzuyla yanıp tutuşur ve vücudu da alevler içindedir. O, aşktan, arzudan hasta olmuştur. Verem hastaları

herkesten fazla düzüşmek ister. Margörit Gotye üç kuruş para uğruna vücudunu erkeklere vermiyordu; bu vücut önüne geçilemez bir istekle kavrulduğundan okşanmak, hırpalanmak peşindeydi. Fakat bu böyle yazılmamıştır.

Veremi çağıran şiddetli bir cinsî arzudur. Kenan'la Nalan yatabilselerdi Nalan muhakkak ki iyileşecekti. Birçok genç kız ve delikanlı cinsî kıvranışlarla tüberküloza yakalanıp ölmüşlerdir. Niye bu çağda verem yok? Çünkü haşırdatma işleri çok kolaylaştı.

Geç saat: Müzeyyen'den Saadettin Kaynak'ın "Yanık Ömer"ini dinledim.

Bu sabah ne hatırladım, biliyor musun? Bir başka antreyi. Mekân bu kez Burgaz Adası.

Tanınmış hikâyeci Sait Faik'in evinde böyle bir resimle karşılaşacağım aklıma gelmezdi. Yine kapıdan girmiştik ki, loş, serin antrede, sağda, koskocaman bir çıplak adam tablosu! Munch'un kocakarıları gibi feryat etmiyor. Ayakkabıları ayağında mıydı, yalnızca çoraplarını çıkartmamıştı.

Hayretimizi sanat karşasında örtbas ederek, âdeta görmezden gelmiştik. Fakat adam orada şallak mallak duruyordu. Ressam kimdi, ressam onu niye öyle tasvir etmişti, model kimdi; sorularımız cevapsız kalacaktı. Anadan üryan herif tablodan pervasızca bakıyordu. Bize bakıyordu, bizse, dediğim gibi, görmezden geliyorduk.

Galiba bir çift siyah, düğmeli potin resimde sağ -bize göre sol; ayrıca önceki gün yazdığım gibi Sarah'nın teatral eli deköşede yan yana bırakılmıştı.

Müze diye geldiğimiz ev, vaktiyle Spanudis Köşkü'yken sahibinden eşyalarıyla mı satın alınmıştı -bunlar Adapazarlı bir tüccar ailesi, Ada'da köşk döşeyecek görgüleri, gustoları yok-, öyleyken, çıplak herifin tablosu köşkün ilk sahibinden mi kal-

maydı, bir Rum ressamın elinden, fırçasından çıkmış olabilir miydi? Hepsi cevapsız sorular. Çünkü zaten soramayacaktık. Ayrıca kime soracaktık: Kimsenin bir şey bildiği yoktu.

Hayat ve bilhassa benim hayatım, cevabı verilememiş böyle sorularla doludur.

Üstelik Goethe'nin evinde değildik. Oradaki müzecilik anlayışı ve geleneğiyle bizim müze heveslerimiz hiçbir zaman kıyaslanamaz. Goethe'nin evindeki vazolara her sabah taze güller konurken, Spanudis Köşkü'nün bahçesinde başı boş tavuklar koşuşuyordu.

Şunu da belirteyim: Muallâ Hanım'la oğlu, nice yıllar, yazları güzleri, Burgaz'da beraber oturmuşken, resim aynı yerde mi asılıydı -hafif bir karanlık içinde-; asılıysa, Muallâ Hanım da zannederim sanatın ayıbı yoktur, sanatta ayıp yoktur fikriyle (endişesiyle) ses etmiyordu. Halbuki sanatkâr olan oğludur. Fakat belki ters çevrilerek, kuytu bir köşeye, meselâ tavanarasına kaldırılmış olabilir.

Bizim Burgaz'a gelip gittiğimiz çoktur. Deniz Kızı kırlangıç gibi süzüle süzüle yaklaşır, adanın biraz açığında demirlerdik. Demek o sıralar resim tavanarasındaydı.

Sonra müzeyi gezmiştik ama, cascavlak -ayakları çoraplı, düğmeli potinler az ötesinde- resim sinirimi oynattığından etrafı yeterince görememiştim. Üst katta, küçük odadaki çalışma masasında Lautréamont'nun kitabı sayfaları açık duruyordu. Açık sayfalar toz içindeydi. Yarı kapalı kepenklerden sızan ışık huzmesi tozlu sayfalara vurmuştu.

Halbuki Goethe'nin Frankfurt'taki evi -Hâşim yalan söylemiyorsa- büyük şair dün sabah oradan ayrılmış gibidir. Mutfağın raflarında elli altmış pasta, kek, kurabiye kabı durur: Goethe'nin annesi kaplardan birini sanki fırına, kuzinaya sokacak. Ballı bademli bir kek.

Pencereler tül perdeli. Pencere önlerindeki küçük saksılar hep çiçekli. Öldüğü odada taptaze çelenkler olmasa, ziyaretçiler Goethe'nin öldüğünü hatırlayamayacaklar.

Nihayet eski bir yazı masasının başına geliniyor ki, masanın üstü baştan başa mürekkep lekeleriyle kaplı. "Bu lekeler *Faust*'un lekeleridir!" Ne kadar hoşuma gidir, tekrar tekrar okur ve bazan yüksek sesle okur, Hâşim'in zamanına yüz seneden beri meydan okumuş mürekkep lekelerini görür gibi olurdum. Benim gözlerimde de bu lekeler, "Mürekkep lekeleri değil, fakat bir ebedî lâcivert semada, nâmütenahî yıldız serpintileri idi." (Gerçi *Faust*'u okumamıştım.)

O zamanlar yazmaya yeni başlamışken, hiç değilse, yaşayacağım son evin müze haline getirileceğine bütün kalbimle inanıyor, el yazmalarımı o gün için saklıyordum. Nasıl aymazlık ve aldanışsa, koskoca Sait Faik'ten geriye kalan -kala kala!-, sayfaları tozlu Lautréamont bile hayalimi söndürememişti.

Fakat bugün, heyhat!...

Muallâ mı? Makbule Hanım olmalı.

Muallâ Hanım kimdi?

Güzün de burada kalıyorlardı. Makbule Hanım güz büsbütün sona ermeden Burgaz'dan ayrılamıyordu. Büsbütün sona erince ya Şişli'ye (Osmanbey) ya Adapazarı'na dönüyormuş.

Adanın sonbaharını anlattığı hikâyeleri var. Sonbaharda vapurların güverteleri birden boşalır, ıssız kalırmış. Sait handiyse kışı anlatıyor.

Bugün inadına yaz gelmiş gibi.

Sait öldü. Onu tanıyanlar birer ikişer ölüyorlar, öldüler.

Eski Spanudis Köşkü'nde nasıl ısınıyorlardı? Müzeyi gezerken dikkat ettim, soba yoktu.

Ada vapurlarının güvertelerinde akerdeon, mandolin çalındığı yaz günlerini bilirim. Tef, dümbelek sonradır.

Vapurların sözüm ona Paris havalı akordeonlu günlerinde, hele yaz akşamları, Adalar'a dönüşte bir iki kadeh parlatanlar olurmuş. Ben bu keyfi çatamadım. Kendi aralarında, Türkler, Ermeniler, kimseyi rahatsız etmeden, sohbet ede ede. Azıcık çerezle.

Tef dümbelek devrinde sevgilime yan baktın diye sustalıların, bıçakların çekildiğini bilirim.

Şimdi galiba kaptan vapurda alkollü içki yasak derken, kimileri esasen dinimizde yasak diyorlarmış. İçmek isteyenler diretince, bağırtılı çağırtılı münakaşa, kavga kıyamet, bir laiklik meselesi olup çıkıyor. Gazetede okudum.

Her devrin, her çağın kavgaları vardır.

Tarihin haşmeti karşısında bugünün hadiseleri bana o kadar mânâsız geliyor ki, fazla alâkadar olmaya ihtiyaç duymuyorum.

Ben Şark'ı, Garp'ı bilen adamım!

Her gün yazıyorum. Bugün de her gün yazdığımı yazdım.

Bahar gelip geçecek. Yaz da geçecek. Elmalar kızaracak, ayvalar dallarından sarkacak, limon ve portakal çiçekleri açacak. Biraz daha ölüme yaklaşacağım.

Halbuki ölümsüzlük ummuştum.

Queen Elizabeth rolündeki Sarah'nın incileri galiba dokuz sıra. Sekiz de olabilir. Pertavsızla bakıyorum, sayıyorum; bazan dokuz çıkıyor, bazan sekiz.

Lâzıme Hanım'a "Sen de say" dedim. Pertavsız elinde titrediği için bir türlü sayamadı.

Sarah galiba inci küpe takmış.

Tetkiklerim için başkentte bulunduğum sıralarda bir sebepten dolayı Ziraat Bankası'nın umum müdürlük binasına gitmiş ve Nâmık İsmail'in Atatürk'lü, köylülü, traktörlü, gelişen tarım hayatımıza dair büyük tablosuyla yüz yüze gelmiştim. Köylüler, kadın erkek, köylü kıyafetindeyken, Atatürk, dev tabloda, melon şapkalı, takım elbiseli ve papyon kravatlıydı.

(Herhalde Sayın Evren de Ankara'da Ziraat Bankası'nın umum müdürlüğüne uğramış olmalı ki, sonradan bu elbisenin -resimdeki- aynısını yaptırttı ve fotoğrafları gazetelerde yayınlandı. Kostümü, modeli çok beğenmekle birlikte, ben diktirmemiştim.)

Tuhaftır, Korsan'ıyla Moda'ları Adalar'ı dolaşmış Nâmık İsmail'in serbest, helozonî fırça vuruşları, bu resimde âdeta kaskatı kesilmiştir. Figürlerde esneklik yoktur, figürlerin çizimleri apaçık geometriktir.

Köylüler traktöre mi, başka bir şeye mi, hayretle bakarlar.

Gâzi'nin yanında üniformalı bir zabit durur.

Güzel sanatların bütün dallarına zaafim vardı. Sanata taptım. Eninde sonunda bir sanatkâr olacağıma bütün kalbimle inanıyordum. Bugün şiir, yarın tiyatro, öbür gün resim... Sarhoştum sarhoş!..

Öğleden sonra: Muallâ Hanım kim?

Çocukluğumun Göztepe'si koca koca, yeknesak caddelerle târumar edilmemişti. İnsanlar hâlâ şehrin mimarîsinde cennet arayışı içindeydiler. O ne ahşap işçiliğidir, o ne sabır, o ne çıdam! Amele çivi çakarken ruhunu verirdi.

Yollar, ağaçlık bahçelerle, evler, köşkler, hatta bostanlarla bir genişler bir daralırdı. Ruh da tam içe kapanacakken ferah-

lar, tam fazla ferahlayıp uçarılaşmışken dünya acılarına geri dönerdi.

Bir uçtan bir uca, Abdülhamid zamanından kalma köşkler, büyük bahçeler meğer son senelerini yaşıyormuş. Yerlerine zebanî mimarîsinin konacağından habersizdik.

Yeniyetmeliğimde de pek çoğu yerli yerindeydi. Meselâ "Mini Mini Vali"nin köşkü, bahçesinin yarısı caddeye gitmiş olmakla birlikte, bugün de yerli yerinde.

Demek ki İstanbul Adalar'dan Boğaziçi'ne, köşk, konak, yalı. Geçmişin mimarîsini dünden bugüne silip süpürmek zannedildiğince kolay değil. Hiç değilse üç beş geçmişbilimci hâlâ veryansın ediyor.

Dümdüz, boz, sarı duvarlar köşkleri, bahçeleri çevreleyen sağır duvarlar. Zaman geçmiş, sağır duvarlar yaban bitkilerle, nemli köşelerden fışkıran kara yosunları, ayrıkotları, pisipisiler, ballıbalabalar, hatta küçücük mavi mine çiçekleriyle hemhal olmuş. Sarı, boz duvarlar biraz yamrı yumru olmuş ama, büsbütün yıkılmamış, göçüp gitmemiş.

Kendi kendine yeşermiş, çiçekler açmış bu duvarları çok severdim. Etraf sessiz, ıssız. Issızlıkta yürür yürür, bu harap güzelliği içime çekerdim.

Hâmid Beyefendi -artık Ulu Şair dönemindeyken- bana "Nesi güzel? Hepsi Abdülhamid üslûbundadır. Duvarlar liberteye karşıdır!" demiş ve monoklunu düzeltmişti.

Nezaketimden cevap vermemiştim.

Duvarların "liberte"ye karşı olup olmadığını bilmek için evvelâ hürriyeti bilmek, tatmak gerekir. Hâmid gibi bir elim yağda bir elim balda, Paris'te, Londra'da hürriyet yaşamadım. Hürriyeti bilenlerden değilim. Hürriyet hep yanımdan gelip geçti.

Cahidemin suda ölen yalısı ben gittiğimde zamana meydan okuyordu. Epey direndi.

Cahide yalıyı elden çıkartarak, Tarabya'da koya nâzır, üç katlı, gayet çirkin, yayvan bir apartıman satın aldı ve güdük bahçesine, gayet çirkin, Versailles taklidi, zevksiz mermer heykeller diktirdi.

Nerde benim deniz kızım, nerde bu sahte Versailles cüceleri!

O zaman yazdığım mektuplarda yalı yerine apartıman, burada mı oturacaksın, burada oturmayı nasıl göze alıyorsun diye sormuştum. Bazı geceler önünden geçer, üst katta ışıl ışıl yanan avizeleri seyrederdim.

Muharrirliğime mektup yazarak başladım.

Jurnal yazmam sonradır. Fakat jurnalde karar kıldım. Hikâyeyi, tiyatroyu bıraktım.

Hikâyeler, tiyatro, hatıratım jurnallerdedir.

Bir şeyler değişiyordu tabiî. Mimarînin çehresi kolay kolay değişmese bile, insanın, bilhassa hanımların çehresi adamakıllı değişmişti. Meselâ, genç kalmak hastalığıyla mustarip Muallâ Küçükhanımefendi'nin çehresi.

Muallâ Küçükhanımefendi, "cennetmekân Abdülaziz"in bendelerinden bilmem ne paşanın kızıymış. "Cennetmekân Abdülaziz"in katledilişinden bilmem kaç sene sonra doğmuş. (İşte bu bilmem ne paşa, tahttan indirilen padişahın intihar ettiğine inanmaz; hunharca katledildiğini söyler ve hem ablasının hem eniştesinin intikamı peşindeki Çerkes Hasan'ın kaderine pek acırmış.)

Reji İdaresi gibi bu Çerkes Hasan da bugünkü genç nesillerin bilgi dağarcığında muamma olarak kalacaktır.

Muallâ Küçühanımefendi hiç evlenmemiş, hep hoppa bir genç kız. Civarda oturduğundan -sadece yazları; kışa doğru, Serencebey'deki, yokuşta, konak yavrusu evine göçüyor-, Neşecan Yenge'lere sık sık gelip giderdi. Tiz kahkahalarını hâlâ işittir gibiyim. (Fakat, doğumundan bilmem kaç sene evvel darağacında can vermiş Çerkes Hasan'ı anlatırken gözleri dalar, nemlenir, sanki bir aşkın hatırasıyla yaşarırdı.)

Geç saatlere asla kalmıyor, o uzun yaz günleri, daha akşamüzeriyken, havanın kararmasına daha çok varken, telâşla yerinden fırlıyor, limonatasını, pastasını daima yarım bırakıyor, "Zaman kötü, insanlardan maalesef korkuyorum" diyor, çıkıp gidiyor!

Bazan da "Zaman kötü, erkeklerden korkuyorum, zaman çok kötü!" diyor. Meğer tecavüze uğramaktan, kaçırılmaktan, ite kopuğa, bir çapaçul serseriye "râm" olmaktan korkarmış.

Neşecan Yenge yüzünü ekşiterek, "Olsa da kurtulsa, biz de kurtulsak" derdi.

Zannederim çağımızın psikanalizcileri de Neşecan Yenge gibi düşünürler.

Muallâ Küçükhanımefendi çehresi değişmiş olanlardandı. Ne hikmetse, lezar çantasında hep dolaştırdığı gençlik fotoğrafları makiyajsız bir genç kıza aittir: Bir içim su olmamakla birlikte, handiyse duru bir güzellik, gençlik taraveti. İnsana hüzün veren bir ağırbaşlılık... Çocuk yaşta olmama rağmen, fotoğraflarını bana iftiharla gösterir, gözlerimin ta içine bakarak beni uzun uzadıya süzerdi. Tuhaf bir sıkıntı duyardım.

Şimdiyse, -yani gözlerimin ta içine baktığı zaman-, Muallâ Küçükhanımefendi, kösele rengi suratını iki santim kalınlığında pudra perdesiyle örtmüştü. (Peçe devri geçmiş, pudra perdesi devri başlamıştı.) Bakışlarının ille süzgün olmasına gayret ediyor, fakat gözbebekleri sönük sönük parlamakta ısrarlı.

Bu fersiz gözler sürmeyle, kirpik kıvırma aletiyle, rimelle onarılmak, canlandırılmak istenmiş. Kaşlar, Greta Garbo'nun kaşları: Önce yolunmuş, sonra krayonla çizilmiş. Kaşlar incecik. Gözevlerinin kırışıklıkları düzgünle sıvanmış. Kalp biçimi boyanmış bayrak kırmızısı dudaklarının kenarları da düzgünle sıvanmış. Yazın en sıcak gününde bile ince bir tülle örttüğü sözüm ona lepiska saçları oksijen sarısı; iri iri bukleler tülden taşıyor. Maamafih saçları hâlâ gümrah.

Daima, kendisine yirmi beş otuz sene evvel belki yaraşacak dekolte elbiseler kuşanıyor. Dekoltesini ipek bir şalla örter gibi yapıyor. Beyaz, kırmızı, siyah, kahverengi, lâcivert, bordo, hatta safir mavisi, naneli akide şekeri yeşili, yüksek ökçeli iskarpinleri hep rugan. Rugan zamana yenik düşmüş, çatlamış, kırış kırış.

NEŞECAN YENGE: Bugün yine çok şıksın Muallâ! Bilhassa iskarpinlerin! (Bıyık altından güler.)

MUALLÂ KÜÇÜKHANIMEFENDİ: O sizin güzel gözlerinizin güzel görüşü.

BİR KOMŞU HANIM: Küçükhanımefendi her zaman şık, Neşecan.

MUALLÂ KÜÇÜKHANIMEFENDİ: Mersi boku! (Küçük bir reveransla eğilir.)

Genç, güzel, şuh görünmek, başkalarına kendini beğendirmek için bu sonsuz gayret, bu gülünç özen daha o zamanlar bana acı verirdi. Fotoğraflardaki genç kızın silik cazibesi yanında, Muallâ Küçükhanımefendi'nin genç kalmak ihtirası, sebebini tam çözemezdim ama, canımı yakar, gönlümü kararttırdı. Sonra galiba şunu da düşünürdüm: Eski fotoğraflardaki genç kızla bu muşmula hiç aynı kişi olabilir mi?!

Hatta bir defasında, Muallâ Küçükhanımefendi'nin suratına baka baka ağlamış, o da bana, bir zamanlar maviyken şimdi gri sislerin indiği gözleriyle flörtöz bir gülümseyiş fırlatıvermişti. O zaman ben daha çok ağlamaya koyulmuştum.

Sayru çok ağlaktın...

Muallâ Küçükhanımefendi yine limonatasını, batonsalesini yarım bırakıp gidince, okkalı bir azar işitmiştim. Geçkin kızın arkasından konuşanlar, gülüşenler, "Erkeklerden korkuyorum!" deyişini taklit edenler, yüzüne ağlayanı azarlıyorlardı. Hatta annem, "Seni bir daha insan içine çıkarmayacağım!" diyordu. Jülide Hanımefendi annem. İtiraf etmem gerekir ki, Havva annem her ahretlik gibi daha şefkatliydi.

Bahçenin bir köşesine çekilmiştim. Orada, öylece, gün incelinceye kadar. Margaritalar, yapraklar, hanımböcekleri bana herkesten daha yakındı. Bir esinti, ardına kelebekler takmış, hal hatır sorarak geçip gitti. Uzaktan hanımların yeni kahkahaları işitiliyordu.

Akşam suları: Yukarıda yazdıklarımı okudum. Bunları anlatmama rağmen, hatırlamaya çalıştığım Muallâ Hanım'ın bilmem ne paşanın -işte kaleme döktüğüm- kızı Muallâ Küçükhanımefendi olmadığını biliyorum. O sadece geçmiş günlerden bir tablo.

Hakikî Muallâ Hanım, hatırlamaya çalıştığım Muallâ Hanım kim? O kimdi?

Evimin balkonundan harap bahçeler.

Harap bahçeler mevsimin tüm heyecanını yaşıyorlar.

Pencereden sarktım ve bitişik balkonda çamaşır asmakla meşgul Matmazel Zizi'ye "Bahçelerimiz çok güzel. Bahçelerimiz yeşeriyor" dedim. Matmazel sevincime güldü, "Evet ama çok harap" diye yanıtladı. Biraz kırıldım. Halbuki Matmazel Zizi'yi severim ve içli bir hanım olduğuna inanırım.

Bahçelerimiz tabiî viranelik olacak. Hemen hep orta halli evlerin arka balkonları şu harap, bakımsız, bakımına para yetiştirilemeyecek arka bahçelerimize bakar. Sabah öğle arası pencere silen, balkon yıkayan, çamaşır asan orta yaşlı kadınlar

görünür. Öksürüklü yaşlı adamlar kıştan sonra balkona ilk kez çıkarlar, boş boş bakarlar harap bahçelere.

Dediğim gibi, Şişli'nin beton mezarlığında, birbirine bitişik, fakat handiyse uçsuz bucaksız bu harap bahçeler sığınağı her ilkyaz beni büyülüyor. Dakikalarca, kıpırdamadan, bütün erinçsizliklerden uzak, bahçelere bakıyorum.

Kimin aklına gelebilir arka bahçemizde -ön bahçemiz yok tabiî- hâlâ leylâklar açabileceği. Ama açıyor; iki cılız, üstelik azman incirlerle boğuşan leylâk ağaççığı buğulu mor ve eflâtun kandillerini sunmuş!

Ne zaman açmış leylâklar?

Nasıl da dikkatimden kaçmış!

Zizi'ye "Leylâklar da mı gönlünüzü hoplatmıyor?!" diyecektim, vazgeçtim.

Başkalarıyla aramdaki uçurumu yine hissediyorum.

Korkarım ki nöbet yaklaşıyor.

Cahide'yi rüyamda gördüm: Ağlıyordu.

Yakınlarına sordum; "Bir şeyi yok, iyi" dediler.

Halbuki o yakınları da hepsi ölmüş kişilerdi.

Annemle babam bana hep soğuktular. O kadar ki, onların soğukluğunu -Doktor Tahsin'e de söyledim- bebekliğimden hatırlıyorum.

Bunlar acı çektiğim en eski hatıralarım arasında.

Jülide Hanımefendi süsünde püsünde, piyanosunda, şarkısında -*Darıldın mı cicim bana...*-, giyinip kuşanıp gezmesinde tozmasında bir kadındı. Küçük Sayru için yok bir kadın. Günlerce yüzünü göremediğim olurdu. Bazan koşup ona sarılmak ister, son anda, "Elbisemin ütüsünü bozacaksın!" ihtarıyla durdurulurdum.

Havva anneme ise ben sarılmak istemezdim. Çünkü üstü başı mutfak, yemek, yağ, ne kadar yıkamış olursa olsun, elleri soğan ve yeşil sabun kokardı.

Rasim Rıza Bey'le doğru dürüst bir baba oğul ilişkimiz olmadı. Memleketin yetiştirdiği matematik âlimi, "büyük matematikçi" Rasim Rıza Bey sadece derslerime çalışıp çalışmadığıma dikkat eder, sorar, bir iki sualle imtihan eder, çalışmamış olduğumu fark edince beni cezalandırırdı. 'Ceza'yı böyle tanıdım. Bu cezalandırmalar hep "İyiliğin için"di. Rasim Rıza Usman bana sadece iyiliğim için ceza verirdi.

(Onun cezalarını ayrı bir etüd olarak ele almış ve *Millî Pedagoji* dergisine etüdümü göndermiştim. Gelen cevapta, memleketimizin kıymetli bir âlimini küçük düşüren yazınızı maalesef neşredemeyeceğiz deniyordu; bahusus, örf ve âdetlerimizde babaya hürmet millî hasletlerimizdendir diye eklenmişti.

1970'lerde mi ne, *Millî Pedagoji*'nin adı birdenbire *Ulusal Çocukeğitbilim* oldu. Aynı yazıyı, etüdümü, dilini sadeleştirerek yine gönderdim. Fakat bu kez hiçbir cevap alamadım.

Yazı halen dosyalarımdan birindedir. Dili sadeleştirilmemiş ilk haliyle.)

Cahide, senin gideceğin gün, henüz sabaha karşı.

Eve geri döndüm. Korkunç, yalnız eve. Merdiven yine gıcırdadı. Basamaklarda ölmek istedim. Ben de ölmek istedim; zira o zaman aramızdaki ayrılık belki sona erecek.

Koltuğun bıraktığın gibi duruyordu. O, epeydir 'senin' koltuğun. Ona baktım: Gobleni eskimiş, gülleri, küçücük gülleri soluk.

Tekrar aşağıya indim, kapıyı kilitledim.

Koltuğun bir iki gün daha böyle, bıraktığın gibi kalacak. Gözlerim yaşardı. Sen, sanki yanımda, karşımdaymışsın gibi.

Yanındaki sehpada dudaklarının değdiği şampanya kadehi. Ben de dudaklarımı değdirmek isterdim.

Bir sigara yaktım.

Aylarca görüşemeyeceğiz. Kim bilir ne zaman tekrar geri döneceksin. Dinlediğimiz şarkıların hiçbirini dinlemedim. Konuştuklarımızı, gözyaşlarımızı -akmayan- düşündüm. Mezarlığı. Ölümü. Ölüm şu an bana çok yakın geldi.

Birkaç saat de olsa yanımdaydın. Seni çok sevdiğimi, yalnız seni sevdiğimi yine hissettim. Beni sevdiğine artık inanıyorum: Madem arada bir dönüyorsun...

Pencereden baktım: Tek bir evde ışık. Karşı evin camına yansımış. Nice sonra fark ettim ki bu tek ışık benim evimin ışığıdır.

Kireçburnu'nda gittiğimiz bahçeli lokantadan çaldığım bitkileri suya koydum, eski kristal bardağa. Onları bu akşamüzerinden yadigâr kalsın diye çaldım. Tutarlarsa, aşkımız ebedîdir. Şimdilik kök salmalarını bekliyorum.

Ibsen'in eserini -*Hortlaklar*- yanına alıp almadığını sordum, kendi kendime. Aslında o oyunu ben de baştan sona okumadım. Ama aynı günlerde, birlikte, sen orada ben burada, okuyabiliriz değil mi?

Cahide, ayrılık vakti yaklaşırken, sen lokantada yine telefon ediyordun. Kime? Bu defa sormadım, meraka düşmedim. Karpuz çekirdekleriyle oyalandım. Hayır, ayrılık yok.

Telefondan asabî döndün. *Hortlaklar*'ı dilerim masada unutmamışsındır.

Bir sigara daha yaktım. Sabaha çalar saati ayarladım. Sabaha çok az kalmış. Dudaklarının değdiği kadeh aynı yerde duruyor. Gelişinin şerefine bir şişe şampanya açmıştık.

Demek üç yıl. Üç yıl böyle ayrılıklar. Öyle söyledin bu gelişinde, "Üç senedir görüşmedik" dedin. Yanılmadığına emin misin; benim her günüm seninle geçiyor. Daha dün Ada'da

beraberdik; titreyen ellerimde bir demet yasemen, sana yaklaşıyordum. Bilmem ayrılığımıza direnebilecek miyim?

Koltuğuna oturdum. Üşümüyorum canım.

Bir uyuyabilsem.

Nurullah Bey'in tilciklerine hiçbir zaman meyletmedim, rağbet göstermedim. Bilhassa yazak asabımı bozar: Bir harf değişikliğiyle, bir harf hatasıyla karşımıza mahrem alet çıkar!

Yaşam tilciği onun değildi ama, o yolda gidenler uydurdular. Bölün, bir başka münasebetsizlik! Yaşamı maalesef kullanıyorum.

Maamafih yeni sözcükleri toptan göz ardı edemem. Kelimelerle birlikte yeni sözcükleri de zaman zaman kullanırım. Bu doğal hakkımdır. (Dil dâvâmız üzerinde ayrıca durulacak.)

Bunları niçin mi yazıyorum; çünkü demin okudum: Hep kullanageldiğim hatırlamak, birkaç gün önce yazdıklarıma pek yakışmamış. Başka cümlelerimde hatırlamaktan vazgeçemeyeceğimi de belirterek değiştiriyorum:

Leylâk ağaççığı silme çiçek açmış. Dökülüp gittiğinde, çiçeklendiğini anımsayacak mı?

Alt alta dizersem belki bir haiku!

Leylâk ağaççığı silme çiçek açmış
dökülüp gittiğinde
anımsayacak mı çiçeklendiğini

Mükemmel bir haiku!

Biraz tevazu sahibi ol Sayru.

Kıskançlığından böyle söylüyorsun. Harika bir haiku!

Oldum bittim ilkbaharın gelişi için bir şeyler terennüm etmek isterim. Kısmet bugüneymiş.

Esat Mahmut Bey'in (1902-1977) romanının ismi *Erikler Çiçek Açtı*. Şimdi benim "Leylâk ağaççığı silme çiçek

açmış"ımı bu isimden yürüttüğümü iddia edenler çıkabilir mi?

Fevkalâde canım sıkıldı. Zira hiçbir zaman kimseden tek satır yürütmedim. Yazdıklarım bana aittir, orijinaldir. Yazdıklarıma alın teri döktüm. Üstelik, ortalıkta götürücüler kaynarken. (Bazan yazarken telâşa kapılıyorum: Ortalık götürücülerle kaynarken demek daha mı doğru olacak?)

Bütün gün canım sıkıldıktan sonra, bugünkü nesilden hiçbir et kafalının, hiçbir yellozun *Erikler Çiçek Açtı*'yı bilmeyeceğine emin olarak huzura kavuştum. *Erikler Çiçek Açtı*'yı hatırlayabilecek dinazorlar ise birer ikişer dünyalarını değiştiriyorlar.

Uzağı artık sarih, açık seçik göremiyorum ama, dürbünle bakınca yanılmadığım ortaya çıktı: Eflâtun leylâğa bembeyaz kelebek konmuş. İşte bir haiku ilhamı daha!

Kelebek konmuş
bembeyaz
eflâtunu ebruli leylâğa

Sayru, bu uzağı görememe meselesi sakın katarakt olmasın! Büyükannem Radife Hanım, sol göz merceği iyice dumanladıktan sonra, "Ak basma aldı başını gidiyor!" diye feryadı basardı. (Radife Hanım iyice kargalaşınca duman kendiliğinden dağıldı; feryat dindi.)

Demek, Fransızca'dan gelme kataraktın öz Türkçe'si ak basma.

Her sabah belleğimde derin boşluklarla uyanıyorum. Eskiden hiç değilse belleğin çocukluğumda, yeniyetmeliğimde biriktirdikleri, bellek torbasından zıp zıp sıçrayarak çıkardı. Şimdi onlar da romatizmalı ihtiyarlar gibi, inildeye inildeye, güç belâ çıkıyor.

Hatırlayamayışlar bazan öğlene kadar sürüyor, bazan öğleden sonra, akşam, taa ertesi sabaha kadar. Bazan da hafızam birdenbire boşalıyor. Tam filancayı açık seçik gözümün önüne getirebilmişken bu filanca kim diye bir saat düşünüyorum. Derken, kim olduğunu çözemediğim filancanın yüzü gözü, vücudu, hali tavrı, kılığı kıyafeti, oturup kalkışı da siliniveriyor, bu defa deminki hayal varlık neydi endişesiyle baş başa kalıyorum.

Bu sabah bir şehvet gecesinin saadetiyle uyandıktan sonra, rüyamdaki genç kadının -sabaha kadar çılgıncasına sevişmemize, şimendiferi kaç defa raya çeşit çeşit sokmuşken, onca vuruşmaya rağmen- kim olduğunu çıkaramadım. Fakat şehvete köleliğim devam ediyordu. Tam, yeniden! yeniden! derken, o yok olmaya başladı. Memeleri, kalçaları, ut yeri hep kayboldu. Çehresi âdeta eriyerek silindi. Kalakaldım.

Ancak akşamüzeri, hayatımın şehvet galalarını birer ikişer ve zorlukla hatırladıkça, genç kadının olsa olsa Kette olabileceğini düşündüm. Düşündüm diyorum, çünkü tam çıkaramadım.

Yivi seti kalmamışken bakire rolüne çıkabilen Kette miydi o muhteşem genç kadın?

Kette'yi şüphesiz ki Halid Ziya Bey'e borçluyum. Koskoca romancı tanıştırmasaydı, Kette'yle o şehvet kasırgası yaşanmayacaktı.

Maamafih şükran borcumun yanında Halid Ziya Bey'e eleştirilerim de vardır. Bana, "musikî işi"nde esas alınması gereken tek musikînin Garp musikîsi olduğunu söylemişti. Hem şaşırmış hem üzülmüştüm. Hürmetimden susuyordum.

O, gülümsüyor, asırların göğsüne sığmayacak nice işi pek çabuk halleden bugünkü inkılâp hareketinin müzik işini de çarçabuk çözeceğini iddia ediyordu. Artık Garp musikîsi bir mesele olmaktan çıkacak, hatta halkın gözbebeği olacaktı.

"Bakın, bu musikî size de Kette'yi kazandırmıştır."

"Evet" diye kekelemiştim.

Teklifleri, talepleri çoktan hazırdı. Enine boyuna düşünmüş, Türk halkının Garp musikîsiyle sıkı fıkı olabilmesi için fırsatlar yaratmak gerektiği kanısına varmıştı. Klasik müziğin şaheserlerini meydanlarda, bahçelerde, gezilerde belediye ve asker bandoları sürekli, âdeta gece gündüz çalacak, halk da bol bol dinleyerek kulak alışkanlığı edinecek. Kulak bir kere alışınca da halk Garp musikîsinden hoşlanmaya başlayacak.

Halid Ziya Bey anlatıyor anlatıyor, "Nasıl? Haksız değilim herhalde" diyordu.

Ben, olup biteni tam kavrayamamıştım ki, haklı mı haksız mı, karar vereyim.

Zaten bombardıman devam ediyordu. Askerî bando, belediye bandosu "büyük şekilde alışkanlık" için çalacaklardı. Bir de "orta şekilde alışkanlığı" edinebilmek için sahne müziğine baş vurulacaktı. "Sayru Bey evlâdım, memlekette bir operet ve opera hareketi yaratmak... Düşünebiliyor musunuz?! Operayı sever misiniz?"

Sinir bozucu bir gülme nöbetinin pençesinde, cevap veremedim.

İtalya'nın, Fransa'nın büyük kumpanyaları yalnız İstanbul'a, Beyoğlu yakasına gelmekle kalmayacak, madem Cumhuriyet devri başlamıştır, yurt çapında konserler verecekti. Memleketin her şehrinde, kasabasında opera ve operet! Başlangıçta, bilhassa yabancı kumpanyalarca. Zira onların dekorda, kostümde harikalar yarattıkları bir hakikat. İşte önce gözler şenlenecek.

Öyle samimiyetle inanıyordu ki, sahne müziği halkı "gözleriyle" Garp musikîsine çekecekti. Gözlerinden ruhuna sızılacak halk, opera ve operette sahnenin bütün cazibelerini, bütün tantanalarını tadacaktı. "... Filmlerden çok daha ziyade canlı, çok daha ziyade yaşarlı yaşayışlı!.."

Nihayet halk Garp musikîsine dimağı ile bağlanacaktı. Göz kırpıyor, "Sizin Kette tabiî hep baş rolde!" diyor, çapkın bir ifadeyle sizi gidi! sizi gidi! işaretleri yapıyordu.

Bana söylediklerini, sonra, "Musikî İşi" adını taktığı bir yazıda kaleme getirdi. Her nedense "Musikî İşi"nde Kette'den söz açmamıştı...

Havva annem bu dünyadan vazgeçmiş bir kadındı. Mütemadiyen ahiretini kazanıp kazanamadığını ölçüp biçer, derin üzüntülere kapılırdı. Zira, ahiret seferine iyiliksiz, sevapsız çıkmaktan pek korkardı. Binde bir neşelenecek olsa, telâşlanır, "Gülünecek ne var ki" diyerek hemen yüzünü asardı. Karamsarlığım belki biraz ondan mirastır.

Havva annem yaz geldi mi hep basma entariler giyerdi. Basma için Tünel'deki Sümerbank mağazasına giderdik. Top top basmalar açılır, allı morlulardan değil, ille küçük çiçeklilerden seçilir. "Basma ama, hiç değilse kibar olsun..." Böyle bir söz hatırlıyorum. Havva annem içli, kırık bir gülümseyişle, "İpekler, şifonlar istemem" derdi. Bazan da "Büyük bilgin babanın parası basmaya yetiyor" derdi.

Geçim darlığı daha çocukken ruhumu karartmıştır. Hemen yeni basmasının mini mini çiçeklerine sığınırdım. Meselâ kırmızı konca güller, meselâ yeşil yapraklı beyaz papatyacıklar, pembe, adsız sansız çiçekler...

Jülide annemse, sabah sabah, sırtında ipek kimonosu, piyanosunun başına geçmiş, nihavend *Saçların hayatın neşesiyle örülü*'yü hem çalar hem söylerdi. (Güftesi Şadan Ruma'nındır. Ruma'yı pek eğlenceli bulurdum. Bu adam hakkında bilgi devşiremedim.)

Randevu alıp berber Sıtkı'ya gittim, saçlarımı kestirdim.

Büyükannem Radife Hanım'a, koncaya o güzel kokuyu, o güzel kırmızıyı veren güneş, mezbeleye taaffünü neden ziyade ediyor diye sormuştum.

"Sus, günahtır!" demişti.

Ne sorsam, "Sus, günahtır!" Şüphesiz ki, Radife Hanım da hürriyetimi tahdit ve tehdit edenler arasındaydı.

Fakat belki onun hürriyetini de başkaları "Sus, günahtır!"larla tahdit ve tehdit etmişlerdi...

Hava çok güzel.

Böylesi berrak bir havada Neşecan Yenge'nin ıstırap çeken nü'süyle baş başa kalacağım hiç aklıma gelmezdi. Masmavi göğün altında sabahtan beri onunlayım. Yürüyorum yürüyorum, Kurtuluş'a doğru hızlı hızlı yürüyorum, kocakarı hep karşımda. Ben mahmur, şehvetime hasret dolu güzeller ummuşken, o, Munch'un gözleri mor halkalı veremli kadınları gibi bana bakıyor.

Bir ara "Çekil yolumdan Hanım!" diye bağırdım.

Tezgâhına kıpkırmızı domatesler, kavuniçi havuçlar, kıtır kıtır, yemyeşil bademler dizen manav bana baktı.

Etrafıma bakıyorum ve görüyorum: Nice ömürler boş bir şeymiş gibi geçiyor.

Piyango bileti aldım.

Epey eskilerde romanlar, hikâyeler kara sevdalısıydım. Fakat yazmak aklımın ucundan geçmezdi.

Edebiyat öğretmenimiz Muallâ hocanım -Küfe Muallâ!- "Kimse Halid Ziya olamaz! Reşat Nuri olamaz! Halide Edib hiç olamaz! Hele hele Hâmid olmaya kimse cür'et edemez! Okuyun, sadece okuyun!" derdi. (Bu insanlarla tanışma arzum bu sözler dolayısıyladır. Şiddetli bir arzu.)

Öte yandan, kendisi, Muallâ Hocanım, *Son Telegıraf* gazetesinde tefrika halinde kalan bir roman yazmış. İsmi hafızama nakşolmuştur: *Aşkımız Bir Hüsrandı*. Sonu heralde acıklı bitiyor.

Diğer edebiyat öğretmenimiz -lise sonda- Neriman Gürbüz, Muallâ Hocanım'la hemen hemen aynı yaştayken, sık sık ve yerli yersiz, "Meslekdaşım Bayan Muallâ'nın *Aşkımız Hüsrandı -Bir*'i her nedense atıvermişti- romanını ben *Son Telegıraf*'tan takip etmiştim, çocuk yaştaydım" derdi. "Fakat arkası gelmedi." Bunu da söyledikten sonra, başını arkaya atarak, Neriman Gürbüz kıkırdardı. O gülüşe kıkırdamaktan başka bir şey denemez.

Bayan Neriman Gürbüz niye kıkırdıyordu ve Muallâ Hocanım *Aşkımız Bir Hüsrandı*'yı bizden niye saklamıştı, seneler geçti çözemedim.

Edebiyat sanatının girdisini çıktısını bilirim. Edebiyata hevesim vardı.

Hocalarımın anlayışsızlığı sebebiyle uzun süre yazmaktan uzak durdum.

Bugünkü gazetelerde, daha doğrusu bugünün gazetelerinden birinde on altı yaşında bir hanımın ilk romanı yere göğe sığmaz övgülerle karşılanıyor. Hanım kızımız tarihî bir roman yazmış. Kendinden fevkalâde emin, ilk romanıyla sanat çevrelerini altüst edeceğini söylüyor. Kösem Sultan'ın gizli aşklarıymış yazdığı tarihî roman.

Zavallı Mahpeyker, kim bilir kaç sene erkeksiz kavrulup kaldı...

Tek kitapla sanat çevrelerini ya da kendinden menkul edebiyat piyasasını allak bullak etmesi beklenen, on altı yaşındaki bu keşfedilmiş muharrire için yayınevi sahibi, "Bomba gibi patlayacak! Hepsine top attıracak!" diyor.

Attırsın!
Hepsinin şeytan görsün yüzlerini!

Edebiyatımız hakkı yenmiş eserlerle dolup taşar. Muallâ Hocanım'ın *Aşkımız Bir Hicrandı*'sı da belki onlardan biriydi.

Gerçi Ankara'dayken Millî Kütüphane'ye gitmiş, ciltlenmiş *Son Telegıraf* nüshalarını tetkik etmiş -kütüphane görevlilerine ve çalışanlarına yardımları dolayısıyla burada teşekkür ederim-, ama bu isimde bir tefrika romana rastlayamamıştım.

Gazeteler yarıyıla denk getirilerek ciltleniyormuş, ocaktan temmuza, temmuzdan aralık sonuna. Bazı yarıyılların gazeteleri -o ciltler- eksikti veya derlenmemişti. Belki kaybolmuştu. Belki -görevlileri gücendirmek istemem ama- çalınmıştı.

Gerçi kütüphane yetkilileri, bazı başka gazete ve mecmua ciltleri gibi, bazı *Son Telegıraf* ciltlerinin de onarımdan geçmekte olduğu bilgisini vermişlerdi. Onarım işi ne zaman biter diye sormuştum, gelgelelim sarih bir cevap alamamıştım.

Aşkımız Bir Hüsrandı'yı koydunsa bul!

Şimdi gece, saat yirmi ikiyi geçiyor: Üç beş kadeh çattıktan sonra, Neriman Gürbüz'ün istihzasını kelimesi kelimesine hatırladım: "Devamı yarın devamı yarın diye yazıyorlardı, bir gün bitti diye yazdılar. Bir daha da arkası gelmedi." Sesinde bir alay tınısı hissolunmaz değildi.

Sayru Bey, neyin zaferi bu? Neriman Gürbüz roman yazmamış ki aralarında rekabet olsun.

Anlamıyorsunuz! Yazmamış olsa bile, ötekinin, Küfe Muallâ'nın yazmış olmasından tedirginlik ve bir daha yazamamış olmasından memnuniyet duyuyor...

Bir iki kadeh devirince zihnim açılıyor, hafızamın gedikleri kapanıyor. Hiç değilse, hatıralar açısından. (Geçmiş günlerdeki gibi berrak hatırlayamıyorum. Aynı şeyleri tekrar tekrar

hatırlıyorsam da, gerçek mi yapıntı mı, her defasında bayağı değişiklikler oluyor ve her defasında her hatıra, her yaşantı yeni bir şey gibi oluyor.) Hatta, Bayan Neriman'ın -herkesin birbirine Bay ve Bayan demeye didindiği senelerdi- kıkırdayışını yalnız hatırlamıyor, apaçık işitiyorum! Bu da, ispirtonun iyi geldiğine işaret.

Migros'a girdiğim vakit her zaman sebzeler, meyveler başlarken, bu kez kabak, hıyar, ayva yerine bol miktarda kitap gördüm. Nedir bu?! Yanlış yere mi girdim mahalle Migros'umuz yerine?!

Biraz yaklaşıp gözlerim seçince -gözlüğe rağmen seçemiyor- bunların hep aynı kitap olduğunu gördüm: *Kösem'in Mahrem Aşkları*, üst üste dizilmiş, istiflenmiş, Kız marka sardalya kutuları gibi duruyor. Kapakta bizim Hürrem (Roxelena) diye bildiğimiz portre Kösem yerine konmuş. Bir anlam veremedim. Hürrem (1500?-1558) Ukrayna kökenlidir, Kösem Rum papazın kızı. Kitabın adı ve yazarın adı altın yaldızlı kabartma basılmış: Kübra Erkılıç. İsmi hatırlıyorum, fakat nereden hatırlıyorum? Kübra Erkılıç. Kösem'in I. Ahmed'den başka bir aşkı olabilir mi? Belki saraya getirilmeden evvel başına bir şeyler gelmiştir. Kübra Erkılıç. Aklıma takıldı kaldı.

İstif istif kitapların arkasında kabaklar, son turfanda lahanalar, pırasalar. Kübra Erkılıç. Poşete limon dolduruyordum ki, dayanamadım, *Kösem'in Mahrem Aşkları*'ndan bir tane aldım. Eve dönünce sakin kafayla düşüneceğim...

İşte yukarıdaki satırları evde yazıyorum. Heyecanım geçmedi. Ne var ki, arka kapağı çevirince, sözüm ona Osmanlı harem, sultan, kadınefendi kıyafetine -on altıncı, on sekizinci, yirminci asırlar- bürünmüş genç bir kızın rengârenk fotoğrafını gördüm. Birden bu genç kızın, geçen gün gazetede fotoğrafını gördüğüm ve on yedi yaşında ilk romanını -tarihî

roman- yazan kız olduğunu hatırladım. Onun da adı Kübra Erkılıç'tı.

Kapakta Roxelane, arka kapakta elbisesinde asırların birbirine karıştığı Kübra. Maaşallah! Şimdi okumaya başlıyorum.

Geceyarısından sonra: Sultan Ahmed'in (1590-1617) genç yaşta ölümünden sonra erkeksizlikten yanıp tutuşmuş, kavrulmuş Mahpeyker, Gençbayan Kübra Erkılıç'ın romanında uçan erkek sinek bırakmıyor. Mahpeyker'in bu gizli hayatına -seks hayatı- mı şaşmalı, on yedi yaşındaki hanım kızın bunca fenlenmişliğine mi, karar veremedim, bilemedim. O ne sevişme pozisyonları! Gençliğimde *Amber*'i okumuştum, onda bile bu pozisyonlar yoktu.

Kübra'nın Kösem'i tam iğdiş edilememiş haremağasıyla bile yatıyor! Meğerse hiç iğdiş edilememiş... Hanım kızımız porno filmlerde rastladığımız aah! ohh! ıh! seslerini haremağasıyla sevişme sahnesine saklamış, başarıyla yazmış.

Lisanı, anlatımı berbat. Fakat seks yüzünden okutuyor. Hele insan bunları on yedi (on altı?) yaşında bir tazenin yazdığını -aman yarabbi!- düşündükçe, daha doğrusu aklından çıkaramayınca roman müsvettesine büsbütün kapılıyor.

Fakat muharrire Kübra Erkılıç bir yazdığını üç beş sayfa sonra unutmuş, bir başka türlü anlatmış, bir daha anlatmış, hatta bir yerde Kösem'le Mahpeyker'i karşı karşıya getirmiş. Evet, Sultan Birinci Ahmed'in iki ayrı hasekisi gibi bunlar "harem koridoru"nda karşı karşıya geliyorlar ve aynı erkeği -o haremağası galiba- paylaşamadıkları için saç saça baş başa kavga ediyorlar, taşların üstünde sürükleniyorlar. Kübra Erkılıç'ın şu cümlesini defterime aktarmadan geçemeyeceğim: "Harem koridorunun buz gibi taşları bu iki ateşten vücudu serinletemiyordu."

Yarabbi, ne günlere kaldık!

Meseleyi serinkanlılıkla tahlil etmek zorundasın Sayru.

Fakat asabım çok bozuk.

Senelerden beri yellozlar, etkafalılar seni uyarıyorlar. Sen kayıtsız kalıyorsun. Edebiyatın çehresi artık değişti.

Ayaktakımı demek artık bunları okuyor.

Ayaktakımı dediğin senin istikbaldeki okurların.

Hayır, defterlerime kapanacağım. Ayaktakımının olmadığı bir hayat var defterlerimde. Yükseklere uçacağım. Yükseklere uçacağım ki ıstırabım dinsin.

Dürbünle baktım, bu defa beyaz kelebeği göremedim.

Dürbünle baktım, beyaz kelebeği yine göremedim.

Beyaz kelebek öldü mü?

Çiftleşmeyen kelebekler birkaç mevsim daha yaşarmış.

Kelebeğin ömrü üç gündür.

Demek öldü.

Bir hatıra oldu beyaz kelebek.

Her canlı ölmek için doğar.

Günler geçiyor.

Yakında hatıralarıma döneceğim.

Makber'in -Beyrut felâketi ilham etmiştir- "kelimelerle ıstırap senfonisi" olduğunu sık sık tekrarlayan Muallâ Hocanım -Küfe Muallâ-, sıra Tevfik Fikret'e gelince, "Fikret bir şuur adamıdır" derdi. "... Fikret, nazmımızda yapmak istediklerini şuurla tatbik etmiştir. Fikret düşünüyor, evvelâ düşünüyor, sonra hissediyordu. Fikret düşünüyor, evvelâ düşünüyor, sonra mustarip oluyordu. İstibdat devrinin kapkara bulutları altında Fikret düşünüyor, bilhassa düşünüyor, fakat teselli bulamıyordu..."

Ezbere hatırladığım sanılmasın. (Esasen hafızama hiçbir zaman güvenmedim.) Oldum bittim her şeyimi saklarım -eski püskü iç çamaşırlarım bile yıkanmış, aklanıp paklanıp, çivitlenip, naftalinlenip saklanmıştır-; hepsini ders notlarıma bakarak buraya, yeni defterime geçiriyorum (gerçi artık pek yeni denemez).

"Fikret sağlam ahlâk düsturlarıyla hareket etti! Evini, zevcesini, çocuğunu, vatanını çok samimî olarak sevdi! Vatan, aile, ev, çocuk, zevce... her birine sevgi, hörmet Fikret'in düsturuydu. Fikret çekildiği Âşiyan'da bir esaret hayatı yaşadı. Fakat hiç ezilmedi, boyun eğmedi, taviz vermedi!"

Edebiyat tarihimizin sayfalarında, safhalarında yol alınırken, sıra Âkif'e gelince, Muallâ Hocanım göğüs geçiriyor, yüzü gözü çarpılıyor, kararsız, bocalayışlar içinde, "Âkif..." diye kekeliyordu. Tavır değişmişti şimdi: Hâmid'e, Fikret'e, Halid Ziya'ya, hatta Rauf'a, hatta hatta Cenab'a bol keseden övgüler ansızın el ayak çekmişti, hatta iyi saatte olsunlara karışmıştı.

"... Mehmed Âkif'in eseri teknik muvaffakiyetleri ihtiva eder. Amma, ne acıdır ki, bu eser yeni şiirin ihtiyaç duyduğu iç kıymetlerden uzak durduğu, nasibini alamadığı gibi, ruh itibariyle de muhafazakâr bir zihniyetin mahsulüdür. Bu eserde ferdin aksülâmeli yerine, cemaatin topyekûn ve birörnek sesi yükselir..."

Demek 'birörnek' o günlerde kullanılıyormuş. Çünkü aynen yazmışım. (O günlerde kamutay, bilgütay, saylav, orbay da kullanılırdı. Birörnek bir parça kaldı, ötekiler gitti.)

Muallâ Hocanım tekrar, bir an, iç geçiriyor; sonra kararlı, çehresi donuk, daha donuk, devam ediyor:

"... Âkif, ilhamlarını umumiyetle din zihniyetinden ve dinî tahassüslerden aldı. Edebiyatımızın son asırdaki yenileşme hareketi bu telâkkiye sahifelerini kapatmıştı..."

Epey tereddütlü, epey çekingen, "Maamafih Âkif'in aruzu ustaca kullanmış olduğu inkâr edilemez" diyerek, son noktayı koyuyor.

Epey tereddütlü dedim ama, notlarıma geçirdiğim bu son cümleyi Muallâ Hocanım bir çırpıda söyler, sanki bizden başka birileri de -devlet iskemlesindekiler- işitmişçesine, telâşlı söylerdi. Apar topar, çarçabuk, "Unutunuz! Unutunuz!" demeyi de ihmal etmemişti.

Sonra bir gün -hiç unutmam, yağmurlu, kasvetli bir gündü; fakat ben yağmuru, kasveti, iç sıkıntısını can yoldaşım bilirim-, Âkif'in "Küfe" şiirini okurken -durup dururken okumuştu- gözyaşlarını tutamamış, ağlamaya başlamıştı.

Bütün pısırıklığıma, korkaklığıma rağmen, ben dahil bütün sınıf, lise ikide otuz altı erkek talebe, kendimizden geçerek gülmeye koyulmuştuk. O ne gülme, boğulurcasına!

Ne istedin küfeden, yavrum? Ağzı yok, dili yok,
Baban sekiz sene kullandı... Hem de derdi ki: "Çok
Uğurlu bir küfedir, kalmadım hemen yüksüz..."

Sımsıkı korsesinin bile toplayamadığı geniş kalçalarından dolayı, kendisine Küfe lâkabı takıldığından habersiz Muallâ Hocanım, "Cemiyete dair bir yas neşidesi, bir hâile okuyorum, gülüyorsunuz!" diye, trajedyen edasıyla haykırmıştı. Ne var ki, ısrarla, şiirin "küfe"lerini vurgulaya vurgulaya, her birine ünlemler kondurarak devam etmişti.

Yağmur yağıyor yağıyordu.

Yağmur yağıyor yağıyordu. Yırtık gülümsemelerimiz şimdi yürek burkuyor.

Baktım, bunlar, yani Âkif için söylenenler, lise sondaki notlarımmış. (O yıl bakalorya da vardı.) Öyleyken, Bayan Neriman Gürbüz lise sonda nasıl edebiyat öğretmenimiz olabilir?

Dimağım içki, ispirto dumanından sıyrılamıyor.

Merakımdan Migros'a yine gittim. Balık istifi *Kösem'in Mahrem Aşkları* yerli yerindeydi. Kafam karıştı, benden başka kimse almamış mıydı Gençbayan Kübra Erkılıç'ın romanını. Kasadaki kıza sordum; "Bunlar yeni, ikinci parti. Kapış kapış gidiyor" dedi. Öğrenmiş oldum.

Demek Rauf'la, *Eylûl*'le, Halid Ziya'yla açtığımız yüzyılı Kübra Erkılıç'la kapatıyoruz yahut onunla yeni bir yüzyıl açıyoruz...

Kösem'in Mahrem Aşkları'nı karşıma koyup sabaha kadar zıkkımlandım.

Şu günahkâr elimle yazıyorum: Ekinimiz, yazınımız mahvolmuştur.

Bunun kederi ruhumu adamakıllı hırpalıyor.

Ruhumu her şey hırpalıyor.

Zalim kadın dudaklarını bana yalnızca beyazperdeden uzattı. Yalnızca beyazperdeden gülümsedi. Onu kollarıma alacakken sahne değişiyordu.

Yine şakır şakır yağmur...

Fakat öteki yağmur elli altmış yıl önceydi.

O kadar oldu mu Sayru?

Yarım asır geçmedi mi? Belki daha fazla.

Ve bilmem neden, edebiyatımızın son asırdaki -geçen asır- yenileşme hareketinde Âkif'in dinî duyuşlarına sayfalar kapanmıştı. O zaman soramamıştım. Sormama zaten imkân yoktu. Sual aklımdan geçmemişti. Sorulamazdı; zira sormak, araştırmak, hele hele tartışmak 'sorgulamak' anlamına geli-

yordu. Sorgulamak ise basbayağı yasaktı. Size söyleneni yahut okuduklarınızı -dinî duyuşlara sayfalar kapanmıştı ama- âyet-i kerime gibi kabul edecektiniz.

Edebiyatın uçsuz bucaksız vadisinde Âkif'e yer mi kalmamıştı?

Ayrıca en koyu ateizmle en koyu sofuluk art arda, yan yana, hatta iç içe okunsa ne çıkar?! En koyu sofu en koyu ateistin, en koyu ateist en koyu sofunun iki mısraından, iki satırından mesut olamaz mı? Onlar hepsi, fokur fokur bir semaverin etrafına otursalar, çay içseler -isteyenler punç içse- çörek yeseler, söyleşseler söyleşseler... Sonsuz barışta fikirler, görüşler, inançlar uçuşsa uçuşsa...

Hayır! Demir perdeler indirilmiş!

Şu da kafama takılıyor: Sağlam ahlâk düsturları, ev, zevce, çocuk, aile filansa, evsiz barksız, ömrünün son yıllarını Parkotel'de, otelin bir odasında geçiren Yahya Kemal'e ne diyeceğiz? Niye evlenmemiş, niye çoluksuz çocuksuz mu diyeceğiz?

Pasta, fondon, şekerleme kutularını atmaz, üst üste biriktirirmiş. Kızılay maden suyu şişelerini de. Kutular öyle fiyongalı kurdeleleriyle. Biz biriktirsek, biriktirmeye yeltensek, otel idaresi kapının önüne koyar.

Şişman, üstü başı yağ lekeli. Mide fesadından bol bol maden suyu içiyor.

Muallâ Hocanım, Yahya Kemal'in "mısraı musikî haline getirmiş" olduğuna inanıyordu. O, "halis şiir"in temsilcisiydi. O, "tarihi, ihtişamı, zarafeti ve zevki terennüm" etmişti. O, ismini taktığı Lâle Devri'ni yeniden yaşıyor ve bize yaşatıyordu. O, bir manzumeye "şiir cevheri"ni doldurmak uğruna ömür veriyordu, ömründen veriyordu. O, Türk şiirini "millî tarihe ve millî kültüre gümbür gümbür" açmıştı. Daha neler!.. Bu tespitler nihayet pek oynak bir mısra ile noktalanıyordu:

Zil, şal ve gül. Bu bahçede raksın bütün hızı...

Bunlar olup bitince, öteki düsturların hükmü herhalde geçmiyordu.

Şunu da hiç unutmam ve hiç çözemem:

Tarih hocamız Salim Pınarbaşı Lâle Devri'nin memleketi, koca bir imparatorluğu felâkete sürüklemiş sefahat devri olduğunu söylerdi. Halk sefalet içindeyken sarayda Sultan Ahmed'le -kaçıncısı? Üçüncüsü galiba- İbrahim Paşa zevk ve sefa içinde yaşıyorlardı. En çok sinirime dokunan da sırtlarına mum dikilmiş zavallı kaplumbağalar. Bu mumlu kaplumbağalar itelene kakılana lâle bahçelerinde gece vakti dolaşmak zorunda bırakılıyorlar. Ellilik İbrahim Paşa'ya III. Ahmed on beş yaşındaki kızını veriyor. Nedim cinsî sapık şiirlerini yazıyor. Salim Pınarbaşı anlatıyor anlatıyor. Tam o sırada baldırı çıplak Patrona hamamdan fırlayacak!...

Edebiyat dersimizde Yahya Kemal dolayısıyla göklere çıkarılan Lâle Devri, tarih dersimizde bir kepazelik devri olup çıkıyor. Hangisidir? Hangisi olduğunu hiçbir zaman öğrenemeyecek; fakat edebiyat dersi imtihanlarında şöyle güzeldi, böyle güzeldi derken, Salim Hoca'nın sözlülerinde yerin dibine batıracaktınız.

Hem tarihten hem edebiyattan tam not alırdım.

Sayru, bu dünyadaki hayatın yalan, dolan ve yıkımdan ibaret olduğunu anlayamadın mı?!

Fatma Sultan on üç yaşındaymış. İbrahim Paşa'ysa ellisine geliyormuş.

Yaldızı dökülünce ortaya çıkıyor her şey.

Haiku'lar on yedi heceden ibaretmiş. Fevkalâde canım sıkıldı. Fakat bir şey yapmama imkân yok.

Lâzıme Hanım'ı gönderip gündüzden içmeye başladım. Istırabım başka türlü dinmeyecekti. Her zamanki gibi ispirtodan mucize umuyordum. Doktor Tahsin "Sakın bu ilâçlarla alkol almayanız" demişti. Tıbbın sözünü dinlemeyerek muciyeyi beklemeye koyuldum.

Bilmem neden, Strindberg'le baş başaydım, Auguste Strindberg (1849-1912). Muhsin onun *Baba*'sını *Cehennem* yaparak mahvetmişti. Nurullah Bey Muhsin'le Strindberg'i münakaşa etmek ister. Galiba Muhsin'in Hamlet yorumunu da -Hamlet koyu kahverengi elbiselidir- münakaşa etmek ister.

Nurullah Bey, Ataç (1898-1957) herhalde o adaptasyon rezaletini münakaşa etmek istiyordu. Dua etsin ki, Muhsin *Hamlet*'i adapte etmeye kalkışmadı.

Zavallı Strindberg bizde anlaşılamamıştır. *Matmazel Julie*'yi zamanında kimse seyretmedi ve üç beş oynanıştan sonra -boş koltuklara- eser kaldırıldı. Hemen bütün hayatı çeşitli ıstıraplar içinde geçmiş Strindberg'le (Auguste) bazan bana bir ruh ikizliğimiz var gibi geliyor. Fakat bunu kimseyle tartışamam. Çünkü ruh ikizliğimizi hemen Auguste'ün kadın düşmanlığına bağlayabilirler. Halbuki kadın düşmanı değildir; üç kere evlenmiş, izdivaçları iki ilâ üç sene sürmüştür. Onu sevmemişler. Kadınlar onun büyük şöhretinden faydalanmak istiyorlar. Beni de sevmediler. Kadınlar ona kötülük yapmışken, o bir kadın düşmanı zannedilmiştir. Marazî düşünceleri aşk kırgınlıklarının sonucudur.

İçiyorum ve yazıyorum.

Biliyorum ki, ben de bir hayalperestim. Ruh ikizliğimizin özünde bu hayalperestlik yatıyor. Ben de Cahide'nin beni sevdiği hayaliyle ömür tükettim. Kendime kıydım.

Şu anda çok tuhaf bir şey oluyor ve öğle vaktiyken güneş kararıyor. Gökyüzünde tek bir bulut yokken ve öğle vaktiyken gökler simsiyah kesiyor. Kanlı bir ay çıktı, hemen kayboldu. Simsiyah gökyüzü şimdi simsiyah yıldızlarla dolu!

Serseri yıldızlar bütün göğü dolaşırlar.

Ah, benim için de dolaşın serseri yıldızlar!

Artık yazamıyorum. Elim titriyor ve bütün vücudum da zangır zangır titriyor.

İkinci Defter

Bütün hatırladığım, kaldırım kenarında gördüğüm küçücük, yapayalnız kedi. Eczaneden dönüyordum. Gözlerinde derin korku ve şefkat isteği, bana "Miyav" dedi. Kalbim sancıyarak onu orada bıraktım. Sonrası yok.

Ölümlü yaratıklar yeryüzüne acı çekmeye gelirler.

Biraz daha iyiyim. Fakat bu geçen defterdeki bahar mı, yeni bir ilkyaz mı bilmiyorum. Belki ilkyaz da değil. Belki güzü ben ilkyaz sanıyorum.

Meyveye durmuş atkestanesi ağacı -arka bahçedeki- mevsimin güz başlangıcı olduğunu söylüyor. Bir yandan da, balkondaki ıtırlar küçük eflâtun çiçeklerini açmış.

Güz başlangıcıysa tiyatrolar yakında perdelerini açacak demektir. Cahidemi hiç değilse sahnede görebileceğim.

Galiba güz. Otları biraz sararmış gördüm.

Bir tutam cılız ota bile eziyet etmekten çekinirim. Ve otlar yavru kedilerin karın ağrılarına iyi gelir.

Şimdiki zamanımı tam kavrayamıyorum ama, mâzi berrak. Hangi sezondu -tiyatro mevsimi-, perdeler *Finten*'le açılacak dendi. Finten'de Cahide, Davalaciro'da Talât. Söylemem gereksiz, çok heyecanlandım.

Beyefendi bana "Eserlerim arasında *Finten* en yükseğidir" derdi. Artık Beyefendi -Ulu Şair- mi söyledi, ben başka birinden mi dinledim, kendi fikrim mi, şu notu da tutmuşum:

"*Finten*'de mevzuun garabeti, şahısların fevkalâdeliği, vak'aların harikalığı şahikadadır."

Ben sonra komünizme sempati duyduğum çağlarda, Hâmid'in bu tiyatroda bütün bir İngiliz -Britanya İmparatorluğu- emperyalizmini yerden yere çaldığını idrak etmiş, diğer sempatizan arkadaşlarıma söylemiş, "Yok yahu!" nidalarıyla karşılaşmıştım. Keşke söylemeseydim. ('Yahu' şimdi "ya" diye yazılıyor, "yok ya!", durup dururken 'hu'su kayboldu.)

Okuryazarımızın en belirgin özelliği, okumadığı halde küçümseme özelliğidir. *Finten*'i hiçbiri okumamış ve Burhanettin Tepsi'den de seyretmemişti. Ama Hâmid'i burjuva şairi olmakla suçluyorlardı.

Fakat o sezon perdeler *Finten*'le açılmadı. Cahide'ye bunun sebebini soran birçok mektup yazdım.

Cahidem,

Finten'e çıkacağınızı öğrendik. Biz hayranların hepimiz, bütün memleket sevinç içindeyiz. Diğer taraftan sevincimize bazı gölgeler düşüyor, bazı endişeler eşlik ediyor. Finten ka-

rakteri zira zor bir karakterdir. Hâmid beyefendi bana "Onu ruhumun dişi tarafından kompoze ettim" demişti.

Bu kadın meşhur Londra'da gençliği ve muhteşem güzelliğiyle bütün gözleri üstünde toplamıştır. Kadınlar onu fevkalâde kıskanmakta, erkekler ona derin bir hayranlık duymakta. Finten kibar salonlarda can yakıyor!

Fakat! Evet! Bu güzel genç kadında vicdandan eser yok. Taa Avusturalya'dan -kangurular memleketi- çıkagelmiştir. İhtiyar Mister Kros'un nikâhı altında olmasına rağmen, şehvetine yenik düşmüş; hizmetkârı, iri yarı, şehvetperest, korkunç Hintli'ye -ızbandut Davalaciro!- kendini vermiştir. Bu münasebetten memnundur ve şimdi Londra'nın yüksek sınıfından Lord Dick'le evlenmek üzeredir.

Siz bu rolü nasıl canlandıracaksınız? Rolün hakkını teslim etmek için, sahne üstünde bir zaman -tahminim üç buçuk saat kadar- vicdansız ve çok güzel bir kadın gibi görünmek zorundasınız. Eşsiz güzelliğiniz sebebiyle küçük bir makiyaj yetip artar. Fakat sana hayran seyircin seni vicdansız görünce şaşıracak, melek Cahide'ye ne oldu diyecektir.

Finten'in sen olmadığını onlara nasıl anlatmalı? Çünkü seyircimiz sahnede gördüğü artisti hayatta sevdiğinden ayırt edemez: Seni Finten'de görünce sen artık Finten gibi oldun zannedecek.

Cahidem,

Gördüğünüz gibi *Finten*, sizin vaktiyle baş rolünde gözüktüğünüz *Şehvet Kurbanı*'ndan daha girift, daha ağır bir eserdir. Perdeler, fasıllar, hece vezni, aruzun çeşitli vezinleri, nesir, ifade, tumturaklı lisan, hepsi karmakarışıktır. Ulu Şair *Finten*'de dehasını aksettirmiştir. Halbuki *Şehvet Kurbanı*, Muhsin'in *Mavi Melek*'ten kötü bir adaptasyonuydu.

Ama üzülmeyin. Ben sizi o *Şehvet Kurbanı*'yla tanıdım ve asla unutamadım. Unutmak ne kelime, hâlâ o günlerde

yaşıyorum. Cahidem, vaktiyle de yazmıştım, vakit akşamüzeriydi ve ben Baudelaire gibi şehirde aylak dolaşıyor, İpek Sineması'nın önünden yorgun, bîgâne geçiyordum. Birden camekânda sizin ve Muhsin'in fotoğraflarınızı gördüm.

Muhsin başını önüne eğmiş, gayet düşünceli, gayet dalgın, meyus, çökmüş oturuyor. Siz, bacağınızı açmış ve iskemleye dayamış, saçlarınız henüz sapsarı değil, açık kumral -fotoğraf tabiî renksizdi-, kulağınızda iri bir küpe, elbiseniz şeffaf bir kumaştan, süslü, dekolte, epey dekolte, haliniz tavrınız biraz serbest, yoldan çıkartıcı, kolunuzda bilezikler, bakışlarınızda fettanlık, hakikaten bir içim suydunuz. Camekâna yapışıp kaldım.

Neyse ki şaşkınlığım, büyülenişim beni büsbütün esir alamadı. Derhal bilet aldım ve sinema salonuna girdim. O büyük aile faciasına siz sebep oluyordunuz. Fakat o muhteşem (şahane) kadın için facialardan facialara sürüklenmeye değmez mi? Emil Jannings pozlarındaki Muhsin sizinle bir defa cinsî münasebette bulunmak uğruna kendini rezil rüsva ediyordu.

Ben de rezil rüsva olmaya razıydım. Bunun ayıbı yoktur: Nefsime hâkim olamıyordum. Orada, karanlıkta, fevkalâde tahrik oldum. Kendimden geçmiş, bayılacak gibiydim. Işıklar yanacak, bu halimle görüleceğim diye ödüm kopuyordu.

Cinsî arzuların, beşerdeki ifritin pençesine düşmüştüm. Siz, her şeyden habersiz, beyazperdede gülüyor, fazlasıyla şuh, göz süzüyor, size vurgun, saçı başı dağınık Muhsin'e sarılıyor, dudaklarınızı Muhsin'in dudaklarına yaklaştırıyor, sonra çılgın bir kahkahayla kaçıyor kaçıyordunuz, oynuyor oynuyordunuz...

Beşerdeki ifrit yakamı bırakmadı. Günlerce İpek Sineması'na taşındım. Muhsin'in son sahnede, kar yağarken, kendi evinin önünden, içeride bir kızı bir oğlu, zevcesi, bir dilenci kılığında geçişi bile aymazlıktan beni kurtaramamıştı.

Yeter ki bana da sarılın, dudaklarınızı kurumuş, çatlak dudaklarıma yaklaştırın!..

Gişedeki Ermeni matmazel beni artık tanımıştı. Biraz çarpık, biraz istihzalı gülümsüyor, hemen biletimi uzatıyor, parayı alıyor, "Yarın yine beklerim" diyordu. Ben, hayli utangaç, mücrim, yanaklarıma al basıyor, başımı bön bön sallamakla yetiniyordum.

Fakat salona girince ve ışıklar sönünce, derken siz yine Muhsin'in mesut ve mazbut aile hayatını mahvedince, ben de yine yanıp tutuşuyor, arzunun, şehvetin koynunda haykırmama ramak kalıyordu.

Lâkin bir gün gittim, *Şehvet Kurbanı* yerine *Kıvırcık Paşa* diye vıcık ve tarihî bir komedi gösterilmeye başlamış. Başım fırıl fırıl döndü, yığılıp kalmışım.

Müdüriyette ayıldığımda, alnıma sirkeli bez koymuşlardı. Hatta -matmazelin "Daha önce nöbetini hiç görmedim" demesine rağmen- saralı olduğumu zannetmişler. (Cahide bilirsin, unutulmaz Nastasya Fillippovna'sını harikulâde canlandırdığın büyük yazar Dostoyevski de saralıdır.) Geçti, iyiyim falan dedim, güçlükle kalktım. Her şey bitmişti!

Her şey bitmişti, bir daha seni göremeyecektim. Şimdi şehvet ateşi sönmüş, aşk ve hasret acısı başlamıştı. Ne hayallerim vardı: İpek Sineması'na böyle gidip gelecek, beyazperdede de olsa seni her gün görecek, Ermeni matmazelle tanışıklığımız, bilişikliğimiz ilerleyince, camekândaki fotoğraflarından birini isteyecektim, bu fotoğrafı herkesten herkesten gizleyecektim...

Seni unutamıyordum. Saçımı başımı dağıtıyor, gözlerimi kapıyor, Muhsin'e sarıldığın gibi bana da sarıldığını tahayyül etmeye çalışıyordum.

Fakat olmuyordu. Bu hayal ediş -tıbbın bugünkü kelimeleriyle- karabasanlı bir sanrıya evriliyordu. Bekliyordum bekliyordum, sen sarılmıyordun, saçların değmiyordu, dudakların

yaklaşmıyordu. Beşerdeki ifritin harekete geçmesini bekliyor, çırpınıyordum: Beşerdeki ifrit ortalıktan kaybolmuştu!

Derin bir aşk kırıklığı içinde size yazmaya başladım. Tepebaşı Dram Tiyatrosu'na gönderiyordum. Son ümidim buydu. Muntazaman yazıyordum. Cevap vermediniz, sizden iki satır olsun alamadım. İmzalı fotoğrafınızı da göndermediniz. Kaç senedir bu ihtirasın ıstırabıyla, ıstırabın pençesinde yaşıyorum. Gençliğim söndü sönecek. Şimdi yeni ümidim sizi *Finten*'de seyretmektir. Başarılarınızı temenni ederim.

Ümitsiz hayranınız Sayru

İşte, aklımda kaldığı kadarıyla, mektubun meali buydu.

Gelgelelim son anda *Finten* repertuvardan çıkartılmış, yeni ümidim de solup gitmişti.

Günler hep aynı.

İlkyaz mı, sonyaz mı, anlayamıyorum.

Günler, birbirinin aynı günler.

DR. TAHSİN: Ümitsizliğiniz için bir sebep yok. Gün geçtikçe ümidiniz çoğalacaktır.

BEN (başımı umutsuzca önüme eğerek): Anlatamıyorum Doktor, ben anlatamıyorum...

Ümitlerim solup gitmeye yazgılıydı, baştan beri. Dokuz yüz bilmem kaçta, o şeametli senelerde, kendimi idrak eder etmez, yalnızlık duygusu çekmeye başladım.

DR. TAHSİN: Yalnızlık duygusu herkeste vardır.

Mektepteki talebe sayısını kabaca hesaplamaya çalışıyorum; bir rakam elde edememekle birlikte, ne kendi yaşıtlarımdan, ne üst sınıflardan, ne alt sınıflardan tek bir arkadaşım olmadığını (olduğunu?) bir kere daha hayretle fark ediyorum.

Hamlet'in hiç değilse üç dört yakın arkadaşı vardır. Onlar Hamlet'i severler; hatta Horatio, sabah kızıl bir örtüye bürün-

müşken, Hayalet'i (Hamlet'in babasıdır) "genç" Hamlet'e haber vermeye karar verir.

Zil sesi duyulur duyulmaz, bütün okulu coşkun, taşkın bir sevinç kaplamışken, bu son dersten sonra, benim için en derin yalnızlık ve gizleniş saatleri başlardı. Değil arkadaşım, dostum, hele hele sırdaşım, benimle konuşan bile yoktu. Asıl gayem, kaçmak, saklanmak. Herkes bahçelere çıktığından, koca mektepte nihayet yalnız kalıyordum. Koridorlarda tek başıma uzun uzadıya yürür, Hamlet gibi kapkaranlık düşüncelere dalar, pencere pervazlarına sığınarak kitap okumaya çalışırdım. Çıkardım inerdim merdivenleri. Güz güneşi, kış güneşi pencerelerden erken çekilir, okuduklarımı göremez olurdum.

DR. TAHSİN: Niye bahçeye çıkmıyordunuz?

Hayır, çıkıyordum. Gizlice. Gizlice arka bahçeye çıkardım. Biz küçüklerin arka bahçeye çıkması yasaktı. Sevgilim deniz kızı arka bahçedeydi. Fakat biz küçüklerin arka bahçeye çıkması yasaktı. Oraya sadece on ikinci sınıftakiler çıkabilirdi. Onlar da 'gran kur'da fosur fosur sigara içtiklerinden, bu arka bahçeye uğramazlardı. Sonra bir mübaşir tarafından yakalanır, elimde kontrolden geçmiş bedbaht kitap, yine mektep içine gönderilirdim. Bir iki çocuk yanımdan koşarak geçerler, top oynamaya giderlerdi.

Bilir misiniz, ben bu sahneleri James Joyce'un romanındakilere benzetirim, *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi.*

DR. TAHSİN: Okumadım.

Daima harikulâde maceralar özlüyordum. Yalnızlığıma katlanmak için. Rüyalarımda uzak yollar, uzak denizler...

Boyuna açılıyorduk, daha uzaklara, daha enginlere! Bütün yabancı denizler yoldaşım, sırdaşımdı artık. Lisanını çat pat sökebildiğim o şiiri Mallarmé sanki benim için yazmıştı. (Ne anlatır, ne söyler, hayli bulanıktı ama, "Deniz Meltemi"ni ezberlemiştim.)

Derken günün en acıklı saati çıkagelirdi: Saat tam sekiz buçuk, yirmi otuz. Yatma zili çaldı! Esef duymamak elde değil, yatakhaneye çıkıyoruz, biliyorum ki, dışarıda, Beyoğlu'nda -tam karşımızda Degüstasyon!- hayat yeni başlıyor, bütün şehrin eğlence yerlerinde hayat yeni başlıyor, hali vakti yerinde insanlar bin bir eğlenceye gitmek için evlerinden yeni çıkıyorlar!..

Sonra geceyarıları uyanır, aynı insanların yorgun argın fakat mesut, evlerine döndüklerini kurardım. Hatta, Jülide Hanımefendi'nin fazlasıyla süslü püslü, hafif yorgun, vizon etolüne sıkı sıkıya sarındığını görür gibi olurdum. İstiklâl Caddesi'nde ışıklar bir süre daha yanıp sonra söner, sonra yalancı şafak vakti gelirdi.

Bugün hatırladım ki, o günlerde bir başka mektubumda -yeşil mürekkeple yazılmış- müthiş fırtınalı geceden, Beyrut açıklarındaki sahneden söz açmıştım.

Fırtına kudurmuş, Beyrut açıklarında deniz göklere tırmanıyor: Hâmid'in muhayyilesi, cinneti coşmuştur. Gemi batıyor ve Finten sularla, dalgalarla boğuşuyor. Öteki yolcular nerde, belli değil. Finten boğulmak üzere ve Melvil de yanındadır. Melvil de iri yarı, ızbandut Davalaciro'ya âşık. İki kadın ızbandut herifin şehvet döşeği uğruna kıyasıya, öldüresiye dövüşürler.

Mâbûdeme kavga sahnesinin çok zor olacağını, dikkat etmesini, bir yerini incitmemesini rica ediyor -etekleriniz de lütfen fazla açılmasın-; Melvil'de kim oynayacak, aman sizi kıskanan aşiftelerden biri olmasın diyordum. Zira Şehir Tiyatrosu'nun aşifteleri Cahide'yi çekemezler, işlerini güçlerini bırakarak sabah akşam dedikodusunu yaparlar. Aşifteler, puntuna getirip dolaplar çevirmenin, başına çoraplar örmenin yollarını ararlardı. Melvil'i oynayacak aşifte fırsatı kaçırır mı? Aman dikkat!

Cahidemi uzaktan işte böyle koruyordum.

Şimdi yine içim sızladı.

Bir 'hekim'in, Doktor Tahsin'in anlamayacağını bilerek bir kez daha yazıyorum:

Yaramazlığım, fenalığım yoktu. Otları bile ezmekten çekinir, kenardan kenardan yürürdüm. Kimseye bir şey yapmıyordum ama hepsi benimle uğraşıyorlardı. Büyüklerimden, yaşıtlarımdan kaç defa dayak yedim. Küçükler peşime takılıyorlar, "Sayru Sayru! Deli Sayru!" diye bağrıştıktan sonra kaçışıyorlar. Hocalar, mübaşirler okuduğum kitapları didik didik ediyorlar, bazı kitaplar yüzünden ikide birde velime uyarı mektupları gönderiliyor. Bir posta da evde azar işitiyorum. Bu kitaplar arasında Ethem İzzet Benice'nin *Yosma*'sı da vardır. Hatta Jülide annem hırçın bir kahkaha savurarak, "Yaşıtların hakikî yosmalarla oynaşıyor, sen kitaptaki yosmayla sümüğünü çekip oturuyorsun" demiştir.

Bense, bütün günler, her saat, her dakika kitaplara eğilip kalmış, derin bir içe kapanışla meşgul olurdum. Dediğim gibi, kimseyle ne kavga etmiş, ne vuruşmuşumdur. Mektep idaresiyse sinsi sinsi kitap okuduğumdan şikâyetçiydi.

Şimdi ben de ileri yaşımda şikâyet etmeye çalışıyorum, fakat kimseye dinletemiyorum.

Son kadeh beni coşturdu, büsbütün çığırından çıktım, çığırımdan çıktım. Balkonda sessiz sedasız demleniyor, her zamanki gibi karşı evlerin -çehreleri iyice eskimiş apartmanlar- ışıklarını, pencerelerini, yarı açık perdeler gerisindeki odaları seyrediyordum. Bunu hep yaparım, evlerdeki hayatlara hikâyeler uydurmaya çalışırım. Bu röntgencilik değildir. Çünkü gözlemlerimden yazılarım için ayrıca yararlanırım.

Son kadehten -ben daha içmek istiyordum- sonra, ne olduysa, havanın serin, hayli rutubetli olmasına rağmen...

Uslu dur Sayru!

... göğsümü bağrımı açtım. Uslu durmama imkân yoktu: Kendimde değildim. Senelerin yığdığı ezilmişliklerle kavrulmuştum. Kendimi karşıdan görüyor, ne yazık ki yaptıklarımı engelleyemiyordum.

Yıldızlara bakmak istedim, yıldızları gördüm mü, küçük küçük ışıklar mı çaktı beynimde, bilmiyorum. Ahengini tutturmaya çalışarak, bir zamanlar ezbere bildiğim Mallarmé'yi okumaya başladım, başım gökyüzünde. *Kitapları hatmettim! Tenden bedenden hayır kalmadı artık*!.. Baktım, karşıdan bağırıyorum; sağ elimi deliler gibi göğsüme vuruyorum! Pencereler açıldı, balkona çıkanlar oldu. Mâni olamayarak ben hep haykırıyorum!

Hadi, çabuk içeriye gir!

Bitişik komşum Matmazel Zizi -benim gibi evlenmemiş, yaşlı bir kızdır- yarı beline kadar sarkmış, benim balkona uzanmaya çalışarak, "Sayru Bey ne oldu? Nece konuşuyorsunuz?" diyordu. Halbuki Zizi'nin iyi Fransızca bildiğini zannederdim. Zizi'nin çipil gözleri dehşet içinde açılmıştı.

Onu kırmak istemezdim, tutamadım kendimi: "Kehkeşanlar arasındayken ayağım kaydı, aranıza düştüm! Aranıza düştüm! Aranıza!.."

Galiba hıçkıra hıçkıra ağlıyordum.

Kapıcının karısı geldi. Kapıcı ortalarda görünmediği için bu kadın kapıcılık yapıyor. Dik dik yüzüme baktı. "Ne var Ayşanım?" dedim.

Önceki gece yüksek sesle Mallarmé okuyuşum mahalleliyi rahatsız etmiş. Karşı evlerden gelmişler. "Bu böyle devam ederse!" beni mahkemeye vereceklermiş. Karakola haber vermişler, polis gelmiş, fakat ben kapıyı açmamışım.

İşitmedim. Herhalde sızmıştım.

Ayşanım "Ben söylemiş olayım da" dedi.

Sadece "İyi akşamlar kızım" diyerek kapıyı kapattım.

Nedir bu rezalet?! Şiir okumak da mı yasaklandı?! Öfkeyle yazıyorum: Bir memlekette kelâm hürriyeti yoksa, bir adım ilerleyemezsiniz. Ve işte kelâm hürriyeti yok! Herkes neler söylüyor ama içinden, kapı arkasında, gizlice, fısıltıyla. Hani istibdat bitmişti?! Sultan Hamid'inki bitti, şimdi mahallelininki başladı.

Bana gelip bu okuduğunuz nedir, Mallarmé kimdir, aman ne güzel ne hoş bir şiir diyeceklerine beni mahkemeye vereceklermiş. Garp edebiyatına âşinalığımız bu kadar!

Şeytan diyor ki, çık!, balkona fırla!, avaz avaz, Ovidius'tan yakası açılmadık şiirler oku! Hem de Türkçe, adıyla sanıyla! Ahlâksızlığıma kanaat getirsinler ki, ben de mahkemede bunlar klasiktir, iki bin yıldan beri zevkle okunmaktadır diyerek ağızlarının payını vereyim.

Ovidius'un (İ.Ö. 43-17) aşk tekniği için kaleme getirdiklerini, iki bin yıl önce, bunlar hiçbiri yatakta beceremez!

Öfkemi yatıştıran nedir biliyor musun Sayru? Öfkemi yatıştıran, şöhrete gidecek yolun, belki de benim Ovidius'tan şiirler okuyup mahkemeye düşmem, gazetelere, televizyonlara çıkmamla açılacağı...

Sonbahar geliyor yaprak!
Dökülüp gideceğiz ikimiz de.

Mevsim aldı başını gidiyor. Karyağdı Sokak'ta tepeye tırmanırken, daha doğrusu, tırmanmaya çalışırken, harap mezarlıktan fışkıran hanımelleri! Durup soluklandım.

Uzun kuyruklu bir kertenkele güneşleniyordu. Beni görünce sıvıştı, yeşilliklerin, yaban otların arasında kayboldu. Korkma benden küçük kertenkele! Korkma, bir fenalığım

dokunmaz. Kıpırdamadan durdum, belki çıkar diye bekledim.

Hanımellerinin mi, sıskacık kertenkelenin mi gönlümü çeldiğini bilemedim. Bahar böyledir. Bu halis şiirdir ama, tumturaklı tarihten paçasını kurtaramamış Yahya Kemal öylesini yazamamıştır.

Güneşler içinde kertenkele, hem sarı çiçekleri hanımelinin hem beyaz. Duygun Hâşim'i anmamak elde değil.

Tabiî hanımellerinin mezarlıktan fışkırması mânidar. Hanımeli mezar taşına sarılarak tırmanmaya çalışmış. Sonra savrularak, eğri büğrü basamaklara, rüzgâra kapılmışçasına.

Harabiyet hayat saçıyor! Biraz soluklanmak için merdivende durakalmışken oldu bitti hepsi. Hâşim'i tam o sırada andım.

Beş yıl on yıl önce veya daha eski, "*senelerin bile ehemmiyeti yoktur*" Sayru, bir hanımeli günlüğü yazmaya çalışmıştım. Her gün, her akşam, bahçeye inip gözetliyordum: Sarı çiçeklisi de, beyaz çiçeklisi de nisan ortası açıyor.

Hırçın bir ilkbahar yağmuru döküp geçiyorsa da, hanımeli yine açıyor. Toprağa dökülmüş eski sarı çiçekleri günü gününe kaydetmiştim. Toprağa karışacaklar, ama ne zaman... Hanımeli günlüğümde tespit etmiş olmalıyım.

Böyle çeşit çeşit günlüklerim, defterlerim, yazılarım çizilerim, essais'lerim, hikâyemsi, romanımsı hatıratım o yayınevinin bu yayınevinin masalarında, raflarında, dolaplarında kaybolmuştur. Yayınevleri batmış, ben yazmaya devam etmişimdir. Bunlar eskiden yaşlı bunaklardı, genel yayın yönetmenleri, editörler. Şimdi gençlerin sultası! Et kafalı oğlanların ve yellozların eline düşmeyegörün!

Günlüğü yeniden tutsam, kertenkeleyi de yazardım: Hanımellerinin kuytusundaki kimsesiz kertenkeleyi. Bu dünyanın kötülüklerinden habersiz.

Sayru, belki de insanların kötülüklerini bildiği için kertenkele oldu.

Belki. Belki Allah, onu kertenkele kılarak insanlar arasında yaşamaktan kurtardı. Keşke ben de bunu kendi yaşayışımda tatbik edebilsem, öyleyken bir kertenkele ömrü sürsem, ölüme de bu kurtuluş içinde kavuşsam.

Her zaman öyle istedim: Uçuşan, dökülüşen, renkleri solgun resimler kalsın geriye. Mezar taşları, hanımelleri, güneş ışığıyla yıkanmış kertenkele bir yandan içimi yıkıyor, bir yandan acılar veriyordu.

Tekke de, Karyağdı Baba'nın türbesi de büsbütün mahvolmuş. Paslı çivilerin saplanıp kaldığı tahta parçaları, sözüm ona tekkenin kapısı. On altıncı asrımız bugün bize demek ki hiçbir şey ifade etmiyor. Dün etmiş miydi, belli değil. Eser-i atîkten ne istemişiz, bunları niçin korumamışız, belli değil. Korumak şöyle dursun, düşman bellemişiz. Ancak hanımelleri açarak bunlara şefkat söylemeye çalışıyor.

Medeniyetin ortadan kaldırılması için bu gönüllü koşuşturmaya hepsi katılıyor, sağcısı solcusu, muhafazakârı yenilikçisi, marksisti liberalisti, aydınlanmacısı Osmanlıcısı. Medeniyet tahribatında hepsi birleşmiş. Sevinç içindeler! Zil takıp oynuyorlar!

Ayrıca, buraları ziyaret edenin, buralara mum dikenin derdi vardır. Derdini tasasını çoğu zaman para pul çözecektir. Sen iktisadî refahı sağlayama, fakir fukarası, dertlisi mum dikmesin diye bekle. Geçelim...

Geceyarısından sonra:

Ben "Hanımeli" dedikçe, tanrıçam "Hayır, bunlar trompeteli hanımeli" diye düzeltirdi; yalının bahçesinde, ona gittiğim günler, akşamlar. Sonra son vapura, iskeleye koşardım. Ah yitik hatıralar, benden ne istiyorsunuz!

Trompeteli hanımeli hakikaten lonicera'nın türlerinden biriymiş. Nereden öğrendiği bilinemez, Cahidem öyle derken, garip bir yanılsama olur, onu yine *Hamlet*'te trompetler gümbürderken görürdüm: Yalnız, mağrur, dimdik.

Sarah Hamlet'e de çıkmıştır. Cahidem Hamlet'e çıkmadı.

Dün gördüğüm, çiçekleri beyaz "tatlı hanımeli"ydi, yani lonicera japonica.

Fakat artık Hamlet'e çıkamamış Cahide'yi bir daha görmeme imkân yok.

Bu sabaha karşı yukarıda yazdığım gibi: Ne istersiniz benden acıklı hatıralar?!

Bahçe kapısında duruyorduk. "Hava serin" demiştin. İnce bir şal atmıştın (almıştın?) sırtına. Havalar serinlemişti artık, eylül sonuydu. Gecenin içinde nereden aktığı bellisiz, solgun bir ışık kâh güllerde geziniyor, kâh gözlerinden geçiyor, kâh yarı aralık kapıyı yaldızlıyordu.

"Sen yorulma" dememe rağmen beni geçiriyordun. Bu halinle *Beklenen Şarkı*'daki gibiydin. Fakat ben harbe gitmiyordum. Çoğu zaman olduğu gibi bahçe yosun, deniz kokuyordu. Ayrılıyorduk. "Sen yorulma..."

"Sen" mi? İmkânsız. Her zaman siz dedim: "Siz yorulmayın Hanımefendi..."

Başka şeyler de söylemek istemiştim, şu kadarının bile beni mutlu ettiğini. Elini tutuyordum. Bir aşkı söylemek arzusuyla söyleyememek arasındaki o kısacık susuş. Bükülüp kalmış dudaklarıma şöyle bir bakıp, "Vapuru kaçıracaksın" demiştin. Elimi çektim. Büyük bahçe kapısı ardımdan hemen kapandı.

İskeleye gittiğimde vapura daha epey vardı. Deniz üstü kahve hâlâ açıktı ve hususî arabalardan inen kadınlı erkek-

li, şamatacı bir topluluk, "Getir bize Kanlıca'nın şu meşhur pembe yoğurdunu!" diye bağrışıyorlardı. Sarhoştular, kadınlar erkeklerden daha sarhoş.

Kendi kendime, boyuna, "Affedersiniz hanımefendi, istediğimi ben de bilmiyorum. Affedersiniz, ne istediğimi..." diyordum.

Ürpererek şalına sarınıyordun.

Bahçeye çıkmadan hemen önce, vazodaki renk renk, uzun saplı kuzgunkılıçlarına bakarak, galiba ağlamıştım. "... affedersiniz, ben de bilmiyorum..." Evet ağlamıştım.

"Söyleyin, ne istiyorsunuz benden?!

Şalına sarınırken kaskatıydı. Herhangi bir hayranını kapıya kadar geçiriyordu.

Hayır. Herhangi bir hayranını kapıdan çeviriyordu.

YELLOZ: Nedir bu?

BEN: Sizin tercih ettiğiniz ifadeyle, 'minimalize' edilmiş bir ayrılık öyküsü. (Övünç duyarak) Bende böyle yüzlerce parça var, 'fragman' da diyebiliriz.

ET KAFALI: Siz mi yazdınız?

BEN: Bir bakıma. Hem yaşantımdaki büyük bir sevdadan yola çıktım, hem bir zamanlar herkesin hayran olduğu Ulu Şair'in *Finten*'inden esinlendim.

ET KAFALI: *Finten*'i galiba işitmiştim...

BEN: Okunmak için yazılmış bir tiyatro eseridir. Gerçi bugünün güçlü sahne tekniğiyle mükemmelen oynanabilir.

YELLOZ: *Finten*'den aparttınız!

BEN: Roller ve duygular değiştirilmiştir, farklıdır. Sarhoşlar sahnesi tamamen şahsî gözlemimdir.

ET KAFALI: Postmodern bir kurgu mu?

YELLOZ: Basbayağı apartmış, kendi söylüyor. Böyle kurgu murgu olmaz.

ET KAFALI: Ama yapan çok.

YELLOZ: Sen karşıma! Yapanlar tanınmış öykücüler, romancılar. Hepsi isim sahibi.

BEN: Yazdıklarımdan bir seçme, bir fragmanlar kitabı neşrederseniz belki ben de şöhret sahibi olurum.

YELLOZ: Beyefendi, burası yayınevi, sebilhane değil. (Tertemiz daktilo edilmiş ayrılık fragmanını hışımla iade eder.)

ET KAFALI (üzgünce): Şansınızı başka kapıda deneyin.

BEN: Teşekkür ederim.

(Yaşlı adam, omuzları çökük, sırtı kambur, sarsak adımlarla çıkıp giderken, Yelloz bilgisayarına dalmış, Et Kafalı masasındaki kâğıtlara eğilmiş, perde ağır ağır kapanır.)

Bu da minimal bir tiyatro oyunudur.

İstenirse radyofonize edilebilir.

Kısacık bir televizyon oyunu da olabilir.

Sevinçten uçuyorum! Nice sonra ilk haiku'm:

Harap mezarlıktan
fışkıran
taptaze hanımelleri

Ya da:

Fışkıran
harap mezarlıktan
taptaze hanımelleri

Repertuvardan çıkartılmayıp sahneye konsaydı, *Finten*'in rejisörü Muhsin mi olacaktı? Fakat repertuvardan çıkartılmasını isteyen galiba Muhsin'miş; o zamanlar *Perde ve Sahne*'de, başka mecmualarda, gazetelerde yazıldıydı. Okumuştuk. Ne var ki Şehir Tiyatrosu idare heyeti fazladan bir açıklama yapmamıştı.

Nurullah Bey (Ataç), münakaşa etmek istediğini, fakat hayranlığı dolayısıyla Muhsin'le münakaşa edemeyeceğini belirtmiştir. Ben aynı kanıda değilim. Ve Ataç çoktan öldüğü

için, kendisiyle aynı kanıda olmadığımı korkusuzca söyleyebiliyorum.

Shakespeare'e, Ibsen'e, Strindberg'e tutkun -kof bir tutkunluk- Muhsin bizim bir yazarımıza hiçbir zaman fazla yüz vermemiştir. Öyle zannediyorum ki, *Finten*'in son anda kapı dışarı konmasının asıl sebebi burada aranmalıdır.

Muhsin, Ulu Şair'in hatırasını -zira Hâmid yenilerde ölmüştü- bile kıskanmış olabilir. Öte yandan sağda solda Hâmid'deki Shakespeare tesirinden söz açıyormuş. Tiyatro tahsil eden gençlere, "Hâmid'de Shakespeare tesirleri üzerine etüd yapın" diyormuş.

Biz onun *Şehvet Kurbanı*'nda Emil Jannings mukallitliğinden konuşuyor muyuz? Tam tersine, görmezden geldik, nezaket gösterdik.

Belki reji için rotasını bulamadı. *Finten* pek çok açıdan yorumlanabilir. Bu yorumlardan birinin veya ikisinin üstüne gidilebilir. Bütün yorumlar bir arada olabilir. Bu eser Victoria çağına, sömürgeciliğe, sahte ahlâka, paranın saltanatına, Hind'in hakîr görülüşüne, nihayet insanın fırtınalı cinsî hayatına hakaretlerle, haykırışlar, kanlı tespitler, çılgın arzularla -şehvete- dolup taşar. Gerçi Ulu Şair de rotasını pek bulamamıştır. Her neyse.

Mektuba şunları da eklemiştim:

Cahidem,

Eski yazımızı sökemediğim için *Finten*'i ne yazık ki baştan sona okuyamam. Herhalde yeni yazıdan çalışıyorsunuz. Transkripsiyonu kim yaptı?

Siz elinizdeki müsveddeden -sahne metni- daktilo ettirip gönderirseniz, emriniz üzerine, sizin için seve seve okur ve fikirlerimi söylerim. Yeter ki emredin.

Fakat hissediyorum ki, *Finten*, Kanadalı tuhaf kadının cazibesiyle -bu cazibe sizde de var- Ulu Şair'in en kıymetli ese-

ridir. Birçok pasajlarını bu yüzden ezbere bilirim. Mevzuu, şahısları, her satırı harikulâdeliklerle dolu! *Finten* bizim *Hamlet*'imizdir!

Esasen, Hâmid beyefendi bana vaktiyle, Finten'in, şair sisli Londra'da uzun seneler yaşarken karşısına çıkmış güzel ve gönüller yakıcı, merhamet bilmez bir kadın olduğunu, o kadından ilham aldığını söylemişti. O kadın da tıpkı Hamlet gibi sık sık tefekküre dalarmış. Yani bir tür dişi Hamlet!

Bu ilham perisini halen hayatta olan Lüsiyen'le karıştırmayınız. Lüsiyen, Şair-i âzam'ın son zevcesidir ve aralarındaki büyük yaş farkına rağmen karıkocanın birbirlerine aşkı dillere destan olmuştur. Beyefendi ileri yaşında da libidosu yüksek bir adamdı. Yarın öbür gün açıkgöz yazıcılar çıkıp bu aşktan televizyon dizileri çekerlerse şaşmam.

Yazdıklarımın meali böyleydi.

Repertuvardan kalktığı haberini esefle öğrenince, yine derhal yazmış ve acaba Muhsin Bey, *Finten*'i niçin küçük görüyor, *Finten* bizim bir klasiğimizdir, yoksa klasiklerimizin olmadığına mı inanıyor -meselâ büyük mustarip Fuzulî'nin *Leylâ vü Mecnun*'una sahne tozu yutturabilir-, bir Yunan klasiğini veya Goldoni'yi (1707-1793) -zira *Finten*'in yerine o sezon *Kahvehane* oynandı- yüceltirken bizim eserlerimize niçin hayat hakkı tanımıyor ve *Finten*'imizi gözden düşürmeye, unutturmaya yelteniyor diye sormuştum.

Cahidem yanıtlamadı.

Sualler fazla ağır gelmiş, onu biraz aşmış olabilir. Sorularımı keşke Muhsin'e yöneltseydim, o zaman. Gerçi tek tek hepsini makale havasında yazmış, *Perde ve Sahne* mecmuasının adresine postalamıştım. "Okurlara Cevaplar" sütununda, "Sayru Bey, tiyatromuz hakkındaki kıymetli fikirlerinize teşekkür ederiz" yanıtı çıkmıştı. (Arşivimde saklıdır.)

Mevsim güz olmalı. Gitgide öyle görünüyor.

Tavukuçmaz'dan Kabataş'a yelyepelek inerken, kaldırım kenarında can çekişen bir 'parnassius discobulus-insignis' gördüm. Beyaz kanatlarında kırmızı puvantiyeler, siyah ajurlar, fakat ölüm yakasına yapışmış. Birazdan ölü bir kelebek olacak. Sonbahar geldi mi, parklarda, sokaklarda böyle ölürler.

Çocukluğumda böyle birkaç tanesini parklardan, yollardan toplayıp eve getirmiştim, belki birkaç gün daha yaşarlar diye. Jülide annem kıyametleri kopartmıştı.

Bu defa parnassius discobulus-insignis'i sokakta bıraktım.

Sonbaharın gelişi bu sene bana her zamankinden fazla hüzün veriyor. Leyleklerin gidişini görmediğime esef ediyorum. Göremedim. Görseydim, belki son kez görmüş olacaktım...

Yeniden *Hamlet* okuyorum ve Hamlet'teki gizli istihzayı yeni fark ediyorum. Annesiyle alay ediyor. Üvey babasıyla -aynı zamanda amcasıdır- alay ediyor. Bedbaht Danimarka prensi saraydaki herkesle alay ediyor.

Onun zırvaladığını, aklî dengesinin bozulduğunu düşünenler, Hamlet'in kendilerine ağır alaylarını idrak edemiyorlar. Koca peşindeki Gertrude oğlunun büyük ıstırabını kavrayamıyor.

Büyük alaylar büyük ıstırapların sonucudur; kendimden bilirim.

İfade kudretine dayanamadığım için *Hamlet*'i bıraktım.

Muhsin'in anılarını baştan sona taradım, yüzlerce sayfa, *Finten* hadisesinden bahis yok ve Abdülhak Hâmid Tarhan ismi bir kez olsun geçmiyor.

Demek ki hatıratını -her anı yazarı gibi- işine geldiğince yazmış:

Yok say, unutulur gider.
Kapat gitsin, hatırlayanı çıkmaz...

Hâşim, zannederim İkdam'daki yazılarından birinde, Muhsin'in bitmeyen seyahatlerinden biri sebebiyle bu mevsim tiyatronun başında olamayacağına dövünenlere gülüp geçer.

(Muhsin eser seyretmeye memleket haricine çıkmıştır. Seyrettiklerini dönüşte bize seyrettirecektir.)

Goethe'nin evini ziyaret etmiş Hâşim gülmektedir, çünkü, bunca sene sonra Darülbedayi hâlâ müessese olamamış. Darülbedayi'den beklenen bütün başarı yurt dışında eser seyreden, Avrupa sahnelerini koklayan Muhsin'le ölçülüp biçilmekte. *Faust*'un mürekkep lekelerine hayran kalmış Ahmed Hâşim buna gülüyor ve diyor ki, ileri memleketlerde şahısların varlığı değil, kurumlaşabilmek önemlidir; aksi takdirde şahıslar bildiklerini okurlar.

Yani bir çeşit diktatörlük.

Ama biz hep şahısların peşinde sürüklendik ve birtakım diktatoryalara alkış tuttuk.

Geceleyin: Bakın bizde gelenek nasıl oluşuyor! Muhsin başa getiriliyor, o gidiyor Avrupa'ya, seyrettiğini aynen bize tatbik ediyor. Sonra ötekiler gidiyorlar, devirler geçmiş, ötekiler de seyrettiklerini tatbik ediyorlar, hatta gizlice videoya falan alıyorlar, taklit ve çalıntı reji geleneği böylece sürüp gidiyor.

Devlet koca koca tiyatro binaları yaptırıyor ama yerli muharririn karnını doyurmadığından yerli eser nanay! Mehmed Şahabeddin Paşa'nın kronikçisi Darülbedayi kapılarından az geri çevrilmemiştir!

Daha geceleyin: Goldoni'nin başına gelenler Muhsin'in başına gelmemiştir. O, Fikret'in Halûk'a söylediklerine uyarak, Avrupa'da ne bulmuşsa -çarşı pazar işi- getirmiş; Goldoni commedia dell'arte'lerini Paris'e götürmüştür. Zavallı Goldo-

ni, korkunç Fransa İhtilâli'nden (1789) sonra Paris'te sefalet içinde ölmüştür.

Sabaha karşı: Racine'den esinlenerek, Cahide için, yerli bir *Phèdre* yazmıştım. Cahide okumaya gönül indirmedi.

Kayıplara karışmıştır kalemimin *Phèdre*'i.

Yahya Kemal sefir, Hâşim sefil olmuştur. Vah vah.

Sayfalarca dedikodu yazmışım. Bunlar dedikodu. Cehennemliğin ta kendisiyim ben.

Halbuki söz vermiştim: Onu bunu çekiştirmeyecektim. Ölüleri iyilikle yâd edecektim.

Vicdan azabından kurtulamıyorum. Tek bir temennim var: Vücudum büyüsün büyüsün, o kadar büyüsün ki, bütün cehennemi ben doldurayım! Zebanîler bile giremesin cehenneme!

Be adam!, oğlu elin papazı olmuşken Fikret'ten ne istiyorsun?!

Madam Bovary'nin müellifi olup biten her şeye kayıtsızlığını söyler. Bugün kendimi onun gibi hissettim.

Sabahleyin Lâzıme Hanım geldi, "Memlekette kötü şeyler oluyormuş" dedi. Üç beş günde bir böyle söyler; gece geç saatlere kadar dinlediği televizyon haber-yorum programlarından çıkardığı budur: Memlekette kötü şeyler oluyor, memleket karanlığa gidiyor, iktidar-muhalefet çatışması, askerî darbe-sivil darbe, vs...

Ben sadece "Çerkes tavuğu yapacaktınız, tavuk ve ceviz aldınız mı?" dedim. Fakat dikkat ettim: Lâzıme Hanım'ın yüzü bembeyazdı.

"Aldım", elindeki poşetleri gösterdi. Birden ağlamaya başladı ve hızla mutfağa geçti. Tavuğu, cevizi bırakıp, üstü-

nü başını değiştirmek için küçük odaya geçsin diye bekledim, geçmedi.

Memlekette acaba ne oldu? Lâzime'yi ağlatacak kadar bir şey olmuş. İstikbali hep aynı kalacak bir insan için memleketin kaderi ne ehemmiyet taşıyabilir ki? Bugün de hizmetçi, yarın da hizmetçi, hep hizmetçi. Ama şimdi ağlıyor; demek ki çok büyük bir şeyler oluyor.

Flaubert'i tam o anda hatırladım. Mektubunda, bir kayaya tutunur gibi bu romana tutundum diye yazar, dünyada olup bitenlerden hiç haberim yok diyor. Şüphesiz ki ben de aynı durumdayım: Her şeye aldırışsızlığım, hatta kalpsizliğim, yazabilmek uğruna. Alınyazım 'yazmak' olduğundan beri memlekette yahut dünyada yaşananlara kör ve sağırım.

Lâzime Hanım'ın vereceği en sıradan bir kara haber bile -bayram dönüşü trafik kazalarında üç yüz ölü yedi yüz yaralı- bu satırları yazmamı engelleyebilirdi...

Akşam yemeğinden sonra: Lâzime Hanım'ın yaptığı Çerkes tavuğu çok güzeldi. Dayanamayıp iki tabak yedim.

Cahide müsrif kadındı. Parasını ona buna israf etti. Yalılarda, köşklerde yedi. Hususî arabaları hep en pahalı ve son modeldi. Gösteriş uğruna. "Sayru Bey, bir star böyle dolaşmak zorundadır!" İstanbul'da kaç kişi Cadilllac'la dolaşırdı?!

Cahide servetini -göz göre göre- har vurup harman savurdu. Bana da ufak tefek hediyeler almıştı. Altın uçlu dolmakalemler başta olmak üzere, hediyelerini -çakmak, sigara tabakası, boyun atkısı, kravat- saklarım.

Altın uçlu dolmakalem değil, altın uçlu dolmakalemler dedim; herhalde farkındasın. Çünkü Cahide geçen sene yine bir kalem hediye ettiğini unutur, doğum günümde veya yılbaşında bir yenisini hediye ederdi. Fakat bu dolmakalemler kendisine hediye edilmiş de olabilir: Mâlum ya, Hollywood usulü,

fotoğraflarını hayranlarına imzalayacak, Sayru Usman'a sevgiyle, Sayru Usman'a en iyi dileklerimle, her gün evine hayranlarından çuval dolusu mektup geliyor.

Seninkiler de arada kayboluyordu herhalde.

Yeşil mürekkeple yazıyordum, dikkat çekmemesi imkânsızdır. Ayrıca mektepteyken kaligrafiden tam not alırdım.

Mektuplarını okuduğuna dair delil var mı elinde?

Var: Bir defasında, "Her gün yazan o deli sen miydin?" diye -kalbimi kırarak- sormuştu. Farkında değildi; bazı günler iki mektup birden gönderiyordum, değişik postanelerden, Galatasaray'dan, Osmanbey'den, Kadıköyü Postanesi, Beykoz Postanesi, Sirkeci Büyük Postane'den...

Âzime Hanım geriye kalan Çerkes tavuğunu silip süpürmüş.

Mecburen yumurta kırdım, sahanda tereyağlı yumurta.

Sarah muhakkak ki tutumlu kadındı. Sefalete düşmeden, ne sefaleti, para pul içinde, varlık içinde uzun bir ömür sürdü. Mirasçılarına epey servet bıraktı. Kim bilir kaç nesil bu servetle gül gibi geçindi.

Kıymetlerin kıymetini bilmeyiş bizim cemiyete mahsustur. Hâmid'in bugün tamamıyla unutulmuş olması kıymet bilmeyişimize iyi bir örnektir.

Sarah bütün sahne kostümlerini sakladığı gibi, eski şapkalarını, eski çantalarını, eski iskaprinlerini, eski eldivenlerini, kürklerini, şallarını, manşonlarını, eski eşarplarını, hatta eski tokalarını, firketelerini de saklarmış. Bugün hepsi adını taşıyan -Paris'teki- müzededir.

Cahide yalnız savurgan değil, savruktu da. İkide birde, gayet kıymetli bir broşunu kaybeder, elmas küpelerinin tekini düşürür, zümrüt yahut yakut yüzüğünü lokanta helâlarında

elini yıkarken çıkartıp unutur, yüzükler derhal çalınır, Cahide aldırış bile etmezdi.

Bu yüzden Cahide'den geriye bir şey kalmadı.

Yakasındaki organze gelinciklerden birini bana yadigâr bıraksaydı, hiç değilse geriye o kalacaktı.

İsraf, hep israf!

İktisat tarihimiz savurganlık dökümünden ibarettir. Bu dökümde, şan almış, mevki, şöhret sahibi, güzel ve şımarık kadınlar başı çeker. Gözü dönük harcamalarına dur durak yoktur. Sultan Aziz'in başına ne geldiyse, hep ister hiç doymaz gözdeleri sebebiyledir ve buna çok üzülmüşümdür.

Al Dudaklı'yı hatırlamam boşuna değil. Al Dudaklı'yı tarih zapta geçirmiş; zamanın dedikodusuymuş -çocukluğunda Neşecan Yenge'nin kulağına çalınmış- ama, tarih sayfalarında yer almış. Bu gözde, mavi gözleri, sapsarı saçları, al dudaklarıyla bir Çerkes güzeliymiş, bir âfet!

Ahali "Al Dudaklı'nın arabası!" diyor; çünkü bindiği saray arabası sık sık, gün geçmiyor ki, Beyoğlu dükkânları, mağazaları önünde bekler vaziyette.

Al Dudaklı mağazada: Rengârenk ipekliler, brokarlar ve bilhassa mücevherat. Mücevhere zaafının sonu yok. Halbuki halk ağır vergiler altında ezildikçe eziliyor. Halkın elması pırlantası değil, kıçına geçirecek çakşırı yok.

Acaba hangisiydi? Tarih bir yandan Al Dudaklı diye tespit ediyor -*Tezakîr*-, bir yandan da, Abdülaziz'in ikballerinden hiçbirini tanımıyoruz diyor -Uluçay-. Niye tanımıyoruz? Aralarında bir tek Al Dudaklı mı uluorta gezip tozuyor?

Neşecan Yenge'nin yalnız kulağına çalınmamış; çocukken uzaktan gördüğünü de hayal meyal hatırlıyor. Dünya kibirleri içinde arabasına biniyormuş gözde.

Şu bayağı cümleyi eski defterime geçirmişim: "Babası ve kardeşi kadar kadınlara düşkün olmadığı anlaşılıyor." Aziz'in. Hangi kaynaktan aldığımı belirtmemişim. Şahsî hayata tecavüz sayılmaz mı?

Pehlivan padişahın ikballerini, gözdelerini tanımıyorsak, Al Dudaklı'yı nereden biliyoruz?

Acaba arabası -kendisine padişahın tahsis ettiği söylenen saltanat, saray arabası (tahsis edilmiş miydi?)- Fransız malı satan mağazaların, Ermeni kuyumcuların önünde hemen her gün sahiden duruyor muydu?

Cahide'nin de alışverişi bitmezdi. Fakat terziler, kuyumcular, kürkçüler, ayakkabıcılar, şapkacılar, ötekiler, hepsi tanrıçamın ayağına gelirdi. Hepsini saatlerce beklettiği olurdu.

Büyükannem bana "Bokluca Bülbülü!" derdi. O zaman çok sevinirdim. Sabaha karşı gördüğüm rüyada yine dedi. Bu kez sevinemedim.

"Bokluca Bülbülü! Bokluca Bülbülü!" seslenişleri arasında uyandıktan sonra, güzün iyice bastırdığını odanın soğuğundan anladım. Mecburen yün fanilamı giydim.

Artık yatmayarak Sultan Aziz devrini okumaya devam ettim. Zaten tarihe merakım o Bokluca Bülbülü zamanlarımdan kalmadır.

"Dil encümeni tarafından tasdik edilmiş alfabemizin harflerini tam on günde öğrendik."

Bu cümleyi nerden hatırlıyorum? Durup dururken yankıdı.

İlkmektep birinci sınıftaki defterlerimi Havva annem saklamamış. Jülide annemin defterle kitapla uğraşacak vakti yoktu. Tam on günde galiba önce büyük hafleri (Latin

alfabesi) öğretmişlerdi. Çoğul söylüyorum, çünkü başöğretmenimiz de derslere girer çıkar, karatahta başında durur, nezaret ederdi.

Hatta bir defasında "Başvekil İsmet Paşa Hazretleri teşrif edecekler" dendi; harflerimizi tekrar tekrar ezbere söylettiler. İsmet Paşa gelmedi.

Geçenlerde yazdığım haiku'yu onardım. Buraya da geçiriyorum:

Fışkıran
taptaze hanımelleri
harap mezarlıkta
Tam on yedi hece.

Memleketi kasıp kavuran israf fırtınasının tarihçesine Sultan Aziz'i bizzat ilâve etmek gerekir. Saltanat kayığıyla -Süveyş Kanalı'nın açılışından evvel- birkaç günlüğüne payitahta uğrayan Eugénie'ye onun, koskoca -kim bilir kaç altına!- bir saray yaptırtması, yaptırtmış olması ve Boğaz'a nâzır, taraçalı bahçeleri set set, perde perde inen bu muhteşem sarayın, imparatoriçe gider gitmez, Beylerbeyi'nde seneler senesi bomboş, kimsesiz, ıssız, metruk kalması akıllara durgunluk vericidir.

Aigle adlı yat süzüle süzüle yanaşıyormuş. (Aigle Fransızca'dır, kartal demektir. Fakat hem erili hem dişili vardır. Bilmez değilim, gemiler feminendir -hatta İngilizce'de onlara 'She' diye hitap edilir- ama Eugénie'ninki erkek kartal mıydı, dişi kartal mı? Kendisine dişil Aigle'in daha yaraşacağı akla gelse de, hiçbir yerden öğrenemedim. Herhalde zamanında merak edenler çıkmış ve imparatoriçeye sormuşlardır. O da küçük kahkahalar arasında yanıtlamıştır.) Bir yandan da Avrupa'nın en pahalı havaî fişekleri patlatılıyormuş.

Memlekette işsizlik, geçim derdi had safhadayken, gerçi şimdi yine patlatılıyor. Hemen her gece düğünler, nişanlar gırla. Bol bol martılar, kuşlar öldürülüyor.

İmparatoriçe Eugénie havaî fişeklerden en çok bir kuyruklu yıldız şeklinde olanı beğenmiş, artık kendini tutamayarak alkışlamış. Havaî fişek gösterisini sarayın balkonundan seyretmiş.

(Ben de Cahidemin erkek kılığına girerek erkek hüviyetinde oynadığı *Yavru Kartal*'ı Tepebaşı Dram'ın balkonundan seyretmiştim.)

Babama "Hakikaten öyle mi olmuş? İmparatoriçe gidince, Beylerbeyi Sarayı'nda kimseler kalmamış mı?" diye sormuş; âlim Usman'dan "Kaç sene evvelki hadiseler. Bunlardan sana ne. Aklından zorun mu var senin!" cevabını almıştım. Paylayıcı, ağır bir cevap.

Esasen babamın tarihle ülfeti yoktu. Müspet ilimlerin yanında tarihin yırvırdan ibaret olduğu kanaatindeydi, bilhassa Osmanlı tarihinin.

Dün gece yağmur sesiyle uyandım, uzun uzadıya dinledim. Sonbaharın ilk yağmuru. Bu ilk yağmuru bekliyordum.

İyice ürpererek ince yorganıma sarındım. Hatta, küçük bir sıtma nöbeti.

İlk yağmurunu yağdırdıktan sonra sonbahar hızlanır. Sabaha kadar yağdı. Sağanaksız fakat inatçı bir yağış. Sabahleyin gökyüzü kurşunî bulutlarla kaplıydı. Arada kurşunî bulutlarda gedikler, parçalanışlar, birden avuç içi kadar fakat masmavi gökyüzü. Eskiden olsa paletimi fırçalarımı tuvalimi alır, şövalemi kurar, resmini yapardım.

Yağmurun insafsızca döktüğü yaprakları görmek istedim. Yerlerde tek bir sarı yaprak göremedim.

Halbuki Naîma, tarihi her türlü bilgiden üstün saymıştı. Mukaddimesinde bütün meselelerin ancak tarih ilmiyle çözülebileceğini söyler. Eski, yeni hepsi tarihte!

Nev ü köhne havâdis evvel âhir
Olur târihden ma'lûm ü zâhir

Aynı meseleler etrafında debelenip duracağımızı, bu debelenmelerin asırlar boyunca devam edeceğini, bizim tarihimizin bundan ibaret olduğunu ve olacağını mı söylemek istemişti? Korkunç!

Etrafimda düşünen insanlar yoktu. Halbuki ben düşünmeye, ölçüp biçmeye, tartmaya, tartışmaya, araştırmaya, neyin, kimin ne olduğunu öğrenmeye açtım.

Etrafimdakiler, üstelik en yakınlarım, hatta matematik ilmiyle onca haşır neşir âlim Usman, hepsi düşünmekten korkarlardı. (Büyükannem Radife Hanım "Sorgu sual olunmaz. Allah sekizde verdiğini dokuzda almaz" der, sigarasını tellendirirdi.) Yakınım olmayanlar da korkarlardı. Diyebilirim ki, düşünmeye düşman bir çevre içinde büyüdüm. Çevreden kastettiğim, hemen herkes. Bugün de onların arasında, onlarla birlikte yaşıyorum. Fakat 'in'ime çekilmiş olarak.

Neyse ki alıştım: Kendi kendime soruyor, soruşturuyor, yanıtlar bulmaya çalışıyorum. Kendi kendime konuştuğum gibi, kendi düşüncelerimi, tecrübelerimi kendime saklıyor, kendi kendimle ölçüşüp biçişip duruyorum.

Cahide ne derdi bilinmez, bu halimle biraz Hamlet'i andırıyorum.

Seni gidi tiyatro tutkunu seni!

Tutkunluk ötesi; bir tür esaret. Sanatlara gönülden bağlılığım esaret kertesindedir.

Vay be Prens Hamlet!

Rejisör Muhsin'di. Doğru olan, Danimarka Prensi'ni andırıp andırmadığıma Muhsin'in karar vermesidir. Geçmiş ola.

Düşünmezliklerimizin bir neticesi olacaktı tabiî. Âkıbet ortadadır: Yazık ki bir Horatio'm bile yok.

Horatio'm yok.

Etrafımda düşünen insanlar yok.

Ama, ilkgençliğimden beri canıma okuyan Horatius var. Biz onu Horace (M.E. 64-8) bilirdik; sonra Latince dersleri başlayınca birdenbire Horatius oldu. Père Arnoux, ahlâkımızın gelişmesini de göz önünde tutarak, onun orta hallilere övgülerini sık sık tekrarlar, bize tekrarlatır, yorumlar, bizim yorumlamamızı isterdi. Latincesini çoktan unuttum, şöyle bir şeyler: Altın kıymetinde olan orta halliliği sev! Neden? Efendim, gözden ırak, gösterişten uzak, orta halli yaşayıp giderseniz, birçok felâketten kurtulurmuşsunuz. Horatius'a inanacak olursak -inan bana! diyor-, göze batmadan geçirilecek bir ömür mesut bir ömürmüş. Père Arnoux her türlü perhizkârlığı göklere çıkarmak için fırsat bulur, artık ballandıra ballandıra, yayık yayık anlatırdı.

Kulağıma küpe olan bunlarken, bir gün, hayli ileri yaşımda, Horatius'un o oynak mısralarıyla karşılaştım: Acem gösterişini sevmezmiş, ıhlamur çelenklerinden de hoşlanmazmış ama; asmanın altında, meyhanede içiyor, keyif çatıyor, eğri büğrü mersin ağacından dökülecek hoş kokulu, beyaz çiçekleri bekliyor!

Benim için iş işten geçmişti tabiî. Père Arnoux her nedense asma altı sefasından hiç bahsetmemişti...

Bütün perhizkârlar sonunda çeke çeke fıtık olurlar. Kendimden bilirim.

Mevsimin tuhaf gidişi dikkatle izlenmeli. Dün sonbaharken bugün ilkyaz sonu. Fakat hangisi?

Tropikal iklimi andırır bir hava. Âdeta fanus içindeyiz.

Hanımellerini, mezar taşlarını, kertenkeleyi görmek için yine Karyağdı Sokak'a gidecektim. Hatta, Piyer Loti'de kahve içerim diyordum. Gelgelelim mecalim yoktu.

İyi gelir diye, öğleyin ayran içtim. Doktor Tahsin tavsiye etmişti. Midemi davul gibi şişirdi. Lâzıme Hanım -kendisine bu tuhaf isim acaba niye takılmış?- bana sormadan karnıyarık yapmış. İki tane yedim. Bol soğanlı domates salatası yedim. Şişkinlik sanki biraz geçti. Şimdi okumaya başlayacağım.

Akşamüstü: Okudum okudum.

Eugénie, Pertevniyal Valide Sultan'ı ziyaret etmiş. Birlikte, "renkli ampuller"le aydınlatılmış, "tenvir edilmiş" Boğaziçi'ni seyretmişler. İstanbul ahalisi de alık alık sevinmiştir. Bunu söylüyorum, çünkü kayıklarla, sandallarla denizdeymişler.

Bunları söyledikten sonra, hayretler içinde kalarak duruyorum. O "renkli ampuller"i tekrar tekrar okuyorum. Renkli ampuller!.. Acaba renkli fenerler mi denecekti? Kelimelerin -fenerin yerine ampul- hainee şaşırtmacası olabilir mi?

Sayru, bazan sana da oluyor.

Hayır! Biraz sonra yine "ışıl ışıl ampuller" denmiş!

Eften püften kitabın yazarı -kitap, iddiaya göre yirmi beşinci basımda- 1960 (ihtilâl senesi) Malatya doğumlu. İsmet Paşa'nın hemşehrisi ve Tarih Fakültesi mezunu. Her ne hikmetse, hem İsmet Paşa hem Abdülaziz hayranı. Eften püften kitabın kapağında, Sultan Aziz beyaz ata binmiş; binmiş mi, bilgisayar oyunbazlığı mı, belli değil. At fotoğraf, padişah çizim. Sultan Aziz'e yakılan türkü beyaz atlıymış.

Bilgiç bir tutumla, Abdülaziz'in askerî darbelerin ilk kurbanı olduğu iddia ediliyor. (Belki Menderes'e, Fatin Rüştü'ye yol alınacak. O zaman İsmet Paşa ne olacak?)

Yine -mantığı düşündürücü- bir iddia: Sultan Aziz intihar edemezmiş. Zira Osmanoğulları itikatli, fevkalâde dindar insanlarmış.

İyi de, Abdülaziz'in evlâdı Yusuf İzzeddin Efendi canına kıydı mı kıymadı mı; bedbaht şehzâdenin inançsız olduğuna dair hiçbir kayıt yok. Abdülaziz'i aklayayım derken, oğlunu gözden kaçırıyor, hatta müntehir olmakla suçluyorsun!

Darkafalılık bizde birçok insan dramına hissiz kalınmasına yol açmıştır. Mütedeyyin intihar etmez; ama mütedeyyinin yine mütedeyyin oğlu etmiş...

Tarih Fakültesi mezunu yazar, ikide birde, "Valide Sultan Pertevniyal Hanımefendi" diyor. Gözlerime inanamadım. Tekrar tekrar okudum: Evet, Semra Özal hanımefendi gibi, Nazmiye Hanımefendi gibi Valide Sultan Pertevniyal Hanımefendi! Demek, mâzimize ait üslûp, hitap şekli bu hale geldi. Kıvanın dostlar, kıvanın!

Kıvanıyorlar zaten Sayru; ilericisi muhafazakârı, laikçisi İslâmcısı, hepsi kıvanç içinde!

Kim bunlar!

Aaa Sayru Bey, biraz etrafına bak!

Geçelim...

Pertevniyal Hanımefendi -valide sultan- Eugénie'ye -o da artık herhalde Madama Hanımefendi- şerbet ikram etmiş, iddiaya göre nar şerbeti. Sonra âfiyetle nevruzî şekerlemesi yemişler, üstü altın varaklı.

Adam tarih değil Şark masalı anlatıyor!

Mide şişkinliğim devam etmesine rağmen ısıtıp iki karnıyarık daha yedim.

Bugünkü dangalaklık üslûbumuzda, dangalakçamızda artık şöyle de söyleyebiliriz: Pertevniyal Valide Sultan hanımefendi, tarihimizin first lady'lerinden biridir.

Lâzıme Hanım'a lapa yaptırdım.

Tapılası aydınlıkta bir mavi, gökyüzünde.
Saydım: Yazık ki on beş hece.
Gece: İşte yeni haiku'm!
Gökyüzünde tapılası aydınlıkta
bir mavi
soldu
Tam on yedi hece
Mesudum.

Belki de âlim Usman haklı: Bütün bunlarla niye uğraşıyorum? Hepsi bir daha geri gelmemek üzere mâzide kalmış ve mâzi onarılamaz. Mâziden çıkartılacak dersler ise kimseyi ilgilendirmiyor. Binmişiz bir alâmete, gidiyoruz kıyamete!

Ömrünün yarısını çoktan geçmiş bir insan olarak bundan sonra sadece beni mesut edecek şeylerle yaşamam gerekmez mi? Meselâ evimin balkonu. Orada içim açılıyor. Mümkün olsa orada, yalnız orada oturur, orada yazar çizer, orada uyurdum.

Meselâ ilkyazı çok seviyorum. Evimin balkonundan görünen harap bahçeler mevsimin tüm heyecanını yaşıyor. Ömrümün geriye kalanına bu yetmez mi? Birbirine bitişik, handiyse uçsuz bucaksız harap bahçeler sığınağı her ilkyaz beni büyülüyor. Dakikalarca, kıpırdamadan, bütün erinçsizliklerden uzak, harap bahçelere bakakalıyorum.

Ağlamaya başladın Sayru!

Elbette ağlarım. Kimin aklına gelebilir arka bahçemizde hâlâ leylaklar açabileceği? Ama açıyor! İki cılız, üstelik in-

cir azmanlarıyla boğuşan leylâk ağaççığı! Her ilkyaz mor ve eflâtun, ebruli kandillerini sunuyorlar.

Biri mi söylemişti, okumuş muydum: Bu yaz leylâklar açmadı... Acı dolu bir söz. Acaba o yaz leylâklar niçin açmadı?

Ben de her nisan sonu, ya açmazsa leylâklar! diyorum; ya açmazsa, ya kuruyup giderse leylâk ağaççıkları! Bu solan, mahvolan dünyada dünün güzelliklerinden bir tek onlar kaldı. Çok şükür bu kışı da atlattılar, incire göğüs geriyorlar.

Bakıyorum, serçeleri bir telâştır alıyor. Kumrulara -güvercinlerden hiç hoşlanmam- doğradığım bir lokma ekmeğe ortak birkaç serçem var. Sonunda ihtiyar Sayru Usman'ı tanıdılar galiba; o yüzden 'serçelerim' diye söz açıyorum. Uçuşup geliyorlar, bir lokma ekmek, alıp gidiyorlar; uzakta gizlide yuvalar.

Güle güle serçe, güle güle! Yarın yine gel!

Bilmez miyim, yan yana harap bahçelerimizde mayısların ilk haftası kiraz ağaçları, hem de adamakıllı babacan üç kiraz ağacı silme baharlarla donanır. O kadar ki, çiçeklerin taşkınlığından dallar eğilir. Beyaz ve pembe ve uçuk kırmızı çiçeklerden geçilmeyen başka ağaçlar, gözüm ne zaman ilişse, kırık kalbime bir bahar ve çiçek yağmurunu taşıdı. Hem ne yağmur, o ne sağanak!

Kim bilir ne zaman dikilmiş, kim bilir kimlerden, hangi hayır sahibinden kalmış, yaşlı ceviz ağacı koskocaman yapraklarını -çok şükür- her yıl yeşertir. Gıcır gıcır parlatır yeşil yapraklarını. (Cevizleri kim topluyor bilmiyorum.)

Çoktandır ölümü bekleyen, zaten hiçbir zaman serpilememiş, kavruk kalmış bir erguvan bile var. Ölümü beklerken çiçek açar. Nicedir onu bir bilgelik kitabı gibi okuyorum. Kirletme artık daha fazla yaşamını diyor bana, kirletme kirletme!..

İşitmez miyim, akşamla birlikte bütün kuşların, işte serçelerin, sığırcıkların, siyah kargaların korosu başlar. Kargalar ko-

ronun basbaritonları. Serçeler eski serenadı söylüyor. Derken gün eriyecek, yarasalar çıkacak.

Yarasalar çoktan beri merhum Ahmed Hâşim'in hatırasına sesleniyorlar: Dağılmış, eprimiş tüller gibiyiz diyorlar, her akşam sessizce uçuşuruz, gideriz, geliriz, karanlığa keder yıldızlarını örtmek için...

Sayru, yine 'keder'!

Evet, yine keder. Zira alnıma öyle yazılmış...

Beklenmedik bir akşam daha! Tanrı güç verdi, sokaklarda dolaştım. Tıpkı gençliğimdeki gibi. Alacakaranlıkta sonbaharı çağrıştırır ağaçlar gördüm, yollarda, hatta mevsim sonbahar mı diye kuşkulandım.

Derin bir melankolinin çevresinde çocukların oyunları, koşuşmaları, bağrışmaları, sonra hepsi geride kaldı, yankı olup çıktı. Sadece melankoli. Hep öyle olurdu. Sesler diner ve melankolyanın acı şarkısı başlardı.

Kalbimin yalnızlığını, kalbimin ıssızlığını fanusta bir çiçek gibi büyüttüm. Doğrusu iyi baktım ona: Rengârenk çiçekler açtı.

Bu pastoral maskaralık beni çıldırtacak!

Hayır, artık tahammülüm kalmadı.

Knut Hamsun (1859-1952) değilim ben.

Etüdlerime geri döndüm. Yalapşap müverrihin ikram ettirdiği nar şerbeti, bakın, nerelere sevk etti:

Üstad -bu üstadlığı kendinden menkuldür; fakat belki haksızlık ediyorum, gerçi bütün değerlendirmelerimiz haksızlıktan ibarettir, *Araba Sevdası*'nı severim- işte o üstad Ekrem'in oğlu, babasının Evkaf Nâzırı olduğunu yazıyor, yeni kabinede, Meşrutiyet "istirdad" edildikten sonra. ("İstirdad"ı herhalde geri geldikten sonra mânâsına kullanmış.)

Büyükdere ahalisi o zamanlar, Meşrutiyet geri gelince, Üstad Ekrem'i görmek için taa tepeye çıkmışlar. Üç gün mü, dört gün mü, nümayişçilerin ardı arkası kesilmemiş. Ekrem Bey'i alkışlıyorlar! Ekrem Bey'in elini öpüyorlar! "Bizi sen kurtardın!" O da, titrek sesiyle, hürriyet âşıklarına teşekkür ediyormuş.

Bu yeni Evkaf Nâzırı'nı Sultan Hamid de Cuma selâmlığında tebrik etmiş.

Ayağının altındaki halı çekilmişken, Sultan Hamid -müstebit- başına neler geleceğini bilmiyor, sezmiyor, karalar bağlamıyor muydu? Demek müstebitlerin de gafil yakalandıkları bir an oluyor.

Şimdi ikisi halef selef oluyorlar: Üstad Ekrem, eski nâzırı, kronikçinin anlattığı Mehmed Şahabeddin Paşa'yı tanır mıydı? Fakat dişe dokunur bir ipucu bulamadım. Bahusus kronikçi de Üstad Ekrem'in nâzırlığına değinmemiş. Garip iş.

Büyükdere ahalisi el öpmek için niye taa tepeye çıkıyor? Ekrem'in İstinye'de bir yalısı yok muydu?

Vardı. Hatta İffet Hanımefendi -"... küçücük bir kızdım..."- yalıya gitmişti. Galiba bir akrabalık -uzaktan- söz konusuydu. Mâziye dair her hatırasında daima "küçücük bir kız" olan İffet Hanımefendi, bahçenin güzelliğini unutamamıştı. Yalının arka bahçesi öbek öbek hercaî menekşeyle bezeliymiş, viola tricolar. Öyle tarhlarda değil, âdeta bir hercaî menekşe tarlası. Orta öbeklerde upuzun saplı, koca kafalı margaritalar. İffet Hanımefendi "Gözlerim kamaştı!" diyor.

Bihruz Bey'in alafrangalığını sarakaya alan Üstad Ekrem yalısında alafranga bahçeyi tercih etmiş.

Arka bahçe taa tepelere kadar uzanıyordu ve kara yoluyla sahilsaraya gelenler buradaki kapıdan üşüşüyorlardı. Düne kadar istibdat suskunları. Dünden bugüne birdenbire nasıl hürriyet taraftarı kesildiler? Denecek ki, hürriyet kalplerindeydi. Hürriyeti öteden beri kalplerinde taşıyorlar. Kim bilir?

Deniz yoluyla gelenler de varmış ve "Yaşasın hürriyet!" diye haykırışıyorlarmış. Düne kadar "Padişahım çok yaşa!" diye gırtlak yırtanlar. Mor sinekler! Sonra karşı sahile geçerek, Veliddin Paşa'nın yalısına gidiyorlarmış. Orada hep bir ağızdan: "Kahrolsun müstebitler! Kahrolsun hürriyet düşmanları!" (Ercüment Ekrem Bey -Yelloz "Bu kim?" diye sorarsa, söyleyeyim, Üstad Ekrem'in küçük oğludur-, "Kahrolsun müstebitler!" faslından ve Veliddin Paşa'dan bahsetmiyor.)

İffet Hanımefendi huzurevinde yarı bunak olmasaydı, bahçe kapısı meselesini kendisine sorardım.

Üstad Ekrem, hercaî menekşelere hayran hayran bakarak, İffet Hanımefendi'ye -"küçücük bir kız"ken- "Mon amie" demiş, "bak işte Marie Antoinette'in sarayında bir maskeli balo!" Ne balosu?! Kadının az sonra başını giyotin uçuracak! Tipik bir Bihrûz Bey muhakemesi, akıl yürütme.

Ayrıca, hakikaten ne balosu?! 31 Mart haldır haldır yaklaşıyor!

Bihrûz Bey'i sarakaya alan Üstad Ekrem, hâlâ, "Bak!" diyormuş, "Mon aime, hepsi maske takmışlar! Şunlar sarı! Şunlar sincabî! Sincabîlerin yanında işte gök gözlüler! Şunlar üvezî! Şunlar şarabî! Şunlar patlıcanî! İşte beyazlar! Tirşe yaprakları arasında vişneçürüğü! Şunlar yavruağzı! Şunlar çingenepembesi!.."

"Siz ne yapmıştınız Hanımefendi?" diye sormuştum.

"Sayru Bey evlâdım, ellerimi çırpmıştım. Üstad öyle şarabîler, sincabîler dedikçe, çırpmıştım çırpmıştım!" Yaşıyla hiç mütenasip olmayan şuh bir kahkaha da atmıştı.

Esasen hercaî menekşeyi hiç sevmem. Mânâsız çiçeklerdir. Renk renk, firlak, boş, bön bakışlı gözlerinden oldum bittim hoşlanmam.

Gerçi boş bakışlı olmalarına rağmen, bu gözlerin gözetler bir hali vardır, yerden yana çevrilmiş, yandan gözetliyorlar.

Neyi gözetledikleri bellisiz. Hoş, niye gözetledikleri de bellisiz. Amaç, gözetlemek. (Cemiyetimizde asırlardır herkesin birbirini gözetlediği düşünülürse, zavallı hercaî menekşelere kusur bulmak niye?)

Sayru Bey nar şerbetini unuttunuz.

Acele etmeyin; nar şerbetinin çağrıştırdığına sıra şimdi geliyor:

Nümayişçilere, sahtekâr hürriyet âşıklarına Ekrem Bey şerbet ikram etmiş. Akın akın geliyorlar gidiyorlar; pekmezli incir şerbeti -*Pejmürde* şairi çok severmiş-, mürver şerbeti, kavun şerbeti (subye), hatta lohusa şerbeti.

Nar şerbeti yok.

Önemli değil. Burada önemli olan lohusa şerbeti. Fakat acaba neden lohusa şerbeti? Üstad Ekrem'in oğlu açıklamıyor.

İmlâ kılavuzlarından birinde hercaî 'hercayî' diye yazılmış.

Daha ilginci, benim tabiî diye yazdığım tabîi diye yazılıyor. Şimdi ben tabîi ve hercayî diye mi yazacağım?

Çeşit çeşit imlâ kılavuzumuz var. Eskiden her beş on senede bir değişen imlâmız vardı. Bütün bu değişiklikler şimdi hep bir arada kullanılır hale geldi.

İmlâsında bile birleşememiş bir ulusun sonu nereye varır?

Yeni bir şey öğrenmek istemeyenler boyuna imlâlarını değiştirerek yeni bir şey öğrendiklerini zannederler.

Père Arnoux "Bir yandan şapka devrimi yapıp harflerin şapkalarını niçin atıyorsunuz, hiç anlayamıyorum" derdi.

O zamanlar kâğıt değil, 'kaat' yazardık.

Tren değil, tiren.

Spor değil, ıspor...

Bu yaştan sonra tabiî ve hercaîyi değiştirmeme imkân yok.

Akşamüstleri rüzgâr çıkıyor. Tuhaf bir şey:Günler uzayacağına kısalıyor gibi.

1. YELLOZ (yüzü asık): Kadınlarınızda hep bir gülme, kıkırdama, şuh kahkaha var.

2. YELLOZ (küçük kıkırdamalar arasında gülmesini zor tutarak): Yani kadın figüranlarınızda. Çünkü hiçbiri öne çıkamıyor, İffet Hanımefendi, Jülide Hanımefendi, Neşecan Yenge, Muallâ Küçükhanımefendi... Hiçbiri kişi, şahıs, tip olamıyor, karakter.

1. YELLOZ: O soruna da değineceğim. (2. Yelloz'a dik dik bakar.) Sırayla!

SAYRU (çekingen, ürkek): O devirlerde öyle bir gülmeler vardı. Hatta Refik Ahmet Bey, Hüseyin Rahmi Bey'in gülmesini öyle tarif eder.

2. YELLOZ: Kim dediniz? Kim tarif ediyor?

ET KAFALI OĞLAN: Ahmet Refik; tarihçidir.

1. YELLOZ: Gülüştürmeleriniz gibi yazdıklarınız da tekdüze. Hareket yok, aksiyon yok, gerilim yok.

ET KAFALI OĞLAN: Bugünün okuru su gibi aksın istiyor.

SAYRU (utangaç): Biraz seks koydum.

2. YELLOZ: Nerde? (Karton dosyadaki sayfaları gelişigüzel karıştırarak) Ben rastlamadım.

1. YELLOZ: Koydunuzsa bile, tarihsel ayrıntıların içinde kaybolmuş. (Bir sigara yakar. Dumanı Sayru'nun yüzüne üfürdükten sonra) Henry Miller okudunuz mu?

SAYRU: *IV. Henry*'yi, *V. Henry*'yi okudum. *III. Richard*, *VI. Henry*'nin devamıdır...

1. YELLOZ: İşte oralarda kalmışsınız. (Alaycı bir kahkaha atar. 2. Yelloz'un önündeki dosyayı hışımla alır, Sayru'ya uzatır.) Hadi bakalım, başka kapıya!

Ter içinde, kâbustan çırpınarak uyandım. Ağlamaya başladım. Alnımın kara yazısı! Yine mi refüze edileceğim?

Araba Sevdası'ymış!

Ona biçtiğin edebî kıymeti sen kendin uydurdun. Mağrur, kibirli Ekrem'in Bihrûz Bey'le insafsızca alay ettiğini bile bile, Bihrûz'a acıdığını ileri sürdün. Kendisi alafranga yaşarken, başkaları alafranga yaşamasın diye, Bihrûz'un alafrangalığıyla alay ediyordu.

Eski defterlerini karıştır, göreceksin, Bihrûz'un bönlüğünü masumiyet yapıp çıktın. Çünkü sen de biraz Bihrûz ve Cahide senin Periveş'indi.

Eski defterlere falan bakacak değilim! Ben edebiyata, sanata değer veriyordum. Nâşirlerin alâkasını çekmedi. Fikirlerim önemsenmedi. Günlüklerim yayımlanmadı. Ben artık hayata değer veriyorum, geriye kalanı ala ala hey yaşamak istiyorum.

Sen *Aşk-ı Memnu*'u da pek severdin. Bihter'e, Nihal'e, Habeş Beşir'e, Adnan Bey'e, Matmazel dö Kurton'a, hatta Firdevs Hanım'a ince ince acırdın.

İnsanlar başkasının -senin, benim- hayatına acımıyorlar. Kendimi öldürdüğüm geceler sayılamayacak kadar çok. Bunları yazarak kendimi öldürdüğüm geceler.

Dönüşte:

Dickens gibi sokaklara fırladım. Yalpalaya yalpalaya döndüm.

Migros'a gittim. *Kösem'in Mahrem Aşkları* ortadan kaybolmuş. Yine kabaklar, havuçlar, pancarlar. Kasadaki kıza sordum: "Burada istif istif romanlar duruyordu. Ne oldu?"

"Ne romanı amca?"

"*Kösem'in Mahrem Aşkları*. Kübra Yalınkılıç yazmıştı."

KIZ: Bilmiyorum.

BEN: Kapış kapış satılıyor demiştiniz.

KIZ: Demek ki satılmış.

Eve döndüm, kapağı Hürrem'li romanı aradım, bulamadım. Zaten kitaplığım karmakarışık. Saatlerce didindim, yok!

Yok! Bir an buhrana kapılarak hayal gördüğümden, Migros'ta böyle bir kitabı görmediğimden şüphelendim ve telefona koştum. Dr. Tahsin'i arayacaktım; fakat beni derhal aldırtacağından korkarak, hem de fena halde korkarak caydım. İspirtoyla kabuğuma çekildim.

Kösem'in Mahrem Aşkları acaba sanrı mıydı? Yine sanrılar mı görüyorum? O zaman sokakta -Beyoğlu'nda- gördüğüm yazar kadın da -kitaplarını imzalayan- bir karabasan mıdır? Akide şekeri almaktan vazgeçmiştim.

Safiye'den *Menekşelendi sular*'ı dinledim, biraz ferahladım.

İstediğim gibi yazamamaktan bitkinim.

Halbuki dinlediğim, edebî inceliklere açılabilecek, güzel hatıralar var.

Meselâ Neşecan Yenge'den esinli Neşecan Üzümü'nün hikâyesini, Neşecan Yenge'nin hatıraları arasında birçok defa dinlemişimdir. Ve bugüne kadar unutmamışımdır.

Dahiliye Nâzırı Talât Bey'in hanımların seviyece ve eğitimce yükselmelerine şiddetle taraftar oluşu ve bu şiddetli taraftarlığın -Cemal Bey de kadınların hürriyetinden yanadır- düzmece olduğunun anlaşılmadığı, ortaya çıkmadığı günlerde; Neşecan Yenge babası Vefik Paşa'yla birlikte, Mısırlı Vefik Paşa'nın talebelik senelerinde "Avrupa"dan tanıdığı İzmirli Münir Bey'in yine İzmir'deki bağlarına gidiyorlardı. Gerçi halis kan Vefik Paşa temkinliydi ama, herkeste hürriyet aşkı almış başını gidiyordu.

O zamanlar Neşecan Yenge'ye Prenses Neşecan denirmiş.

Gerçi prensesliği sonra da devam etmiştir. Çocukluğumda, kibar muhitlerde kendisine hâlâ Prenses Neşecan diye hitap edilirdi. Yengemizse, "Bu devirde prenseslik mi kaldı Allah aşkına?!" der, kahkahayı basardı.

Bağevindeydiler. Gecenin çerçevesi içinde güzel endamıyla bir heykel gibi duran genç kız Prenses Neşecan'dı. Beyaz elbisesiyle bahçede dolaşıyordu.

Prenses Neşecan Yenge, bu tek beyaz elbiseye ille "beyaz elbiseler" der, bağevinin bahçesinde beyaz elbiseler içinde dolaşır; bu söyleyiş, bu anlatış benim çok hoşuma giderdi. Öyle ya, edebî dilde ifadeler söyleyişler coşumlarla donanmalı, coşkun, taşkın olmalı. Beyaz elbiseler içindeki genç kıza, Neşecan yenge, ak giysili taze diyecek değildi herhalde.

Tülden, ipekten taftadan beyaz elbiselere, çardağın kurşunî nakışlarından ışıklar dökülüşüyordu. Prenses Neşecan mağrur fakat alçakgönüllü bir ifadeyle gülümsüyordu.

Mısır'da doğup yetişmiş Vefik Paşa, heyecanlanınca Fransızca, siyasetten bahsedildiğinde -her nedense- İngilizce konuşurmuş. İşte şimdi Fransızca, bahçeyi peri âlemine, peri saraylarına benzetiyordu. Très charmant! Periler nerde? Bahçede asma dalları, hışırtılı fışıltılı yapraklar, üzüm salkımları, mehtaba bürünmüş; gölgeleri, malta taşlı bahçe yolunda oynaşıyor, uzayıp kısalıyor.

Neşecan Yenge birdenbire, üzümleri, salkımları, asma yapraklarını yine görüyormuşçasına "Bütün bir ar nuvo! Bütün bir ar deko!" derdi. (Üzüm motifi her ikisinde de olduğundan mı, yoksa hangisinde olduğunu kestiremediğinden mi bilmem, art nouveau'yla art déco'yu ille art arda anardı.) Ayaklı kristal meyveliklerde allı morlu, yeşilli sarılı, çilli benekli üzümleri mücevherden ayırt edemiyordu.

Asma yapraklarının donuk ışığında rengârenk üzümler, yeşilden yeşile koşuşan yapraklar pırıltılara boğuldukça, mevsim sona eriyor; âdeta ilk güz gecesi yaşanıyordu. Zaten Münir Bey'in şahsen yetiştirdiği üzümlerden birinin ismi Sonbaharının Bereketi değil miydi?

Burada, İzmirli Münir Bey'in "sonbaharım" derken hem mevsim sonbahardan, hem de ömrün, ömrünün sonbaharından dem vurduğunu lütfen gözden kaçırmayalım.

Niye dem vurmak olsun? Dem vurmakta, kendi imkânlarının üstünde görünmek arzusu yok mudur Sayru Bey?

İyi ya; Münir Bey'in edebî zevki, lisana hâkimiyet gücü bu kadar.

Belki sizin Neşecan Yenge'nin de. Zira o size anlatıyor...

Vefik Paşa'nın Avrupa'lardan tahsil arkadaşı üzümleri kendi "fennî" icadı aşılama yöntemleriyle geliştirmiş. Meselâ, bir demet mor menekşenin nefis kokusunu bir salkım üzümde yeniden elde etmiş. İşte, ismi Benefşe olan üzümün menekşe moru taneleri damakta menekşeli bonbon lezzetleri bıraktığı gibi, baygın menekşe kokularıyla da genzi yakıyordu.

Sonra bir başka çeşit: Münir Bey kenarları oymalı billûr meyveliği alıyor, gülümseyerek, açık yeşil taneli bir üzüm salkımını eski arkadaşına gösteriyor: "Yeşil Buse... Hakikaten bir busenin hatırasını taşıyor." Vefik Paşa da gülümsüyor, başını iki yana sallıyor: "Seni gidi seni! Mâziden bir buse mi?"

Münir Bey utanmış, yanakları kızarık, bu kez opalin bir başka meyvelikteki, âdeta ördekbaşı, handiyse, lâcivertimsi üzümleri göstererek açıklıyor: "Bu senenin icadı, Hürriyet Âşığı Üzümü..."

Demin sakin, mesutken, Vefik Paşa, çehresinde kapkara öfke bulutları, derhal İngilizce bir şeyler homurdanıyor. Tam o sırada yanlarına Prenses Neşecan geliyor ve "Ne kadar güzel! Her bir tanesi safir bir yüzük taşı gibi güzel!" diyor. Mısırlı paşa ise, hâlâ homurdanıyor, elbette İngilizce, galiba, onlar şimdiki hürriyetin morartıları, çürükleri diyormuş.

Lambanın ışığına tutulmuş üzüm salkımı bir yandan gökyakutları, kök zümrütleri hatırlatıyormuş. Bir yandan da, ışıkta şeffaflaştıkça, her şeffaflaşmış tanesindeki üçer dörder

çekirdekle, bu defa, necefli, kırpıntı elmaslı, firûzeli yeni bir yüzüğün ışıltılarını saçıyormuş.

Edebî zevki kıt, dile hâkimiyeti cılız Münir Bey, belki Vefik Paşa'nın yabancı lisandaki -İngilizce- ihtarlarından, belki kendi anî kararından dolayı, salkımı sallaya sallaya, "İsmi artık Hürriyet Âşığı değil!" diyordu, "Bundan böyle Neşecan Üzümü!"

Paşa gayet memnun, hemen tasdik etmiş: "Evet evet. Liberte'ler çabuk geçer..."

Neşecan Yenge Neşecan Üzümü için hem sevinir, hem biraz burulurdu. Burulurdu, çünkü "Nedir o Neşecan üzümü, çavuş üzümü gibi" der, yüzünü ekşitirdi. Sevinmesinin sebebine gelince; Münir Bey işte yepyeni bir cinste, Vefik Paşa'nın beyaz elbiseler içindeki kızının ismini sonsuza kadar yaşatmış oluyordu. (Hiçbir meyvebilim kaynağında Neşecan Üzümü'ne rastlayamadım.)

Neşecan Yenge "safir lâciverti" Neşecan Üzümü'nün her mevsim yeniden hayat buluşuna sevinirken; ben de, mevsimi gelip çatınca silinmeye mahkûm güzelliğe, pörsüyüp gidişe -kimselere söylemeden- üzülüp dururdum.

Yazamıyorum.

Bütün gün sokaklarda dolaştım, mecalsiz, düşkün. Camekânında "Soğuk ve sıcak sandviç yapılır. Tost-hamburger" yazılı bir dükkânın önünden geçerken, halime acıyarak, "Hocam, gel otur dinlen" dediler.

Biraz dinlendikten ve ayıp olmasın diye, mecburen sosisli sandviç yedikten sonra yola devam ettim. Başım önümde, yerlerdeki çerçöpe bakıyordum. Köpek boklarından paslı çivilere bu çerçöp natüralist bir İstanbul romancısı için ne kadar zengin bir malzeme!

Çerçöpün dökümünü çıkarayım derken kırmızısına çingene pembesi karşımış yaldızlı kâğıttan kalpler gördüm, sonba-

harın canı kalmamış sinekleri gibi iki nefes uçup konup kalan kalpler. Konup kaldıkça gelen geçen basıp geçiyor. İşte çiğnenmiş kalpler!..

Eğilip birkaçını topladım. Çünkü bir zamanlar benim kalbim de çiğnenmişti.

Kalbimi, söylemem gereksiz, Cahide çiğnemişti.

Kalbimi herkes çiğnedi.

Kelimeler, cümleler benim en güzel oyuncaklarımdı. Fakat şimdi bir işe yaramıyorlar. Hepsini derleyip toplayıp sandığa attım ve sandığın kapağını küskün bir öfkeyle kapattım. Pat! Çat!

Şimdi artık yapayalnızım. Kendimi büsbütün ıssız, büsbütün korunmasız hissediyorum. İnine çekilmiş yaralı vahşî bir hayvan da denebilir.

Dahası, akşamın hüznü ekleniyor. Dışarıda yaprakların üşüdüğünü biliyorum.

Sayru Bey, onları toplayıp eve getirirdiniz.

Evet. Jülide annem "Seni Mazhar Osman'a teslim edeceğim" derdi. Fakat inatla toplardım. Mazhar Osman'dan kurtuldum ama, sonunda Dr. Tahsin'in eline düştüm.

Yarabbi, ne zaman dinecek bütün bu acılar?! Hayatı değil, sefaletimi sürüklüyorum. Sokaklardan eve, evden sokaklara, kavrulup kaldığım bir yaşam. Yalnızlığın pençeleri sırtımda, boğazımda. İçimdeki, yüreğimdeki sessizlik beni çıldırtacak.

Kırmızısında çingene pembesi, dün yine yollarda çiğnenmiş yaldızlı kalpler gördüm. Rüzgârın onları uzaklara savurmamış, ortadan kaldırmamış olması çok düşündürücü.

Çiğnenmiş kalpler belki birer işaret.

Bu kez eve yaldızdan üç kalple döndüm.

Mevsimin güz olduğuna eminim. Çünkü şu anda Cahidemin sahnede olduğunu çiğnenmiş kalp erde seyrediyorum. Şu anda akşam; *Vanya Dayı* yahut *Üç Kızkardeş* sahnelenirken ben evimde tek başımayım. Cahide Sonya veya Maşa. Bütün gerilimi, bütün sahne heyecanını duyumsayabiliyorum. Onu alkışlıyorlar! İçimdeki sevinç bu yüzden.

Garip bir acı da duyuyorum. Duymasaydım, on sekizimden beri yazamazdım. Hatta daha eskiler: İlk defterim on dördümde, yarım kalmış olsa bile. Hayata basit bir seyirci olsaydım, sadece tiyatrolar seyretseydim başımdan bunca travma geçmeseydi nasıl yazar olabilirdim, tek satırım yayımlanmamış olsa bile.

Perde iniyor galiba. Perde ağır ağır iniyor. Alkış sesleri yükseldi. Başım ve beynim zonkluyor...

İlk ne zaman gördüğümü hatırlamıyorum ama, rüyayı sonraları da sık sık gördüm. Uzun bir ömür için pek sık sık denemez; arada bir, bazan iki üç senede bir. Fakat inatçı, musallat, yorucu bir rüyadır.

1) Rüyamda bir somnambülmüşüm. Yatağımdan kalkıyor, -hekimlere sorarsanız, beynimdeki bir çarpıklıktan dolayı- uykudayken yürümeye başlıyor, yatakhareden çıkıyor, hiç düşüp kalkmadan merdivenleri iniyor, arka bahçeye çıkıyormuşum.

2) Arka bahçe âdeta yarı aydınlıkmış.

3) Ay parlıyormuş ve dolunaya çok yakınmış.

4) Mermer deniz kızı heykeline doğru yürüyen somnambül aynı zamanda bir aysar olduğunu hissediyor, yine de uyanmaya yanaşmıyormuş. Hep uykudayken, buraya niye geldiğini soruyormuş. Hatta, buraya niye 'kaçtığını'.

5) Niye kaçtığımı biliyormuşum. Gelgelelim uyurgezere söylemek istemiyormuşum. Zira uyurgezerin sinsiliklerinden ürküyormuşum: Gider, büyük matematik âlimi Rasim Rıza

Usman'a söyler... Issız, kimselerin olmadığı arka bahçeye insanların kıyıcılığından, zalimliğinden kaçmışım. Burada ayışığı, her şeyi her şeyi!, düşman dünyayı yıkıyormuş.

6) Otlarla, çiçeklerle, yapraklar ve ağaçlarla, kurbağalar ve tatarcıklarla, toprakla, yeryüzüyle konuşuyormuşum. Ne var ki sesimi duyuramıyormuşum. Biliyormuşum ki, sesimi hiç duyuramayacakmışım. Toprak zalim insanoğluna sağırdır. Somnambül zalim olduğunu o anda anlıyormuş.

7) Sesini hiç duyuramayacağını artık bilen, kalbi kırık somnambül birden uyanıyor, mektebin arka bahçesinde, sırtında pijaması, çıplak ayak kendimi görüyormuşum. Tabiî çok korkuyormuş.

Ter içinde uyanırım. Şiirle, coşumla kâbusun iç içe geçtiği bu rüya peşimi bırakmaz. Ufak tefek değişikliklerle yeniden yeniden!..

Kendime gelir gibi olunca, bu da değişmez, her defasında ve her nedense Donizetti'nin, akıl hastanesinde sesler, ezgiler, musikîler, uğultular, çığlıklar işiterek ölen (1848) Donizetti'nin bestelediğini sandığım *Il Somnabula* operası aklıma gelir. Çok geçmez, yanıldığımı anlar, *Il Somnabula*'yı, Paris'te hepi topu otuz beş yaşındayken ölen, gencecik Bellini bestelememiş miydi diye sorarım.

Nihayet Nâzım'ın Darülbedayi için kaleme aldığı sevimli oyunu *Bu Bir Rüyadır*'ı hatırlayarak bir nebze rahatlarım.

Dün geceyse çok tuhaf bir şey oldu: Somnambül bahçeye çıkmışken rüya karıştı; kendimi muhteşem bir açık hava sahnesinde tek başıma buldum, rolümü unutmuşum; aralarında Nâzım'ın, Muhsin'le Cahide'nin, hatta Atatürk'ün bulunduğu bir kalabalık beni yuhalıyormuş. Sonra yanıma Ahmed Hâşim geldi ve "Benim şiirlerimden oku. 'Ağaç'ı yahut Bahçe'yi" dedi. Ezbere bilmeme rağmen ikisini de okuyamıyormuşum. Cahidem kahkahalarla gülüyor; Muhsin, "Atatürk'ün huzurunda bizi rezil etti. İndirin şu serseriyi!" diyormuş.

Ter içinde uyandım.

Uyanınca, Cahidemin merhametsizliğine epey gözyaşı döktüm.

Muhsin'in astığı astık kestiği kestik zamanlarıymış -Ataç onun bu tutumunu pek beğenir, pek över; esasen diktaya meraklı bir milletizdir-; Cahidem anlatmıştı, Nâzım'dan *Unutulan Adam*'ı oynuyorlarmış, Muhsin durup dururken yani ortada hiçbir sebep yokken Cahide'yi oyundan çıkartmış. Bunun üzerine Nâzım *Unutulan Adam*'ı Darülbedayi'den çekmiş.

"Niye böyle yaptı Muhsin Bey?" diye sordum.

Tanrıçamın son düşkünlük günleriydi ve Balık Pazarı'nın sonundaki Cumhuriyet meyhanesinde karşılıklı oturuyorduk. Sodalı votkasını bir dikişte içti; gülümseyiş mi, tiksinmişlik mi bellisiz, "Metreslerinden birine oynatacaktı..."

(Niye açıkça meyhane demezler, kapıya yazmazlar da, 'içkili lokanta' derler; meselâ Cumhuriyet Lokantası veya İçkili Lokantası? Meyhane denince küçültücü mü oluyor?)

"Size âşık olduğunu söylerler."

"Eskiden, çok eskiden. Evlenmek istedi benimle, iki büyük şöhretin izdivacı falan. Kabul etmedim. Eskiden, çok eskiden, aşka inanırdım; aşksız bir izdivaç... Votka söylemeyecek misiniz bana?"

Votkası tazelenince yüzündeki tiksinmişlik dağıldı. "Nâzım Hikmet o rolü benim için yazmıştı."

Eprimiş beyaz keten döpiyesinin ceketinde, kim bilir ne zamandan kalma leke, fiske fiske salça lekesi, o akşamüzeri eski bir yapma gülle örtmeye, gizlemeye çalışmış. Gözümün önündedir.

Bir insandan geriye hiçbir yaşantı gizli kalmamalıdır. Bütün yaşantılarımı ilerde defterlerimde bulacaklar. Ve edebiyat dünyasına bir güneş gibi doğacağım.

Ne zaman olacak bu Sayru?

Ölümümden sonra. Defterlerim keşfedilince. Ayrıca yalnız edebiyat dünyası değil -gerçi dilim edebîdir-, sanat tarihi dünyası da, çünkü resimle de ilgilenirim. Yaşantılarım arasında değerli ressamlarla tanışıklığım, söyleşilerimiz vardır. Ayrıca, tiyatro dünyasının bütün hercümerci bu defterlerde.

Desene, geriye bir hazine bırakıyorsun.

Bir bakıma.

Tarihle ülfetini unuttun.

Asla unutmadım. Tarihe, bilhassa kendi tarihimize yeni bakış açıları getirdim. Bilmiyorsun, sana söylemedim: Son sıralarda -gizli gizli çalışıyorum- Bizans'ın Osmanlı üzerinde hiçbir tesiri olmadığını belgelerle kanıtlama gayreti içindeyim. Bizans gömülüp gidiyor. Osmanlı asırlarında her şey orijinaldir.

Meselâ Bizans'a benzetilmek uğruna iftiralardan çekinilmemiştir. Meselâ Murad'ın -koca Fâtih'in babası- kardeşlerinin gözlerine mil çektirdiği iddiası kahredicidir. Gözlere mil Bizans'ta bol bol çekilmiştir. Osmanlı'nın medeniyetini Bizans'a yamamak isteyenler, gözlere mil çekme müessesesini Bizans'tan aldığımızı söylüyorlar ve Murad'ın tutumunu örnek veriyorlar. Bunu bizim tarihler yazıyor. Halbuki, Osmanlı'nın gaddarlığını belgelemek için çırpınan Rum tarihçileri Murad'ın kardeşlerinden hiçbirine hiçbir vakit dokunmadığını yazıyorlar.

Kemal Bey (1840-1888) meseleye tarihinde el koymuş. Rum tarihçilerin olmadı dediğine bizimkilerin oldu demesini tahlil ediyor ve halktan duyulmuş şeyleri bizimkiler araştırmadan yazarlardı diye devam ediyor.

Kemal Bey'in bir tespiti var ki, dilini sadeleştirerek buraya alıntılıyorum:

"Bizim tarihlerdeki, böyle şeylere inanmanın doğru olmayacağına elde bir delil var ki, o da tarihçilerimizin kardeş olayını tabiî hallerden saymaları ve böylece işittikleri şeyleri araştırmaya lüzum görmemeleridir."

Aynen böyle yazmış. Gerçi kafa karıştıran bir tespit: Gözlere mil çektirme olayını tarihçilerimiz niçin "tabiî hallerden" sayıyorlar? Demek gözlere mil çektirtenler ve gözlerine mil çekilmişler -daha Fâtih İstanbul'u almadan- bizde var. Öyleyken Bizans'ın gözlere mil çektirme müessesesi Bizans'tan Osmanlı'ya nasıl geçmiş olabilir?!.

Ben dün, ömrün yaşantıları gözler önüne serilmeli derken, Père Arnoux'nun mastürbasyon nasihatlerinden bahsetmek istiyordum. Konuyu dağıtmışım.

Zavallı peder, mastürbasyon yaparak sıhhatimize zarar vereceğimizden, hatta verem olacağımızdan korkardı. Halbuki çocuğu bol bol ağlatırdık. Zannederim peder de tek kürekle mehtaba çıkardı. Père Arnoux'yu arka bahçede kuytuda, sağ eli sağ cebinde görmüşlüğüm vardır.

İçimdeki büyük sıkıntıya rağmen Kemal Bey'in tarihinden okudum.

Timur'un Yıldırım'a mektubunu aktarıyor ve Timur bu mektubunda, sen bizim askerimize daima din düşmanı, kötü mezhepli diyorsun diyor. Halbuki demiş, sizin askerin çoğu Müslüman olmuş Hıristiyan çocuklarıyken, bizim askerimiz öz be öz Müslüman çocuklarıdır...

Üzerinde durulmamış.

Kemal Bey Timur'un mektubunu herhalde eski tarihlerden naklediyor, fakat bizzat görmüş, okumuşçasına bir edaya bürünmüş.

İçimdeki sıkıntıya yenik düştüğüm için devam edemedim. Bakalım Yıldırım'ın (Bâyezid) kafes içinde raks gecesine getirilmesi anlatılacak mı? Hafizam aldatmıyorsa, Tülbentçi bu sahneyi ballandıra ballandıra anlatır.

Her şeyi yazmaya çalışıyorum. Yazdıklarım, ne yazıktır ki, hafizasını kaybetmiş -veya kaybettirilmiş- insanlara hiçbir şey ifade etmeyecek. Mâzisi silinmiş ve o mâzinin silinmesinden, tabuta konup toprağa verilmesinden horon tepecek kadar hoşnut, başına gelen büyük felâketten daima habersiz bir toplumda, bu keşmekeşte, bu hercümerçte kime sesleneceğim?

Çoğu defa, kelimelerim bile mânâ taşımayacak.

Jülide annem bazan Mozart'ın bir valsini çalardı. O derece sanatla çalardı ki, valsle dalgalanan saray ahalisini sanki görür dünüz. (Gecenin üçünde kotiyon başlar, Emma vals etmesini bilmez; fakat herkes vals eder. Acaba eserdeki -Flaubert- vals de Mozart'ın mıdır?)

Bir valsi bu kadar mükemmel çalan bir kadının kalbinin ince olduğunu düşünürsünüz değil mi, musikîye bu kadar iptilâsı olan kadınlar ruhen incedir dersiniz. Garp, alafranga size öyle öğretmiştir.

Çaldıkça çaldıkça, iri gözlerinde birkaç katre yaş! (Bu katre sonra, ses uyumuna uydurularak katra olmuş, sonra katre de katra da unutulup gitmiş. Hey gidi günler hey! Katresiz katrasız bir cemiyetten ne beklenir?!) Öyleyken içim titreyerek seyrederdim.

Bazan, Mozart'ın oynak, hoppa, şen valsini şikâyetlerin, hatta feryatların nağmeleri takip ederdi. O, yine piyanosunun başında, Garp musikîsinin refaketinde, ruhunun acı hislerini, feryat ve figanlarını, fildişi tuşlara kondurduğu darbelerle aksettiriyor. İnildeyişlerin ardından haykırışlar, his fırtınaları,

âdeta lüzûcî çığrışlar çığırtılar, sonra yine piyanonun sesi azaldıkça azalıyor. O kadar azalıyor ki, o kadar alçalıyor ki, bir iki boğuk nağme, siz tam işitemeyeceğinizi sanmışken, tekrar gök gürlemeleri, kasırgalar!

Mütevekkil edayla Yasin okuyan büyükannem, kendi uzlet köşesinde, musikînin çığrışmalarını, çığlıklarını hiç işitmiyormuşçasına, fısır fısır Yasin okumaya devam ediyor. Bunun üzerine Jülide annem, Chopin'in cenazelerde terennüm edilen meşhur havasına geçiyor. Aman yarabbi! Bu hazin havayı kendinden geçercesine çalıyor. Ölüm nağmeleri çınladıkça çınlıyor. Fakat büyükannem çınladıkça çınlayan ölüm nağmelerine başını kaldırıp bakmıyor.

Oysa, Chopin'in, bir hekim arkadaşının muayenehanesindeki iskeleti görerek -ilhamını aldığı iskeletin kime ait olduğunu müzik tarihleri yazmaz- bestelediği *Marche Funèbre* beni artık yerden yere çarpmıştı. Gerçi kaskatı duruyor, bir büyükannem Radife Hanım'a, bir Jülide Hanımefendi'ye bakıyordum ama, kalbim delik deşikti. Hatta koşup, o havanın yaprak yaprak notalarını buruşturmak, yırtıp atmak, parçalamak istiyordum.

Fakat vakit kalmadı. Zira Jülide Hanımefendi, tüyleri diken diken eden, ilhamını muayenehanedeki iskeletin verdiği *Marche Funèbre*'i yarıda keserek, şırrak diye nihavend *Kız sen geldin Çerkes'ten*'e geçti. Hem çalıyor, hem bütün şuhluğuyla söylüyordu.

"Çabuk! Çabuk pencereleri aç!"

Evvelâ, bana böyle söyleyen büyükanneme fenalık geldi zannetmiştim. Halbuki o, "Çabuk! Sokaktan geçenler, komşular, herkes bu güzel şarkıyı, bu güzel sesi işitsinler!" diyor, bir yandan da tempo tutuyordu...

İnsanlarla aramızda ne müthiş farklar var: Radife Hanım Jülide annemin çaldığı ve söylediği şarkıyı konukomşuya dinletmek isterken, ben konukomşuda bir oyun havası, göbek havası duydum mu, yüzümü ekşitir, pencereyi kapar gibi yapar, sonra perdeyi çekince, gizli gizli oynarım. Bir defasında Rasim Rıza Bey yakalamış, "Köçek mi olacaksın! Tuuuh!" demişti. O günden sonra gizliliğe büsbütün dikkat ettim.

Hatta defterlerine de yazmadın.

Evet, yazmadım. Göbek atışlarımı mahremiyet bildim.

Büyük matematik âlimi Rasim Rıza Usman, Horhor'dan komşumuz Müşfika Abla'nın düğününde, ısrarlara dayanamamış, Jülide annemle karşılıklı Bahriye Çiftetellisi oynamıştı.

Tabiî ben, "Mâzide köçek miydin? Tuuuh!" diyememiştim.

Dünden beri esereklerim, heyheylerim üstümde.

Hava sümbülî.

Nurullah Atâ Bey -sonradan Nurullah'ı kaldırmış, Ata'yı da bir ç ekleyerek Ataç yapmıştır- öyle sanıyorum ki, Cahide me nefret duyanlardan biriydi.

Yüzlerce tiyatro yazısı... Bu "görmük" eleştirilerinde bir kez olsun Cahidemden söz açmamıştır. Sanki "gerelti" açılmamış ve Cahide sahneye çıkmamıştır.

O kadar ki, Şehir Tiyatrosu *Cürüm ve Ceza*'nın gördüğü rağbet üzerine, ertesi mevsim *Abdal*'ı sahneye koyunca Nastasya Filipovna'yı Cahide'nin canlandıracağı öğrenilince, Nurullah Ata Bey apar topar bir *Abdal* yazısı kaleme almış, bu yazıyı *Türk Tiyatrosu* mecmuasında neşrettirmişti. Kesip saklamışımdır. (Ayrıca *Türk Tiyatrosu* ciltleri kitaplığımdadır.)

15 Şubat 1940 tarihli *Türk Tiyatrosu*'nda Ataç, Dostoyevski'nin piyes haline getirilmiş eserinden uzun uza-

diya bahsediyor, bir görmük söyleşisi. Yok, *Budala*'nın piyes haline getirildiğini biliyormuş ama okumamış; yok, vaktiyle Muhsin Ertuğrul tercüme etmesi için piyesi Nurullah'a vermiş ama o istememiş; falan filan.

Sonra sıra *Budala*'nın Dostoyevski romanları arasındaki yerine gelir: *Şeytanlar*, *Cürüm ve Ceza*, *Karamazof Kardeşler* *Abdal*'ın üstünde romanlarmış; ama *Abdal* da pek fena değilmiş. Meselâ Prens'le Rogojin'in Nastasya'nın cesedi başındaki konuşmaları unutulur sahnelerden değilmiş. Bu sahnenin sükûtlarla dolup taşması bizi pek etkilermiş...

Bir yığın yâve! Gelgelelim Cahide'den tek cümlelik bahis yok. Esasen görmük söyleşisi öyle kurnazca planlanmış ki, *Abdal* daha provalardayken yazı alelacele yazılmış, aktörlerden, aktrislerden bahsetmeye gerek kalmamış. Sadece Muhsin'in, piyesi tercüme eden Dıranas'ın isimleri anılmış.

Hammer mütercimininin oğlu ilâheme acaba neden düşmandı?

O beylik tespite inanmak, güvenmek mi gerekir: Karşılıksız kalmaya mahkûm büyük aşklar, büyük nefretlere sebep olur...

Yaz geliyor.

Müthiş bir güz yağmuru. Dallardaki sararık yaprakların dörtte üçünü silip süpürdü. Sokaklarda sel sularına kapılıp gitti yapraklar. Hırkamı giydim.

Halbuki hava sıcak, hatta boğucuydu. Önce rüzgâr çıktı. Bu erken yaz sıcağı esintiyle dağılır dedim. Derken adamakıllı serinledi. Ne oluyor demeye kalmadı, şakır şakır yağmur başladı...

Yağmurdan sonra
o sessizlik
kuşlar akşamı bekliyor

Ya da:
Yağmurdan sonra sessizlik
güz
kuşlar akşamı bekliyor
Haiku'larım devam ediyor.

Haiku'larım da bu defterlerde kalacak. Kimse okumayacak onları.

Yağmur yağıyor yağıyor.

Yağmur üç gündür kesilmedi.

Ben, hayatını diri diri toprağa gömmüş adamım.

Doğrusu şuna şaşırmamak elde değil: Vals yapmaktan (yapmak, etmek, vals etmek?) habersiz Mme. Bovary, Vikont'un ben sizi idare ederim demesi üzerine valse kalkar. Ruhun te ferruatına o kadar dikkat eden M. Flaubert ise burada -bu aşamada- Emma'nın gönlünden geçenleri dile getirmez. Niye? Aklına mı gelmemiş? Mühimsemedi diyemem; çünkü mühimsenmeyecek bir durum (ruh hali) değildir.

Gecenin üçünde kotiyon başlar. Nedir bu kotiyon? Demek balolar o devirde de sabahlara dek sürüyor.

Ağır ağır dönerler, sonra hızlanacaklar. Hem öyle bir hızlanış ki, sadece Vikont'la Mme. Bovary dönmeyecekler, eşya, salon, lambalar, kararmış resimlerle bezeli tavan, her şey, bütün şato o valsin ritmiyle dönüyor!

Çok tuhaftır ama, biz de bu sahneyi Cahide'yle tıpatıp yaşamıştık. Fakat bir farkla: Vals etmeyi bilmeyen bendim.

O vals gecesini unutmam mümkün değil. Eski Giacomo Oteli'nin büyük ve geniş bahçeleri ortasındaki dans pistine Cahide önde ben arkada yürümüştük. Geniş yelpazeli fıstık çamlarının altında heyecandan titriyordum. Söylemediğim, söyleyemediğim için, vals edemediğimi Cahide bilmiyordu.

"Vals çalacaklar. Orkestra vals çalınca, siz beni valse dâvet edeceksiniz."

"Benim için büyük şeref olacak Hanımefendi."

Sonbahar yaklaştığından -kırlangıçlar henüz ehramlara dönmemişti- havalar hafifçe serinlemişti. Yaz sonu gecesinde, denizden hafif bir yel esiyordu.

Az sonra vals edemeyeceğim için heyecandan titriyordum.

Heyecandan mı Sayru Bey?

Korkudan. İhtiyarladıkça, umutlar, coşkular, heyecanlar, sevinçler gibi korkular da hükmünü kaybediyor, hatta unutuluyor. Geçmişteki korkularınız yerine ihtiyarlığın korkunçluğunu, sefaletini, sadece bunları düşünür hâle geliyorsunuz. Fakat şimdi geceyi, konuyu dağıtmayalım.

Cahide gelinler gibi beyazlar giymişti, tepeden tırnağa beyazlar. Muhteşem beyaz tuvaletini beyaz güpür danteller süslüyordu. Siyah, tiril tiril keten ceketimin yakasına taze kırmızı karanfili mâbûdem iliştirmişti ve kendisi, lüle lüle sarı saçlarında elmas bir taçla yetinmişti.

Giacomo'nun bahçesi ve salonları çok şık bir kalabalıkla donanmıştı. Şıklık konusunda herkes birbirine salon komplimanları yapıyordu. Fakat en şık muhakkak ki Cahide'yle ikimizdik. Benim de bir gençliğim vardı tabiî.

Çarşı pazar işi eşofmanınızla, tiftiklenmiş hırkanızla bugün de şık sayılırsınız Sayru Bey; asaletiniz yeter.

Orkestra, Strauss'un bir valsine başlamak için bizi, daha doğrusu Cahide'yi, "on beş milyonun sevgilisi" Cahide'nin piste gelmesini bekliyordu. "Hadi, beni şimdi valse dâvet ediniz." Nihayet vals başladı.

Biz yaklaştıkça pistte bize yer açılıyordu. İşte pistin ortasındayız! Elimi kolumu, bacağımı ayağımı ne yapacağımı bilemediğimi fark eden Cahide "Niye öyle çırpınıp duruyorsun?" diye soruyor!

Çırpınışlarım zannettiği, vals oynama çabalarımdı.

Demin bir kraliçe gururuyla piste yürüyen ve Giacomo'nun misafirlerini büyüleyen, yürüyüşü boyunca bütün baloyu durduran, donduran Cahide, vals oynayamayacağımı anlayınca, pisti hışımla terk etti. Ben de pürtelâş peşine takıldım. Şimdi yine önde o, arkada zavallı Sayru, geri dönüyorduk. Orkestra, Strauss'un valsini baş döndürerek çalıyordu...

Cahide merhametli kadındı. "İlk fırsatta sana bir dans hocası tutalım" demekle yetindi. Gelgelelim, pistte dans edenler dahil, bütün balo bize bakıyordu. Hatta soranlar oldu, "Hanımefendi, bu yaz sonu balosunda valsten niçin vazgeçtiniz?"

İlâhem onların merakını gidermek istercesine garsonu çağırdı. "Bize şampanya getirin!" dedi; herkesin işiteceği kadar yüksek sesle söylemişti. Alnımda boncuk boncuk terler, sus pus oturuyordum.

Çok geçmeden şampanyamız, kristal şampanya kadehlerimiz geldi. Cahidem bu kez garsona fısırtıyla bir şeyler söyledi, o da "Emredersiniz Cahide Hanımefendi" diye yanıtladı. Ben alık alık seyrediyordum.

Garson şişenin mantarını yavaş yavaş çekiyor, bir an duruyor, sonra tekrar çekiyordu.

Yazsonu balosu bütün tantanasıyla devam ediyordu.

Vals oynayamamaktan duyduğum üzüntüyü, utancı unutmuş, şampanyanın paldır küldür patlamasını, köpürmesini, köpüklerin püskürmesini, sağa sola saçılmasını tatlı bir heyecanla bekliyordum; sanki erkekliğim kanıtlanacaktı. Fakat ne?! Şampanya şişesi gıkı çıkmadan açıldı!

Hemen "Niye patlamadı? Bozuk mu bu?" diye sordum.

Garson bıyık altı güldü.

Cahidem soğukkanlılığını (merhametini) kaybederek, "Sus! Gebertirim!", sonra yatıştı, "Şampanyanın patlatılması görgüsüzler, sonradan görmeler içindir. Kibar sofralarda sessiz açılır" dedi.

Haberim yoktu.

Cahide "Sana bir de âdab-ı muaşeret hocası tutalım" diye ekledi, ilk kadeh şampanyasını bir dikişte bitirdi.

Ne yapalım, Havva annemin evinde şampanyalı havyarlı geceler geçirmedin. Soğuktu o geceler, çok soğuk, neşesiz, cansız. Gülünmez, konuşulmaz, şıra bile içilmezdi...

Başıma gelenlerden her şeye rağmen şikâyet etmemeliyim. Çünkü Yıldırım'ın başına gelenler -Kemal Bey inkâr etse de- çok daha insan trajedisidir.

Yıldırım esir düşüyor. Tabiî kahramanca esir düşüyor. Meselâ, bindiği yağız atın -ille yağız olur bu atlar- ayağı taşa sürçüyor; hayvan düşüyor, Yıldırım atlıyor, Yıldırım'ın elinden kılıcı fırlıyor. Tatarlar hemen etrafını sarıyorlar padişahın. O, hançerini çekiyor, vuruşuyor, birkaç Tatar'ı tepeliyor. Ama Bâyezid'in talihsizliği değişmiyor ve esir alınıyor. Osmanlı kılıcının öyle düşüp, kırılıp kalakalmasına matemler tutulmamalı mı?..

Koca Osmanlı ordusu bir gün içinde eriyor. Din düşmanlarına karşı savaşırken. Fakat bu din düşmanları kimdir? Tarih Hocamız Salim Akpınar (Pınarbaşı?) ısrarla "din düşmanları" derdi; Timurleng Müslüman değil miydi? Çubuk Ovası bir ölüler, öldürülmüşler manzumesiymiş.

Fakat belki de din meselesi Yıldırım'dan mülhem. Çünkü bazı Osmanlı tarihçileri bu korkunç yenilgiyi Yıldırım'ın içkiye düşkünlüğüyle açıklıyorlar. Şarabın ilk yudumundan sonra her türlü içkiye müptelâ olmuş. Kadın onu oralara sürüklüyor, karısı, kralın kızı. Bâyezid Tanrı tarafından cezalandırılıyor. İşi içti, Timur'a yenildi, esir düştü.

Ben o gece şampanyadan -koca şişe- ancak bir iki kadeh içebilmiştim.

Esasen günahkâr kendi günahları dolayısıyla cezalandırılır. Yıldırım'ın Ankara mağlubiyeti demek, kadın, çocuk, kız, oğlan, yüz binlerce mazlumun Tatarlarca katledilmesi demektir. Onlar da mı şarap ve o devirde bilinen her türlü içkiye müptelâydılar?

Şimdi, Yıldırım'ı kafese koyuyorlar, demir kafes. Esareti sırasında. Timur'un huzuruna demir kafes içinde getiriliyor. Çünkü Timur ona sormuş, ben esir düşseydim beni ne yapardın? O da, seni kafese koyardım demiş, çünkü hâlâ -bence- yücelik taslıyor. Timur da bunu kafese koyuyor. Fakat bazı tarihçiler bunun bir rivayet olduğunu söylerler. Hammer'e katılmıyorlar.

Hiç âdetim değilken bu gece şarap içiyorum. (Lâzıme Hanım şarap kadehlerini galiba senelerden beri yıkamamış, öylece tozlu bırakmış.)

Hammer'e katılmıyorlar ve geceleri, geceleyin kaçmasın diye, zincire vuruluyordu diyorlar. Kaçmaya yeltenmiş. Timur fena halde sinirleniyor, Yıldırım'ın adamı Firuz Bey'i idam ettiriyor. Hem zincire vuruluyor, hem muhafızlarının sayısı arttırılıyor. Bazı tarihçiler de diyorlar ki, gündüz de artık zincire vurulmuştu.

Zincir mi, demir kafes mi?

Zincire mi vuruldu, kafeste miydi?

Bir iddiaya göre, bu demir kafes, kafesli bir tahtırevanmış. Çünkü Yıldırım esaretinin gözlerden ırak kalmasını Timur'a rica etmiş. Bir örtü, örtünüş yani. Timur esir padişahın ricasını kırmıyor.

Tam bu sırada devreye Despina Hatun giriyor, I. Lazar'ın kızı, Sırp kralı. Despina'nın güzelliği dillere destan. Peçevi kâfirin kızına rağbet etti diyor ama, "*Hüsnünün görmedi misalin ruzigâr*" mısraını ne yapmalı? Her yerlere ulaşan her yerlerden geçip giden "ruzigâr" öyle bir güzellik görmemiş. Halbuki Yıldırım şaşı, abullabut.

Despina'nın babasını (I. Lazar) Yıldırım öldürtmüş, harpte, Despina Bursa sarayına çıkageliyor ve Yıldırım'ın nikâhlı karısı oluyor, genç bir kız, büyük ihtimalle bâkire, ama intikamperest. Bâyezid'i hemen şaraba, sefahate, işrete alıştırıyor. Ağabeyi yeni kral Lazaveriç'le de herhalde anlaşma ve andlaşma halinde: Babalarının intikamını alacaklar!

Zevk ve sefa gecelerinde Despina Hatun nikâhlı padişah kocasının yanında yudum yudum şarap içiyor. Etraf yüzlerce rakkase cariye dolu! Yıldırım'a gösteriyor gösteriyor. Halbuki kendisi pek asildir, bir 'kral kızı' gibi şarabını ağır ağır içmektedir. (Yıldırım hakikaten yıldırım gibi içiyor.)

Falan filan. Sonra bu dinini değiştirmemiş Despina, Timur'un içki âlemlerinde yarı çıplak sâkilik yapacaktır. Bir iddiaya göre, Moğol geleneğinde sâkiler hep yarı çıplaktır. Despina hem yarı çıplak sâkilik yapıyor, hem yarı çıplak raks ediyor. Tatarlar kendilerinden geçiyorlar. (Bu satırları yazarken ileri yaşıma rağmen bende de belli belirsiz uyanış var.) Oyna Despina, oyna!

Demir kafes içindeki tutsak Yıldırım da getirilmiş, kendisine şarap ikram ediliyor. Hammer içip içmediği konusunda bir açıklama yapmıyor ama, şaraba düşkün adam içer, mutlaka içmiştir. Ve Despina raksede raksede şarap ikram ediyor. Ona sarılanlar var mı? Huzurda oldukları için, belki bir tek Timurleng.

Tülbentçi, Timur'un Despina Hatun'a sarıla sarıla, çekik gözleri süzüle süzüle kendinden geçtiğini, Yıldırım'ın ise kesik kesik ağladığını yazar. Kabul etmek gerekir ki, bugünün yellozlarını, et kafalı oğlanlarını adamakıllı memnun edecek bir 'tarihî roman' sahnesi.

Demek ki bugünkü maskaralığın zengin mâzisi var!..

Şekspiryen olan ise, bu sahneler boyunca, demir kafesindeki Yıldırım Bâyezid'in başında taç, elinde asâ, bir 'imparator' rolüne çıkartılmış olmasıdır.

Bunları her çağa ibretlik diye yazdım.

Despina Hatun'un sonu bilinmiyor.

Bence Timur'la yatıp kalkmıştır.

Tarihler, Timur'un Despina'nın kızlarını oğullarına aldığını yazıyor. Katmerli bir Hamlet/Gertrude olgusu. Ulu Şair atlamış, gözden kaçırmış.

Ben dün gece düşündüm; Hamlet/Gertrude ilişkisine benzerlik yok. *III. Richard* deseniz, daha inandırıcı. *III. Richard*'ta herkes birbiriyle karıkoca olur.

Sen anlamıyorsun: Burada Yıldırım'ın Despina'yla vaziyeti bir başka zâviyeden Hamlet'le Gertrude'un konumundadır. Hamlet, anasının amcasıyla (Hamlet'in amcası) düğününe dâvetli; Yıldırım demir kafesinde, Despina Hatun'un (karısı) Timur'la nikâhsız gerdeğe gireceğini görüyor. İki tragedya birbirine çok yakındır.

Yaz büsbütün geliyor. İyiye gidiş değil bu.

Arka bahçedeki leylâklar dökülmeye başladı.

Matmazel Zizi "Nasılsınız? Sağlığınız nasıl? İyi misiniz?" diye sordu. Yüzü -yan balkondan görebildiğim kadarıyla- endişeliydi.

İnsanlar halimi görünce endişeleniyorlar.

Zizi'ye cevap vermedim. Sarsak adımlarla içeriye kaçtım. Yatak odası soğuk geldi. Zizi'nin belki kalbini kırdım.

Sakal traşı olurken ve aynada çehreme bakarken -uzak gözlüklerim yakını iyi göstermeye başladı-, Yıldırım'ın (1361-1403) bakışlarını düşündüm.

Uzunçarşılı bu fizyonomi tasvirlerine pek girmiyor, bazan da giriyor. Reşat Ekrem Bey pek meraklı. Hammer kaçak oynuyor. Lamartine, sanki orada, hem de her asırda...

Kemal Bey önce değirmi yüzlü, haşmetli burunlu, şaşı bakışlı diyor. Bir kahramanmış ama, insana hürmetten çok korku salıyormuş. Derken şaşı bakışlara sert bakışlar eşlik ediyor. Olmayacak şey değildir: Şaşı bir padişah sert bakabilir, neticede padişahtır. Şaşılık ayıp değildir. Ne var ki, şaşı gözlerin bakışı aptalcadır. O sertliği padişahlık sağlıyor olsa gerek.

Ama biraz sonra Kemal Bey, "şimşek bakışlı bir çehre" -dili sadeleştirdim- diyor ve Bâyezid'in akıllara durgunluk verici çalışma gücünden söz açıyor. Her gece işret, sefahatle bu çalışma gücü bizzat zavallı, kırk sekizinde ölen Nâmık Kemal'i anımsatıyor. Hatta, Yıldırım'ın hüviyetine bürünmüş, vatan şairi Kemal belki kendini anlatıyor.

Bâyezid'in gözlerine gelince:

1) Şaşı bakışlı.

2) Sert bakışlı.

3) Şimşek bakışlı.

Demek ki hem sert, hem şimşekli, hem şaşı.

Mâzinin sükûn ve içinden çıkılmazlığı içinde kaybolup gidiyorum. Cahide tekrar ne zaman gelip beni kurtaracak?

Zizi'yle sokak kapısında karşılaştık; Beyoğlu'na akide şekeri almaya gidiyordum, Hacı Bekir'den.

Zizi "İyileştiniz mi?" diye sordu.

Hasta mıydım? Matmazeli yanıtlamadım. Gülümsemekle yetindim. O da gülümseyerek kapısını örttü. Garip bir yabancılık duydum.

Şimdi de, bunları yazarken, Zizi'ye yabancılık duyuyorum.

Hâmid Beyefendi (1852-1937) bana, Londra'dayken Dickens'la tanıştığını, hatta bir ara sık görüştüğünü söylemişti. Lüsiyen Hanım da yanımızdaydı. Maçka Palas'a kendilerini ziyarete gitmiştim. Ziyaretçi genç lise talebesine -Sayru Usman- karıkocanın yakınlıklarını esirgememeleri gururumu okşuyordu.

Beyefendi, Dickens'ı İngiliz'lerin Victor Hugo'su kabul ediyordu. Hatta, Hugo'dan üstün! Bir yanda romantik duygular, duygusallık, ama bir yandan da istihza, güldürü, kara mizah, hatta grotesk, metafizik... "... Bilhassa metafizik temayülleri etrafında konuşmuştuk. Bilirsiniz, dünyevî fiziğin çözemediklerine benim de alâkam vardır."

"Bilmez miyim Beyefendi! *Makber*'iniz yeter."

"*Tayf*'ımı da unutmayın. Okumadınızsa okuyun. Onda da hortlaklar vardır." Kesik kesik gülüyordu Ulu Şair.

Yüzüm kıpkırmızı, pek utanmış, "İlk fırsatta *Tayf*'ı okuyacağım" dedim.

HÂMİD: İngiliz'lerin Hugo'sunda kenar mahalle vardır. Esasen o devirde Londra sadece süslü aristokratlardan ve onların gösterişli semtlerinden ibaret değildi. Londra bir ucube şehirdir. Kenar mahallelerine geldiğiniz vakit akıllara sezâ bir sefalet başlar...

Ulu Şair öyle anlatıyor, Londra'daki yoksullara öyle üzülüyordu ki, sanki bizde her şey güllük gülistanlıktı. Sanki bizim kenar mahallelerimizde Kârun gibi zenginler oturuyordu. (Menderes'in her mahalleye bir milyoner safsatası çok sonradır.)

GENÇ SAYRU: Beyefendi, nasıl bir adamdı bu Charles Dickens?

HÂMİD: Hoşsohbetti. Çayını ille sütle içerdi. Uzun boylu, zayıf, biraz derbeder giyinir bir zat.

LÜSİYEN: Beyefendicim, çayını sütle mi kremayla mı?

HÂMİD: Krema koyduğu oluyordu tabiî. Cemiyetin hor gördüklerine zaafi vardır, eserinde daha çok onları müdafaa etmiştir.

GENÇ SAYRU: *Baba* muharriri Strindberg'i de tanımış mıydınız efendim?

HÂMİD: Hayır. Londra'da ondan pek hoşlanılmazdı. Kadın düşmanı denilirdi. Fakat Charles'ın romanları halk nezdinde zaferlerle dolup taşar. Kadınlar okurken gözyaşlarını tutamıyorlardı...

Hâmid böyle daha neler anlatır, *Pickwick Papers* romancısından çok şeyler öğrendiğini söylerdi. Hatta, romancı bazı eserlerini Abdülhak Hâmid Bey'e imzalamış. İmzalı kitaplar Ulu Şair'in ordan oraya, memleketten memlekete, evden eve, "saraylardan kümeslere" nakilleri sırasında kaybolmuş. Hâmid gülüyor, monoklunu düzeltiyor ve "Günün birinde bakalım hangi müzayedede satışa çıkartılacak?" diyordu.

Bunlara senelerce hayranlık duydum. Senelerce, bilhassa imzalı romanların ortaya çıkmasını bekledim.

Yine işitir gibiyim: Beyefendi, Dickens'ın polisye tarzda, entrikli bir iki romanını Sultan Hamid'in esvapçıbaşısı İsmet Bey'e tavsiye etmiş. Malûm, Hakan cinaî roman meraklısıydı ve tercüme edilmiş cinaî romanları, esvapçıbaşı, paravana gerisinden padişaha okurmuş.

(Padişah uyuyunca esvapçıbaşı ayaklarının ucuna basa basa huzurdan çıkarmış. İsmet Bey, Hakan'ın uyuduğunu nasıl anlıyordu paravananın gerisinden? Demek ki Sultan Hamid horluyordu; horlamaya başlayınca İsmet Bey de okumayı kesiyordu.)

Bunları -Hâmid'le Dickens'ın dostluğunu; Hakan'ın horlamalasını değil- niye anlattığım sorulacaktır. (Hakan'ın horlaması zaten benim bir fantezimdir.) Şundandır ki, bugün okudum, Şair-i âzam Londra'ya 1885'te gitmiş ve hiç iste-

meyerek gitmiş. Tam çeyrek asır sonradan çok sevdiği bu şehirde kalmış. *Finten*'de kendisini "Fesli Bir Diplomat" olarak tanıtır.

Peki ama, İngiliz'lerin Victor Hugo'su 1870'te ölmüştür! Hâmid'le onun tanışması tam on beş sene sonraya rastlıyor.

Düşündüm düşündüm, işin içinden çıkamadım. Koskoca şair yalan söylemeyeceğine göre ve son günlerine kadar aklı buruşmadığından, bu görüşmeler, bu dostluk, bir ölüyle bir diri arasında mı geçmişti?

Hâmid'in metafizikten sık sık, ürpererek bahsettiğine ve *Tayf*'ı kaleme almış olduğuna bakılırsa, öyle olacak. (Esasen yeniyetmeliğimde *Bütün Dünya* dergisinde benzeri pek çok metafizik ve metapsişik vâkıâ okumuşmudur. Bedri Ruhselman da galiba sonra bir 'ruhlar âlemi' mecmuası çıkarmıştı.)

Şimdi benim yalan söylediğimi, Ulu Şair'e iftira ettiğimi, kara çaldığımı, bunamıştı demeye getirdiğimi -bunaklık en iyi ihtimal- iddia edenler çıkacak. Halbuki, yukarıda belirttiğim üzere, Lüsiyen şahidimdir.

Sayru, Lüsiyen Hanım öldü!

O zaman melekler şahidimdir.

Tahsin Bey bu son durumdan hiç hoşlanmayacak.

Hususî defterimi nasıl ele geçirebilir ki?! Sen söylemezsen, Tahsin fesadının haberi olmaz. Ayrıca bugünkü günümüzde meleklerin şahadetine kimin itirazı olabilir?

"Fesli bir diplomat" değil, "Bir Fesli Diplomat"mış; büyük Hâmid'in bana imzaladığı -"Evlâd-ı memleketten Saygu Uskan'a"- *Finten* nüshasına baktım.

Eşhasta "Bir Fesli Diplomat" diyor, metinde bunu kısaltmış ve "Fesli" yapmış. Leydi Konstans'la Fesli konuşarak geliyorlar. Leydi Konstans "Mızıkayı sever misiniz?" diyor. Fesli'nin cevabı gayet muğlak: "Herkes kadar." Zaten leydi

de şaşırıyor ve "Müstesna bir surette sevmeli değil misiniz ki musikî de şiir familyasındandır" repliğini yapıştırıyor.

Buradaki "şiir familyası" zannederim Hâmid'in şairliğine telmihtir. Zira Fesli'de Hâmid beyefendi kendinden esinlenmiş olduğunu bana söylemişti. Fesli'nin *Finten*'de söylediklerini okumam bu yüzden: Fesli madem Hâmid'dir ve eser Londra'da geçmektedir, belki Fesli'yle Dickens'ın ülfetinden de söz açılacaktır...

FESLİ: Birkaç hemşirenin hepsini birden beğenmek olursa da sevmek olmaz zannederim.

Bunlar konuşuyorlar, bir yandan da akşam ziyafetinin verildiği sofraya doğru yürüyorlar. Leydi Konstans hem Fesli'yle konuşuyor, hem de elindeki bağadan çerçeveli, tek saplı gözlüğüyle sofradakilere bakıyor.

Leydi Konstans tam bu anda, lisanımızın Hâmid gibi bir şair elinde nasıl yoğrulduğuna işaret eden repliğini söylüyor: "Görüyorum ki şu taam içitimaında hiçbir İngiliz hanımı göremiyorum."

FESLİ: Evet, hanımların üçü de Amerikalı. Bu Amerika güzellerinin İngiliz gençleri üzerinde çok nüfuzları oluyor.

(Demek Fesli Amerikalı güzellerden yüz bulamamış...)

Bunlar konuşuyorlar konuşuyorlar, fakat Charles'tan bahis yok.

Beyefendi, İsmail Habib Sevük'e (1892-1954), "Edebî yeniliğimiz, edebî yeniliğimiz diyorsunuz. Kendimi bir tiyatro eserinin kahramanı yaptım, edebî yeniliğimiz budur!" demişti.

Benimki bir sanıymış. Çünkü figüran konumundaki bu kahraman şiirdi, mızıkaydı, Amerikalı hanımlardı, vır vır ediyor, sonra çekip gidiyor ve satış rekortmeni Dickens'la tanışıklığından söz açmıyor.

Tanışmış olsalardı, sadece övünmek sebebiyle bile, Hâmid bu ülfetten *Finten*'de bahsederdi.

Bir sanı yüzünden bütün günümü ziyan ettim.

Balkonda hasır koltukta uyuyakalmışım. Açık pencereden yağmur bütün gece üstüme yağmış.

Sabaha karşı titreyerek uyandım.

Fakat bu bir bahar seli değildi.

Hatıraların kederi ruhumu boyuna hırpalıyor. Belki yazı yoluyla bunları değiştirebilirim:

Yazı yoluyla değiştirince, işte o sene bütün sonbahar, bütün kış, İstanbul sosyetesi eski Giacomo Oteli'ndeki baloyu, baloda Cahide'yle valsimizi konuşuyor. On beş milyonun sevgilisi kollarımda dönüyor dönüyor.

"Cahide, bu valsi bana lütfeder misiniz?"

"Sahne ve perde dışında vals etmek âdetim değildir ama, seni kıramam Sayru."

Konfetiler yağıyor, serpantinler uçuşuyor, havaî fişekler atılıyor, yıldızlar dökülüşüyor...

Sonra bu aptal hayalleri toprak örtüyor. Toprak yaşamımı, yazılarımı sonsuza kadar örtüyor. Her zamanki gibi bozgunuma tek başıma dönüyorum, kucağımda, üstümde başımda hayal kırıklığından konfetiler.

Karyağdı Sokak'taki mezarlığın oralarda gördüğüm küçük kertenkele ne oldu? Toprak altına çekildi mi?

Şimdi anlıyorum ki müthiş bir sonbahardır. Ben ilkyaz sanmışım.

Doktor Tahsin sonbaharı ilkbahar zannetmemden fevkalâde kuşkulanacak.

Spatulanın altındaki kâğıt parçasını yırtman, yok etmen lâzım. Seni ele verecek olan delil odur!

Her taraf sonbahar. Mevsim kendini adamakıllı göstermiş: Sadece kızıllar, sarılar, kahverengiler, bakırçalığı ve pas alacaları.

Küçük kertenkele nemli toprak altında nasıl ısınacak?

Adı Zümbül'ken -dış cephe onarımı sırasında- Sümbül'e çevrilen apartmanın eşiğine (basamaklarına) çöküp ayakkabılarımı ve çoraplarımı çıkardım.

Taşlar soğuk, toprak ıpıslak.

Fiyaskolar, yanılgılar ihanetler, yıkılışlar üst üste:

Muhsin, *Şehvet Kurbanı*'nı *Mavi Melek*'ten (*Profesör Unrad*) apartmamış. Bu kordela, Victor Fleming'in -Kimdir?- rejisindeki *The Way of All Flesh*'ten olduğu gibi aktarılmış. Bir diğer kaynak, *Şehvet Kurbanı* senaristi Mümtaz Osman'ın Nâzım Hikmet olduğunu iddia ediyor. Ekmek parası uğruna Nâzım'a neler yazdırmışlar!..

Vakit akşama yakın.

Korkunç rüyalara dönüş. Dün gece. Ayrılıktan sonra ilk kez. Yani rüyada, ayrılık rüyada. Çıplaktı. Beni hâlâ seviyormuş. Kalbimi istedi.

Fakat nasıl olur, beni hiçbir zaman sevmedi ki.

"Seni her zaman sevdim Sayru, her zaman." Sesi çok uzaklardan geliyordu, şeytanminarelerinin uğultularından geliyordu.

Sabahleyin tuhaf bir şefkatle uyandım. İçimde acı. Hayatımı bu aşk mahvetmemiş gibi. Rüyada yüzü, bakışları tertemizdi.

Şimdi, bana vaktiyle imzaladığı resmine bakıyorum.

Bana öyle geliyorki, bu yazdıklarımla, bir gün neşredileceğine inandığım bu defterlerimle ölüme meydan okuyorum.

Ölüm burada, bir sanatkârın -ben!- yanılsamasıyla, büyüsü, tılsımıyla yeniden dirime kavuşuyor ve sararmış defter yaprakları arasında kalsa da, bir mevsimi, bir iklimi, gönlün mevsimini, gönlün iklimini hâlâ söylüyor.

Vakit akşama çok yakın.

Bu aşk beni boğuyor, boğazıma sarılmış boğuyor. Yarın da boğacak. Fakat bu aşkın ıstırabıyla yaşıyorum ve bu aşkın ıstırabıyla diriliyorum.

Zannetmem ki, Kanunî, Hürrem'in ölümünden sonra aynı acıyı duymuş olsun.

Bu aşk beni boğazlıyor. Bu aşkın beni boğazladığını, canımı aldığını, ama yine başka bir canla dirilttiğini hissediyorum.

Beyefendi "*Finten*'i sık sık oku, yeniden oku. Ezel ve ebedi orada yazdım. Ezeli ve ebedi bir gün onda bulacaksın" derdi. Senelerce öylece sayfalarına açıp baktım. Fakat bugün bulduğum bütün şiddetiyle ezel ve ebed.

Okudum mu yaşadım mı bilmiyorum. Mezaristana geldiğim vakit geceydi. Paslı kapısını zorlukla açıp girdim. Gökyüzünde mehtap. Ben henüz dünyevîydim; fakat mezaristanda bulunanlar ("huzzar") bulutsu giysilere bürünmüş, sular gibi akıp gidecek kişiler. Bilmem onlara kişiler mi demek gerekir. Bakınca öyle de, görünce öyle olmadıklarını, bizim köhne, ihtiyar, kasvetli dünyamızdan çoktan beri kurtulduklarını fark ediyorsunuz. Zaten gökyüzündeki mehtap da bizim çirkin dünyada görüp efsunladığımız mehtap değil; çok daha uhrevî. İlle tarif etmek gerekirse, 'hatıralarımızdan' bir mehtap.

Buluttan giysileriyle onlar -en doğrusu 'onlar' demek- mezar taşlarının üstünde, kenarlarında oturuyorlar. Bazıları

uzakta, mezarlar, serviler, güller arasında dolaşıyorlar. Aralarında, çok uzak, çok içli bir musikînin eşliğinde raksedenler var. Yeryüzünün şimdiye kadar görmediği bir raks bu, belki bir ölüm valsi.

Konuşuyorlar. Sesleri, sabah yeli eser gibi fısıltıdan ibaret. Tam anlayamıyorum taze bir ölü mü gelmiş.

Galiba.

Rüzgâr mı seslerini alıp götürüyor, sesleri mi rüzgâr, kim bilir.

"Ben" diyor içlerinden biri, Madır Roberts'in kerimesiymiş -kimdir Madır Roberts?-, gelip geçici hayatı dört sene evvel terk etmiş, lâkin bu gece annesinin rüyasına girmek istiyor. Annesini özlemiş. Demek rüyalarımıza arada bir gelen annelerimiz babalarımız bizi özledikleri için geliyorlar...

Ama bir habis ruh, Madır Roberts'in kızını kışkırtmaktan geri durmuyor. Demek habaset ezel ve ebed âleminde de hükmünü, saltanatını koruyor. Habis ruh, bir mahalle kızı, kaldırım çiçeği edasıyla "Madır Roberts'in kızı, bana bak!" diyor, "Validen senden ayrılalı bunca sene geçmiş, bunca senelerden beri sensiz yaşamaya nasıl tahammül edebiliyor?!"

Bir başka bulut giysili "Hiç şaşmam!" diyor; onu nişanlısı ölürcesine severmiş, sen ölürsen ben yaşayamam dermiş. Fakat o ölmüş ve delikanlı da onu "şuracığa" gömüp daha o akşam başka bir kızın koynuna girmiş. Tam yirmi beş sene! Derken seslerini yel alıp götürür gibi oluyor.

Derken hep bir ağızdan korkunç şeyler söylüyorlar: Bir fâninin her zaman en sevdiği kendisiymiş... Valide evlâdından ziyade kendine rahîm ve müşfikmiş... Âşık ma'şûkasından ziyade kendi nefsine âşıkmış...

Artık bütün acılarını çırılçıplak gördükleri halde hepsi yine fâni hayata geri dönmek istiyorlar. Böyle söylüyorlar. Halbuki ben onlar anlatırken Jülide annemin hissizliğini, Cahidemin

kendine aşkını hatırlıyor, kavruluyor, öte dünyada bunlardan kurtulacağımı umuyor, seviniyordum.

Bunlar (onlar) feryat edemiyorlarmış ama sükût edebiliyorlarmış. Çok düşündürücü! Zira ben de senelerden beri sükût etmekteyim.

Bana en çok dokunan ne oldu biliyor musun; onlardan biri, üstünde oturduğu lâhitten bir kafatası çıkardı ve ay ışığına tutarak, "İşte bir sırıtmış kelle ki yeraltından bütün kâinata gülüyor!" dedi. Halinde bir trajedyen edası vardı. Tüylerim diken diken dinledim. O devam etti: "Bu, benim başımdır!"

(Kurukafa meselesi biraz aklımı karıştırdı. Hamlet de mezaristanda Ofelya'yanın mezarı kazılırken bir kurukafayla konuşmaz mı?)

O (devam ederek): Bilmem, dünyadaki hayalime benziyor mu? Yirmi yaşında bir güzel kızın başı!.. Bu kemik parçasının karşısında bütün cihan titriyor; fakat biz gülüyoruz!

Niye gülüyorlar? Bunu kime sormam gerekir?

O (devam ederek): Bir zaman benim olan bu başla benim şimdi hiçbir münasebetim yoktur. Başım bu hale gelmiş, fakat ben gülüyorum. Beynimi kurtlar yiyip bitirmiş, fakat ben düşünüyorum.

O, bir ara akreplerden, çıyanlardan da bahsetti. Sonra kafatasını yavaşça topraklara bıraktı. (Hamlet, elinde kafatası, tiradını söyler. Sonra kafatasını ne yapar?)

Buraya ne zaman gelmiştim? Burada ne arıyordum? Mehtabın donuk ışığında hem ağır ağır yürüyor, hem de Hâmid Beyefendi'nin ölüler âlemiyle bu içlidışlılığına anlam vermeye çalışıyordum. *Makber*'i zevcesinin hatırasına yazdı; *Finten*'deki ölüler kim? Ölüp gitmişler... Ölüp gidecek olduktan sonra ben kimim yahut benim kim olduğumun ne önemi var? Siz kimsiniz? Ölüp gidecek olduktan sonra bu dünyanın sevinçleri, zaferleri, alkışları neye yarar?! Hırslar öfkeler, intikam

alışlar neden?! Yarabbi, bizi nasıl bir muammayla baş başa bırakmışsın?!.

İçim kan ağlıyordu. Tam o sırada ölülerin korosu başladı.

KORO:

İşte o zaman biz
ne mâzi, ne müstakbel
fakat devam-ı hal...
Ne erkek, ne dişi
fakat biz...
ne ölü, ne diri
fakat ruh...

Üçüncü defter

Kalbimin bazı aydınlanma anlarında hissediyorum ki, kimsenin kimseyi kaybetmek istemediği, fakat herkesin herkesi kaybettiği bir cemiyet!

Onlara eski bir aksisedadan ilham alarak "Birleşiniz!" dedim, "Birleşiniz!" Beni bu odaya tıktılar.

Van Gogh'unkinden de perişan bir oda burası. Çırılçıplaklığı ruhumu kavuruyor.

Sayru Bey, şu yukarıda okuduklarınız oradan getirebildiklerim. Kirletilmemiş bir tuvalet kâğıdına yazılmış. Lekeli, kirli ceketimin iç cebine saklamıştım; nasılsa fark edemediler.

Odayı tasvir etmeyecek misiniz?

Van Gogh'unkinden daha kavurucuydu dedim, yetmez mi? Günlerce annemi çağırıyordum; Jülide annemi değil,

Havva annemi: Anneciğim, geri dönsem daha iyi olmaz mı? Anneciğim, geri gelsem... Anneciğim eve dönsem...

Annenizin öldüğünü söylemediler mi? Anneniz çok seneler evvel vefat etti. Aşçıbaşı Camii'ndeki kimselerin gelmediği cenaze törenini hatırlamıyor musunuz? Uzaktan Karacaahmet görünüyordu. "Birazdan annemi toprağa verecekler, annem toprağa karışacak" demiştiniz.

Havva annemi bu dünyada çok incittiler. Belki de yanılıyorum: Herkesin herkesi incitmek, hırpalamak, belki de yok etmek istediği bir cemiyet burası.

Yoruldunuz. Yazmayı kesiniz. Zaten çok yorgunsunuz. Bugünlük yeter.

Sabah karşı kendi kendime uyandım. Belki de sabah ezanıyla.

Koğuştakilerin sesleri yoktu. Haykırışmalar, bağırışmalar, kesilmiş. Ben bir odadayım. Fakat hangi oda? Koğuşların olmadığı yerde bir oda. Üstelik çıplak ampulü yanmıyor, ışıkları söndürüp uyumuşum.

"Işıkta uyuyacaksın! Burada ışıkta uyunur!" Buyurgan, kahredici bir ses. Ve yüzlerce lambasız, fanussuz, kalpaksız çıplak ampul.

Alaca karanlığı öyle özlemiş olmalıyım ki, sadece tül perdeyi -onu da aralık bırakarak- çekmişim. Besbelli, karanlığa ihtiyacım varmış.

Gerçi karanlığa her zaman ihtiyacım oldu.

Geceleyin kapalı kalan gözlerim açılınca ve etrafı seçince, tül perdenin gerisinde, yaydan fırlamış oklar gibi kuşlar geçti. Aynı istikamette hızla uçuyorlardı. Önce küçücük küçücük gezegenler sandım. Kuş olduklarını -hâlâ tereddütteyim- sonra düşündüm.

Gün ağdı ağacaktı. Çocukken gördüğüm bir rüyayı hatırladım.

Bembeyaz giysili, bembeyaz tüy kanatlı iki melek, kollarından tutmuş, sakalı kırçıl, yüzü bakır kızılı, boz harmanili Hazreti İsa'yı gökyüzüne uçuruyorlardı. Gökyüzü o kadar berrak, o kadar maviydi ki, gözleriniz kamaşıyordu. Esasen ben, yerdeki fokur fokur kaynayan kurbağa yeşili sulara bakarken, birden başımı kaldırmış, melekleri, mavi gökyüzündeki Hazreti İsa'yı görmüştüm. Uzaklaşıyorlar, gökyüzüne kavuşuyorlardı. Fakat benim de sanki yerden ayaklarım kesiliyordu.

Rüyamı uzun süre kimselere söylememiş -sonra da hiçbir zaman söylemedim-, Hıristiyan mı oldum? diye çok korkmuştum. Ta ki Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'ini okudum ve *Mevlid*'de Hazreti İsa'nın annesinin doğum müjdesine geldiğini okudum, yüreğime biraz su serpildi.

Dün rüya yazdığım için olacak, dün gece de rüya gördüm.

Rüyamda yar'a tutunmuş gelincikler ince bir esintiyle dalgalanıyordu. Uçurum kenarındaydı gelincikler.

Rüzgâr şiddetini arttırırsa diye endişe duyduğumu hatırlıyorum.

Doktor Tahsin'e kendimi pek iyi hissetmediğimi söylemek için uğradığımda aylardan kasımdı galiba. Sonbaharın içe işleyen sinsi soğuğundan korunmak için siyah yün atkımı boynuma sarmıştım ve tabiî Parizyen siyah berem de başımdaydı.

Tahsin'in millî güreşçi kılıklı hastabakıcısı Nimet Hanım, "Beyefendi, bu sıcak havada..." dedikten ve sözünü nedense yarım bıraktıktan sonra acele doktorun yanına geçti ve çok kısa bir süre bile geçmeden Tahsin dışarıya fırladı.

Dr. Tahsin bana şöyle bir bakıp " İyi misiniz?" diye sormuştu. Telâş içindeydi. Millî güreşçi Nimet de telâş içindeydi.

İkisinin de ruhî bir kriz geçirdiklerini hemen anladım. Telâşları bu krizin, nöbetin belirtisiydi. Kalkıp buraya kadar

geldiğime çok pişman oldum. Fakat ayrıca, onlara yardım edemediğime de esef duydum. Nasıl yardım edecektim ki?!

Acaba müteverrimlere mahsus hastanedeki koğuş muydu?

"Burada ışıkta uyunur!"

Fakat orası Bromton Hastanesi'dir.

"Işığını yak!"

Bromton Hastanesi'nde kimse "Işığını yak!" diye emret mez. (Londra'da o zaman elektrik var mıydı?) Ve koğuş değil, burası hastanenin taam odası.

Uzakta iki kadın. Sonra sahne yaklaşıyor: İki kadın, ikisi de ihtiyar. Sofrayı kuruyorlar. Galiba sabah kahvaltısı. İlk kadın -galiba Madır Roberts- kendi kendine mi, ikinci kadına mı, "*Ne sahradır bu Yarabbi, nasıl bir vâdi-i hicrandır!*" diyor. Bu hıç kırıklar, ağlayışlar kabrinde her an hasta bir kız görüyormuş...

Gerisini getiremiyorum. Gerisi puslu.

Galiba artık yaşamla eser birbirine karışıyor. Hangisinin yaşantı, hangisinin yapıntı olduğunu bilmiyorum. Hangisini yaşadım, hangisini okudum, seyrettim yahut yazdım, meçhul. Girdaptayım.

Öyle bir girdap ki, tam aşağılara çekerken, tam dibe vura cakken, yukarılara savuruyor, savurdukça savuruyor.

Aşçıbaşı Camii'ndeki cenaze törenini elbette hatırlıyorum. Çok hazin bir öğleden sonraydı. Havva anneciğimi ancak ikindide kaldırabildik. Cemaati çok azdı.

Ölüm haberini iki gün evvel, ben Ankara'dayken, kom şulardan almıştım. Telefon etmişler, otele haber bırakmışlar, bizi hemen arasın. Bu 'hemen'e rağmen aklıma kötü bir şey gelmemişti. Fakat komşumuz Sıhhiye Memuru Civan Bey'e telefon açınca onun "İstanbul'a acilen dönmelisin" sözünden pirelendim. Anneme bir şey mi oldu diye sormak dudakla-

nun ucunda kaldı. Sıhhiye Memuru Civan Bey, "Yanında Nevrolcemal yahut Koramin var mı?" diye sorunca endişem çoğaldı.

"Ne oldu? Ne var?"

"Evlâdım, ölüm Allah'ın emri. Annen Hak'kın rahmetine kavuştu. Nur içinde yatsın. Şimdi yirmi beş damla Koramin al, bir bardak suyla. Beni duyuyor musun Sayru?.."

Koramin'i Nevrolcemal'i bir yana bırakıp, derhal yataklıda yer bulmaya çalıştım. Kuşetliler bile dolu. Çılgın gibi koşturuyordum garda. Hiç tanımadığım bir adam, halime acımış olacak, yardımıma yetişti ve Gazanfer Bilge otobüslerinde her zaman yer bulabileceğimi söyledi. Ancak biletimi aldıktan sonradır ki, hayattaki en yakın varlığımı -belki 'tek' yakın varlığımı- kaybettiğimi bütün acısıyla hissettim. Artık bütün tesellilerden mahrumdum.

Otele döndüğümde kalbime sanki bıçak saplanmıştı. Ağlayamıyordum. Yutkunamıyordum. Kesik bir hıçkırıkla boğulayazdım. Bir zaman, "Havva anneciğim! Havva anneciğim!" diyerek gittim geldim, nefes almaya çalıştım.

İstanbul'u aradım. Santral memuresinin üç dakikada bir "Devam edecek misiniz? Devam edecek misiniz?!" ihtarları arasında, komşumuz Sıhhiye Memuru Civan Bey'e "Akşam otobüsle geliyorum. Bekleyiniz" haberini verebildim.

Etrafımdaki sessizlik ürkütüyordu. Otelde bir iki kadeh konyak içtim. Karacaahmet'e kadar hep gizli gizli konyak içtim. Mezarlıktan ayrılırken veda edenler, başsağlığı dileyenler yüzüme tuhaf tuhaf bakıyorlardı. Onlara boyuna "Annemi gömdük! Annemi gömdük!" diyordum.

(Eski defterlerimde daha detaylı yazmış olmalıyım.)

Rüyamda Cahide'yi gördüm. Cahide çocukmuş. Nasıl çocuk olur, ben onu meşhur bir perde ve sahne sanatkârıyken

tanımıştım diyormuşum. Bahriyeli kılığı giydirilmiş çocuk Cahide uzaktan, stadyumu çağrıştırır bir yerden geliyormuş. (Stadyumu çağrıştırır yapı, İkinci Dünya Harbi'nden Berlin fotoğraflarına benziyordu.)

Ben, 1930'lardan kalma, üstü açık bir spor arabanın içinde deymişim (Nâmık İsmail'inki olabilir mi?). Arkada oturuyormuşum, tek başıma. Otomobilin sürücüsü yokmuş.

Cahide iyice yaklaşınca, "Git!" diyormuş bana, "Git! Seninle gelmeyeceğim!" Gözlerinden müthiş bir kötülük fışkırıyormuş.

Birden araba kendi kendine hareket ediyor!

Sürücüsüz arabanın uçup gidişine, içinde ben varken, korku duyacağıma, Cahide'nin gözlerindeki kötülüğü düşünüyor, bir yandan da, büyümüşken Cahide nasıl tekrar çocuk olur diye soruyor ve kovulmamdan dolayı derin bir acı duyuyormuşum.

Zaten yeis içinde uyandım.

Cahidemin bana imzaladığı fotoğrafını aradım, bulamadım.

"Bir zamanlar rüyalarımı sırma bir keseye koyar, saklardım."

Dün gece sabaha karşı bu sözümle uyandım. Kime söylüyordum? Bellisiz. Fakat uyandıktan sonra da sözümü bir iki kez aynen tekrar ettim. Hatta sırma keseyi de siyah karanlıkta pırıl pırıl görür gibiydim.

Hepsinin tadını çıkaracaksın: Sırtındaki ağrının, sol bacağındaki -kasığa doğru- kireçlenmenin, boynundaki sızının, beynindeki zonklamanın, kollarındaki uyuşmanın. Ağzının içi zehir gibi. Küçük birer fıçıcık göz kapakların çapaktan yapışıp kalmış. Öksürmekten ciğerlerim sökülüyor. En çok kalp ağrın zevk verecek.

Bunları yazdım koşarak tekrar yatıyorum.

Her şeye yeniden başlamak çok zor.

Hayatımın ıstıraplarıyla bir mendirek inşa etmeye çalıştım. Böylece yeni yeni yıkımlardan korunacağımı, korunabileceğimi zannettim. Her defasında yalnızlığın pençesine düştüm. Soğuk kış akşamlarıydı ve kimsem yoktu. Para bile kaderimi değiştirmedi. Bazan paralı zamanlarım oldu. Beyoğlu eğlenirken, Çiçek Pasajı eğlenirken, herkes akordeoncu kadınla birlikte sarhoş sarhoş şarkılar söylerken, kuytuda bir masada tek başımaydım.

Yayık şarkılara akordeoncu Madam Anahit sinsi bir tebessümle eşlik ederdi.

"No jö nö rögret riyen riyen!.." Eşlik eden o sinsi tebessüm ve akordeon. Ama daha çok sinsi, çarpık tebessüm. Tabiî içkiler tazeleniyor. "Tü mö fe turne la tet la tet!.."

Meşhur şairlerin, meşhur yazarların, eleştirmenlerin masalarına bakardım: Eğleniyorlar, kavga ediyorlar, içiyorlar, sövüyorlar, fakat hep bir aradalar. "Puşt! İbne!" Bazan dövüştükleri bile oluyor. Fakat bir aradalar. Eserleri basılıyor. Garsonlar tanıyorlar onları. Kitapsız bir herifi elbette masalarında istemeyeceklerdi. Yanlarına gidecek cesaretim hiçbir zaman olmadı. Ressamlar, tiyatrocular, hep uzaktan. Yalnızlığım için içiyordum. İnsansızlıktan donmamak, ölmemek için. Delirmeme ramak kalıyor, yine içiyordum. İkinci Sayru "Evine dön! Evine dön!" diyordu; dinlemiyordum onu. İkide birde mendilimi çıkarıp alnımda biriken terleri siliyordum. Böyle böyle öldüm.

Dün gece yağmur yağdı. Sezar'ın zamanında da o 26 Ekim gecesi yağmur yağmış mıydı?

Rüyamda üzümlü natürmortu gördüm. Bu kez gerçekten ölü bir natürdü.

Köşkün duvarından indirmişler, çerçevesi çarpılmış. Yağlıboyası kırış kırış. Zaman ne çabuk geçmiş! Göçüp gitmiş üzümlü natürmort. Çocukken yeşil üzüm tanelerindeki sıcak dam su damlacıklarına bayılırdım. Dokunsam parmak uçlarımın ıslaklığı hissedecek sanırdım.

"Satacak mısınız?" diye soruyorum. Bu kırış kırış haliyle bile benim olmasını arzu ettiğim muhakkak. Varsın, su damlacıkları artık parmak uçlarımı ıslatmasın.

İbrahim Bey olması muhtemel bir genç adam, "Hayır, Bahariye Mevlevîhanesi'ne götüreceğim" diyor.

"Ne yapacaklar orada?"

"Hediye edeceğim. Mevlevîhanenin duvarını süsleyecek."

Yerle yeksan edildi Bahariye Mevlevihanesi, hatırlayanı kalmadı.

Gördüğüm natürmort Hüseyin Avni'nin olabilir mi; halbuki o soydan çok az eseri vardır. Hiç de meyveliğe benzemeyen kayık tabakta birkaç salkım mor üzüm, siyah üzüm. Tek salkım yeşil üzüm önde duruyor. (Vefik Paşa'nın İzmirli arkadaşı beyin isimi neydi? Onun Hürriyet Âşığı üzümleri de morartılıydı.) Yalnız üzümlerin siyahı, moru hayli matlaşmış; geçen zamanın tahribatı. Su damlacıkları âdeta kurumuş. Kayık tabağın kenarında gül motifleri. Rüyamda ancak bu kadarı.

Neden geçiyor ki zaman? Bizi üzmek için geçiyor.

"Bu resmi ne yapacaksınız? Satacak mısınız?"

"Hayır. Bahariye Mevlevîhanesi'ne götüreceğim."

"Neşecan Yenge'den izin aldınız mı?"

"Kocakarı mortoyu çoktan çekti."

Daha konuştuk. Fakat aklıma gelmiyor.

Hüseyin Avni arkadaşımdı, hiç değilse defterlerimde. Kara duygulu, içli bir insan. Dünyanın bütün acıları omuzlarında. Ancak resimle avunabiliyor.

Bana hayat hikâyesini anlatmıştı. Resim sanatından korkulduğu devirlerde durdurulamaz, engellenemez bir arzuyla ressam olmaya kalkışmak zannedildiğince kolay değildir. Arzusunu, ihtirasını ailesinden gizlemiş. Fakat çok geçmeden resim yaptığı ortaya çıkıyor ve aile dehşete düşüyor.

Bay Profesör Köprülü, hani Bizans'tan bir şey almamıştık?! Bakın bu resim yasağında bile Bizans'ın tesirini görmüyor musunuz? Malûm, onlar başlatıyor tasvir yasağını, ikonalar kırılıyor, yakılıyor, İsa'nın yerine nebat, çiçek motifleri. Aynı değilse nedir? İkona kırıcıların zulmüne uğrayan sanatkârlar kaçışıyorlar. Eee?

Hüseyin Avni'nin ailesine döneyim; dehşete düşmeselerdi şaşardım: Resim yapmak, ressam olmak sadece günah, günahkârlık değil, bir tür ihtilâlcilik. Sezâi Bey, ressam Celâl'i yazarken kapımın önünde hafiyelerin ayak seslerini titreye titreye dinlerdim diyor.

Maamafih Saray'ın tavrı farklı: Yıldız'da Zonaro seneler senesi baş köşeye kurulmuş. Kimse müstebit Abdülhamid'e günahkârsın filan diyemiyor. Hem halife, hem de Zonaro'nun boya, fırça, tuval paralarını ödüyor.

Zaten arkadaşımı Osman Hamdi Bey'in tavsiyesi, teklifi üzerine, Şehzade Abdülmecid Efendi Paris'e göndermiş. Çıplak kadın resimlerini yapacağını bile bile. Hüseyin Avni yapıyor: Çıplak kadın resimleri, çıplak erkek resimleri, insan vücuduna dair karakalem etüdler, anatomi.

Sonradan Abdülmecid Efendi de Paris'e gidiyor; onunkisi sürgün sebebiyle. Son senelerde değişik fikirler öne sürüldü: Kıymetli bir ressam olan son halifenin telkininden, mihmandarlığından faydalanılamaz mıydı diye soruldu. Tabiî resim

sanatını teşvik konusunda. Abesle iştigaldir, mâziyi geri geti remezsiniz.

Hükûmet-i Cumhuriye mekteplere resim dersi koymu Fakat bugün hâlâ resim sanatının etrafındaki siyah şüphe da ğılmamıştır.

Halbuki bütün nöbetlerimden sonra resim sanatına sığın dım.

Sanatlar, bilhassa resim sanatı beni bir miktar iyişleştirmişti

Hüseyin Avni Güzel Sanatlar Mektebi'nde hocaydı. Kendi âleminde yaşardı. Onda, Nâmık İsmail'in gösterişli, kotralı spor arabalı yaşamasına heves yoktu. Durup dururken içine kapanırdı. Yani melankolinin esaretindeydi. Meselâ, gergef iş leyen bir kız resmi yapmıştır: Kız derin ıstıraplara dalıp gitmiş, gergefi, besbelli, kendini unutmak için işliyor. Çünkü gergef işi sabır ister. Hayatı belki de gergef işlemeye benzetiyordu Hüseyin Avni.

Bahçesindeki -tuvalinde- perileri andırır genç kadınlara ba kıyorsunuz, albenili kadınlar, rengârenk kıyafetlerine nasıl da sis yürümüş! Renkler hem canlı hem sisli, hayat yükünün sisi Genç kadınlar az sonra sanki bir sır olup gidecekler; bahçe yine ıssız kalacak. Yine diyorum, çünkü resme baktığımızda, henüz sır olup gitmemiş hanımlara rağmen, bahçe ıssızdır ve haraptır.

İşte bu üç hanım da duvara dayanmış, denize bakıyorlar. Gelgelelim, seziyorsunuz ki, deniz, şehir, siluet, köşedeki çeş me, hatta duvar bile silinip sislenip gidecek; hanımlar uçsuz bucaksız boşlukta yapayalnız kalacaklar. Sis, kasvet, boşluk, ıssızlık!

Fakat bu ıssızlık bende tuhaf arzulara yol açardı. Hazır kimse yokken bu hanımlarla bir âlem tertip edilemez mi diye aklımdan geçer, âlem tertip olunmuşçasına her üçüyle de cil veleşir, hatta cinsî münasebete yakın bir safhaya varırdım...

Arkadaşıma döneyim: Şahit oldukları Hüseyin Avni'yi ruh gurbetine sürüklüyordu. Gözlerimin tâ içine bakarak, "Mümkün olsa, resimlerimi kimse görsün istemezdim" diyordu.

Abdülmecid Efendi sona yaklaşıldığını, sonun geldiğini -âkıbet- muhakkak ki hissediyormuş. Hüseyin Avni'den İmparatorluk hayatının son sahnelerini, artık bir daha tekrarlanmayacak olan son merasimleri, ritüelleri, son âyinleri resmetmesini rica etmiş. (Bazı mehazlar ısmarlandığını iddia ederler. Ne biri sanatkâra ısmarlayacak kadar sonradan görme, ne diğeri para, pazarlık karşılığı ısmarlama resim yapacak kadar sanatına saygısızdır. Bu mehazlar fena halde yanılmış!)

Bir şeyin sonuna gelinmiş ve siz, bir bakıma, 'âkıbet'in resmini yapıyorsunuz. Çünkü yapmış. Neler hissettiğini kim bilebilir. Kadir gecesi alayı, huzur dersleri, ötekiler, silinmeye sürüklenen, alınyazısı silinmek üzere olan bir çağdan. Fakat bunlar konuşulmaz, hiçbir zaman gündeme getirilmez.

Kendisi de konuşmazdı. Gencecik yaşta kurudu gitti.

Köşkler, bahçeler, kasırlar, çeşmeler, sebiller, medreseler, camiler, mescitler, Âsar-ı Atika Müzesi, hepsinde gündoğumunun ve günbatımının ışıltılı renkleri, ama ne oluyorsa oluyor, hepsinde tozarmışlık! Uzaktan yelkenli geçiyor, önde bir kuru dal, kopkoyu sonbahar yaprağı. Niye öne kuru dalı, çürüyüp kalmış yaprağı çıkarmış? Bana öyle geliyordu ki, arkadaşım güzelliği ve inceliği çöküşte arıyordu. Veya çöküşte aramak zorunda kalmıştı. Demin söyledim, ne acıdır ki, kendisi de çarçabuk göçüp gitti.

Hüseyin Avni : 1889 – 1927.

Hava raporlarına göre yağmur üç gün aralıksız yağacakmış. Besbelli, yaman bir güz geliyor.

Yağmur şöyle bir yağdı geçti. Fakat evden çıkmadım. İster istemez derin düşüncelere daldım. Önümde çok uzun zaman kalmadı. Lâzime Hanım'la birlikte bütün defterleri bir köşeye yığmalıyım. Yellozların, et kafalı oğlanların, açgözlü yayınevi sahiplerinin hışmına uğramış bu defterleri kurtarmak, geleceğe emanet etmek için fazla zamanım kalmadı. Ben de herkes gibi daha senelerce yaşamak isterim, fakat hakikati de görmüyor değilim. İstikbalde görünen ölümümdür, ergeç. Bu sebeple çalışmalarımı hızlandırmalıyım.

Önce defterlerimi yıllara göre tasnif etmeyi düşündüm. Bir büyük günlük (günce?) yazarı olduğum böylece ortaya çıkar. Yıllardan yıllara meseleleri daha olgun bir yaklaşımla değerlendiriyor Sayru Usman, yıllar geçtikçe üslûpta, anlatımda derinleşiyor. Yıllar onun kaleminden geleceğe aksediyor ve Sayru Usman, Türk edebiyatının en önemli günlük yazarı oluyor!..

Bu bir yöntemdi. (Maamafih hâlâ vazgeçmiş değilim.) Fakat bir başka yöntem de, yüzü aşkın defteri temalarına göre tasnif etmek. Temalara göre tasnif şimdi daha cazip geliyor. Şimdilik şöyle bir döküm çıkıyor karşıma:

a) tarihî etüdler
b) edebî parçalar
c) resim sanatı üstüne yazdıklarım
ç) portreler
d) kısa hikâye parçaları
e) yaşantımdan sahneler.

Bu tasnif, defterler dikkatle gözden geçirildikten sonra yeniden düzenlenebilir. Şu haliyle bile üçer dörder ciltlik altı kitap! Ve tabiî çok cepheli bir yazar, tarihten edebiyata, resim sanatından hatırata. Hemen ekleyeyim, tiyatro sanatına ayrılmış bir kitap da muhakkak ki çıkacaktır.

Hava raporunun yanlış tahmini eserlerime yaradı.

Bay Köprülü!, payitaht kendi içine kapanmış, dahası, kendini yok etmeye koyulmuş; bu da Bizans'ın bir tekrarıdır. Fakat bir farkla: Son imparator düşmanla savaşırken ölmüş, son padişah kaçmıştır.

Muazzam yıkılışta, defterlerdeki arkadaşım (Hüseyin Avni: 1889-1927), renklerin alacalarını, yalazlarını son bir gayretle tutuşturmaya çalışıyordu (uğraşıyordu). Umutsuz bir teşebbüs, umutsuz bir gayret olduğunu bilmiyor muydu?

Hüseyin Avni Cumhuriyet'in doğduğu yere de gitmiştir. Üstelik Gâzi'nin dâvetiyle.

Akşamüstü:

Hüseyin Avni için birkaç kitap karıştırdım. Abuk sabuk şeyler yazılmış. Edebiyat tarihimiz gibi resim tarihimiz de Batı'dan etki tesir arayışlarla dolup taşıyor. Ressamlarımız Paris'te, şurda burda, kimin atelyesine devam etmişlerse, ille o ressamın etkisi altında kalmışlar. Arkadaşımın başına da aynı şey geliyor ve lirizminde Cormon'(n?)un tesirleri aranıyor.

Kim bu Cormon? Atelye sahibi -herhalde- üçüncü sınıf bir ressam. O çağda Paris resim çevrelerini, ne idüğü belirsiz bir araba dolusu âvare ressamı, onların bohem ve sefil hayatlarını Emile Zola *Eser*'inde ne güzel anlatır! Fakat bizde resim tarihi yazanların hiçbiri -herhalde- Zola'nın romanını okumamıştır. Geçelim.

Osmanlı'nın batış yıllarında, üzerinde durulmamış, fazladan araştırılmamış ama, ressamlara Saray'ın himayesi inkâr edilemez. Hüseyin Avni'yi Paris'e bir bakıma Saray gönderiyor. O da yurda dönünce vatanına faydalı olmak uğruna Sanayii Nefise'de hocalık yapıyor, teyzinî sanatlar hocası. O makamdayken ölüyor.

Hepi topu otuz sekiz yıl sürmüş bir hayat; bu yüzden defterlerimde gençlik arkadaşımdır Hüseyin Avni. Resme başlayışından sonra geçen zamanda aile baskısı. Ressamlığı sırasın-

da etraf ne der baskısı. Nihayet resimle bütün bütüne içli dışlı olabileceği sırada bu erken ölüm. Ölümünden sonra, otuz sekiz yıla yapıştırılmış bir Cormon etkisi!

(Aynı şey bana da yapılıyor, suikast!, yok Gide'in jurnalini okudunuz mu, yok Mansfield'ın, Woolf'un jurnalini okudunuz mu, okumadıysanız Goncourt Kardeşler'i -sanki kendileri okumuşlar!- okuyunuz, jurnal nedir görünüz! deniyor.)

Hüseyin Avni, önce İstanbul'da, batan imparatorluğun ressamı. Ama Cumhuriyet'in de ressamı olmuş. Ankara'ya gitmiş, Ankara peyzajları yapmış, o günlerin havasını, ümit ve ümitsizliğini, karamsarlığını, bekleyişini, sevincini ve sızısını bu resimler söylüyor. Kimin otuz sekiz senelik macerası böylesine alevli olabilir?!

Resim tarihimiz Cormon'dan bahsediyor ama, köşklü bahçeli İstanbul peyzajlarıyla kıraç Ankara resimlerini kıyaslamayı, karşılaştırmayı akıl etmemiş.

Bakmamışlar bile: İstanbul resimlerinde renkler hep alacalı, ışıltılı. Renklerin alacasına, ışıltısına rağmen bu eserlerde yürek burkucu bir melankoli, ıssızlık, terk edilmişlik var. Her mekân sonun geldiğine işaret ediyor. Ankara peyzajlarına da bakmamışlar: Boz ve kahverengi, fonda kızıllık, uzak kızıllık Ankara daima yarını bekliyor.

Arkadaşımın tesirleri altında kaldığı iddia edilen Garp ressamları bunları yaşadılar mı ve bütün bunlardan, İstanbul'un batışından, Ankara'nın doğuşundan ne hissedebilirlerdi?

Cormon kıçını yaymış, ders veriyor, bilgiçlik taslıyor. Bizimkiler de özümüzden çıkmış bir sanatkârı taklitçi, öykünmeci göstermeye yelteniyorlar. Entelektüellik taslıyorlar. Sanki bu topraktan özgün hiçbir şey çıkamaz!

Fakat itiraz etmek zaman kaybıdır: Bu horgörü yarın da sürüp gidecektir.

Her gün -veya gece- birkaç satır. Yeniden başlamak, hele hatırlamak çıldırtıcı.

Yine yağmurlu bir geceydi. Gözlerini kapamıştın. Yağmurun seni kederlere sürüklediğini söylemiş, susmuştun. Uzun kirpiklerin, çıkık elmacık kemiklerine gölgeler salmıştı. Tenin ne kadar duru ve beyazdı. Uzanmış, başka bir âleme dalmış gibiydin.

(Seni bu halinle Nâmık İsmail de görmüş olmalı. Çünkü onun resminde de böyle uzanmış, dalgınsın. Demek onun yanında da kendini bana yakın hissettiğin kadar ona da yakın hissediyordun. Bunu o zaman akıl edememiştim. Şimdiyse içimi acıtıyor ona bu yakınlığın.)

Halbuki neşeliydin, gülüyor, konuşuyordun. Falıma bakmış, "Sayru Bey keşke dans etmeyi bilseydiniz" demiştin. Hepsi yağmurdan önce. "Talât'a da bakardım" diyor, çapkınca göz kırpıyordun. Neler söylediğin aklımdan çıkmış. Seni dinliyordum ama, anlamadan. Talât'la geçen senelerini kıskanıyordum.

"Nâmık İsmail'le tanışır mısınız?"

"Hayır. Fakat *Vatan yahut Namık Kemal* yakında çevireceğim filmin ismidir." Artık boyuna gülüyordun.

Yağmurla birlikte her şey değişti. Yalnızlığından, insanlara, şöhrete, alkışlara güvensizliğinden ilk kez söz açtığın gece. Yitirilmişlik mi, yeni bir başlangıç -benimle-, usanç, bıkkınlık, keder mi, bilmiyorum. Bugün de bilmiyorum.

"Yağmur gözyaşı gibi yağıyor."

Seni dinliyordum: "... Hayatım bir yaralanış. Hep yaralandım. Hep kurşun sıktılar bana..."

Sen anlatacak, ben yazacaktım. Hatıralarını. "... size her şeyi anlatacağım..." Dinliyordum... Sonsuza kadar dinleyebilirdim.

Bir gün yazarsam o geceyle başlamalıyım. Bu anılar derin tahlilleri gereksiniyor, ruh çözümlemesi. Zira karmaşık bir ruh tu; işte yağmura kadar gülüp oynarken, inceden bir yağmur başlayınca, içine kapanmış, dünyaya küsmüştü. Meselâ, tam yılbaşı balosuna gideceğiz, sırtında şahane tuvaleti, vizon etolünü fırlatır, birdenbire ve durup dururken ağlamaya başlar...

Fakat Cahide, kusura bakma, bugünün yayın dünyasında ne kadar ilgi devşirir kestiremiyorum. Biraz araştırdım, "Elimde Cahide'nin hatıratı var" falan dedim. Belki alkol ve sefalet günlerini öne çıkartmam, abarta abarta yazmam gerekecek, bir iki skandal falan.

Genç yayıncılar -et kafalılar, yellozlar- günümüz okurunun taleplerini bana böyle izah ettiler. El üstünde tutulan muharrir ve muharrirelerin de böyle yazdıklarını, ayrıca tavsiyeleri dikkatle dinlediklerini söylediler. Senin mâzideki şöhretine lâyık bir hatırat satışı bekliyorsak, kalemi elime alınca ben de böyle yazmak zorundayım.

Ayrılırken aramıza yabancılık girmişti. Yabancı, yani sen. Sarılıştığımızda -kelimeleri tam hatırlamıyorum- "Neden uzaksınız?" gibi bir şey söylemiştim. Neden uzaksınız, tedirgin, elgin?..

Sizin sözcüklerinizi unutmadım. Unutmama imkân yok. "Uzak değilim" demiştiniz, "sadece, kalbimi açtığım için pişman..." Virgülüne kadar hatırlarım.

Mâbûdem, kalbinizi açmış mıydınız? Hiçbir zaman!

Sana mı açacaktı sümsük!

Sadece ürkmüştünüz. Bu hatıratı ifşa edeceğimden. Benimse gururum kırılmıştı. Yılmıştım, insanların yabancılığından, sizin, herkesin.

Cahidem, hava raporları yanıldı: Üç gün dediler, kaçıncı gündür ki yağmur yağıyor. Bizim gibi bedbaht ruhları -dün

yazdıklarımı affet!- yalnızca yağmur dinlendirir. Bizi kimse anlayamaz. İç seslerimizi hiç dinletmedik onlara. Onların karşısındayken iç seslerimiz hep sustu.

Belki de susturuldu. Evet, susturuldu. Koğuştan gelen sesler, uğultular da susturulmuş iç seslerdi. Yıllarca susturulmuş! Bu yüzden şimdi ne dedikleri anlaşılamıyordu.

O sesler uğultular çığlıklarla uyandım. Ne kadar uyumuş olabilirim, kaç dakika, kaç saat? Buradaki işkencelerden biri de, saati bilmemek ve soramamak.

"Işığı açık bırakacaksın!"

Gündüzün ışığı değil bu. Gecenin alaca ışığı da değil. Çıplak ampulün kör ışığı.

Oysa hep billûr kesimi ışıkta biz seninle hoyratça da, aşkça da konuştuk. Bunları yâdetmekten başka bir şey kalmadı. Şimşek çakımları gecede. Billûr kesimi ışığın ebemkuşağını yine görür gibiyim. Öyle hoşuma gidiyor ki! Yedi renk!

Bir sigara yaktım. Doktor Tahsin "Bir daha asla içmeyeceksin!" diye gürlemişti. Yanında -ayakta; Dr. Tahsin oturuyordu- millî güreşçi Nimet hanım sinsi sinsi gülümsüyordu.

"Arkasında ne yazıyor, okumuyor musun?!"

Okudum: "Sigara içmek size ve çevrenizdekilere ciddi zararlar verir." İç sesimle, "Çevremdekilere hamamböceğiydim; sigara onlara zarar verecekse, 'ciddi' zarara razıyım" dedim. Doktor Tahsin'in alevler püskürten bakışları karşısında sigaramı söndürdüm.

O kadar çok katil, cânî, ölü, o kadar çok ceset var ki hayatımda, o kadar çok hayalet, hortlak, ölü yiyici, ölü sevici, kan tutmuş, gulyabanî! Hangi sigara beni korkutabilir?!

Git git sana yazmaya, senin için yazmaya bile düşman oldum Cahide. Git git kabuğuma çekildim. Derken dindi. Derken silindim, hepten silindim, her şey bitti. Peki ama nerdesin Cahide!

Ben de Emily Brontë'nin Heathcliff'e söylettiği gibi hay kırıyorum: "Geri dön Cahide! Ne olur bir kerecik geri dön!"

Conrad -Batı edebiyatından habersiz olduğumu sansın lar!- insan yaşamını denize benzetirmiş. Denizin yüzeyi pırıl pırıl, ışıl ışıl, derinlere indikçe karanlık deniz, kapkaranlık. O karanlıkta bilmediğimiz başka bir yaşam var. Ruhun derinlik lerinde de karanlık, karmaşık nice nice yaşamlar varmış.

Sayru Usman'a gelince, o, hayatı acıya benzetir. Acıdan başka bir şey değildir hayat. Sayru Usman'ı acılar beslemiştir. Acıları olmasaydı ölmüş gibi olurdu. Bir hiç olurdu. O da Ni etzsche (1844-1900) gibidir: Sevinçleri kalmamışsa hayatın, acıları yeter diyor. Yunanca profesörü olmadı ama, onun da sağlığı bozuldu. Friedrich için hayatının sonuna doğru çıl dırdı derler; inanmayınız! Hayatının sonuna doğru susanlar arasında o da, tıpkı Sayru Usman gibi.

Acıların değerini gün günden anlıyorum. Sayru Usman acılarından yarattı her güzelliği, eseri, zaferi! Zehirlendi fakat yarattı. Kabalar, ruh gudubetleri arasında yer almadıysa, ken disine acı çektiren hayata borçlu her şeyini. Ayrıca, hayatta kendisine acı çektirenlere de borçlu. Mânevî varlığı acılarla dolup taşıyor.

Çektiği acılar sayesindedir ki:

a) Büyük bir yazar oldu
b) Birçok esere imza attı
c) Çok sevdi, çok affetti
ç) Bu denli dirençli kalabildi
d) Git git bir 'üstinsan' oldu.

O şimdi üstinsan!

Aslî vazifem birleştirmekti. Fakat *Mevlid*'inde bile ikiye bölünmüş bir cemiyet. Aman Allahım!

Fikir ve ruh dünyamı bu ikilikler, ihtilâflar mahvetti.

Dikkat ettim, Lâzıme Hanım "Mevlut" diyor, Migros'taki kasiyer kız da, Ayşanım da. Bindiğim taksilerin şoförleri oldum bittim Mevlut derler. Manav Mevlut diyor, kasap Mevlut diyor. Süleyman Çelebi Mevlid yazmış. Doğum vakti, doğum yeri. O zamanlar Arapçası telâffuz edilmiş; edebiyat hocamız Küfe Muallâ *Mevlid*'de ısrar ederken, Bayan Nebahat "Bu lüzumsuz gayretkeşliği lütfen bırakalım, Mevlid Mevlût olarak Türkçeleşmiş, halka mal olmuş, kullanalım" derdi. Küfe Muallâ ise, "Kelimenin köküne gitmezseniz medeniyet çöker!" Damat İbrahim Bey, "Mutad törenle Mevlid okundu" derdi. Sıhhiye Memuru Civan Bey ölen hastalarının "Mevlûd"una giderdi.

Bu örnekleri, hafızamı zorlasam, daha epey çoğaltabilirim. Fakat hiçbir işe yaramaz: *Mevlid* mi *Mevlut* mu *Mevlûd* mu diyeceğiz, karar verilemez. Referanduma gidilse bile karar verilemez. Zira her biri bir yerden hortlayacaktır.

Eserin ruhuna varacağımız yerde, daha isminden başlayarak, daima dalga dalga ikiliklere sürüklenmişiz. Öyle ya, Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i yahut *Mevlut*'u niçin yazdığı bile ikileşmelere alıp götürür. Ulu Cami'deki vaiz şunu mu demiş bunu mu demiş, Bursa'da o gün ikilik çıkıyor, Allah'ın nezdinde peygamberlerinin hepsi eşit mi, Hazreti Muhammed Hazreti İsa'dan üstün mü, gürültü patırtı taa Mısır'a, Halep'e uzanıyor, Anadolu'ya sızan şiîler, sünnî-Müslüman akidesi, perişan bir ihtilâftır ki alıp başını gidiyor.

Bunları bilmiyordum, bu yüzden buraya yazıyor, aktarıyorum. Dinî edebiyatımızın büyük bir eseri karşısında bilgilerim maalesef ne kadar kısıtlıymış.

Saç sakal ağardı gönlüm kapkara

Süleyman Çelebi'nin bu yürek yakıcı mısraını boyuna tekrarlayıp duruyorum. Ne var ki nasıl tefsir etmem gerektiğini

bilmiyorum. Şairin -tıpkı benim gibi- gönlü hep mi kapkaraydı, yoksa bu kapkaralık, duyuşlar inanışlar konusunda ezelî bir gençliğe mi işaret ediyor?

Büyükannem, doğumlarda ölümlerde, sık sık *Mevlid* yahut *Mevlut* okuturdu. O, tek lokumlu bol akide şekerli mevlut şekerlerinin kalbimde tesiri uzun sürmüştür. Bu şekerleri doğumlarda sevinerek, ölümlerde ürpererek yerdim. Ölümlerde, büyükannem, "Allah rahmet eylesin demeyi unutma" derdi.

Şimdi gönlüm ezgin, büyükanneme de Allah rahmet eylesin diyorum. (Seneler var ki mezarını ziyaret etmedim.)

Kimi yitik, bütün eski defterlerimde andığım büyükannemin babaannem mi, anneannem mi olduğu meselesinde gideremediğim ve kolay kolay gideremeyeceğim tereddütlerim var. Anneannem ise, sonra hangi anneannem? Jülide annemin annesi mi, Havva annemin annesi mi?

Âlim Usman, Ulu Şair, İffet Hanımefendi, Hüseyin Avni, Muallâ Küçükhanımefendi, bazı mektep hocalarım, Neşecan Yenge, hatta Sultan Hamid, son zamanlarda bilhassa Burhanettin Tepsi, seçik dupduru hayaller olarak gözümün önüne geliyorlarsa da -tanrıçam gözümün önünden hiç gitmez-; yukarıdaki büyükannemi bir türlü çisentisiz göremiyorum. Öyle bir çisenti ki, âdeta örtüyor, tam açık seçik görecekken örtüyor, belirsizleştiriyor.

Ayrıca bu çisenti birçok görüntüde, hatırada çoğaldıkça çoğalıyor, bende kararsızlıklara yol açıyor: O kimdir? Bu kimdir? Bu nedir? O nedir? Şu sene miydi, bu sene mi? Şu neyin görüntüsüydü, o neyin görüntüsü? O şarkı nerden kalmış aklımda, o gülüş, o ağlayış, bu sesleniş?! Şüphesiz ki bir sarsıntı, sancı.

Meselâ vaktiyle Cahide'ye götürdüğüm leylâklar leylakî miydi, beyaz mıydı, mavi miydi bir türlü çıkaramıyorum. Gö-

zümün önüne beyaz leylâklardan kocaman bir buket geliyor ama, pembeler morlar da görüyorum.

Şunu da belirteyim: İdrakimdeki bulanıklık hiçbir zaman kokulara, rayihaya sıçramıyor. Anılarla birlikte kokular hep tüter. Meselâ çocukluğum iğrenç hamam otu kokusudur. Kokulara hassasiyetim körelmemiş, tam tersine, seneler geçtikçe çoğalmıştır. Yani hatıralardaki kokulara, hatıradan ibaret kokulara. (Vaktiyle fujer, şipr gibi bir de hatıralar kolonyası vardı.)

Büyükannem olduğunu bildiğim, gelgelelim anneannem mi babaannem mi olduğu konusunda kararsız kaldığım, bazan merhametsiz bazan müşfik Radife Hanım leylâk kolonyası kokardı. Leylâk kolonyası da hatıralara karışmıştır. Halbuki vaktiyle ıtriyatçılarda, hatta eczanelerde satılırdı. Zaten o devirde hemen hemen bütün bahçelerde leylâklar açardı -zannederim, ismi *Leylâklar Açarken* olan bir roman vardır-, etraf leylâk kokardı. Büyükannemse dört bir yanın leylâk kokması yetmiyormuş gibi, bir de leylâk kolonyaları sürünürdü. Esasen gençliğinde kendisine Leylâk Radife denirmiş.

Bahçelerde leylâk ağaççıkları yan yana dikilerek bir çit bile oluşturulurdu.

Sayru Bey, size bir sır vereyim mi, leylâğın şarkılara, romanlara geçmesi, minyatürlerde, resimlerde görünmesi boşuna değildir: İstanbul'un sevilen bir süs fidanıydı leylâk.

Bilinen bir gerçeğin neresi sır ki?!

Katmerlisi vardı, katmersizi vardı. Şimdiki nesiller ayırt edemezler, hangisi yalınkat, hangisi katmersiz, hangisi puf puf katmerli. (Gerçi her nesil, kendinden sonraki nesillerin bir şey bilmediği kanaatindedir. Sizden gençleri küçümsemek, bir şey bilmez sanmak ruhbilimin meselesi olsa gerek.)

Evet ama, şimdikiler dikkat etmiyorlar: Leylâğın yaprağı yemyeşil bir kalptir, taze bir kalp ve dünün romancıları biraz da bu yüzden leylâğı aşk çiçeği olarak sunmuşlar.

Büyükannemin sayesinde öğrenmişimdir ki, leylâklar sadece mor ve beyaz değildir. Meselâ Kadife Sokak'taki evin önünde büyükannemle durur, bahçesindeki leylâğı seyrederdik. Bu leylâk firûzeden buluttu! Ve Kadıköyü'nde bir başka firûze renkli leylâk yoktu.

Bazı leylâklar eflâtuna çalar, bazıları çividîye, bazı leylâklar pembedir, bazı leylâkların beyazı saman rengi, bazılarınınki krem, bir de apaçık sarı leylâk var. Şimdi bir demet sapsarı leylâk (syringa vulgaris) diye yazsam, yeni zaman allâmeleri gülüp geçecekler. Mavi leylâktan da habersizdir bu gökdelen veletleri.

Nitekim başıma gelmişti: Büsbütün kendimle konuşmadığım günlerde, pembe -eflâtuna çalar pembe- manolyadan söz açmış, başkalarını yayık yayık güldürmüştüm. "İlâhî Sayru Bey! Doğma büyüme İstanbullu'sunuz, hiç pembe manolya olur mu?!" Cehaletimden dolayı pek sevinmişlerdi, bir ellerini çırpmadıkları kaldı: "Sizin gibi bir İstanbul âşığına yakışmıyor!"

Yakışmıyormuş!..

Olmaz olur mu! Bir tanesi Kandilli'nin sırtlarında her yaz açardı ve deniz kenarında, vapur iskelesinde beklenilirken, dönüp dönüp pembe çiçeklere -manolya (mangolia grandiflora)- uzun uzadıya bakılırdı. (Kandilli mütehassısı geçinen Yahya Kemal'in bu ağacı fark etmemiş olmasına hep şaşmışımdır.) Çallı'nın vazoda manolya resimlerinin -iyi satmış olmalı ki boyuna yapmış- bazılarında pembedir manolyalar. Bana itiraz edenler, o "İlâhî Sayru Bey!"ler demek ki bu resimleri, tabloları -şimdi müzayedelerde ateş pahasına- görseler, sanatkârın bir fantezisi zannedecekler. Vah vah.

Susmuş, cevap vermemiş, yayık gülüşlerini sîneye çekmiştim. Böyle birçok defa içim kan ağlamıştır.

İnsanlara tahammül edemiyordun.

Evet; vakit yaklaşıyordu: Hepsini kapının önüne koyacaktım.

Bazan merhametli bazan merhametsiz Radife Hanım leylâk kolonyasını süründükçe sürünürdü. Ama o korkunç ihtiyarlık kokusundan kurtulamazdı. Cerahatli, iltihaplı bir kokudur. Toprağa baktıkça artar. Kendisi de duyar mıydı bilmem. Duyuyor olmalıydı ki boyuna kolonya sürünürdü, ille leylâk kolonyası. Süründükten sonra genceldiğini zanneder, gençlikten kalma masum gülümsemelerle sağına soluna bakınırdı.

Kulağında armudî küpeleri, sağa sola profilden bakmaya çalışır; onun bu hallerinde, meşhur Lorich'in şişman, yorgun, elinde gül -burada, bizimkinde, Leylâk Radife'de gül yerine kolonya şişesi- tutan Roxelena portresi hissolunurdu. (Tabiî ben, Hürrem'in portresini Topkapı Sarayı Müzesi'nde görünce, bu benzerliği sonradan kurmuştum.)

Tarihimizden süzüle süzüle kadınımızda erkeğimizde devam eden bir şeyler vardır. Gören göz için. Leylâk Radife'nin profilden duruşu basbayağı bir Roxelena duruşuydu işte.

Meselâ büyükannemin sandığı da (sandıkça) saray zevkinin örneğiydi. Pek müzeyyen, mavi Bursa kadifesi kaplı, gümüş çemberli sandıkçayı gizlice açar, üst üste, yan yana, sıra sıra, dantelalı mendillere çişimi serpiştirirdim. Ondan sonra bu mendiller hem lavanta, yasemen, hem de büyükannemin tabiriyle "birazcık sandık" kokardı. Büyükannem günler, aylar geçtikçe sandık lekelerinin çoğaldığı kanısındaydı.

Şimdi düşünüyorum da, ne cinnet! Fakat ne heyecan!

Dua et ki hiç yakalanmadın Sayru...

Yaşanmış da olsa 'unutulan' her yaşantı yaşanmamış gibi oluyor. Böyle o kadar çok yaşantım var ki, bazan uykuyla uyanıklık arasında aklıma geliyor, çok kısa bir an, hemen yazayım,

bir kenara not edeyim diyorum, fakat yerimden kalkıncaya kadar siliniyor, yok olup gidiyor. Yine unutuluşlara karışınca da yaşanmamış hale geliyor.

Fakat bu, Cahide yaşantıları için hiç böyle olmadı. *Şehvet Kurbanı*'nın fotoğraflarından başlayarak Cahide'yle ilintili her anı bende yaşayageldi. Onları tek tek yazsam, sonra kronolojik sıraya koysam çağın aşk romanını ben yazmış olurum.

Olmuyor, çünkü bir harala gürele ortasında yaşıyorum, günlerim bambaşka mesailerle geçiyor. Karmakarışık hayatım çağın bu en büyük aşk romanını yazmamı daima engelledi. Daima kavgaların içinde oldum. Kavgayı ben çıkarmıyordum, önüne gelen bana saldırıyor, beni ufalamaya çalışıyordu. Sakin bir hayatım olması için çok mücadele verdim. Heyhat! Kendimi dinleyebilseydim, sükûnet köşesinde Cahide'ye aşkımı yazacaktım. Bir taraftan insanlar, bir taraftan öteki hatıralar boğazımı sıkıyorlar.

Cahidem, Doktor Tahsin fasulye sırığı minare kırması, seni hatırlamamı kesinlikle yasakladı. Bu sebeple dün yazdıklarımı belki karalamam gerekecek. Ayrıca, yine aynı sebepten dolayı, önceki gün kısacık söz açtığım, aşkımızın tek hatırası olan bir buket leylâğı da -vazoya koymayarak, masanın üstünde solmaya bırakmıştın- hatırlamıyor gibi yapmak mecburiyetindeyim.

(Ruh sağlığı âbidesi rolündeki Tahsin'in uyarılarına -sigara hariç- şimdilik riayet ediyorum.)

Pembe manolyalarımla alay edildikten sonra, alay edenlerden kaçarak ve onlardan gizlenerek azap içinde yaşadım. Bir misanthrope hayatı...

Bir muharrir -hep öyle derler ya, sanki kim olduğunu bilmiyorlar, pekâlâ biliyorlar...- leylâk dalında hüzün vardır diyor.

Efendim, dul bir kadının hüznüymüş. Hatta, leylâğın rayihası dul bir kadının rayihasıymış. Bu saçma sapan benzetmeyi bulmak için kim bilir ne kadar uğraşmıştı.

Kim olduğunu bilip adını vermediğim muharrir herhalde gencecik bir dulu kastediyordu. Kocakarı dullar hangi okura cazip gelir ki!

Radife büyükannem kocakarı dullardandı. Dört gün önce yazdığım gibi ihtiyarlığın ekşi kokusunu leylâk kolonyalarıyla bastıramazdı. Dahası, Roxelena havaları attığında, bakışlarından hüzün değil, tahakküm okunurdu, şimdi senin Mustafa'larını boğdurturum gibisinden.

(YELLOZ: Bu "Mustafa'lar" nedir burada?

BEN: Keh keh keh!..)

Muharririn saçma sapan teşbihinin yer aldığı yazı bir kitabında da yer almış ve kitap defalarca basılmıştır. Muharrir öleli handiyse yarım asır! Kitap hâlâ basılıyor. Fakat benim yazdıklarımı et kafalı yayıncılar hiçbir zaman basılmaya değer bulmadılar.

O mankafalar arı dilimizde yayıncı mıdır, yayımcı mıdır? (Dil dâvâsı üzerinde durulacak.)

Bir yazar olarak hür olmadığımı biliyorum. Zira eserlerim, yani defterlerim, jurnallerim yayımlanmasa bile, her yazar gibi, yayımlanacaklarını var sayarak, sağı ve solu dikkatle kolluyorum. Bazı günlerde sola göz kırpıyorum, bazı günlerde sağa. Bazı günler muhafazakâr, bazı günler ilerici.

Öyleyken defterlerim yayımlanınca, kimi zaman soldan sağa misafir gelmiş olacaktım ve muhafazakâr kesim, hoş geldiniz!, buyrun buyrun diyecekti. Sağdan sola geçişim ise daha zor. Zira bizde sol, sağdan gelene pek yüz vermez. Takiye yaptığım zannedilecekti.

Böylece iki ayrı siyasî hüviyet halinde yazmaya koyuldum. Yalnız yazmak da değil; sonra sonra artık iki ayrı hüviyet halinde yaşıyordum. Şimdi sol şimdi sağ! Şimdi sağ şimdi sol! Benliğimi kaybetmiştim, fakat hırpalanmaktan, itelenip kakılmaktan bir miktar kurtulmuştum.

Günlüklerin kişisel ve gizli olduğu zannedilir. Günlük tutan kendisi için yazdığı iddiasındadır. Kimse okumayacak, öyleyse duygularımı, düşüncelerimi, hayallerimi, umutlarımı, en gizli özlemlerimi sonuna dek içten yazabilirim.... Tabiî yaşadıklarımı da! Yaşadıklarımız arasında o kadar aykırı, rezilâne şeyler vardır ki, başkalarına anlatamazken günlüğümüze güncemize geçirebiliriz. Çünkü başkaları okumayacak...

Bunlar bütünüyle palavradır. Çükünün keyfini yazan bile, yarın bu günlüklerin okunacağını bilir. Esasen okunsun, hayretler içinde bıraksın diye yazılmıştır. Yok efendim, ölümünden sonra kocası yayımlamış, yok efendim, ölümünden sonra karısı yayımlamış, eşi dostu yayımlamış, bazı kısımları çıkarmışlar, bazı kısımları ayraç içi üç noktalarla sansürlemişler, bunlar hep palavradır. Geriye kalan mirasçısının, yayına hazırlayanın iç gıcıklama metotlarıdır.

Nurullah Bey güncesini daha yazar yazmaz, mürekkebi kurumadan açık açık yayımlıyordu. Gelgelelim bu güncede Nurullah Bey'in şahsî hayatına ait pasajlar pek azdır. Bir tek, yıkanmaktan hoşlanmadığını söyler...

Gizli yazıldığı, herkesten gizli tutulduğu zannedilmiş günlükleri okuyanlar zevkten dört köşe olurlar. Seyredilmediğini sanan insanı seyretmek hazzıyla dolup taşarlar: Şimdi sutyenini çözecek, şimdi donunu çıkaracak!.. Halbuki günlük yazarı sutyenini çözdüğünü veya donunu çıkardığını, hatta mahrem yerini avuçladığını açıkça ilân etmektedir. Ne var ki ahmak okurun gizli seyir sapıklığı, röntgencilik heyecanı dinmez. Bu

heyecan, bazan da, röntgencinin hakikati bilmesine rağmen devam eder.

Geceleyin:

Halk dilinin işvebaz, oyunbaz buluşları çok hoşuma gider. Meselâ sutyene sütleğen demiştir. (Memeler büyükse sutyenin takkeleri hakikaten birer küçük leğeni andırır.)

Nurullah Bey (1898-1957), sonradan *Abdal*'ı (*Budala*) seyretmiş ama, her nedense, "dörütsel" değeri üzerine yazmaktan uzak durmuş. Bir yandan da yakın çevresine, "Nastasya'yla Cahide aynı kökendendir. Cahide bundan bile asılanamadı; kavsaklamadınız mı?" diyormuş, sonra kıs kıs gülüyormuş.

Cahideme düşmanca tavrına ne kadar kızsam da, Nurullah Bey'in Dostoyevski için bir sözü vardır, pek beğenirim. Onun romanları perişan eserlerdir, der. ("Perişan" için henüz gaguk guguk bir şeyler uyduramadığı senelerde.) Bu perişanlığın önce bir küçümseme olduğunu zanneder, fena halde yanılırsınız. Çünkü Nurullah Bey, o perişanlığı, Dostoyevski'nin romanlarında ikide birde karşımıza çıkan bulanıklığı, o körkütük anlatımı pek sever, artık göklere çıkarır.

O bulanıklık, gerçekliğin göreceliğini, her birimize göre değişkenliğini romanlara kendiliğinden kazandırmıştır.

Sayru Bey bunda saranın payı yok mudur? Biliyorsunuz, Dostoyevski saralıydı. Size şöyle anlatayım: Sara nöbeti tuttu mu -halk arasında zaten tutarak denir-, hasta çırpınmalarla, titremelerle boğuşurken, ağızda köpükler, hastanın bilincinde kararmalar çoğaldıkça çoğalır, art arda, ve kararıp açılan bilinçte gerçeklikler şekilden şekile girer.

Beyefendi, biz bir saralıdan bahsetmiyoruz. Bahsettiğimiz büyük bir romancıdır. Onun romancılık gücü yanında sizin sara tutarak bilginiz kaç para eder. Hey Allahım!

Nurullah Bey, Dostoyevski için çalakalem yazıyordu diyenlere itiraz eder, hatta, iyi ki öyle yazıyordu, tabiî öyle yazıyor idiyse der. Perişanlık, bulanıklık, sizin saptamanızla "hastanın bilincinde kararmalar", eşhası yarı gölgede bırakış, ne söylediğinin tam anlaşılamaması Dostoyevski'yi büyük romancı yapmıştır.

Bunları kaleme getirdiğinde 1930'lar filandır ve memlekette kimsenin idrak edemeyeceği sözlerdir. Halbuki yerden göğe kadar haklıdır. Sanatkârca roman başka türlü nasıl yazılabilirdi? Ve zaten yazılamamıştır.

Senelerden beri ben de bu yöntemi tatbik etmekteyim. Öyleyken, üslûbumun perişanlığı, körkütüklüğü bir milletin çoğunluğunun üslûbuyla eşdeğer ve kişilerimin vuzuhsuzluğu bir milletin büyük çoğunluğunun birbiriyle ilişkisinin, memleketteki iletişimin bir ifadesi. Defterlerimde yazdıklarımla üstün duyuşlu bir yazar olduğum inkâr edilemeyecekken; üç beş sayfa okumuş olanların -yazdıklarımdan- hışmına uğruyor, senelerden beri yayın (yayım?) dünyasından kapı dışarı ediliyorum.

Kendim ve Dostoyevski üzerine düşünürken Lâzıme Hanım "Ev soğuk" dedi. Ev soğuk mu, sıcak mı, farkında değilim.

Gazete okuyanlar sadece zaman kaybı içinde. Üç beş gazete aldım, her birine göz attım: İfritlerin sözleri dökülüp saçılıyor. Bunun üzerine yine *Finten*'den okudum.

Ulu Şair, mukaddimesinde gayet mühim şeyler söylemiş; fakat edebiyat tarihimiz ondaki siyasî şuuru idrak edememiş. Ulu Şair bir dehanın sezişiyle İngiltere'nin milletleri ezdiğini, her türlü renkten tebaasını kan dökerek idare ettiğini söylemiş.

Gazeteleri ne diye okuyacağım? Bugünkü idare şekilleri de başka türlü değildir. Yeryüzünün her tarafında kan dökülmektedir.

Eski takvimler yanıltmaz: Pastırma yazı sıcakları bugün başlıyormuş. Hakikaten güneşli bir sabaha uyandık. Fakat balkonun pencerelerini açınca hava serin.

Bitişik pencereden arka bahçelerimize bakan Matmazel Zizi'ye "Bonjur!" dedim.

Hüzünle gülümsedi. "Bonjur günleri hayal oldu Sayru Bey" dedi.

BEN: Anlayamadım? Niçin?

ZİZİ: O zarafetle artık alay ediliyor Sayru Bey.

Gülümseyerek içeri çekildim ve düşündüm ki, Matmazel Zizi haksız değildir, zarafetin alaturkası alafrangası çoktan çöpe atılmıştır. Yirmi otuz -belki daha fazla, kırk- yıl geçmiş olmalı, İstiklâl Caddesi'nden geçiyordum, gayet nazik ve güzel bir genç hanım tütün bayiinden Mabel çikolatası alıyordu. "Mersi" dedi, yoldan geçen bıçkın delikanlı da "Girsin hepsi!" diye yapıştırdı. Küçük hanım kıpkırmızı kesilerek uzaklaştı. Ben anlayamamıştım. Delikanlıya yanaşıp "Girecek olan nedir?" diye sordum. Hem delikanlı hem tütün bayiindeki satıcı katıla katıla gülmeye başladılar. Günlerce düşündükten sonra çözebildim. Tabiî buraya geçirmeyeceğim.

Akşamüstü:

Tetkiklerim devam ediyor.

Bu adamın ismi Lorich mi, Lorieh mi?; Melcihior Lorieh veya Melchior Lorich mi? Aynı kaynakta (Şehsuvaroğlu) iki defa, üç defa farklı yazılmış. İlkinde Lorich, Melchior Lorich. Lorich'in Kanunî devrinde payitahta geldiği belirtiliyor, fakat nereden geldiği belirtilmiyor. Halbuki ressam Van Aeist'in Felemenk'ten geldiği belirtilmiş. Maamafih Van Aeist'in

Felemenk'ten niye geldiği, burada ne aradığı belirtilmemiş. Sadece, Felemenk'ten geldi diye adı geçiyor. Neler yaptığı meçhul.

Lorich veya Lorieh İstanbul'un büyük bir panoramasını yapmış. O devirde böylesi panoramik gravürler Batı'da pek yaygın; İbrikçibaşıoğlu derslerde hep vurgulardı.

İstanbul'un panoramasını Kanunî mi istemiş, meçhul. Kanunî'nin büyük boy bir portresi Lorieh'in fırçasından. Durum buyken, Hürrem'in portresi sonra değil, kendi devrinde yapılmıştır ve sanatkârın Kanunî'nin nikâhlı eşini görmüş olması kuvvetle muhtemeldir deniliyor.

Hatta, örfün ve tarihin iddialarının aksine, Roxelena'nın Lorich'e poz vermiş, Avrupa kraliçeleri gibi modellik etmiş olduğu bile düşünebilir veya akıldan geçirilebilir.

Sayru, baştan beri, haremin kapalılığı konusunda senin aykırı fikirlerin, tuhaf iddiaların var.

Evet, yeri geldikçe söylemişimdir. Meselâ Makbul / Maktul İbrahim Paşa'nın hareme girip çıktığı biliniyor. Meselâ Kösem'in kerli ferli ocak ağalarıyla yüz be yüz konuştuğu -bol bol- biliniyor; Safiye de konuşmuş galiba. Yeri geldikçe yine söyler, yine anlatır, aydınlatırım.

Hürrem bu portresinde sağ elinde gül tutar. Başında murassa hotoz -örgülü saçlarını arkasına bırakmıştır-, kulaklarında fevkalâde kıymetli armudî küpeler. Kırk beşlik Hürrem epey semirmiş.

Artık müze galerisi haline getirilmiş Hazine Koğuşu'nda gezerken, bir yandan resme ilk heveslerim kabarıyor, bir yandan tarihimizin hakikatlerine yol alıyor, tarihimizin hakikatlerinde çeşit çeşit tahayyülle dolup taşıyordum. Tabiî bir yandan da tarihî romanlarımın kanavası ortaya çıkıyordu:

İşte bir dâhi padişahın beri yanında bir mecnun padişah!

Şurda bir cengâver ve şurda bir kahraman!

Anasının naibeliğinde bir çocuk!

Orda bir cengâver, üç resim ötesinde bir müstebit!..

Hürrem ise, sanatkârı bilinmeyen bir başka portresinde, böyle 1940'lara kadar çıkagelmiş, asırlarda yüze yüze, uça uça, hayli genç, hayli dinç, yüzü ince uzun, iri siyah gözler, ok kirpikler, çekme burun, küçük ağızlı bir tazecik, bir âfet-i devran. Melchior'un şişmanından bambaşka bir genç kadın. Serpuşu kocaman bir inci ve iri elmaslarla süslenmiş; kulağında bu kez yarımay şeklinde elmas küpe.

Tuvalin üst köşesine bir şeyler yazılmış olduğunu da görüvermiştim: Rossa falan. Tam okuyamıyordum.

Roxelena da Rossa da bir zamanlar muhteşem saltanat sürdükleri, dedikleri dedik, astıkları astık sarayın şu köşesinde şimdi iki portre olarak kıpırdayamaz hale gelmişler. Susmuşlar. Dilleri tutulmuş. Kimse korkmuyor onlardan. Loş ışıkta, kırış kırış yağlıboyadan ibaret birer donukluk. Gelgeç hayatın kanlı ihtirasları, para pul gözü doymazlıkları çoktan sona ermiş. Kanunî'ye evlât ve musâhip boğdurtan kadın -biri genç, diğeri kırk beşlik- bize donuk donuk bakıyor! Esasen "Kim bu hanım?" demekten kendimi alamamıştım.

Halbuki Jülide annemin aklı yarım ay küpedeydi. Bir eşini kuyumcu Aram'a yaptırtıp yaptırmayacağını ölçüp biçiyordu, hem maddî açıdan hem Aram'ın yeteneği açısından.

Ertesi gün derhal Kapalıçarşı'ya gittik.

Hava raporuna göre nem oranı yükseliyormuş. (Bu boğunçlar nem sebebiyle olmalı.) Pastırma yazları eskiden kuru geçerdi.

Bir gün defterlerim neşredilecek. Bu yüzden özenle yazıyorum, noktalama işaretlerine, paragraflara, parantezlere, iki çizgi arasına alışlara çok dikkat ediyorum. Yazdıklarıma ses

katmaya çalışıyorum. Yani defterlerim sesli de okunsun isterim.

Neşredildikten sonra, bu ahmaklar, yazdıklarımı hızlı hızlı okuyacaklar ve okuduklarından hiçbir şey anlamayacaklar. Noktalama işaretlerine ehemmiyet vermedikleri için eserim onlara sessiz kalacak. Belki böylesi daha iyi; zira bu eser bir 'sır eser' olup çıkacak.

Finten'den okudum.

Bromton Hastanesi ve Madır Roberts *Finten*'deymişler. Madır Roberts ve diğer sister'ler Kitti'ye sinirleniyorlar.

Bu Kiti (Kitti diye demin yanlış yazdım), benim Konkordiya şantözü Kette olabilir mi? Halbuki burada, "elinde levazım", sahneye pek sade bir kıyafetle giriyor; "Nedir yine üç ihtiyar bir olmuşsunuz; kâinat mı tenkit ediliyor?" diyor. (Kette kâinatın tenkit edilebileceğini bilemezdi. Seksten başka bir şey bilmezdi. Doğrusu seksin de hakkını verir, perişan ederdi.)

Kiti'nin sorusuna dalıp gitmiştim ki, Madır Roberts, "Sen orada kendi işinle meşgul ol!" dedi, "birinin havlusunu ötekinin tabağına koyma!" Buradaki havlunun bez peçete anlamına geldiğini sökünceye kadar göbeğim çatladı ve epey zaman kaybettim. Hâmid'in daha o zamanlar hijyene dikkat etmesi medenî yaşayışının ifadesidir.

(Başımı pencereye çevirdim, sonbaharın keskin renkleriyle bezenmiş akşam vaktine baktım. Saat beşi geçti mi akşam oluyor.)

Kiti "Burada sizden başka verem olmayan yok!" diyor. Ve sister'ler Kiti'ye kızıyorlar:

SİSTER LİZİ- Git sıcak su getir, süt getir, et suyu getir!

SİSTER MUDİ- Git kakao getir, tapyoka getir, tereyağı getir!

MADIR ROBERTS- Balık getir, balıkyağı getir, Molt Stuart birası, Porto şarabı getir!

Türbeküloz hastanesi değil, Çiçek Pasajı bistrosu! Fakat sözlerin ahenginde bir Brodvey müzikalinin esintisi! Hâmid beyefendi bana "İstikbalde eserlerim muhakkak ki tiyatro, müzikal, opera, hatta bale olacak" demişti. ("Tiyatro" demesi mânidar. Bunlar esasen tiyatro olarak yazılmamış mı?)

Okumaya devam ettim. Sarı saçlı bir genç kız geldi. Arada öksürüyordu. Çok iyi kalpli bir kızmış; mektup bekliyor, heyecan içinde, sabah postasının gelip gelmediğini soruyor. Sabah postası gelmiş, fakat ona mektup yokmuş. İçim cız etti.

Madır Roberts onun -sarı saçlı kız- nişanlısından mektup beklediğini seyircilere fısıldıyor -bu fısıldayış, Hâmid'de Brecht'ten önce yabancılaştırma efektidir!- ve nişanlı altı ay önce ölmüş! Sonradan Kerime Nadir'in eline geçse 'verem edebiyatı'mız için unutulmaz sayfalar olabilecek bu 'malzeme', Şair-i âzam'da 'özdeşleyim'in canına sıçan bir şey olup çıkıyor. Eleştirmenlerimiz farkına varmamışlar.

Madır Roberts tekrar fısıldıyor seyirciye: Nişanlı altı ay önce ölmüş! Genç kıza dönüyor: "İşte size tereyağı. İşte size Kiti kızarmış ekmek getiriyor; işte süt!" (Müzikal için yeni bir şarkının pekâlâ güftesi olabilir.) "Her ne isterseniz var. Fakat haber, ondan haber yok!"

"... ondan haber yok!" İçimin cız etmesi boşuna değilmiş. Bu bekleyişte kendi bekleyişlerim göründü. Cahidemden yıllarca mektup haber bekleyişlerim...

Beşiktaş!: İstanbul'un eski semti!

Pastırma yazından faydalanarak Beşiktaş Çarşısı'na indim. Canım günlerdir palamut pilâki istiyordu. Tezgâhtaki palamutları gözüm tutmadı. Halbuki piştikten sonra, birkaç damla zeytinyağı damlatarak lop lop palamutları parlatmayı dü-

şünüyordum. Havva annem öyle yapardı ve palamut pilakisi soğanla yetinmez, dört beş diş sarımsak da koyardı.

Canım sıkılarak vapur iskelesine kadar yürüdüm. Ah bu iskele! Eski bir peyzajımın hatıralarıyla sarsıldım. Resim yapmaktan ümidimi kesmediğim günlerden kalmadır. (Nâmık İsmail bende hiçbir istidat görememişken, Hüseyin Avni "Devam et! Mutlaka devam et!" demişti.)

İstanbullu'ların vapura yetişmek için kim bilir kaç bin kez koştuğu iskeleyi rüzgârlı bir yaz gününün parlak renkleri ortasında görmüştüm. Ve denizde bir yelkenli, uzakta.

Eve dönüp şövalemi kurmuş, tuvalimin başına geçmiş, gençliğimin sanat heyecanlarıyla âdeta nefes nefese kalarak bu peyzajı yapmıştım. Bakın, benim peyzajımda deniz, Boğaziçi'nin denizi değildir. Bir hamaratlık vardır bu denizde, balıkçı kayıkları filan. Uzaktaki yelkenli resme sanki yanlışlıkla karışmıştır.

Ön planda yaz başlangıçlarının koyu yeşertisi, kırmızı çiçek öbeği göz alıyordu. Orada ışığı birdenbire yakalamış ve hafızama nakşetmiştim. Bugünün iskelesinde ne yeşerti kalmış, ne kırmızı çiçek öbeği. Onarılmasına rağmen köhne bir iskele. Üst katında bir zamanlar Kızılay baloları verilirdi (bkz.: *Cumbadan Rumbaya* / Server Bedi).

Aynı iskele değil artık. Beşiktaş'ın da artık sadece hafızada -o da bazı hafızalarda- kalan bir semt olması gibi. Sadece adının Beşiktaş olması gibi.

Fakat nasıl bir direniştir! Sayru Bey bunun Rumca adı Taşbeşik'tir; yüzyıllar, belki binyıllar, değiştirememiş. Yahut, değiştire değiştire, ancak Beşiktaş yapmış.

Papaz (papas?) efendi Yanka, Kudüs'ten Hazreti İsa'nın vaftiz edildiği taş beşiği buradaki Aya Menas Kilisesi'ne getiriyor. Bugün kimsenin haberi yok. Barbaros'un -önünden bir zamanlar 'deniz' geçen- türbesini Sinan'ın yaptığından da...

Bu iskele şimdi çevresindeki dökün tülerle birlikte denizde tek başına değil. Denizin yeşili, resmimdeki mavilenişi, hâreli hâreli morarışı, şimdi çamur yeşiline, külrengine, is, duman alacasına dönüşmüş. Vaktiyle gösterdiklerim artık görülmüyor.

Zaten peyzajım da görülemez. Zira bu tabloyu Cahide'ye hediye etmiştim. "Size, karşıya geçerken her gün bu iskeleden vapura biniyorum" demiştim. "Ooo! Çok güzel, fevkalâde!" ilân demişti. Peyzajım bir süre salamanjenin karanlık bir köşesinde asılı durdu. Sonra ortalıktan kayboldu. Merakımı yenemeyip Cahide'ye sordum; "Sandık odası çok kasvetli. Senin resmine baktıkça içim açılıyordu, sandık odasına astırdım" cevabını aldım.

Sandık odasına gizlice baktım: Peyzajım -ters çevrilmiş!-, kirli bir çini sobanın üstünde atılı duruyor. (Bir 's' ile bir 't' neler neler değiştiriyor!) Istırabını günlerce çekmiştim...

Ümidinizi kaybetmeyiniz Sayru Bey: Belki bir gün bir müzayedede ortaya çıkar ve ressam Sayru Usman'ın kıymeti anlaşılır, kıymetini anlayanlar, sanatkâr neden bu kadar az eser vermiş diye yerinir.

Temenni edelim ki öyle olsun, yerinenler yerinsin.

Hevesim kırılmıştı. Yapmaya yapmaya istidadım köreldi. Ayrıca boyalarım kullanılmaya kullanılmaya kullanılamaz hale geldi, fırçalarım çalıya döndü. Pahalı şeyler: Yeniden almayı gözüm yemedi...

Dönüşte, ilâhemin sanatıma karşı horgörüsüyle gururum ilk günkü kadar kırılmış yürüyordum ki, Şeyh Zafir Türbesi'nin civarında mektepli kızlarla yüz yüze geldim. Onlara gülümseyerek "*Al getir ilk sevgiliyi Beşiktaş'tan; / Yaşamak istiyorum gençliğimi yeni baştan!*" dedim.

Mektepli kızların -üç kız- gözleri önce faltaşı gibi açıldı, sonra en iriceleri -genç irisi- bana "Kart pezevenk!" diye bağırdı, diğer ikisi kıkırdaştılar ve koşarak uzaklaştılar.

Cehalet karşısında hüsranla kalmıştım ki, en iriceleri dönüp geri baktı, "Kuruçeşmene mi güvenip bize sulanıyorsun muşmula zampik!" dedi.

Hak etmiştin Sayru, hak etmiştin.

Muallâ Küçükhanımefendi'yi rüyamda gördüm. Sivri topuklu rugan iskarpinlerini eline almış, çıplak ayak koşuyormuş. Hem kimin peşinden! Peştemalıyla hamamdan fırlamış İbrahim Bey'in! Tam Şeyh Zafir Türbesi'nin oradan geçiyorlar.

Muallâ Küçükhanımefendi ağlıyordu.

Sordum -kime?-; "İkisi de öldü" dediler.

"Hayırsız damadın" ölümünden habersizdim.

Sonra: Akşamüstü kasayı açarak, kuyumcu Aram'ın yaptığı armudî küpeleri aradım. Jülide Hanımefendi onları çok takmıştı. Bulamadım. Pederin iki maaşına mal olan bu küpeleri Cahide'ye hediye etmiş olabilir miyim? Bir çılgınlık ânında etmiş olabilirim.

Ailemden kalan serveti Cahide uğruna tükettim.

O zamanlar Muallâ Küçükhanımefendi'nin de İbrahim Bey'e gizli gizli pek çok kıymetli hediye verdiği söylenmişti. Neşecan Yenge "Bizden gideceğine bu kızkurusu alsın, versin" derdi.

Kanunî'yle Sultan Hamid arasında kaç asır geçmiş diye hesaplamaya çalışıyorum. Zira bizimkiler "müstebit" diyor, Garp müverrihleri "Kızıl Sultan"; Sultan Hamid'in kaderi böyle. Fakat iş Kanunî'ye gelince akan sular duruyor; Garplı tarihçiler "Muhteşem Süleyman" demekten kendilerini alamıyorlar, bizimkiler de ziyadesiyle memnun.

Müstebitle muhteşem arasında ne gibi bir benzerlik olduğunu henüz açıklayamadın.

Sayrucuğum ikisi de Osmanoğlu, ikisi de padişah.

Bunlar yetmez. Bunlar soydaşlık ve konumdur. (Benim konum yani mevzuum değil; pozisyon anlamına 'konum'.)

Kanunî'nin zamanı tarihimizin muazzam sahnesidir. Onun devrinde seferler birbirini kovalamıştır. Gerçi bu seferlerin sayısı on üçtür. Ve on üçüncü sefere padişah, Sokollu'nun ısrarıyla katılmış çıkmış. Sokollu bilhassa ısrar ediyor. Selânikî bu kutlu yüzlü, tatlı sözlü Hırvat'ı pek güzel anlatır.

Halbuki Danişmend, aynı fikirde değildir. Çağdaş bir yorumla Danişmend Sokullu'nun (Sokollu? Sokullu?) devşirme hâkimiyetini sağlamak için ettiği oyunları, çevirdiği dolapları ballandıra ballandıra anlatır. Veryansın eder. Devletin en mühim makamlarına kendi akrabalarını getirmiştir. İçerde, Esmâ Sultan vasıtasıyla sarayı parmağında oynatır. Maksat, devşirme olmak sebebiyle, padişahı keyfî idareye sevk ederek devleti zayıflatmak, hatta batırmak hasretidir!..

Kanunî sefer için İstanbul'dan ayrılırken at sırtındadır. (Ben bu sahneyi daima görür gibi olurum.) Pek görkemli, dimdik duruyor. Gerçi payitahttan uzaklaşınca at üstünde duramıyor, hemen indiriyorlar. Her tarafı sıkı sıkıya kapalı (örtülü) arabaya bindiriyorlar. Bu araba, besbelli, daha önce hususî olarak hazırlanmış. O çağın bir nev'i cankurtaranı.

Göstermelik sahne bitince Kanunî'yi cankurtarana alıyorlar.

Gerçi, şimdi ismini hatırlayamadığım bir nakkaş, Kanunî'nin saray kapısından çıkarken de at üstünde yıkıldı yıkılacak halini üzerinde -cesaretle- tasvir etmiş. Yanı başında yürüyen hain devşirme Sokullu onu tutmaya çalışıyor. Muazzam orduya dimdik ve dinç görünmek mecburiyetindeki Kanunî güçlükle nefes alıp veriyor, hırıl hırıl. Dermansızlıktan galiba titriyor.

Pertavsızla incelemiştim ve Kanunî'nin çökük omuzlarını, Sokollu'nun mükedder çehresini görmüştüm. Nakkaş, bes-

belli, Sokollu'nun daha yaşayacağını hesap etmiş, bu çehr deki yalan kederi sahiciye çevirmiş ve Sokullu'yla iş birliğini kumpas birliğini tercih etmiştir. Kanunî boş boş bakmaktad

Yetmişinin üzerindedir; halimize şükredelim. Mayıs olma sına rağmen yolda üşüttü, daha Edirne'ye varamadan iyic hastalandı.

Sokullu'nun onu düşkün bitkin haliyle yollara sürüklem üzerinde durulmaz. Zigetvar'a geldiklerinde, mübarek ayak ları incindi dense de, karargâhtaki otağından çıkamaz oldu eylûl başında öldü. Ölüm gizlendi. Ertesi sabah Zigetvar K lesi fethedildi.

Bazı tarihler, padişahın ölmüş olmasına rağmen, bu Kanunî'nin son gazasıdır derler. Bâki de onaylar:

Minnet Hûda'ya, iki cihanda kılb said
Nâm-ı şerifin eyledi hem gâzi hem şehid

Her ne hikmetse, tarihlerde, padişahların boyuna bosun huyuna suyuna, hal ve tavırlarına, şahsiyetlerine, ilgilerin zaarflarına hep ölümlerinden sonra geçilir: Şöyle öldü, böyl öldü; sonra sanki dirilmişçesine, şöyle kıymetlidir, böyle bü yüktür, şöyle kadın düşkünüdür, vs...

Madem Kanunî'yi bu dünyanın mihnetinden, cefasından kurtardık, ben de geleneğe bağlı kalarak, eski usulü bozma yayım:

Bir defa, ortaklaşa olarak, kahraman yaradılışından, adale tinden, basiretinden, Hürrem'e büyük aşkından bahsediliyo Fakat her zaman olduğu gibi, ufak tefek ayrılıklar, karşıtlıkl baş veriyor. Meselâ kimi, uzun boylu, esmer, zayıftı derken kimi de, uzun boylu, koyu kumral, pek yapılı, iri kıyımdı di yor. (Nakkaş kurumuş bir ihtiyar göstermiş. Doğaldır, bir bu kıma son günleri.)

Burnu kartal gagası mı, yoksa büyükbabası gibi -büyük babası Fâtih miydi?- doğan burunlu mu, yoksa, bu ikisi zate

aynı burun şekli mi, aynıysa kimileri kartal gagası derken, kimileri niçin doğan burunlu diyor, tetkik edilmeye değer.

Zaman geçtikçe, bilhassa 1950'lerden sonra yazılmış tarihlerde, vücut yapısı iyice değişiyor, bilhassa bizim tarihçilerin yazdıklarında. (1950 sonrası Demokrat Parti devridir ve Osmanlı'ya göz kırpılmaktadır.)

Gerçi yine uzun boylu, bir yandan da geniş omuzlu, boynu bir asalet belirtisi gibi biraz uzunca -kuğu boyunlu demek istemiyorlar herhalde-, âdeta üçgen vücutlu, gazete ilüstrasyonlarında Clark Gable havasında. 1500'lerden yirminci asrın ikinci yarısına bu gövde değişikliğini tetkik ve tahlil etmek epey zor. Saklanmış, korunmuş, bugüne kalmış giyimkuşamdan o geniş omuzları çıkarmak mümkünse de, Kanunî gösterişli (muhteşem) görünmek istediğinden, kılık kıyafetinde çeşitli dikiş hilelerine baş vurulmuş olunabilir. (Unutmamak gerekir ki, Hürrem'in eli dikişe adamakıllı yatkındı. Karıkoca baş başa kaldıklarında, Hürrem belki de böylesi, geniş omuzlu gösterecek modeller icat ediyordu.)

1950'ler geniş omuzları peşinen kabul ediyor. Ve zaten toplumun dilinde hem 'Osmanlı tokatı' var, hem 'klark çekmek'..

Kanunî kırmızı pudra sürermiş.

Sultan Hamid'in de saçını sakalını boyadığını unutmamak gerek. Kara kuru olması sebebiyle, o belki pembe bir pudra da sürüyordu.

Silâhları alındıktan sonra huzura kabul edilen, kendisini bizzat görmüş olan Busbecg, soluk benzini örtmek için Kanunî'nin kırmızı pudrayla yüzünü boyadığını mektubunda yazmış. Kırmızı pudranın nelerden imal edildiği üzerinde durmamış. Zannımca, kırmızdan elde edilmiş böcek boyasıdır.

Busbecg böyle derken, bizim tarihçiler, bir ikisi dışında, kırmızı pudra meselesine temas etmiyorlar. Busbecg ise bu

sözüm ona sıhhatli görünüşün sebebini, yabancı hükümdarları korkutmak, güçlü kuvvetli, dinç, sapasağlam görünmek arzusuna bağlıyor ve altmışına gelmiş bir adamın soluk benizli olmasını gayet doğal karşılıyor. Garplı hükümdarlar arasında soluk benzini örtmeye çalışanlar sanki yoktu...

(Busbecg, ilk görüşümle huzuruna son defa kabul edildiğimde Muhteşem Süleyman'da büyük farklılıklar vardı demesine rağmen, bu son huzura kabul edilişi henüz tespit edemedim.)

Söylemem yersiz, sakal bıyık meselesinde de tereddütler, birbirini yalanlayışlar karşıma çıkıyor. Kanunî'nin buğday benizli, koyu elâ gözlü olduğunu ileri süren bir mehaz, sakal salıvermediğini iddia ediyor, sakallı portresi olmadığını hatırlatarak. Aynı mehaz, pos bıyıklı diyor ama, bıyığı gür değildi, kösemsiydi, tek teldi diye ilâve ediyor. Fakat yan tarafta padişahın -yeni yapım- gür sakallı bir portresi yer almış.

Sonraki bir kaynak ise, sakalını kısa keserdi, ama bıyığı pek gürdü demiş.

İki kaynak arasında, Kanunî'nin hali tavrı hakkında da fikir birliği yok. Biri, fevkalâde ("son derecede") nazik, zarif, sohbeti tatlı, nüktedandı diye yazarken; ikincisi, pek fazla konuşmaz, hele yabancılarla hiç konuşmaz, asık yüzlü ve gülmezdi diyor. Zıt değil mi bunlar? (Çocukluğumda gazinolara çıkan bir Zıt Kardeşler vardı.)

Bir üçüncü mehaz, Busbecg'in g'sini q'ye çeviriyor ve Busbecq'in görüşmesinden sonra, Kanunî'nin -üçüncü kaynakta Kanunî iki a'yla yazılmış, zannımca daha doğrudur- asık çehreyle, sadece "Güzel güzel" dediğini belirtiyor ki, Busbecq de "Güzel güzel"i zaten yazmıştır. Busbecq gibi, Kanunî gibi, Roxelena da Roxalana oluyor. Bütün payitaht -Esendal bunu payıtaht yazar- o zaman Roxalana'nın meşru zevce mevkiine çıkartılışını, bu "şiddetli" aşkı konuşuyormuş. Demek ki

İstanbul'da ilim, sanat yok. İlim ve sanat yerine konuşulan, Hürrem'le Kanunî'nin meşru karıkocalıkları.

Sorarım size: Bugün de artistlerin, mankenlerin, şarkıcıların aşkları konuşulmuyor mu?

Fakat daha ilginç olan, bu meşruiyete (Kanunî-Hürrem izdivacı) herkesin şaşırması!

Gündüz ve gece, bugün bütün gün şakırtılı bir sonbahar yağmuru hayatımı teslim aldı. Neyse ki Kanunî'yle meşgul oldum. Hava çok soğuk.

Hadiseleri çabuk atlatıyorum.

Koğuşu unuttum.

Daha doğrusu çipil çipil sarı ışıklı koğuş aklıma gelince hemen kovuyorum.

Bu aşk pek büyüktür. Bütün kitaplar, tarihler, romanlar, etüdler, tiyatro oyunları, film senaryoları, hepsi bu aşkın büyüklüğünü, erişilmezliğini yazıyor; bakın bu mevzuda birleşiyorlar. Esasen padişahla meşru karısı birbirlerine yazdıkları mektuplarda, şiirlerde, beyitlerde muhteşem aşklarını söyleyip dururlar.

Muhteşem Süleyman'ın aşkı da elbette muhteşem olacaktı!

Gerçi Hürrem'in kimin nesi olduğu pek belli değil. Filanca, Rusya ovalarında yaşamış Roksolon boyundan olduğunu söylerken; bir başkası, aynı bilirkişi edasıyla ve güvenciyle, Hürrem'in -bu öyle yazıyor, ü'yü kaldırmış- Kanunî'nin sarayına bir cariye olarak girdiğini -nerden geldiğini söylemiyor- söylüyor; aralarındaki sevdanın başkadın Mahidevran'la Hürrem'in saç saça baş başa kavgalarından sonra (Uluçay) büsbütün alevlendiğini ballandıra ballandıra anlatıyor.

Bu sahneyi pek severim. Yirminci yüzyılın müverrihi önce bazı şikâyetlerini uzman kişi sıfatıyla dile getirir. O, ellili yıl-

larda çevilmiş tarihî filmlerde -Baha Gelenbevi'nin *Barbaros Hayrettin Paşa*'sı olabilir; seyretmiştim- kadınefendilerin, cariyelerin, odalıkların ortalıklarda âdeta yarı uryan, sereserpe dolaşmalarına, gezinmelerine hayret ediyor:

Onları kim öyle açık saçık görebilir, gösterebilir?!

Film çevirenler biraz daha insaflı ve bilgili olsunlar!

Haremağaları bile sultanlar, cariyeler, gözdeler sebebiyle, salavat-ı şerife getirerek dolaşırladı, başlarını kaldırıp harem kadınlarının hiçbirine bakmazlardı, bu ikazımızda haklıyız diyor.

Bunları belirttikten, uyardıktan sonra sahne başlıyor!:

Hürrem (Hurrem) cilvelerle, işvelerle, şuhluklar, oynaklıklarla padişahı mest ediyormuş. Hürrem'deki zümrütler, yakutlar, iri iri inciler, elmaslar, safirler kimselerde yokmuş. Ve Hurrem her gün yeni yeni mücevherler takıp takıştırıyormuş. Çileden çıkan Mahidevran -zavallı Şehzâde Mustafa'nın anasıdır- artık Hafsa Sultan'ın -yirminci yüzyıl tarihçisi ona da Hafise diyor- öğütlerine, yatıştırmalarına kayıtsız kalarak, bir gün Kadınlar Dairesi'ne gidiyor -acaba daha önce neredeydi?-; o sırada "Hurrem yatağının üzerine uzanmış, kahkahalar atıyor"muş.

Aman yarabbi! Gelenbevi'nin Barbaros filminde böylesine cüretkâr bir sahne yoktur. Uluçay'ın attırdığı bu kahkahaları pek şaşırdım. Nerden biliyordu Hurrem'in kahkahalar attığını? Hem niye atıyordu? Mücevherlerini mi dizmişti önüne?

Mahidevran, gözleri yuvalarından fırlamış, çehresi öfkeden mosmor, Hürrem'in odasına dalıveriyor; "dişi bir kaplan gibi", genç ve güzel kadının üstüne atlıyor. Bir temiz dövmüş, etlerini çimdiklemiş, tüylerini yolmuş, yüzünü tırmıklamış.

Hüseyin Rahmi Bey'in mahalle karılarına yaraşır bir sahne. Üstelik, âdab ve edebiyle ikide birde iftihar ettiğimiz Osmanlı sarayında geçiyor.

Fakat okurun talebi budur Sayru Bey. Sonradan, 'herkesin elinde romanlar'a kapı açmış. Öncül bir çalışma.

Hürrem perişandır. Saçları yolunmuştur. Hazinedar kalfa vaziyeti Kanunî'ye bildiriyor. Kanunî sevgili hasekisini yanına çağırtır.

HURREM (bozuk şiveyle): Huzurlarına çıkacak yüzüm yok. Ne yapacak benim gibi perişanı? Saçlarım tutam tutam yolundu, yüzüm gözüm tırmık içinde! (Ağlamaklı) Canım pâresi, gözüm nuru sultanım hazretlerinin nazarlarını rencide etmek istemem...

Sonra ne olur bilir misiniz; Kanunî hemen Hürrem'in yanına koşar, pek üzülmüştür, gördükleri karşısında küplere biner. Mahidevran saraydan derhal uzaklaştırılıyor ve Roxelena'nın kayıtsız şartsız saltanatı başlıyor.

(Çağdaş psikiyatrinin verileriyle irdelendiğinde; muhteşem Kanunî'nin başkaları tarafından şiddet görmüş kadınlara zaaf duyduğu, şiddete mâruz kalmış Hürrem'in onu tahrik etiği cinsel uyarım- düşünülebilir.)

Akşamleyin: Bugün İstiklâl Caddesi'ndeki Pera Kitabevi'nden *Tarihyazımı* adlı bir kitap satın aldım. *Historiography*, tercüme.

Aşk hep aynıdır. Kanunî'yle Hürrem arasında geçse de, benim çaresiz aşkım olsa da.

Şehvet Kurbanı'nın İpek Sineması'nda gösterimine son verilmesinden sonra ordan oraya savrulup durdum. Sayru artık kendi değildi, kendinde değildi: Bir meczup, yemiyor içmiyor, mektepte öğretilmek istenenlerden hiçbir şey anlamıyor, geceleri uyuyamıyor, gündüzleri boş boş dalıp gidiyor, çaresiz aşkının pençesinde kahroluyordu.

Hürrem'le Süleyman'ınki öyle mi? Hep vuslat! Hep vuslat!

Vuslatsız Sayru seni arıyordu. Seni bir daha nerede göre cekti? Seni bir daha nerede bulacaktı?

Kimse yardım etmiyordu. Gerçi Havva annesi üzülüyor, "Oğlum bir derdin mi var? Nen var?" diye soruyor, gelgelelim ev işlerinden, kapuska pişirmekten, çamaşır bulaşıktan, çorap yamamaktan başını kaldıramıyordu. Başını kaldıramadığı için de bu derdi tasayı dinleyecek vakit bulamıyordu.

Hoş, Sayru zaten anlatmayacaktı. Evlâtlık, ahretlik kılıklı da olsa bir anneye sevda dertleri açılır mı; ana oğul arasında böylesi meselelerin hiç konuşulmaması örf ve âdettendi. Bulûğ çağındaki delikanlılar başlarının -sevdalarının- çaresini apteshane köşelerinde ararlar.

Büyük matematikçi Usman ise, "Senin başında kavak yelleri esiyor!" diye gürlemiş, "Karnende kırık getirirsen evden kovarım!"ı da -her zamanki gibi- ihmal etmemişti. Jülide Hanımefendi gezip tozuyor, saçlarını savururken armudî küpeleri sallanıyor, Jülide Hanımefendi şarkılar söylüyor, piyanolar çalıyor, evlâdıyla hiç ilgilenmiyor. Leylâk kolonyasını artık her gün bir şişe sürünen büyükanneyse öte dünya hazırlıkları içinde.

Sayru mum gibi eriyor!

Sayru, yine arka bahçeye çıkıyor ama mermer deniz kızına dönüp bakmıyor bile. Bir zamanlar sevdalandığını zannettiği deniz kızı artık hiçbir şey ifade etmiyor. Hissiz bir heykel o!

Fakat Kette'yi es geçiyorsun Sayru.

Kette bir sır, bir mahremiyettir. Şimdi bu sırrı bu karasevdaya eklemlemenin âlemi yok. Zira bu karasevda yeniyetme Sayru'ya -bağrına neşter salmış- can çekiştiriyor; işte bu yüzden: Elveda hayat!

Elveda hayat!

Korkunç bir yalnızlıkta kayboluyorum.

Beni belki tarih kurtarabilir düşüncesiyle bugün tarihimizin derinliklerinde kaybolmayı tercih ettim ve sabahtan bu saate Sokullu'yla uğraştım. Tarihî etüdlerimde yer alabilecek birkaç sayfa için notlar çıkardım.

Muhakkak olan şudur ki, hayırlı bir adam değil bu. On dört buçuk yıl sadaret saltanatında memleketlisi bir yığın devşirmeyi -bazıları yakın akrabası- kollamaktan, su başlarına getirmekten başka bir şey yapmamış. Hayrı devlete değil, kendine ve yakınlarına. Kanunî'nin son seferine iştirak etmiş, etmek mecburiyetinde kalmış olsa bile, Selim'in ve Murad'ın saltanatlarında yerinden kıpırdamamış, padişahlarında kıpırdamamalarına imkânlar hazırlamış. İstanbul'da hep birlikte, şanlı tarihimize leke sürecek bir korkaklık içinde sefa sürmüşler.

Peçevî bu adamın akrabasıymış. Demek Peçevî de Bosna devşirmelerindenmiş. Ne var ki Peçevî bu adamın muhteris tabiatını üstü örtük şekilde dile getiriyor. Önce göklere çıkarıyor çıkarıyor, sonra herkese, hatta padişahlara tahakkümünü ince dokundurmalarla söylüyor. Anlaşıldığı kadar, bunun tahakkümünden iyice bunalan Murad bunu öldürtüyor. Fakat bir divânenin, Selâniki'nin ifadesiyle bir "harâbâtî-i fâsık"ın öldürdüğü ileri sürülüyor. Sözüm ona Murad-ı Sâlis'in haberi yokmuş.

Komedya bundan sonra başlıyor: Sokullu'nun akrabası müellifler saç baş yoluyorlar. Büyük devlet adamıydı, devletin azametine azamet kattı, dirayetliydi, kudretliydi, şuydu buydu. Kör ölmüş badem gözlü olmuş hesabı bu anlatımlar hiç kurcalanmıyor ve asırlardan asırlara tekrar ediliyor. Müelliflerin isimleri değişiyor ama, yağcı anlatımlar değişmiyor.

Demek ki bu cemiyetin kaderi böyle: Kurcalayanı, araştıranı yok. Tahkik edeni yok, merak edeni yok. Sokullu büyük devlet adamı!, ilk hangi yalaka söylemişse, aman biz de peşine takılalım, tekrar edelim, sürüden ayrılanı kurt kapar! Kurt

murt yok ortada ama, korku var, itiraz etmeyeceksin, asırların papağanı olacaksın. Hakikaten elem verici.

Şimdi ben, tarihimizin akışını değiştirecek bu tespitlerimden sonra, alkışlanacağıma, yine aşağılarda bırakılacağım. Hep aşağılarda, daima aşağılarda...

Hayata dayanabilmem için, Sokullu'yu değil, yaralı aşkımı yazmam gerek.

Aşkı nasıl yazacağım?

Aşk, aşklar yazmalıyım.

Yayıncılarımız "İhtiyar bir adamın aşk ihtiyacı belki cazip gelir" demişlerdi.

Muallâ Hocanım, *Aşkımız Bir Hicrandı*'yı yazmasına rağmen, aşk romanlarını fevkalâde küçümserdi. "Neymiş aşk romanı?! Bir tek vatan aşkı vardır! Kat'iyyen okumayacaksınız! Kat'iyyen!" Bütün sınıfı gözleriyle tarar, "Hele sizler! Cumhuriyet nesli! Koskoca genç adamlar, hele sizler!" derdi. "Mahalle kızları aşk romanı okur. Zaten onlar için yazılıyor aşk romanları!.."

Fakat otuz altı erkek talebeden müteşekkil sınıfımızda aşk romanı okuyan yoktu ki. Hepimiz *Peri* mecmuası okurduk. Kötü kâğıda mötü kâğıda basılmıştı ama, yerli 'pin-up'lar ayakyolunda işe yarar, idare ederdi.

"... Vatan size emanet! Vatan aşkıyla dolup taşacaksınız! Nedir o akıl, beyin uyuşturucu edebiyat!.."

(*Aşkımız Bir Hicran* mıydı, *Bir Hüsran* mıydı?)

Tanrıçamın hasretiyle kavrulduğum günlerdi. Aramızda değiştokuş ettiğimiz *Peri*'lerden büyük utanç duyuyor, fakat bir türlü vazgeçemiyordum. Yine de, "Aşk insanoğlunun ezeli duygusu. Bugün de duyanlarımız var, yananlarımız var" diyecek olmuştum. Muallâ Hocanım (Küfe Muallâ), asabî ve

alayı, "Hadi ordan! Kendinize saklayın pespaye aşkınızı, küçükbey!" cevabını yapıştırmıştı.

Evet ama, "Büyük Türk"le "sultana" aşklarını saklamamışlar. Dünya âlem biliyor aşklarını. Bassano taa İstanbul'dan Venedik'e yazıyor: Sultana, Büyük Türk'ün sarayında kendine hususî bir saray yaptırtmış. Hususî saraya gizli odalardan, dehlizlerden geçilip giriliyor; orada birdenbire bahçeler, avlular, fıskıyeli havuzlar, hamamlar!

Sultana seferdeki Kanunî'ye her gün mektup yazıyor, beyitler, mısralar. Sultana Büyük Türk'e -zamanının bir modacısı gibi, şahsî kreasyonu- mendiller dikiyor, kendi eliyle işlediği nakışlı mendiller. Daha neler!..

Kışa daha var ama, sonbahar kış kadar soğuk geçiyor.

Çocukluğumda, Karaköy'de tam vapur iskelesinin karşısında bir Emenatçi Sultana vardı. Kovuk gibi, tuhaf, karanlık bir yer; yükler, eski püskü -bazıları tahta- bavullar kapının önüne taşmış. Heybeler, bohçalar, hatta kirli şilteler. Koskoca Hürrem'in adaşı Sultana kapı önünde oturuyor, yaz kış çorapsız, iri yarı, şişman, dev anası bir kadın, kıçı iskemleden taşmış.

Havva annemle Karaköy poğaçacısından kıymalı yahut peynirli poğaçalarımızı almış, ısıra ısıra, vapura gelirken, birden bu Emanetçi Sultana'nın karanlık kovuğunu, bırakılmış perişan eşyayı görür, az önce sevinçten uçarak yediğim poğaçaya bütün hevesim kaçardı. Sultana'yla kim bilir kaç kez göz göze geldik. Dev anası dik dik bakardı. O bakışlar karşısında bir kez poğaçam böyle elimden düştü.

Acaba Havva annem seni de Sultana'ya bırakacak diye mi o kadar çok korkuyordun?

Biraz acemiydim tabiî. Şehvet dalgalarına bata çıka yüzü yordum, hem de ne titreyişler, zelzelelerle. Kette haykırıyor "Hadi! Hadi!" Bir ara ölüm baygınlıkları geçirdiğimi zannet tim. Fakat ölmemişim. Kette inliyor! Beni yeniden yeniden kendine çekiyor. Beceriksizliğimden, acemiliğimden silkinmiş, kurtulmuş, o aşk uçurumuna yine kendimi bıraktım. Yeniden Kette'ye sahip olmak! Bu nasıl yatıştırılmaz, yatıştırılamaz bir arzu ve ne azgın bir iştiha idi!

İffetin, hicabın micabın kalmamıştı.

Ne hicabı?! Gece lambasının ölgün ışığında ikimiz de çırılçıplak birbirimizde eriyip bitiyoruz. Fenlenmiş Kette'den seksolojinin bütün girdisini çıktısını öğreniyordum, Çin işi Japon işi. Bir yandan Kette'nin gölgelere bürünmüş süt beyazı vücuduna yeniden sahip olmak için -dördüncü kez!- onu kollarımın arasında eziyor, bir yandan da onun boğuk sesle söylediği kesik kesik direktiflerle cinsî temasın akla hayale gelmeyecek pozisyonlarını öğreniyordum. Kadın vücudunun nihayetsiz arzularını tatmin ettikçe ben de erkekliğimin sırlarına eriyordum.

Gençlik işte, o gece vuslatımız bol oldu...

Bel ve sırt ağrılarıyla kalktım. Ayrıca sol bacağımda siyatik pek azmış vaziyette.

Halbuki güzel bir sabah. Günlerden sonra güneş açtı. Severim sonbahar güneşini, yaşlı, can suyu çekilmiş bedenimi ısıtır.

Böyle güzel bir günde vapura biner, Anadolu yakasında bir Boğaziçi iskelesinde iner, bir iki kadeh parlatarak geciktiş öğle yemeğimi yerdim eskiden. Bu ağrılarla, siyatikle yola çıkmama imkân yok. Kaldı ki artık vapur saatlerini de bilmiyorum.

Öyle anlaşılıyor ki, bedbaht hayatımın küçücük zevkleri, küçücük sevinçleri de birer ikişer sona erecek.

Konkordiya gülü Kette'ye aşkım cismanî bir aşktı. Cahideme aşkım ise ruhanîydi. Fakat kalbimde derin bir yarayla.

Zira içimdeki ateşi, yanıp kavruluşu ondan saklıyordum. Tanrıçamı kollarımın arasına almak, dudaklarını yakıcı öpüşlerle bezemek isterken, bunlar hepsi hayalimde kalıyor; hakikatteyse, onu görünce, onun yanındayken sus pus kalıyordum. Durakalıyordum. Sürekli ıspazmozlar içinde, gençliğimin kuvveti ve iştihasıyla mücadele ediyor, aşkımı, bütün o şiddetle sevme, hırpalama ihtiyacımı inkâr ederek, ruhanî bir aşka dönüştürüyordum.

Dönüştürdüğünü zannediyordun. O kadar hastalanmıştın ki, asıl aşkın cismanî olamayacağını ileri sürmeye başladın. Bir zaman geldi ki, Kette'yle -ilk ve son- büyük zevk geceni iğrenç bile buldun. İğrenç bulurken, hatırasıyla yeniden yeniden uyanmana rağmen.

Daha acısı: Cahidemin göğsüne tünemiş bazı ihtiyar papağanları bilmez değildim.

Dünkü ılık güz güneşinin yerinde yeller esiyor, hava çok soğudu, bir günde. İstanbul çok soğuk, kuvvetli giyinin diyor hava raporunu sunan adam. Mecburen kışlık iç çamaşırlarımı giydim, kollu fanila ve uzun külot.

Gençliğin merhametsizliğiyle Küfe Muallâ diye alay ettiğimiz Muallâ Hocanım haklı olabilir: Ruhanî ya da cismanî, aşkı bir yana bırakarak, memleket, tarih ve cemiyet meselelerine geri dönüyorum. Hayattan "tatlı bir huzur" almak bana göre değil. (Münir affetsin...)

Bugüne kadar memleketimizde kimse merak etmemiş ve zahmet edip üzerinde durmamış, araştırmamış, sorgu sual et-

memiş. Halbuki Sir Henry Layard tarafından 1877'de satın alındığı ifade ediliyor. Layard kimden satın almış, kim satmış ve kim sattıysa nasıl satabilmiş, bunlar açıklanmıyor.

Portre kanatlanıp topraklarımızdan uçuveriyor!

Bu portrede, Bellini, büyük hükümdarı ölümünden bir müddet evvel resmetmiş. Demek Bellini (Gentile) İstanbul'dan henüz ayrılmamış. Tasvirinde Fâtih sırtı kamburumsu, epey zayıf, çelimsiz, gözlerinin feri sönük. Bu beden İstanbul'un fethine kumanda etmiş, bu gözler İstanbul'un fethini görmüştür. Bu ne erken çöküş! Onu şimdiden zehirlemeye başladıkları handiyse hissolunuyor. Demek ki azar azar zehirlediler. Fakat ihanet anlaşılamadı!

Tarihini sever yahut önemser bir sanat tarihçimiz olsaydı, bu portreyi zehir uzmanı bir tıp adamıyla (veya hem tıp adamı hem kimyager) birlikte tahlil eder, edindiği bilgileri kamuoyuyla paylaşırdı. Meselâ gözlerdeki süzgünlük hangi zehirlerin belirtisidir? Fâtih'in usul usul zayıflamasına ne yol açmıştır? Yahut, göz kapaklarındaki şişlik hangi mundar kimyevî maddelerin sonucudur? Vs...

Hocamız İbrikçibaşıoğlu'na göre, National Gallery'de giriş salonunda hemen ilk sağ köşede asılı duruyormuş. Tabiî altın varaklı çerçevede; çerçeve ayrıca billûr bir kutu içinde korunuyormuş.

Profesör İbrikçioğlubaşı'na "Çerçeve mi? Eser mi?" diye sormak gafletinde bulunmuştum.

Kendisi (1906-1991), tepeden tırnağa beni süzmüş ve sonra baykuş ötüşüyle gülerek, "Siz de bir Ordinaryüs Profesör İbrikçioğlubaşı olduktan sonra bu tür hatalarınız hoş görülecektir, Bay Sayru" demişti. Fakat eserin mi -Bellini imzalı Fâtih portresi-, yoksa altın varaklı çerçevenin mi billûr kutuda korunduğuna açık seçik bir cevap verememişti.

Zaten hemen Fâtih'in (1429, 1430, 1432-1481 Hünkârçayırı) önündeki sütlü kahverenginde, taşlı ve işlemeli örtüye geçmişti. Örtünün kendisi zaten işlemeli olduğu halde, üstünde pembe, sarı -koyu sarı-, beyaz taşlar bulunuyormuş. "Nedir sizce bu taşlar Bay Sayru?" Ben gakguk kalmıştım. "Lâller, topazlar ve elmaslar!" Fakat nerden bu kadar emin olabiliyordu, Bellini taşların altına taşların ismini yazmamıştı ki. Tam ortada iri bir inci.

Prof., portrenin iki tarafındaki üçer tacın, Konya, İstanbul ve Trabzon hükümdarlıklarının -bugün üçü de Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları içindedir ve vilâyetlerimizdir- alâmeti olduğunu iddia etmişti.

Bu lâf kalabalığı karşısında aklım dumura uğramış, Sir Henry Layard nasıl satın almış, kimden kaça satın almış diye soramamıştım.

Fakat kendi kendime, acaba Bâyezid -ikinci- zamanında (saltanatı 1481-1512) mı saraydan çıkartıldı, insan tasvirine taassup bu kerteye varmış mıydı diye sormadan duramamıştım. Zira Bâyezid (1447-1512) gayet softa idi.

Öyle olması gerekiyor Sayru Bey. Zannımca portre, saraydan kapı dışarı edilen öteki Bellini resimleri arasındaydı. Eserin kıymetini bilenler, nesilden nesile muhafaza ettiler, hatta gizlediler, kim bilir hangi Yahudi tacir ailesinin Balat'taki evinde kaç asır saklı kaldı. Taa ki Layard gibi yağlı kuyruk bir alıcı ortaya çıkıncaya kadar. Sanmam ki, Sultan Hamid o kadar hayranı olduğu büyük büyük atasının portresini İngiliz Büyükelçisi'ne -casus olma ihtimali çok yüksek- kadirbilmezlikle satmış olsun. Bellini'nin eseri kim bilir İstanbul'un hangi konaklarında asırlarca saklı durdu.

Bakın, bunun romanı yazılabilir, hem de satışı yüksek bir roman ortaya çıkabilir. Yirminci birinci yüzyılın ilk yılları, Layard'ın torunu İstanbul'da. Büyükbabasından öğrendik-

lerinin izini sürüyor. Fakat on altıncı yüzyıla kadar geri dönüyoruz. Yahudi tacirler, Rum aristokrat aileler -Bizans'tan kalma- Fâtih'in portresi onların elinde. Fanatik bir Rum delikanlı on sekizinci asırda bu portreyi bıçaklamaya yelteniyor. Arada bıçkın bir tulumbacıyla Rum kızının aşkı... bu romandan fevkalâde bir film de çıkabilir. Kör olasıca yayıncılar, yayınevleri yolumu tıkamasaydı, şevkle yazabilirdim...

Mühim bir mesele daha var!

Yakası kunduz kürklü, bayrak kırmızısı elbise giymiş Fâtih Sultan Mehmed bu resminde kahverengi sütunlar arasındadır ve bir kavis altındadır. Şimdi merak edilecek husus, Layard'ın bu resimden nasıl haberdar olduğudur.

Büyükelçi mi portrenin varlığını bilmektedir?

Yoksa, birileri mi portreyi büyükelçiye fısıldamışlardır?

Mesele budur.

Dahası, örtü üstündeki büyük inci, -benim bilemediğim- lâller, elmaslar ve topazlar Bellini'nin hayalinde midir, yoksa, o devrin hazinesinden sonraki asırlara intikal etmiş taşlar mıdır? Hazine kayıt kuyut altında tutulmuşken, bu taşların âkıbeti ne olmuştur?

İffet Hanımefendi sol elinin orta parmağındaki büyük, damla yakut yüzüğün Köprülüler devrinden kalma olduğunu, saklamaya lüzum görmediği bir gururla söylerdi.

Hikâyeleri anlatılmayan sanat tarihi ne kadar kuru kuruyadır!

Muhitim epeydir ne kadar ıssız ve matemli!

Matmazel Zizi bu sabah "Dün misafirlerimin şamatası sizi rahatsız etti mi?" diye sordu. Zizi'nin dairesinden bir gürültü duymamıştım. Yine de, ilerisi için tedbir olarak, işitmiş ve rahatsız olmuşum gibi, boş verin gibisinden bir el işareti yaptım. (Matmazelin misafirleri kimlerdi?)

Zizi bunun üzerine, üzgün bir ifade takınarak, "Geleniniz gideniniz yok. Çok yalnızsınız" dedi. (Demek evime -Lâzıme Hanım dışında- kimselerin gelmediği apartımanca gözetleniyor.)

"Yoğun çalışıyorum. Vaktim yok" dedim.

Ne çalışıyorum? Projeler projeler; fakat hiçbir şey. Hayatın zehirlerini damla damla döktüğüm bu defterim de olmasa aktivitelerim noktalanacak. Bu sebeple yazıyor yazıyorum ve acı bir teselli buluyorum.

Demek ki bütün apartman yalnızlığımı, kimsesizliğimi biliyor. Matmazel Zizi dün belki de konuklarıyla bunu konuştu ve onlara, yan dairede yaşayan yaşlı adam umduğu saadetlerden hiçbirine kavuşamamış olarak şimdi kendi uzlet köşesinde yeni yeni ıstırapların hücumunu süratle bekliyor dedi. (Dediyse, mahremiyetime yani iç dünyamın derinliklerine iyice sızmış olduğu kanıtlanır. Korku verici! Bana gelince, insanlığın ezelî ve ebedî aczi içinde kimsesizliğe mahkûmiyetimi çekmeye devam ediyorum.)

"Üzülmeyiniz Matmazel Zizi. Çok çalışıyorum ve eş dost yokluğu hissetmiyorum."

"Siz daha iyi bilirsiniz ama Sayru Bey, yalnızlık Allah'a mahsustur. Gerçi ben de yalnız yaşıyorum, fakat arkadaşlarım var. Haftada iki gün buluşuyor, konken oynuyoruz."

"Öyle mi? Kâğıt oyunlarını hiç bilmem."

"Maksat hoş vakit geçirmek. Grubumuza katılmak isterseniz..."

"Hayır hayır. Her şahıs kendi elemleriyle yaşamayı öğrenmelidir. Maamafih alâkanıza teşekkür ederim..."

Bunlar da sabahki balkon konuşmasından. Çağın tanığı olarak defterime not etttim.

Kette'yle vuslatlarımızdan biri ayakta olmuştu.

O vuslatın hayali ve hatırasıyla yanıp tutuşuyor, kendimden geçiyordum ki, aynada kendimi gördüm. Görmez olaydım! Derhal püf! Bu muydun sen Sayru?! Kafamın adaleleri erimiş fakat kemikleri büyümüş, artık kurukafaya yaklaşıyorum. Daha düne kadar bembeyaz saçlarıma sandık lekesi sarısı yürümüş üşüşmüş, bu saçlar keçeleşmiş pösteki tüylerini andırıyor! Gözlerimde kirli cam donukluğu, her ikisi de -biri daha firlak- çukurlara gömülmüş. Buna mukabil -berber Sıtkı'nın ısrarına rağmen bugüne dek elletmediğim (kestirtmediğim) kaşlarımın birer cengel olup çıkmasına ne demeli? Yamru yumru bir adam bana bakıyor!

Bu adamın vaktiyle ayakta becerdiğine kim inanır?!

Heyhat!..

Çiçekçinin önünden geçerken gördüm: Bir dolu kasımpatı. Kasımpatılar hep açmış. (Galiba kapı çalındı. Yarım bırakıyorum.)

Çiçekçinin önünden geçerken gördüm, dün: Kasımpatılar hep açmış.

Ne müthiş, içe işleyici mısradır Fikret'inki:

Krizantem içimde bir yaradır!

Yine o, büyük Fikret demiyor mu, "*Ah, ben sonbaharı pek severim!*" Bu mısraı kaç yaşındayken yazmış? Tevfik Fikret'i (1867-1915) erken kaybetmişizdir.

Sonbaharı eskisi kadar ve eskisi gibi sevmem imkânsız. Zira sonbaharla birlikte ağrılarım artıyor. Ağrıları, sızıları iliğimde kemiğimde hissediyorum.

Renk renk kasımpatılardan kocaman bir buket! Fakat kimin için, kime?! Aşkı da yazamadığıma göre... Çiçekçiden mahzum ayrıldım.

ÇİÇEKÇİ: Aralarına kuşkonmaz koyalım mı?

BEN: Asparagus plumosus mu? Hayır hayır! Diken gibi batar. Yalnızca kasımpatı, bol bol, renk renk kasımpatı.

ÇİÇEKÇİ (gereksiz bir senlibenlilikle): Hanımefendiye mi?

BEN: Üstüne ne vazife senin! (Sinirli) İstemem, kalsın!

Derin bir sarsılıştı; fırlayıp çıktım. Krizantem içimde yara oldu. Be adam, sana ne kasımpatıları kime götüreceğimden...

Akşam (yukarıdakileri yazdıktan sonra):

Fikret hakikaten bir hürriyet şairi midir?

Kimin hürriyetini istemiştir?

Fert ve cemiyet için arzu ettiği 'hürriyet' ne biçim bir hürriyettir?

Ermeni komitacılarının hürriyetini istememiş midir?

(Yarım asır geçmeden, Fikret'i Ermeni komitacılarını Sultan Hamid'e karşı savunmakla suçlayanlar, ırkçılığa sürüklendiklerinin bilincinde midirler?

Fikret'i ve Ermeni komitacılarını suçlamayıp savunanlar, 'kızıl sultan' öldürülünce memleket kurtulacak mı zannediyorlardı?)

Fikret'in siyasî öngörüsü olsaydı İttihat ve Terakki'nin ne haltlar edeceğini her şey olup bittikten sonra mı anlardı şair?

"*Âti çıkınca ortaya mâzi silinmeli*" mısraıyla Fikret ne demek istemiştir ve âti çıkınca ortaya mâzi nerede silinebilmiştir?

(Bizi hep mahveden, âti ortaya çıktı zanniyla boyuna mâziyi silmek gayretleri değil midir?)

Bunları vaktiyle Cahidemle paylaşmak istemiştim. "Fikret de kim?" diye sormuştu. Halbuki rejisörlüğünü de üstlendiği filmin adı *Vatan Yahut Namık Kemal*'dir. Demek ki Kemal'in şöhreti memleket çapında ve memleket insanının havsalasında Fikret'ten daha büyüktü.

Nitekim mâbûdeme "*Vatan yahut Namık Kemal*'den sonra belki bir de Fikret prodüksiyonu yaparsınız" dediğimde;

"Fikret'i ben bile tanımıyorsam, filmi kim seyredecek" cevabıyla yüz yüze gelmiştim.

Sebepleri üzerinde durmak gerekir: Kemal -her şeye rağmen- alaturka adamdı; Fikret -sathî de olsa- alafranga. Batıcılar bana kızacak ama, bu memlekette alafrangalığın -Müslüman mahallesinde salyangoz satıyor!..- önü, yolu hep tıkalı kalmış.

Gönlüm kırık. Bende de alafrangalıklar çoktur.

Fakat 'gören' her gözde bir hürriyet arzusu vardır.

Hürriyetsizlik felâketime inanmak istemeyen bir cesaretle, cinnetle, onu, hürriyeti benden alan ellere bir ömür boyu boş yere hücum ettim.

Aylardır -hayır, belki ömür boyu- kafamı fevkalâde kurcalayan mühim bir meselenin çözümüne nihayet varıyorum:

Recaizâde'nin (üstad Ekrem) yalısında o günlerde, hürriyet doğuyor diye lohusa şerbeti ikram ediliyordu. Çünkü lohusa şerbeti doğumlarda ikram edilir. Öyleyken bu şerbet de hürriyetin doğumu için hazırlanıyordu. İmdi, bizde hürriyetin doğuşu bu durumda II. Meşrutiyet'in ilânıyla eşzamanlı oluyor.

Hem lohusa şerbeti hem hürriyetin doğuşu meselesi, ikisi birden bugün böylece çözüldü.

Hürriyet perileri o devrin mahsulüdür. Ve memleketin hürriyet arayışı, hürriyet hasreti son iki yüzyılda hep devam edegelmiş, sürüp gitmiş, hiç dinmemiştir. Bu niye böyle olmuştur?

Mevsim handiyse yarılamışken, sonbahar günleri biraz daha ısınacakmış. -Hürriyetsizliğim, hürriyetsizliğimiz bir yana- buna memnun oldum.

Zizi sahiden haklı: Gelenim gidenim yok. Gelecek gidecek olanım yok. Bunu, Matmazel Zizi'ye kendi tercihim gibi gösterdim. Senelerce süren derin kimsesizliğin buhranlarını daima örtbas etmeye çalıştım. Annesiz sayılırdım: Zira Jülide annem gezmesinde tozmasında, eğlentisinde; Havva annem mükedder evimizin bitmeyen işlerinde; ikisi de varlığımdan âdeta habersizdiler. Büyük âlim Usman'ın ilmî çalışmalarından evlâda ayıracak vakti, tek saniyesi yoktu. Ağabeysiz ablasız doğmuşum, kardeşsiz büyüdüm. Mektepteki lâkabım Meczup'tu; mektep ve sınıf arkadaşlarım Meczup Sayru'yu ancak alay etmek için aralarına alırlardı. Profesör İbrikçibaşıoğlu "Bay Sayru!" derken, nereden öğrenmişse, bu "Bay Sayru!"yu "Bay Sayru Meczup!"a dönüştürmüştü. Askerliğim her gün her gün helâ nöbeti tutarak geçti. Sonra da değişen bir şey olmadı.

Dünya, yerde kara toprak, gökte boş, viran bir kubbeden başka bir şey değil artık. Madem insanlar beni istemediler, şimdi, hem de epeydir, onlar da, hepsi, benim için gereksiz ve mânâsız. Çaresizliğimin ıstırapları bütün etrafımı sarmış.

Fakat sonsuz kinimle hâlâ ayaktayım!

Cahide, bir tek sevdiğim sendin.

Bu aşkın, bu ulvî aşkın hikâyesini yazmak ne kadar zor!

Burhanettin Tepsi bana "Senden müthiş bir Hamlet çıkar" demişti. Burhanettin Tepsi Shakespeare'e ve Hâmid'e mefttundu.

Cahidem kadar olmasa bile benim de tiyatroya istidadım vardı. Birçok aktörden daha kabiliyetliydim. Lâkin neye yaradı?..

Hava pek ısınmıyor. Hava raporlarına güvenim kalmadı.

İlâhemi rüyamda gördüm. Her zamanki gibi çok güzeldi. Dostça gülümsüyordu.

"Sayru uzak yerden, çok uzaklardan yalnız seni almaya geldim" dedi.

Bilmiyorum neden, gitmek istemiyormuşum, hatta korkuyormuşum. Ter içinde uyandım.

Sayru, sona yaklaşıyoruz galiba. Gecede on defa uyanıyorsun. Kasvet içindesin. Gözlerin bulanık mı bulanık görüyor. Kulaklarında çınlamalar. Dr. Tahsin "Alkolü bırakmazsanız, âkıbetiniz kötü" demişti. (İyi ki ispirtoyu -çeşit çeşit- bırakmadım.)

"... Böyle devam ederse, ayrıca bir alkol tedavisi zorunlu olabilir..."

Nefes almakta zorluk çekiyorsun. Her gün fosur fosur sigara, üç paket. Sigara öldürüyormuş. Fakat hayat daha çabuk öldürüyor. Çoktan beri gecen gündüzün yarı inmeli. Hayat ve ölüm bilmeceleri arasında zavallı küçük bir çocuk kaldın. Etrafından gazap geçiyor. Bütün hayatın boyunca etrafından gazap geçti.

Bugün uzun müddet sonra güneş açtı. Fakat şiddetli ayaz (25 Zilhicce / Çiğ Fırtınası) iliğimi kemiğimi donduruyor.

Yatılı mektepte kahkahalar arasında sık sık tekrarlanırdı: Sezar'ın söylediği o söz -söylemiş mi, kendisine sonradan yakıştırılmış mı?- hakikat midir, hakikaten söylemiş midir: "Ben bütün kadınların kocası, bütün erkeklerin karısıyım." Demek bu kadar pespaye bir adamdı. (Şimdi böylelerine biseksüel deniyor galiba, hem kadınlarla hem erkeklerle yatan. Meselâ Anaîs Nin -dünya edebiyatını bilmediğimi iddia edenler utansınlar!- açıkça yazmış. Anaîs Nin'i hayretler içinde okudum.)

Doğrusu, Roma tarihini pek bilmem.

(Dünya edebiyatını -ve dolayısıyla iki aşk arasında kalmış Anaîs'i- bilmediğimi ileri sürecek olanlar, yukarıda, Çiğ Fırtınası'ndan hemen sonra, durup dururken Sezar'dan niye söz açtığımı elbette anlamayacaklar.

Efendim şunun için: Sezar meşhur güncesinde, utkularla yahut yıkımlarla biten savaşlarıyla yan yana, hava durumundan da bilgi verir; bugün şöyle, bugün böyle. Havabilim bu günceden çok yararlanmıştır. İşte, sayılı fırtınalar arasında yer alan Çiğ Fırtınası ister istemez akla Sezar'ı getiriyor.

Şimdi de idrak edemediğinizi, edemeyeceğinizi sezinler gibiyim.)

Ord. Prof. İbrikçibaşıoğlu'nun National Gallery'deki Fâtih portresiyle ülfeti, eserin bizim bir padişahımızın tasviri olmasından kaynaklanmazdı.

Tam tersine, bu, ancak kusur olabilirdi. Sıkıfıkılığın, alâkanın, kaynaşmanın özünde, Venedik Okulu'ndan Gentile Bellini'nin (doğum ölüm tarihlerine bakılacak) ismi ve bir de Londra, İngiltere söz konusuydu. İngiltere yani Büyük Britanya İmparatorluğu.

Zira, 'yerli' padişahımızın resmini bir 'Garplı' yapmıştı!

Zira, National Gallery giriş salonunda bir köşeyi bu esere açmak lutfunda bulunmuştu!

Yetmez mi?!

İşte bunlar birer kıymet teşkil etmişti.

Öteyandan İbrikçibaşıoğlu'nun eski sanatlarımıza ve bilhassa mâzimize karşı horgörüsü dillere destandır. Tabiî alttan alta, gizliden gizliye. Usturubunca, usturubuna getirince. Örnek de vereyim: Meselâ, ders kitabı niyetine okuduğumuz kitabında -risaleleri dışında tek eseridir- nakkaşlarımızın servileriyle ("Şark servisi") Van Gogh'un servilerini kıyaslar.

Söylemem yersiz: Kıyaslamadan Van Gogh kazançlı çıkacak. (Ömrü boyunca tek yapıtını tezgâhlayamamış Van Gogh'un bu 'kazanç'tan haberi olmayacak.)

Yaptıklarının birer 'minyatür' olduğunu eski devirlerde bilmeyen nakkaşlar eserlerine birörnek, renkleri hep aynı, boyama tekniği hep aynı, süzülüşleri aynı, "ruhsuz" serviler konduruyorlar; hocamız, "Işık, gölge, derinlik dikkate alınmamış!" diye haykırıyor, "Bu böyle asırlarca devam ve tekerrür etmiştir!"

Halbuki pek çok defa servi resmetmesine rağmen, Van Gogh her birinde apayrı servilerle karşımıza çıkıyor. Bazan, fırça darbelerinden ressamın o andaki ruh durumu bile alınlanıyor, bize aksediyor: Serviler bazan cinnetin esiri, bazan melankolinin pençesinde, şu servi ressamın karasevdaya yakalandığını hissettiriyor, şu servi ressamdaki uzak ümitlerin habercisi. Ressam bazan "natür"le oynuyor, bazan tabiata sadık kalıyor. Bazan koyu neftîlerle, bazan açık filizîlerle, bazan hem filizîlerle hem neftîlerle servilerini renklendiriyor. Velhâsıl bizler de tek bir sanatkârın elinden çıkma yüzlerce serviyle (cupressus) yüz yüze geliyoruz. "... Bu bir ferdî sanat zaferidir!"

Ferdî sanat Batı'da gelişmiştir.

Ferdî sanat sanatkârın bir ömür boyu süren şahsî tecrübesini aksettirir.

Ferdî sanat natürde görülene sanatkârın hayata bakışının, dünya görüşünün damgasını basar.

Vs vs...

Sonra bîçare nakkaşlara geri döner, "Kusur işlemişler, kusur! Şark servisi altında hortlayasıcalar!" derdi.

Sayru Bey, hortlayısıcı mıdır, hortlayasıca mıdır?

Bilmiyorum. Fakat Ataç son dönemlerinde kusur için de bir tilcik bulmuştu; neydi hatırlayamıyorum. (Hafızam gün günden kötüleşiyor.)

Gençliğin tesiriyle, hocama hürmetimden, bu kıyaslamaya yani nakkaş / Van Gogh kıyaslamasına pek fazla inanmış, güvenmiştim. Senelerce papağan (pappagallo) gibi tekrarlayıp durdum. Minyatürlerimize horgörümden dolayı hiçbir esef duymadım. Hey gidi günler hey!

Hafızamın zayıf düşmesi beni yıldırmıyor. Bütün gün Ataç'ın kitaplarını taradım. Dil dâvası üzerinde ayrıca duracağım; ama kusur karşılığı önerilmiş Ataç tilciğini buldum:

1956 tarihinde kaleme aldığı "Çelişme" adlı yazısında "ağdık" diyor ve parantez açmış, kusur diye eklemiş.

"Ağdık"ı sözlüklerde bulamadım. Acaba nereden geliyor?

Her şeyi, sevincini, ıstırabını, aile hayatını, biricik oğlunun tahsil ve eğitimini, vatan millet hislerini, Sultan Hamid'in istibdatına isyanını, kelimelerini şuur süzgecinden geçiren Fikret'in kasımpatı (chrysanthemum) yerine -birdenbire- krizantem demesiyle, kim bilir kaç yüzyıllık kasımpatıyı çöp sepetine atıp krizantemi tercih etmesiyle biz de birdenbire Garplı mı oluyorduk?

Bu, Fransızca krizantemle (ayrıca bkz.: *Madame Chrysanthème* / Pierre Loti, 1887), Şark servisi-Van Gogh servisi arasında yakınlık, koşutluk -Ataç'ın tilciliği miydi?- kurulabilir mi? (Ataç'ın sözcüğü olsa bile buraya yaraştı.)

Gelgelelim, takdir etmek gerekir ki, şuur adamı Fikret kelimelerin bile batılılaşacağını ilk idrak edenlerdendir. Krizantem bunun yetkin bir kanıtıdır. Ondan sonradır ki, buhurûmeryem "siklamen" olmuş, kuzgunkılıcı "glayöl", hatta bir ara mor menekşe -bilhassa Muazzez Tahsin Hanım'ın adapte romanlarında- "viyolet", işte bir küçük buket viyolet, sonra renklerde vişneçürüğü "bordo", zeytunî "oliv", firûze "turkuvaz", samansarısı "gardenya", somonlar, maronlar girla.

Öyle zannediyorum ki, Muazzez Tahsin Hanım o romanları, Batılı yaşama biçimini bir an önce öğrenelim, Batı hayatını bir an önce tanıyalım, Batı'ya bir an önce uyarlanalım diye okura sunmuştur. Onun bu emeği anlaşılamamış ve kendisinin çorap örücüsü kızlar için roman yazdığı iddia edilmiştir.

On yedi sene evvel çağırttığım badanacı "Salonu gardenya sarısı yapalım" demişti. Sanki hayatında bir kez olsun gardenya görmüş!

"Gardenya nedir bilir misin?" diye sormuştum. Aval aval yüzüme bakmıştı.

Uçuk sarıya -samansarısı- çalan çiçeklerinden gardenyanın -botanikçi Alexandre Garden'in isminden- bahsetmeyi artık gereksiz bulmuştum.

Zaten her şey çoktan değişmişti. Bahçelerimizi bir zamanlar, tarhlarda, duvar kenarlarında, havuz başlarında şebboylar, kına çiçekleri, anasına babasına pay verenler, gecesafaları, horozibikleri ve mevsimi gelince (güzün) kasımpatılar süslerken, bunlar hepsi gözden düştü, hatta o renk renk, bir renk cümbüşü yıldız çiçekleri bile kapının önüne konuluverdi, kapı dışarı edildi.

Sayru Bey, ikigözüm, bahçeli ev mi kaldı?

Kaldı efendim. Ak Konaklar pak konaklar, birçok yeni zenginin gösterişten, görgüsüzlükten ibaret bahçelerinde neler olup bittiğini siz takip etmemişsiniz. Ben memlekette olup bitenleri daima takip ederim. Siz de takip etmiş olsaydınız, o, sözüm ona peyzaj mimarı elinden çıkma bahçelere şaşar kalırdınız. Hem yalnız o kadar mı, Osmanlı yalısına -'restore' ettirirken- 'jakuzi' ısmarlayan yeni zaman ekabirini ne yapacaksınız? Geçelim...

Hava soğuyacakmış.

Tam kurtuldum!, oh kurtuldum! derken, bu ileri yaşımda Charles Dickens'ın, hem de bütün şaşaasıyla, karşıma yeniden çıkacağı aklıma gelmezdi. Evet, olanca görkemiyle!

Sayru Bey, temenni edelim ki, karşımıza son çıkışı olsun.

Zannetmem. İki asırlık bir zafere doğru yol alınıyor. Zira başarısı büyük. Ben size şöyle anlatayım:

Londra'nın (İngiltere'nin) en eski ve en muteber gazetelerinden *Morning Chronicle* okurlar arasında bir anket yapmış. İngiliz edebiyatının en sevilen yüz romancısını soruşturuyor. *Morning Chronicle* takip ettiğim bir gazete değildir; zaten itiraf edeyim ki İngilizcem de çatpatçadır. Fakat Taksim'den geçerken bayiide gazetenin manşetini görünce merakım uyandı. İngiliz edebiyatının en sevilen yüz romancısı kimlermiş bakalım dedim. Bir tür kamuoyu yoklaması. Fiyatı tuzluca *Morning Chronicle* gazetesini satın aldım. Bir de ne göreyim, Dickens birinci, en sevilen romancı! Conrad'lar, Joyce'lar, Virginia'lar arkadan geliyorlar. Hele zavallı Conrad doksan yedinci! Virginia seksen üç. Joyce ilk ona girmiş ama, besbelli, kendinden menkul asırlık şöhretinden.

Seçmek işi gazete okuruna bırakılırsa bu olur! Güzeli, kıymetliyi seçmek ayrı bir iştir. Fakat günümüz büyük çoğunluğun fikrini satış sebebiyle tercih ediyor. Büyük çoğunluk yani ahali kendini yetiştirememiş olduğundan, alfabeden ötesini yazmış olanlara yüz vermez, esasen onları okuyamaz da!

Alfabe edebiyatçısı Dickens birinci! Niye şaşıyorum ki, başka kim olacaktı!

Efendim, *Morning Chronicle*'ın iddiasına göre, Dickens yazarlık yaşamı boyunca yoksulları savunmuş. Yoksulları, yoksul oldukları için cezalandıran, âdeta mücrim sayan acımasız düzene karşı çıkmış. İngiliz okurlarının unutamadığı buymuş. Sevsinler! Dickens'in kendisi bunları yazdıysa bile, bunlardan bol para kazandı, en iyi hayat şartlarında yaşadı!

Seksen üç Virginia yoksulluk sömürüsü yapmadı ama, insanın iç dünyasını hallaç pamuğu gibi attı; şimdiyse hallaç osuruğu gibi güme gidiyor. Çoğunluğun beğenisine güvenilirse böyle olur.

Korkarım ki, bizim gazeteler de böylesi işlere soruşturmalara kalkışırlar ve kim bilir kimler birinci olur! Maksat satışı gıcıklamak! Ve tabiî, ezelî ebedî iltimaslıları bir kez daha gözümüze sokmak!..

Ankette adlarını hiç işitmediğim bir dolu yazıcı baş köşede! Çok üzüldüm.

Üzüntüyü bırak, meselelere bak!

"İzahlı tam metin" diyor, Süleyman Çelebi / *Mevlûd* yazdıktan sonra içerde Süleyman Çelebi / *Vesiletü'n-Necât* / *Mevlût* / (Mevlîd) yazıyor. Böyle birçok yazımlar.

Okudukça yepyeni şeyler öğreniyorum:

a) Mevlîd bir türdür. (O kaynak 'mevlid' yazıyor, şapkalı ı değil, sadece i.)

b) Meğer Arapça birçok mevlid yazılmış.

c) Süleyman Çelebi'ninki Türkçe ilk mevlid ve ismi bu kaynakta *Vesîletü'n-Necat* (burada vesiletü'n şapkalı ı), yani kurtuluş vesilesi.

Çocukluğumda pek çok mevluta gittim, fakat bunlardan hiç haberim yoktu. Mevlut dinleyenlerin de haberi olduğunu sanmam. Büyüklerimiz huşu içinde dinlerlerdi. Biz çocuklar mevlût şekerinin bir an önce dağıtılmasını beklerdik.

ç) Ben mevlûtun ölünün kırkıncı gününde okunduğunu zannederken, meğer doğumlarda, sünnetlerde, mektebe başlamalarda, vatan hizmetine gitmelerde ve vatan borcundan dönmelerde, hatta evlilik arifesinde de okunurmuş. Demek âdetler birer ikişer değişiyor, eksiliyor.

d) Fevkalâde şaşırtıcı olan ise, kırkıncı günde okunan mevlûtta *Vesiletü'n-Necat*'taki vefat bölümünün -peygamber efendimizin vefatı- yer almıyor olması. (Törenlerde okunmadığı için birçok nüshada yoktur yazıyor.)

e) İlâveten kasideler ve ilahîler okunurmuş.

Şimdi saptıyorum ki, ne Şark'tan haberimiz olmuş, ne Garp'tan. Ama hep bilir geçinmişiz. Bu acı vaziyete 'bilirbilmezler' denmez de ne denir.

Hava durumu: Lodos fırtınası var.

Sarah'yı epeydir anmamışım. Eczaneden Şanlı Delikli Yakısı alırken Sarah beliriverdi. Tabiî eczanedekiler görmüyorlardı ve onlara söylemedim. Sarah, "Sayru beni çok ihmal ettin" dedi, "yoksa unutulduk mu?" Şuhça güldü.

Sarah'yı -tıpkı Pierre Loti gibi- 1876'dan beri tanıdığım için hayatının girdisini çıktısını iyi bilirim. Sahnedeki sert, çılgın jestlerinden dolayı ikide birde orasını burasını incitirdi. Kapsikum Oleoresin'li yakılara düşkündü. Zira onlarla ağrısını sızısını dindirebiliyordu.

Eczanedekilere fark ettirmeyerek el salladım; "Sarah bak, ben de yakı kullanıyorum!"

"Aman sakın ince derine yapıştırma! Cildi ciddi tahriş eder." Birden eteğini kaldıriverdi, kasıklarını göstererek "Ben buralara yapıştırarak az çekmedim" dedi. Bacakları hâlâ çok güzeldi.

"İndir çabuk eteğini!"

Kahkaha attı. Eteğini -nefis bir sahne kostümüydü- indireceğine, külotunu da indirir gibi yaptı.

Villiers Caddesi'ndeki evinde bunu hep yapardı. Paris'te bulunduğum senelerde -gençlik senelerim- salonuna sık devam ederdim. İç karartıcı, adamakıllı kasvetli bir salon. Sarah nadir hayvanlar koleksiyonu yapıyor, ayrıca resimler resimler,

büstler büstler, nadide porselen, biblo, gümüş bezekler, vazolar filan.

Memleketimize birkaç kez gelip gitmiş Sarah Bernhardt'ın Paris'te bir numaralı Türk konuğuydum. Beni bazan, huzurunda piyes oynadığı Sultan Hamid'e benzetir ve bu benzetişini öteki konuklarına, meselâ ressam Clairin'e, nevrozlu Léon'a, hatta Béthune kontesine söylerdi. Béthune kontesinin bu yüzden iltifatını kazanmıştım. Kontes, bana bakıyor bakıyor, her defasında, "Kızıl Sultan sahiden bu kadar medeni mi?" diye soruyordu.

Sarah'nın üstündeki tesirim az buz değildi. O üçkâğıtçı, kıç yalayıcı Loti o günlerde bu büyük aktris için *La Fille du Ciel*'i yazmıştı. Okudum ve "Bunu oynamayınız" dedim. Dünyanın en büyük aktrisi sözümü dinledi, saçının rengini bahane ederek *La Fille du Ciel*'e çıkmadı.

Sarah'yla daha yakın ülfetimiz olabilirdi. Anlıyorsunuz değil mi? Buna itiraz edeceğini hiç zannetmem. Fakat onun büyük şöhreti karşısında ancak duygusal-platonik ereksiyona geçebiliyordum.

Şimdiyse eczaneden birlikte çıkmış, Perihan Sokak'ın köşesinde durmuş konuşuyorduk.

SARAH: Hiç arayıp sormadınız Sayru!

BEN: Sizi hiç ihmal edebilir miyim? Pişirdiğiniz kotletlerin tadı damağımda kalmıştır. Yine turne için mi geldiniz İstanbul'a?

SARAH: Evet. Devlet Başkanı'nız Evren'in huzurunda *Büyük Günahkâr*'ı oynayacağım.

BEN: *Büyük Günahkâr* mı? Hiç işitmedim. Kim yazmış?

SARAH: Anonim bir eser. Çocuğu darağacında bir anneyi anlatıyor. Devirler değişti dostum. Şimdi yeryüzünün birçok ülkesinde *Büyük Günahkâr* sergileniyor.

BEN: Hangi otelde kalıyorsunuz?

SARAH: Pera Palas'ta.
BEN: Bir gün mutlaka ziyaretinize geleceğim.
SARAH: Mutlaka beklerim.
Sarah birdenbire kayboldu.
Kalbim titreyerek kalakaldım.

Sarah'yı özlüyorum.
Sarah'yı istiyorum.
Pera Palas'a Sarah'yı görmeye gideceğim. Fakat Cahide'ye ihanet etmekten korkuyorum.

İyi değilim ben. Kimselerle anlaşamıyorum. Sanrılar içindeyim belki de. Eskiden severdim insanlarla konuşmayı. İnsanlarla bir arada olmayı. Eşim dostum, arkadaşlarım var zannediyordum. Siyasetti, kitaplar, sinemalar, tiyatrolardı, tartışmaktan hoşlanırdım. Asya tipi üretim tarzını kim bilir ne kadar çok tartıştık!

Başkalarının fikirlerine her zaman saygı duydum. Kuzu kuzu dinledim başkalarının fikirlerini. Hiçbir zaman itiraz etmedim ama kendi düşüncelerimi de söylemek, belirtmek istedim. Onlarsa hemen karşı çıktılar, beni susturdular. Aşağıladılar, küçük gördüler, hakaret ettiler. İnat edecek oldum, sille tokat kavgalar çıktı; patakladılar beni.

Buz gibi soğudum insanlardan.

Eskidendi sevgilerim, şefkatlerim. Günden güne uzaklaştım. Zizi'yle iki satır konuşmak bile can sıkıcı. Sever, önemserdim komşumu, ta ki yalnızlığımı yüzüme çarptı. Nefret ediyorum Matmazel Zizi'den! O da herkes gibi. Konken oynuyormuş! Hepsi birörnek, konken oynuyorlar. Biriyle konuş, ötekiyle, ötekilerle de konuşmuş gibi oluyorsun. Sağdan soldan -şimdi bilgisayardan- devşirdikleri sathî fikirleri, orta malı sözleri kendi düşünüleri gibi bağıra çağıra söylüyorlar. Öyle

bağırıp çağırdılar mı, yukarıdan konuştular mı, üstünlüklerini kabul ettirdiklerini sanıyorlar. Bu üstünlük komedyasında susmak, hep susmak hep bana düştü.

Umudun kesildiği yer ölüme en yakın yermiş. Belki de ölüme en yakın yerde, oradayım.

Sönmüş bir şeydi hayat. Işıklarını ben yakmaya çalışıyordum.

Morning Chronicle'ı lîme lîme ettim.

Uzun süren bir can çekişme bu.

Hayatımı Muhsin mahvetti. (*Hamlet* meselesini şimdilik yazmıyorum. Hem belki geçmişte yazmışımdır.)

İhanet kaygılarımı yenip Pera Palas'a gittim. Girişteki altı basamaklı mermer merdiven yenilenmiş. Tavandan sarkan eski âvize mi, eskisinin taklidi yeni âvize mi çıkaramadım. Huzursuzluğumu yenmek için, sigara yaktım; "Söndürün!" Yasaklanmış, Pera Palas'ta, İstanbul'da hiçbir otelde sigara içilmiyormuş artık.

BEN: Madam Sarah Bernhardt'la görüşmek istiyorum.

RESEPSİYONCU: (Bilgisayarı taradıktan sonra): Kim dediniz? (Beni süzmektedir.)

BEN: Sarah Berhard. B, e, r, h, a, r, d, t. (Telâş içinde) Yoksa Bernhardt mıydı? Bernhardt...

RESEPSİYONCU: Misafirlerimiz arasında öyle bir bayan yok.

BEN: Nasıl olur? Burada kaldığını söylemişti. Türkiye'ye Sayın Evren dâvet etmiş.

RESEPSİYONCU (tekrar bilgisayara baktıktan sonra) Otelimizde kalanlar arasında Saim Evren de yok.

BEN: Zahmet verdim. Teşekkür ederim.

Yorgun, bıkkın, hayal kırıklığı içinde ayrıldım.

Küçük odaya sığındım. Küçük odamdan çıkmıyorum. Lâzime Hanım böylesi suskunluklarıma öteden beri alışık olduğu için sessizce çalışıyor, evin yapılması gereken işlerini yapıyor, veda etmeden, beni 'rahatsız' etmeden çekip gidiyor. Ertesi gün aynı düzen..

Yalnızca geceleri, geç saat, kendi kendime bile görünmeden yatak odama geçiyorum. Yoksa hep küçük odadayım. Nerede aldandığımı kavramaya çalışıyorum. Aldandım, başkalarıyla ilişki kurulabileceğini sanarak adamakıllı aldandım. Şimdi her şeyden uzak, kendi kendimleyim.

Zavallı Sayru, insanlarla nasıl ilişki kurabilirdin?! O yarı okuryazarlar hepsi senden cahildiler. Okuryazar geçiniyorlar ama, yarım yamalak okuyorlar, okuduklarından bir şey anlamıyorlar, iki satır, art arda üç düzgün cümle yazmalarına imkân yok. Sanat eseri karşısında heyecanları kısıtlı. Bilisizler ordusu! Şunu oku deniyor onlara, onu okuyorlar. Şunu beğen! deniyor onlara, onu beğeniyorlar. Yollarınız ayrıydı; halbuki sen, bir masada oturup, onlarla aynı semaverden çay içebileceğini zannettin. İşte büyük aldanışın!

İnsanlar başkalarını bilmezler, sürünün insanları. Düşünemezler, tartamazlar, hayalleri yoktur. Sanrıları bile yoktur! Eşsiz Nietzsche hepsine 'sürü insanı' demişken, sen Nietzsche'yi faşist zannettin. Ayıp ettin...

Saat beş suları. Erken güz akşamı bastırıyor. Eski defterlerini karıştırıyorsun: Mürekkebin yeşili git git solmuş. Evin en küçük odasında, inine kaçmış yaralı hayvan gibisin. Geçen zamanı, o upuzun ve galiba yekpare zamanı düşünüyorsun. Yazar olmak, olabilmek için çırpındığın günler aklına geliyor. Alkışlarla donanmış bir aktör olmak istediğin günler de. Ressam olmak istediğin günler de. Tarihçi, piyanist, feylezof,

haiku şairi, hatta Japon imparatoru, Çin imparatoru. Kafa
nı örümcek ağından dokunmuş Çin imparatorunu hatırlıyor
musun?

Küçük odada oturuyorsun. İnsanlara söyleyebileceğin tek
sözünün kalmadığını biliyorsun. Susuyorsun artık, usul usul
susturuldun. Örümcek ağından dokuduğun incecik yazılar
hoyrat bir tavan süpürgesiyle çoktan yok edildi.

Küçük odanın penceresinden gördüğün arka bahçeye gün
yağmuru yağıyor. Gün iyiden iyiye eridi. Yağmur daha da kar
vetli mavi-mor akşam alacasında. Karşı evlerin -bakımsız arka
bahçelere bakan- pencerelerinde (odalarda) ışıklar birer iki
şer yanıyor. Bahariye Mevlevîhanesi'ndeki yaşlı derviş ışıkları
'yakmak'tan, ışıkları 'söndürmek'ten korkarmış...

Karanlıktasın. Işığı açmıyorsun. Küçük odayı ısıtan elekt
rikli radyatörü durdurdun. Sigara içiyorsun. Akşamın son ışı
ğında mavimsi duman geziniyor, sonra çöküyor.

Dar hayatlar, dar ufuklar, dar duyarlıklar -siteler, yeni za
man yapımı 'konak'lar, rezidanslar- büyük odalarda, deniz
manzarası gören salonlarda yaşayadursun; küçük oda, şimdiye
kadar çözemediğin gizler söylüyor. Burada iyi ki ağır bir zift
kokusu var. İyi ki kimsen yok. Tek yoldaşın zift kokusu.

Vakit yaklaşıyor. Ölüm Allah'ın emri.

Dördüncü defter

Lâzıme Hanım bana "Hoş geldiniz" diyordu, bir yandan da tepeden tırnağa süzüyor, gözleri fildır fildır, dudakları titriyor. "Ev bıraktığınız gibi. Geldim süpürdüm, geldim temizledim."

Gülümsüyor fakat dinlemiyordum Lâzıme Hanım'ı. Bulmam gereken bir kitap vardı. Başka bir şey için değil, salt bu kitap için seviniyordum eve döndüğüme.

Esasen, Ordinaryüs Profesör İbrikçibaşıoğlu'nun kitabını durmadağınık kütüphanemde, binlerce -on binin üstündedir- kitabım arasında hiçbir zaman bulamayacağım endişesiyle yanmıştım. Bu üzüntüyle kahroluyor, fakat üzüntümü defterime geçirmeye yanaşmıyordum. Senelerce bulamadığım başka kitaplarımı da defterime geçirmemiştim.

Çünkü bir gün -yellozlara, et kafalı, bön oğlanlara, paragöz yayıncılara rağmen- defterlerim yayımlanınca (neşir), insanlar bu adam ne kadar dağınık!, ne kadar savruk!, pasaklıymış desinler istemem. Halbuki en eski, lîme lîme, yırtık pırtık iç çamaşırlarım bile yıkanmış, çivitlenmiş, kurutulup ütülenmiş, katlanmış, hususî en eski iç çamaşırlar gardıroplarımın çekmecelerinde saklı durur. Meselâ şu veya bu tarihte giydiğim külotlarım daima elimin altındadır.

Aklımın en buruştuğunu sandığım bir anda ve âdeta ışık çakımında kitabı görüverdim. Ondan sonra hemen eve dönmek istedim.

Eser, gördüğüm gibi, toz toprak içindeki üst raflardan birindeymiş. Örümcek ağı bulutunu Lâzıme Hanım'a tavan süpürgesiyle aldırtırken ("Geldim süpürdüm, geldim temizledim...") pat diye kafama düştü. Ne var ki memnun oldum.

Yanı başımdaki Lâzıme, "Verin, tozunu balkonda silkeyim" dedi.

Silkelenmiş kitabı aldım, evirdim çevirdim: Zavallı, gencecik Sayru Usman'a haddini bildiren Sayın Ord. Prof. derste anlattıklarını lenduha kitabında yineliyor.

İşte, Van Gogh'un servisi, sanatkârın buhranlı karabasanlı hayatına işaret ederken, o buhranları gözler önüne sererken, minyatürün servisi ("Şark servisi") "macerasız, tasasız" bir serviymiş. Nakkaştan nakkaşa hiç değişmeyerek, geleneğin içinde hep aynı kalmış. Bay Profesör bu gelenek için "küflenmiş bir gelenek" diyor.

Üstü kapalı belirtmek istiyor ki, nakkaşın hayatında buhran var mıydı, yok muydu, öğrenemiyoruz. Her imzasını başka bir çiçekle süsleyen (aslında 'gizleyen') Levnî'nin hayatında hiç buhran olmaz olur muydu?!

Sn. Ord. Prof. yine demek istiyor ki, Şark servisi dıştan yeşil, neftî görünse de, içten kurudukça kuruyordu. Cicili bi

elli ifadeye bakın!: "Geleneğin kurtları Şark servisini içten içe kemiriyorlardı..."

Avrupalı ressamın git git çoğalan, çeşitlenen, zenginleşen ifade hürriyeti neredeymiş, nakkaşın değişmez bir üslûba bağlanarak "kendini silişi" neredeymiş?!.

Kendini silmek, silebilmek azımsanacak şey midir?

Efendim, Avrupalılaştığımızdan beri, hele, bir Avrupalı gibi yaşamak istediğimizden, Avrupalı kafasıyla düşündüğümüzden bu yana, servilerde, karanfillerde filan, "tekrarın tekrarı illet"ten kurtulmuşuz. Kılık kıyafetimiz, oturup yatmamız ("yatmamız"? Herhalde 'kalkmamız' demek istemişti), soframız, yiyip içmemiz gibi artık resmimiz de Avrupaî imiş. Nakkaşlık zanaati ise "bütün kalıplarıyla beraber çoktan ve bir daha teşrif edemeyecek şekilde" göçmüş.

Buna niye sevineyim? Deli miyim ben?! Manyak mıyım? Avrupa resmini benimserken, kucaklarken, nakkaşlık zanaatini niye kel beslemeye çevireyim?!

Demek istiyor ki, asırların kültür ve sanat birikimi, serveti minyatüre bundan böyle nanay!

Sonraları İbrikçibaşıoğlu'nun gizliden gizliye, sinsice, hem de yok pahasına satın alarak, kel besleme minyatürlerimizi topladığını öğrenince, tabiî çok şaşıracaktım.

Bu ne perhiz bu ne lahana turşusu derken, bir gün -epey sonra- gazeteleri karıştırıyordum ki, müteveffa Ordinaryüs Profesör İbrikçibaşıoğlu'nun muhteşem, paha biçilemez hat ve Osmanlı minyatürleri koleksiyonunun bilmem ne müzayedesinde açık arttırmaya sunulacağı haberiyle burun buruna geldim. Karısı, iki kızı, bir damadı poz vermişler; minyatürler, hatlar fotoğrafa sığamamış.

Müteveffanın ailesi servete gark olmuştu.

İbretlik hatıradır.

Bu sabah, vaktiyle okkalı azarını işittiğim, horgörüsüne maruz kaldığım, kibirli, mağrur, ben-ben İbrikçibaşıoğlu'nun faraziyelerine gülerek uyandım. Bu sabahın kazancı bu gülüşlerimdir.

Zira Ord. Prof. istikbali görememiş, iyice yanılmıştır. Kendisi görememiştir ama, bugünkü yaşamımızda (cemiyet hayatımız), Avrupaî oturup kalkmamız, kılık kıyafetimiz geri planda çekilirken, mâzinin -reddetmeye yeltendiğimiz mâzinin- dünyası eciş bücüş, çarpık çurpuk, pek bilgisizce, pek meczûbâne hortlamış, göçtü zannedilenin yeraltında yılan uykusuna yatmış olduğu gözler önüne serilmiştir.

Nerelerdesiniz a ikigözüm Bay Profesör?!

Ruhumdaki kesinti - tıpkı şalterin indirilmesi- bu kez çok şükür hafızama tesir etmedi: Çözümlemem gereken meseleler berrak duruyor.

Fâtih'in portresinin tam Meşrutiyet ilân edildiği sene Sir Henry Layard tarafından satın alınmış olması, bilmem neden, kimsenin dikkatini çekmemiş.

Midhad Paşa'nın da azli aynı seneye rastlıyor.

Bu Midhat (Mithad?) Paşa bizde askerî cuntanın babası, atasıdır. Zira kendi şahsî saltanatı için hususî bir ordu kurmaya yeltenmiştir. Devletin ordusunun yanı başında bir de Midhat Paşanın kibrine hizmet verecek bir ordu. Bilmem ne diyeyim...

Ne olur ne olmaz diye evden çıkmıyorum.

Tarihimizi bilmeyenler benim defterlerimden bir şey anlayamazlar.

Defterlerimi okuyabilmek ve yazdıklarımı kavrayabilmek için, aynı şekilde, edebiyatı bilmek ve hususîyle edebiyat tari-

himizi hatmetmiş olmak gerekir. Hem edebî eserleri bilecekler, hem de bu eserleri kaleme getiren eşhasın hususî hayatlarından haberdar olacaklar.

Okurlar bunlarla da yetinmeyecekler; başta resim sanatı, bütün sanatlardan haberdar olacaklar.

Tiyatro nedir, biliyor olacaklar. Sarah dünya tiyatro tarihinin en büyüğüdür. Sarah İstanbul'a kaç kez gelmiş, biliyor olacaklar.

Aman Sayru Bey ne çok şey istiyorsunuz!

Kısacası, ekinsel birikimi yüksek okura hitap ediyorum ben.

Hava lodosa döndü. Tanınmış hikâyeci Sait Faik (1906-1954) İstanbul'da lodosun saltanatını sever. Bilhassa kış mevsiminde. Halbuki insanın eli ayağı şişiyor lodosta. Lâzıme Hanım da baş ağrısından şikâyetçi.

Kışı yarıladık galiba. Şubatta mıyız?

(Kim bilir, son perdeyi oynadığım için mi olacak, eskisi kadar hava durumuyla ilgilenmiyorum. Kendi kendime geçen günlerimde bir zamanlar meteoroloji uzmanı gibi harıl harıl çalışır ve bir miktar mesut olurdum.)

Kar yağıyor. Kar lapa lapa yağıyor. O kadar güzel ki, pencerenin önünden ayrılamıyorum.

Senelerce ve senelerce evveldi. Böyle bir kış akşamıydı. Ayaspaşa'da, Cahide'nin evinin önünde pusuya yatmıştım. Serde gençlik var, üşüdüğüm filan yok. Halbuki kar başladı, harikulâde bir kar. Cenab'ın şiirini hatırlayarak kara dalıp gitmiştim ki, kapıya bir Cadillac geldi. Cahide'nin apartımanının kapısına. Siyah bir Cadillac. Resmî kıyafetli şoförü içinde. Araba bekliyor. Herifin başında sürücü kasketi olmasa, mâbûdemin tutkunlarından biri diyeceğim.

Neticede, Cahide'yle İhsan Bey çıktılar, sırma apoletli şoför fırladı, arka kapıları açtı. Bindiler ve karlı gecede gittiler.

Ben orada yapayalnız kalmıştım. Birden "Elhan-ı Şitâ"nın onca hüznüne rağmen mesut insanlar için yazılmış olduğunu hissettim. Demin hayaller âleminde bu şiirden zevk alırken, "Elhan-ı Şitâ" şimdi pek gösterişli, pek yapmacıklı geliyordu.

Fakat mâbûdemin o geceki güzelliğini unutamam. Beyaz, gümüşî tuvalet giymişti, signé bir tuvalet muhakkak ki, Dior, Chanel olabilir. Omuzlarını mavi bir rönar örtüyordu. Onun duleli saçları alev sarısıydı. İhsan Bey siyah smokin giymişti. Cadillac sıcacıktı herhalde, hiç üşür halleri yoktu.

Otomobil gözden kaybolunca tekrar derin hayallere dalmıştım: Meselâ Kervansaray'daydık ve ben, Cahide'yle bütün Türkiye'nin kıskandığı büyük bir aşk yaşıyordum. Tabiî ben de patlıcanî siyah smokinlerimi kuşanmıştım. Orkestra ince bir valsi terennüm ediyor, Cahide'yi o valse dâvet ediyordum. İhsan Bey'in şedit bakışlarına rağmen tanrıçam benimle dansa kalkıyor.

Vals sırasında ona, "Sizi seviyorum. Siz benim ilâhemsiniz" diye fısıldıyorum. O, bir an beni süzüyor, sonra buyurgan bir ifadeyle, "Sevmeye devam ediniz" yanıtını veriyor.

"Bu sözünüzü istikbale ait bir vaat kabul ediyorum."

"Sakın öyle bir şey yapmayın. Bütün memleket, on beş milyon insan seviyor beni. On beş milyonun sevgilisiyim, biliyorsunuz."

Cahide'nin bu son sözlerinden sonra biraz kendime gelmiş, artık dönüşlerini beklemeyerek, omuzlarım çökük, belim bükük, ruhum elemli, Taksim'e doğru yürümüştüm. Yılbaşı gecesi mi neydi, Taksim Meydanı ışıklar içindeydi.

Atatürk'ün anıtı altında ağlamıştınız. Yazmayacak, söylemeyecek misiniz?

İşte yine kar yağıyor; fakat sokakta değil, pencerenin gerisindeyim...

Yine o sıralarda bahar geldi. Bir gün Cahide'yle kırlara gittik. Sahne ve perde çalışmaları onu fevkalâde yormuştu. Dinlenmeye, temiz havaya ihtiyacı vardı. "Beni kırlara götür bayru" demişti.

Yüksek kestane ağaçlarının taze yapraklarında akşamın son ışıkları oynaşıyordu. Bu manzara çok güzeldi.

Kırlarda erik baharları, kiraz, şeftali baharları bütün açmıştı. Beyaz, pembe, kırmızıya çalar pembe baharlar içimizi açıyordu. Cahide, "Bahar yağmurunun altında birlikte ıslanalım tonton" demişti. (Bana bazan 'tonton' derdi.)

Karanlık gece: Bütün gün uğraştım gerisini getiremedim.

Hayatım da bu gece kadar karanlık.

Hayal bile kuramıyorum.

Öyle zamanlar oldu ki, asıl ailemin beni beşikte bırakıp terk ettiklerini düşündüm. Şimdi hayallerim de -kocamış yanında- aynı şeyi, aynı gaddarlığı yapıyorlar.

Erik baharı, kiraz baharıymış!.. Silme karanlık.

Hayatımın hatıraları arasında yaşayan sonsuz bir kin, benimle beraber büyüdü. Fakat o hiç kocamadı. Bu gece her zamankinden genç. Hayallerimi elimden alan (çalan) belki de o vahşî kindir.

Halbuki yüksek kestane ağaçları, yüksek kestane ağaçlarının yapraklarında gezinen son akşam ışıkları çok hoşuma gitmişti. Şu an yine görür gibiyim; fakat artık kırık bir hayalde...

Bunlar nedir (ne delilikler?, ne saçmalıklar?, zırvalıklar, ne divanelikler?) diye soracak olurlarsa, kendi iç gerçeklerimdir cevabını vereceğim.

Esasen Hâmid Beyefendi'nin *Bunlar Odur*'u başka bir cevaptır.

Hayatlarında jurnal okumamış kişiler bugün anlı sanlı, paralı pullu yayınevlerinde -maalesef- yönetici, patron, editör,

redaktör, düzeltmen, hatta genel yayın yönetmeni konumundadır; tanıklıklarımdan bilirim. (Hiyerarşi gereği, düzeltmen ve redaktörü editörün arkasına almak lazım.)

İşte bunlar odur. Çünkü dosyalarınızı teslim ettikten ve kapılarını, randevular alarak, defalarca aşındırdıktan sonra, hem de aylarca sonra, teslim aldıkları 'emanet'i yüzünüze yüzünüze tutarak, "Bunlar nedir?" diye sorarlar. Ve bunların birer jurnal sayfası yaprağı, jurnal tekniğiyle yazılmış edebî, şahsî yazılar olduğunu bilmezler.

Bugünkü kültür hayatımızda bilgisizlik, yani kara cehalet diz boyu!

Hâmid Beyefendi'yi Şair-i âzam ve Ulu Şair yapan güzel zamanlar artık geçmiş ve şimdi şarlatanlar çağı başlamıştır.

Bu 'şarlatanlar çağı' Hâmid'e bir göndermedir. Zira Şair-i âzam etrafındaki cüce şairlerle çok uğraşmak zorunda kalmıştır. Dahası, ne acıdır ki, hepsine iltifatkâr davranmak mecburiyetini hissetmiştir. Nasıl hissetmesin?! Bol keseden iltifatlarını esirgeseydi ve on para etmezsiniz! deseydi, yani zehirli hakikati söyleseydi, gözünü oyarlardı alimallah.

Bu cüceler, Hâmid'in köhneleştiğini biliyorlar, fakat dinmeyen şöhretinden ürkerek ve iltifata mazhar olduklarından sus pus oturuyorlardı.

Cüce şairlerle değilse bile, cüce yazıcılarla ben de boğuşmak durumunda kalmışımdır. Vaktiyle, hayatımın çok eski senelerinde birçoğuyla görüşürdüm. Edebiyat çevrelerinin içinde bulunmanın bir fayda sağlayacağı kanaatindeydim. Lefter'di, Krepen'di, Lando'ydu, Karışma Sen'di, birlikte yeniliyor içiliyor, sözüm ona edebî münakaşalar yapılıyordu, kirli bardaklar kadehler, bayat mezeler önümüzde.

Bu sofralar bana hep aynı gelirdi. Sanki hiç kalkılmamış, yıllardır mumyalanmış oturuluyor. Fakat belli etmezdim. Hep aynı kof şeyler konuşulurdu ama, ben her defasında 'Ooo!

Müthiş! Yepyeni!" derdim, "Fevkalâde! İnanılmaz! Mükemmel!.." Kendini sahteliklerle muhteşem gösteren bu ediplere ikide birde hayranlığımı sunar, onlara âdeta 'şeyh' muamelesi yapardım. Bilirdim ki, hepsi içte iflâs etmiştir. Fakat bilmez görünürdüm.

İşin garibi, cömertin cömerti iltifatlarıma rağmen aralarında bir türlü tutunamamış olmamdır. Nitekim sonunda büsbütün kovuldum. Şarlatanlar, mezbahalarında barınmama, leşlerden iki lokma tıkınmaklığıma izin vermediler. O zamanlar çok üzülmüştüm, bugün fark ediyorum ki, kurtulmuşum.

Onlar farelerin çoktan terk ettiği gemide meçhul ufuklara yol alırken, ben sahilde kalmış -çok şükür-, el sallıyorum!..

'Şarlatanlar çağı' aynı zamanda *Hamlet*'e göndermedir ve Muhsin'le hesaplaşmanın zamanı gelmiştir. Çünkü *Hamlet*'te Danimarka kokuşmaktadır; Marcellus -kimdir? Bir zabittir- "çürümüş bir şeyler var Danimarka'da!" diye haykırır. Bu zabit, memleketimizdeki asker, ordu hassasiyetlerini bendeniz de yaşadıktan sonra dikkatimi daha çok çekti. Demek ki askerin her çağda, her yerde, memleketin çürümüşlüğüne dair yüksek bir hassasiyeti var. Shakespeare bunu yüzyıllar önce sezmiş, dile getirmişken, Muhsin bir gün olsun fark etmemiştir. Münevver geçinen birçok okuryazar fark etmemiştir.

Yellozlar ve bön oğlanlar bunlardan habersiz oldukları için -modern şiirden habersiz oldukları için, Rimbaud'nun "caniler çağı"nı da bilmezler-, günün sahte değerlerine yaltaklanırlar ve o sahte değerler, sahtekârlar da baş rollere çıkarlar, çıkartılırlar. Kurumlarından yanlarına varılamaz her birinin.

Tarihle, sanatla, edebiyat, ekinle, ölüler ve dirilerle dolup taşan, ayrıca resimle, tiyatroyla, musikîyle haşır neşir jurnallerimin hor görülmesi boşuna değildir. Çünkü ben yaşadığım cemiyetin birkaç adım önünde gidiyorum. Çünkü ben, zabit

olmadığım halde, tıpkı Marcellus gibi "Çürümüş bir şeyler var burada!" diye haykırıyorum.

Müthiş ayazlı bir sabah.

Gazetenin 'kültür-sanat' sayfasındaki manşet, "Mevlutçu Ressam." Hem tuhafıma gitti hem alâkamı çekti.

Düne kadar bir mevlithan (halk ağzı: Mevluthan) olan -"sosyete mevluthanı", "sosyeteye *Mevlut*'u sevdiren adam"- Yurdakul Akgün ressamlığa soyunmuş ve bir resim sergisi açmış. Resim sanatına hevesi, istidatı öteden beri varmış.

Yurdakul Akgün'ün *Karasevdalar Sultanı Karacaoğlan'ın Karasevdaları* adlı bir sergi açtığını (resim sergisi) ve sergideki resimlerinin hemen açılışta kapış kapış gittiğini, Akgün'ün birdenbire en çok satan ressamların en birincisi olduğunu okuyunca yukarıdaki satırları yazdım.

Her şey ne kadar kolay olmaya başladı! O zavallı Hüseyin Avni'ler, Feyhaman'lar, Fikret Moulla'lar, hatta Nâmık İsmail -o pek zavallı değildi, Cahidemin nü resmini yapmıştı-, vaktiyle neler çekmişlerken, Akgün bir günde ressam! Ya benim çektiklerim?! Uzun seneler paletim, boyalarım, fırçalarım, beziryağım, tuvallerimle koyun koyuna yaşamışken, tek bir eserim alâka toplamamış, dikkat bile çekmemiş, ben de ressamlığımı bırakmışımdır...

Fakat fizikötesine (metafizik) gel de inanma! Günlerce kafamı kurcalayan, araştırmalarımın rotasını değiştiren *Mevlid* ve Süleyman Çelebi boşuna değilmiş. Önsezilerim beni bu habere sevkediyormuş. Gelgelelim insanoğlu önsezileri her şey olup bittikten sonra kavrayabiliyor, fark edebiliyor.

Yurdakul Karagün Cumartesi günü saat on beşten başlayarak Galeri New Scammony'de mevlut dinletili bir imza günü yapacakmış.

Yurdakul Karaakgün ne imzalayacak? Resimleri imzasız mı? Neyi imzalayacak?

Resimleri, az sayıda basılmış, numaralanmış bir albümde toplanmış. Albümleri imzalayacak. Sağlığım el verirse mutlaka gideceğim.

Ne denebilir?!:

Şu yalan dünyaya geldim geleli
Tas tas içtim ağuları sağ iken

Akşam: Evet, içtim içtim, ağular içtim...

Eski resimlerimden -peyzajlar, portreler, nü'ler, natürmortlar, figüratifler, nonfigüratifler...- bulabildiklerimi, yani geriye kalanları sandıktan bin bir güçlükle çıkardım. Lâzime Hanım'dan yardım almak istemedim. Zira resim yaptığımı bilmiyor.

Sandığın altına özenle yerleştirdiğim boyalarım hep kurumuş, çatır çutur. Atmak gerek. Fakat kıyamıyorum. Bir gün yeniden yaparım ümidiyle saklamıştım yağlıboyaları, suluboyaları, mumboyaları. Gençliğimde hayal kırıklıklarım çabuk geçer, hayallerimi yine kırmak için ortalara atılırdım. Şimdiyse kılları kaskatı kesilmiş fırçalarıma bakıyordum.

Nâmık İsmail'in, Üsküdarlı Cevat'ın, vs. resim âlet edavatı hep saklanmıştır. Feyhaman'a müze yaptılar, herhalde -kimselerin uğramadığı- o müzede sanatkârdan arta kalmış malzeme saklanıyor. Bir zamanlar benim için de günün birinde müzeler kurulucağına güvencim sonsuzdu: Bir yazı evi, bir resim evi, minik yontularım, seramiklerim keramiklerim, vs. Çukurcuma'dan geçenler, "Sayru Usman Yazı Evi" levhasıyla karşılaşacaklar falan. Hatta bir tiyatro evi: Oynadığım eserlerdeki kostümlerim, makiyaj malzemem, Sarah'nın elyazısıyla tebrik kartı, fotoğraflar, Reisicumhur ve ben, Sir Lawrence

Olivier ve ben, ben-diğer oyuncular, sonraki çağdaş dönem lerde video çekimleri filan.

Boşuna avuntularmış. Boşuna hayallermiş. Şimdiyse cap canlı ıstıraplar!

Kalbim zonkladı.

Halbuki o ne ihtişamdı! Gençliğimin unutulmaz bir gece si, bir gurur sayfası!

Hâmid Beyefendi beni yanında istemişti.

İlkteşrinin otuzuncu gecesi. Sonbahar iyice bastırmış Ama bugünlerdeki gibi karakuru bir sonbahar değil -güzde miyiz?-. Güneşli, tatlı, aydınlık, turunculu, vişneçürükleri ve kızıllarla donanmış.

Tepebaşı Tiyatrosu'nun oralarda güz yaprakları belli belir siz girdaplarla uçuşuyor.

"Sayruğ, bu güzel akşamı teneffüs et!"

Beyefendiye yaşlı diyorduk ama, ölümüne daha tam yirmi bir sene varmış. Büyük edip, o, güzel akşamı hem teneffüs ediyor, hem monoklunu düzeltiyor. Tiyatronun kapısında hayranları alkışlıyorlar. Beyefendi büyük bir tevazuyla "Kimi alkışlıyorlar?" diyor. Burhaneddin Bey Müdafaa-i Milliye Heyet-i Temsilliye'si bu gece *Finten*'i canlandıracak, *Finten*'e sahne tozu yutturacak.

Gündüz hanımlar seyretmişler -kaçgöç devriydi- ve pek beğenmişler. Gece sıra biz beylerde. Her yer hınca hınç dolu. Beyefendi Londra'daki tiyatro gecelerini anlatıyor, tabiî kadın erkek beraber, tiyatro sonrasında mutlaka soupé'ler, bir iki kadeh filan. Bütün hürmetime rağmen beyefendiyi dinleyemiyorum.

Söylemem gereksiz: Çok heyecanlıyım. Şair-i âzam bu heyecanıma keh keh gülüyor, harharalı bir gülüş. "Yedi perdeymiş. Dört buçuk saat sürüyormuş. Bakalım çıkışta ne olacaksın?!" Harhara artıyor.

Tam, beyefendi için ayrılmış locaya girecektik ki, Davalaciro kılığında ve makiyajında bizzat Burhanettin Bey geldi, o ne yelyepelek geliş! Şehzâde Abdülmecid Efendi Hâmid Beyefendi'yi kendi locasına dâvet ediyormuş. Burhanettin Bey (sonradan Tepsi) "Behemehal gidiniz çok rica ederim" diyor, heyecan içinde.

Beyefendi bir an bana baktı ve beni ne yapacağına karar veremedi, başından savsın mı, ne yapsın. Kurbanlık koyun gibi kalmıştım. Sonra ânî bir kararla "Sen de benimle geleceksin" dediler.

Ben, heyecanım kat kat artmış olarak, kalbim çarpa çarpa peşinden ayrılmadım.

Davalaciro Burhanettin koridorda koşarak yürüyordu. Çünkü piyesin başlamasına az kalmıştı.

Tiyatro benim aşkımdı!

Abdülaziz Han'ın oğlu Abdülmecid Efendi o senelerde henüz veliaht değildi ve zannederim Çamlıca taraflarındaki muhteşem köşkünde kasrında oturuyordu. Hiç üşenmemiş, kalkmış, Çamlıca'dan Tepebaşı'na gelmiş; besbelli, *Finten*'in hayranları arasında. Esasen güzel sanatlara, bilhassa resim ve musikîye merakıyla tanılırdı. Beyefendiyi derhal yanına oturttu.

Beni galiba fark etmedi. Koca Hâmid "Sen de geç, arkaya otur Sayruğ" dedi. (Bazan Sayru yerine Sayruğ diye hitap ederdi.)

Finten bütün şaşaasıyla başladı. Dekorlar, elbiseler, tuvaletler, redingotlar, Londra salonlarındaki hanımların yelpazeleri, bunlar tam Londra olamamışsa da, hiç fena değildi. Bu muhteşem eser Avrupa memleketlerinden birinde temsil edilse, kim bilir kaç frank harcanırdı diye düşünmekten kendimi alamadığımı sanki dün gibi hatırlarım. O zaman elbette tam Londra olurdu ve harcanan franklar kaç misliyle geri gelirdi.

Bu yarım yahut üçte iki Londra'da aktörler ve aktrisler Hâmid'in birden yerin dibinden fırlayıp yükseklere uçan, sonra yine birden yükseklerden kartal kanadıyla pike yaparak inişe geçen kasırgalı üslûbunu pürüzsüz söyleme gayreti içindeydiler. Beyefendi onları hem seyrediyor, hem dinliyor ve dudaklarında bir teşekkür gülümseyişi, zaman zaman, memnuniyetini ifade edebilmek için başını sallıyor...

Ermeni sanatkârlarımıza tiyatro tarihimizin burun kıvırmasına her zaman üzülürüm. Millî kibir daha o zamanlar yükünü tutmuştur. Lisan ve şive meselesiymiş! Müslüman hanımları sahneden mahrum eden o taassup senelerinde bilhassa Hıristiyan hanımlara şükran duymamalı mıydık?

Ben bugün hâlâ, ölüler diyarında elinde kurukafa söz söyleyen Küçük Mari Hanım'ın -toprağı bol olsun- gayretini hayranlıkla hatırlarım. (Ve şimdi yine onun sesini işittikçe, onun sesi gaipten aksettikçe hatırlıyorum ki, bu yeni deftere başlarken gördüğüm ve defterime geçirmediğim bazı sanrılar, *Finten*'den hatıralardır. Küçük Mari hanım kendi kurukafasıyla muhaveresini söylüyormuş, ben de halisünasyon sanıyormuşum... Neyse, mesele Dr Tahsin'e anlatılmadan çözüldü.)

YELLOZ: "Kendi kurukafasıyla" ne demek? Kafatası başından mı çıkarılmış?

BEN: Küçük Mari Hanım bir hortlağı canlandırıyordu. Bir ruh olduğu için de kara topraktan kurukafasını çıkarmış, elinde tutuyordu. *Finten*'i okuyunuz!

Küçük Mari Hanım'ın inşat kaabiliyetini seneler sonra burada -tiyatro tarihçilerinin dikkatini çekmek ümidiyle- teslim ediyorum. Onu seyreden son kişi herhalde ben kaldığıma göre, bir an evvel beni arayıp, hatıralarıma, tanıklığıma kulak vermeliler. Fakat bu uyarım belki de umutsuz bir vasiyettir. Ve bana ulaşılamadan Sayru Usman ölecek!

Gerçi ulaşılsa yine pek bir şey değişmeyecek. Zira bugünlerimizde millî kibir artmış, lisan ve şive meselesi dışında, pek ümitsizlik verecek bir Ermeni düşmanlığı hortlamıştır. Kumkapı'da, Samatya'da oturan yerli Ermeni yurttaşlarımızı Parisli zannetmek gafletse de, bu gaflet çığ gibi büyümekte. Her neyse.

Perde aralarında Şehzade Abdülmecid Efendi'ye ve Hâmid'e buzlu nar şerbeti getirdiler. Küçük kayık porselen tabaklarda batonsale ikram edildi. Porselen tabaklar fildişi beyaziydı.

Beyefendinin şerbetine öyle sanıyorum ki bir miktar konyak ilâve olunmuştu. Çünkü her perde arasından sonra tebessümleri artmış ve *Finten*'i beğenmeye, daha çok beğenmeye, pek çok beğenmeye başlamıştı.

Ben arta kalan batonsalelerden iki tane yiyebildim.

Hatıralarıma bir an ara vererek, yeri gelmişken -tesadüfen geldi- bu konyak / kanyak söyleyişleri üzerinde durmak istiyorum. Buradaki konyağın kanyağa dönüşmesi ne yazık ki Nurullah Bey'in dikkatini çekmemiş. Yazdıklarını iyi bilirim; hiçbir yazısında temas etmemiştir. Kendisi bol bol tilcikler ortaya atarken, halkın o kadar alçakgönülü ve basiretli Türkçeleştirmesi üzerinde durmamış; durmayı 'gereksinmemiş' veyahut, daha doğrusu, aydın kibrine yedirememiş.

Demek ki, milliyetçi-ırkçı kinin yanında bir de aydın kinleri var. 'Kin' yazdım, tuhaf!; kibir olacaktı.

Bilindiği gibi konyak Fransızca'dan (cognac) dilimize geçmiştir. Cognac şehrinde şarabın damıtılmasından elde edilmiş -hangi asırda? Bakılacak-, kendine mahsus rayihalı sert içkiye bütün dünya ilgi gösteriyor ve bu koyu sarı, turuncumtırak içkiye konyak deniyor. Bizde de seviliyor ve çoğu kez gizli gizli içiliyor. Tadına varmış hanımlar da var (rahmetli büyükannem "Aman çok üşüdüm!" diyerek bir kadeh yuvarlayı-

verirdi). Halk bakıyor ki konyak kanı tutuşturuyor, hemen 'kanyak' (kan-yak) adını takıyor. Konyak böylece öz be öz Türkçe oluyor.

İşte dilde anlaşmada tutulacak yol buyken, Nurullah Bey bu yola hiç mi hiç önem vermiyor. Zira öz Türkçe de avamın değil, münevverin işi, hatta münevverin inhisarında.

Şimdi yine *Finten* gecesine dönüyorum.

Eser yedi perde olarak sahnelendi.

Burhanettin Bey Davalaciro'da fena sayılmazdı. Fakat o hantal vücuduyla, başta Finten, hanımların şehvetini uyandırmaktan hayli uzak bir Hintli.

Hatta Beyefendi daha üçüncü perdenin ortasında bana eğilerek, Abdülmecid Efendi'ye duyurmadan, "Herifin pörsümüş aygır hali şehvanî Davalaciromu maskaraya çevirdi" demişti.

Finten'de Suzan Hanım, Blanş'ta Hıraçya Hanım taşkın oyunlarıyla Burhanettin'in pörsümüş aygır halini örtbas etmeye çalıştılar. Fakat bu da başka bir komediye yol açtı. Zira Burhanettin'in nesinden bu kadar erotik heyecan duydukları anlaşılamadı. (Beyefendi bana daha sonraki bir zamanda "Ben *Finten*'de kadının da bir erkek gibi şehvet duyabileceğini memlekette ilk defa ilân etmişimdir" demişti.)

Eser geceyarısından iki saat sonraya kadar sürdü. Fakat hepimiz hayranlıkla seyrettik.

Nar şerbetine katıştırılmış kanyakları devirmiş Şair-i âzam ise, "Artık daha fazla tahammül edemeyeceğim" diyerek bana fısıltıyla, kartvizitine tebriklerini yazdı ve bu kartviziti Burhanettin Bey'e götürmeye beni memur etti. Kulise girerken inci gibi elyazısını okuyor okuyordum; bu sebeple Hâmid'in tebriği bugün de ezberimdedir:

"Azizim Burhaneddin Bey

Eser-i âcizanemi ümidimin fevkinde hüsn-i temsil ettiğinizden size rüfekanıza beyan-ı memnuniyyet etmek üzere oyundan sonra sizleri görmek ve Şehzâde hazretlerinin de mahzuziyetlerini tebşir eylemek istedimse de vakit geç olduğundan muvaffak olamayacağım."

Beyefendi yine kulağıma fısıldamış, "Konkordiya'da Kette'nin işveleriyle mestolabilirdik. Manyak herif gecemizin içine sıçtı!" demişti. Kartvizitte tabiî bu yazmıyordu.

Kulise girdiğimde Burhanettin Bey makiyajını temizliyordu. Beni görünce yerinden fırladı, "Sen kimsin?!" Sebebini çözemediğim bir heyecana kapılmıştı. Tepeden tırnağa süzüyordu beni. Sonra yüzü aydınlandı: "Sen aradığım Hamlet'sin!"

Demek ki temsilden önce yanımıza geldiğinde, silik, ödlek Sayru'yu fark etmemişti.

Ben ve Hamlet, Hamlet ve ben: Kaderimin değiştiğini hissediyordum. Hatta birtakım alkış sesleri duydum.

Hayallerim hakikat oluyordu. Besbelli, bahtıma ışıl ışıl yıldızlar doğacaktı. Burhaneddin kumpanyasıyla başlayan sanat hayatım şüphe yok ki Théâtre Français'de noktalanacaktı. Çakıyordu yıldızlar, görüyordum!

BURHANEDDİN: Yarın geliniz, sizinle görüşelim.

Bu büyük aktörün dâveti *Hamlet* içindir ve istidadım nihayet keşfediliyor!

Burhaneddin Beyefendi'ye "Emrinizdeyim büyük usta!" diyorum ve neredeyse ağlamaya başlıyorum.

Fakat devamını artık yazamıyorum. Çok yoruldum. Ayrıca zil zurnayım. Devamı yarın.

Devam edemiyorum. Bedbin kalktım.

Hava karanlık, kasvetli.

Lâzime Hanım -bana sormadan, sabahın bu saatinde!- soğan kavuruyor.

BEN: Ne yapacaksınız kavrulmuş soğanı?

LÂZIME: Kıymalı börek yapacağım. Önce soğanı kavu ruyorum.

BEN: Nerden çıktı şimdi kıymalı börek? Kıyma nerede?

LÂZIME: Buzlukta. Seversiniz kıymalı böreği.

BEN: Ne zaman çıkartacaksınız da çözülecek?! Kıymayla soğan bir arada kavrulmaz mı?

LÂZIME: Önce soğan pembeleştirilir, sonra kıyma. En son fıstık üzüm.

BEN: Ne üzümü fıstığı?

LÂZIME: Bir çorba kaşığı kuş üzümü, bir çorba kaşığı çam fıstığı, karabiber, tarçın, yenibahar.

BEN: Zeytinyağlı yaprak dolmasıyla karıştırmayasınız.

LÂZIME: Televizyonda gördüm, padişah böreğiymiş. Hesna Sultan da çok severmiş.

BEN: Hesna Sultan kim?

LÂZIME: Ne bileyim Sayru Bey, padişah karısı herhalde.

Lâzıme Hanım'ın cinneti karşısında bir şey demeyerek -yok, dedim, "Dün gece rüyanızda mı gördünüz?!" dedim mutfaktan çıktım. Hangi televizyon, hangi kanal, hangi padişah, hangi padişah karısı! Bütün ev leş gibi soğan koktu.

Gözlerim ve ruhum senelerden beri dört bir yanımda olup bitenleri 'görmek'ten yoruldu. Bir de, üstüne üstlük, kokular. Soğan kokusu, hamam otu kokusu, kapuska kokusu, lodosla birlikte kuburdan gelen kokular...

Şimdi çılgın kalabalıktan uzakta (T. Hardy), kendi iç dünyama kapanmaya, anılarıma çekilmeye çalışıyorum. İçimdekileri görmeye başladım. Gördüklerim birer şenlik! Birer şölen! Fakat dış dünyaya, bir yığın pespayenin, şellafenin, cavalacozun, kepçekuyruğun hüküm ve saltanat sürdüğü dış dünyaya aksettiremediğim şenlikler, şölenler. Bunlar orada zehirleniyor. İçe kapanış (C. Baudelaire) bile işe yaramıyor.

Hem yalnız görmek değil; içimdekileri dinledikçe, içime kapandıkça, dilsiz zannedilmiş olanların seslerini, haykırışlarını, yaralı sözcüklerini sık sık işitiyorum. Zavallı soğanlar cızır cızır kavrulurken neler demiyorlardı ki!

Evet ama Sayru Bey, ne zamandı, çiçekçiden ayrılırken, buketteki kasımpatılar "Bizi bırakma! Bizi bırakma!" diye gözyaşı dökmüşlerdi.

Sen söyle Cahide, ben kimseyi bıraktım mı? Gönlüm ne zaman kimseyi bırakmaya el verdi? "Defol! Defol!" Sarhoş, ayakta duramayacak kadar sarhoş, boyaların akmış, kadehler kırdığın, küfrettiğin, tabaklar fırlattığın, yalpalaya yalpalaya üstüme gelip beni kovduğun günlerde bile dizinin dibinden ayrılmadım.

Herkes asıl beni bırakıp gitti.

Ama Sayru Bey, o gün çiçekçiyle kavga edip siz de kasımpatıları bırakmıştınız.

KASIMPATILAR (koro halinde): Bizi bırakma! Bizi bırakma!

İnkâr etmiyorum. Fakat vicdan azabı duymadığımı kim ileri sürebilir? Sonra ilk defa böyle bir şey yapıyordum. İlk defa krizantemlerin yalvarışlarına kulaklarımı tıkıyordum. Birçok ihanet yaşadım. Bu yaşta, bu ümitsizlikte, üç beş pörsük kasımpatıyı bırakmak belki hakkımdır. Bilmiyorum.

Akşamüstü:

Bu yeni deftere başlarken satın aldığım 'cep telefonu'na ilk kez bir mesaj geldi. Önce ne olduğunu tam kavrayamadım, tın tın tin tin bir anons, sonra küçük ekranda okuyamadığım bir yazı. Mecburen Lâzıme Hanım'a sordum. "Mesaj gelmiş" dedi, sabahki padişah böreğinden hafif kırgın. Tuhaf telefonu elimden alıp, orasına burasına dokunup, bir yandan da "Çok geç kaldınız, çok geç! Öğrenemiyorsunuz!" azarını konduramak âleti elime tutuşturdu, "Okuyun!"

Yukarıda küçük boy büyük harflerle PARTNER ARA yazıyor. Devam ettim, şimdi küçük harflerle: bulunduğun yeri yaz 3300'e gönder, aynı yerde arkadaş arayanlar cebine geliversin. ORN: TAKSIM. Liste servisi bu ayın 29'u 23.59'a kadar ücretsizdir. Gönderen: PARTNER ANA.

Lâzime Hanım'a "Partner Ana diye tanımadığım bir kadın bana bir şeyler yazmış" dedim ve hem Karaköy'deki emanetçi Sultana'yı hatırlayarak, hem cebime geliverecek arkadaşların yalnızlığıma dair bir alınyazısı işareti olup olmadığını düşünerek, âleti uzattım. O, dikkatle okudu, bir kahkaha attı, "Partner Ara! Ne anası Sayru Bey?!" Katıla katıla gülüyordu.

Bense, Katherine Mansfield'in çok acı hikâyesi "Parker Ana'nın Hayatı"yla dolup taşıyordum artık. Gençliğimde, ilk gençliğimde okumuş, günlerce kendime gelemiştim. Şimdiyse bir Partner Ana ortaya çıkmıştı. Değişen zaman nelere kadir!

Birden Lâzime Hanım "Silin şunu!" buyurdu. Endişeliydi.

Endişesine anlam vermeye çalışıyordum ki, aygıtı elimden aldı, yine bir yerlere üst üste bastı. Bir yandan da "Sarhoş kafa aramaya maramaya kalkarsınız" diyordu.

"Ne yaptınız!"

"Yok artık Taksim maksim, arkadaş markadaş! Yok!"

Bir şey söyleyemedim. Kim bilir, belki de, alınyazım ışık gibi olmuş, Partner Ana'nın yardımına kavuşamadan, her şey eskiye döndü. Belki pörsük kasımpatıların ahı tuttu.

Çayla padişah böreğinden yedim; çok lezzetli olmuş. Lâzime Hanım'a "Elinize sağlık" demekten kendimi alamadım. Kuş üzümü çam fıstığı kıymaya bu kadar mı yaraşır?

Şimdi yalnız gecem başlıyor. Halbuki tanınmış hikâyeci Sait Faik, katil Hidayet mi, Hayati mi, Hidayet galiba, Hidayet'i mis gibi simit kokan cebine atmıştı ve katil Hidayet bu cepte bir susam tanesi kadar küçülmüş, sevdiği kızı öldürmenin ıstırabıyla baş başa kalmıştı.

Yalnız gecemde cebimde bir katil bile yok.

Vaktiyle *Yetimlerin Ahı* diye bir film seyretmiş (yerli film) ve çok ağlamıştım.

Bir de *İki Yetime* vardı. Yine çok ağlamıştım.

Bu sabah serinkanlı kalktım. Hafızam pırıl pırıl. Anasonlu gevrek, beyaz peynir, çay. *Hamlet*'e dönüyorum:

Beyefendinin teşvikiyle *Hamlet* çalışmalarım başladı. Beyefendi, çağ artık uzmanlık çağı, yalapşap olmaz demişti. Buna benzer bir şeyler söylemişti.

Bunun üzerine *Hamlet*'i yeniden yeniden okuyarak tahlil etmeye koyuldum. Fransız ekolünden geldiğim için İngilizcem hayli zayıftı (maalesef bugün de zayıftır). Bununla birlikte *Hamlet* literatürünü İngilizce'den de takip ettim.

Modern edebiyatı bilmediğimi ileri sürenlere kahkahalarla gülüp geçerim. Zira o günlerde, o, umutlarla dolup taştığım günlerde, bizde kimselerin tanımadığı -sonra da, yarım yüzyıl daha, kimselerin tanımayacağı- Thomas Stearne Eliot'un (1888-öldü ama ölüm tarihini şu an bulamıyorum) meşhur *Hamlet* kritiğini cılız İngilizcemle okumuştum.

Eliot -kraliyet rejiminden yanadır-, Shakespeare'in eserini yerden yere vuruyordu. (Şöhrete giden yolda bu yerden yere vuruşun mühim bir rolü olacaktı tabiî. Şimdi ben de kalkıp Yahya Kemal berbat şiirler yazmıştır deseydim yer yerinden oynayacak, fakat saldırılar sayesinde vaktiyle bir anda şöhrete kavuşacaktım. Sayru Usman'ın saygınlığını korudum, kedi erişemediği ciğere kokmuş dermiş oyunlarına kalkışmadım.)

Eliot öyle yapmıyor, *Hamlet* on para etmez diyor. Bilgiççe yazılmış yazının bir iddiası da *Hamlet*'in çalıntı olduğuydu.

Evet, koskoca *Hamlet* çalıntı!

Şamatacı Eliot, *Hamlet*, meşhur Kyd'in -kimdir bilmiyorum- *İspanyol Trajedisi*'nden gizli kapaklı yürütülmüştür iddiasında. Bununla da yetinmiyor, sivri şeyler söyleyip dikkat çekecek ya, daha eski bir eserin adaptasyonu olduğunu ileri sürüyor.

Böylesi iddialar çoktur ve kolay kolay çürütülemez. Shakespeare bile olsanız yapışıp kalır yakanıza.

Bunca gayretime, öncü bilgilerime rağmen yellozlar, et kafalı oğlanlar modern edebiyattan habersiz olduğumu yüzüme yüzüme hiç utanmadan söylüyorlar.

Aradım taradım, Eliot'un daha eski bir eser dediğini buldum: Bu Firdevsî'nin *Şehnâme*'sindeki bir masaldır. Eliot'a kalkım olsun. Shakespeare o masalı Danimarka'ya adapte etmiş.

Eliot ebedî Şark düşmanlığıyla Firdevsî'yi anmak istemiyor. Halbuki hakikati pekâlâ biliyor. Firdevsî, malûm, Müslüman; Eliot Hıristiyan. *İspanyol Trajedisi* filan diyerek geçiştirmek istiyor.

Bu, Haçlı Seferleri tavrı hep sürüp gitmiştir. Batı, *Hamlet*'in arkasındaki Firdevsî'yi bilhassa görmezden gelmiştir. Yalnız, *İlâhî Komedya*'nın başına gelenler hakikaten bir komedya olmuş, artık bu örtbas edilememiştir.

Ben size şöyle anlatayım: Dante'nin (1265-1321) meşhur *İlâhî Komedya*'sı (*La Divina Commedia*) baştan sona çalıntıdır!

Dante gizli gizli Arapça öğreniyor. Ebu'l Âlâ el-Maarrî'nin (973-1057) *Risâleu'l-Gufrân*'ını aynen çalıyor ve *İlâhî Komedya* yapıyor. Tabiî İtalya'da, hatta bütün Avrupa'da Ebu'l Âlâ el-Maarrî'yi bilen yok. Dante *İlâhî Komedya*'nın keyfini sürüyor. Nankör herif, üstüne üstlük, çalıntısında bir de Müslümanları cehennemlerde süründürüyor...

Yirminci asrın ilk çeyreğinde durum ortaya çıkınca, eserin bir hümanizma başyapıtı değil, çalıntı olduğu gözler önüne

serilince Batı'da kıyamet kopuyor, bir öfke, bir sinirlilik, kudurganlık!, sormayın gitsin. Garp'ın sivri burnunu geçmişbilimciler sürtüyorlar ve *La Divina Commedia* bütün tantanasını yitiriyor.

Fakat bunu bizimkilere anlatmak zor, inandırmak imkânsız. İbrikçibaşıoğlu bana "Hadi ordan maskara, maskara!" demişti. İlle Garp boku yiyecekler. Bu yüzden Dante'yi heyecanla okuyup ya da okur görünüp Arap ozanından habersiz kalmayı yeğliyorlar. Hani nerde *Risâletu'l-Gufrân*'ın tercümesi?! Halbuki *İlâhî Komedya* bol bol çevrilmiştir...

Bilmiyorum neden, herhalde *Hamlet*'e büyük hayranlığımdan, Firdevsî-*Şehnâme* meselesini örtbas etmiştim. Hamlet'in yüceliğine kendimi öylesine kaptırmıştım ki, her şey, bilhassa memlekette olup bitenler âdeta bu eserde kaleme getirilmişti. Yani *Hamlet* cemiyetimizin bir aksiydi.

Ve hafızam beni yanıltmıyorsa, hakikaten, memleketin de karanlık günleriydi. Harplerden harplere sürükleniliyordu. Devletin hazinesi tamtakır, maaşlar ödenemiyor, karaborsa almış yürümüş, harp vurguncuları keka! Çürümüş Danimarka'yı ister istemez iliğinizde kemiğinizde hissediyordunuz. Fakat vatan aşkıyla ümitler bekliyordunuz. Acaba ne olacaktık?

Bu endişelerimi bir gün bir büyüğüm olarak Hâmid Bey'e söyledim. (Beyefendi o günlerde galiba Ayaspaşa'da muhteşem bir evde ikâmet ediyordu.) O, monoklunu takarak beni süzdü ve "Şekispiyer'in zırvasına kendini fazla kaptırmışsın" dedi, "bu memlekete bir şey olmaz, bu memlekette de bir şey olmaz..."

O zaman koca Hâmid'in bu sözüne için için isyan etmiş, pek üzülmüştüm. Şimdiyse, uzun bir ömrün sonunda, fikirlerim büsbütün karışık.

Bu yüzden devam edemiyorum.

Geceyarısına doğru:

Akşamüzerinden başlayarak bütün gece okudum. İyi ki de okumuşum, yakın tarihimize ait fevkalâde bilgilerle donandım. Gerçi, Bayan Müller'in kaleme getirdiği devirler, benim Hamlet'e soyunduğum senelerden yaklaşık yirmi yıl evveline rastlıyor ve tabiî o seneleri devirleri bilmeme imkân yok, hemen doğumuma rastlıyor. Doğum sancılarıyla kıvranan Jülide annem haykırıyor haykırıyor, Havva annem kesik kesik inleyerek doğuruyor. Büyük âlim selâmlıktaki odasında cebir muadeleleriyle boğuşuyormuş.

Hamlet'e soyunduğum çağdaki iktisadî ve ahlâkî çöküntüyü Bn. Müller görmemiş, çünkü çöküntüden yirmi yıl evvel İstanbul'dan ayrılmış bulunuyor. Tabiî o seneleri bilmesine imkân yok. Onun gördüğü şık bir İstanbul. Gayet dikkat çekici ki, Sultan Hamid'i göklere çıkarıyor. İstanbul'u göklere çıkarıyor. Büyükada'yı gezmiş görmüş, anlata anlata bitiremiyor: Denizin üstünde ihtişamla yüksekliyormuş. Kayalıklarda, tepelerde, dört bir tarafta manastır harabeleri varmış. Baştan aşağı çamlık! Araba gezintisi yapıyorlar. Yol boyunca birbirinden güzel "villa"lar görmüş; villalar herhalde köşkler olacak. Büyükada bahçelerinde öylesine bir gül bolluğu var ki, Bayan Müller bu kadar çok ve renk renk, çeşit çeşit gülü başka hiçbir yerde görmedim diyor. Kim bilir ne hoştu...

Jülide annemin kotrasıyla Adalar'a gittiğimiz zamanları içim sızlıyarak hatırladım. Kotramızın adı defterlerimde geçiyor olmalı, şimdi bir türlü hatırlayamadım. Sülün gibi süzülürdü. Kotrayı yanaştırır, bilhassa Büyükada'ya çıkardık. Ben, Büyükada'dan -gözüm yükseklerdeydi- daha çok mimozaları ve manolyaları hatırlıyorum.

Havalar ılıman gitmişse, mimozalar bazı yıllar hemen şubat sonu açardı. Sarı papa mimozaların açtığı haber alınınca hemen Adalar'a gidilir ve demet demet mimozayla dönülürdü. Bunlar, söylemem gereksiz, Büyükada'nın Büyükada olduğu günlerdi.

Okurken tuttuğum başka notlar da var. Fakat geç oldu. Kaloriferler söndü. Elektrikli radyatör -Matmazel Zizi uyardı- çok yakıyor. Vakit bu vakit olunca yorgan ve battaniye altına girip yaşantılara, hayallere yatakta devam etmek en akıllıcası.

Huzurlu bir sabah. Kahvaltıdan ve def-i tabiîden sonra devam ediyorum.

Bayan Müller'in zevci -galiba hem hindolog hem oryantalist- saraya dâvet edilmiş. Eşine de 4 Haziran 1893 tarihli mönüyü getirmiş. Mönü hem Türkçe hem Fransızca. Windsor çorbasıyla başlamışlar. Sonra börek geliyor; acaba neliydi börek? Sonra Joinville soslu kalkan balığı dilimleri. O bitiyor, Royal soslu kuzu butu, ardından mantarlı piliç, mayonezli bıldırcın, kuşkonmaz, kızarmış turfanda enginar kalbi, Victoria usulü ananas, nihayet vanilyalı dondurma.

Lâzıme Hanım bu mönüyü dinlesin de, padişah böreği neymiş, padişah sofrası nasıl olurmuş, öğrensin. Şüphesiz, Lâzıme'yi kandıran televizyoncular da öğrenmeli. Geçiyorum.

Çocukluğumda mahalleden geçen dondurmacıda yalnız kaymak ve vişne bulunurdu. Pek ender limon. Vanilyalı dondurma İstanbul halkı için hâlâ bir lükstü; ancak meşhur, seçkin pastaneler yapardı. Meşhur, seçkin pastanelerin listesinde peşmelba da vardı. Hem vanilyalı dondurmayı hem peşmelbayı çok sevmişimdir. Cennet Bahçesi'nin spesyalitesiyse kafe glasse ve buzlu çaydı.

Sofrada şarap sadece gayrimüslimlere ikram edilmiş. Kırmızı Bordo şarabı pek lezzetli. Bay Müller, Teşrifat Nâzırı'na "Kim seçti? Kim tattı bu şarabı?" diye sormaktan kendini alamıyor. Öyle ya, bir degüstatör olması lâzım.

Bay Müller'in suali karşısında ne oluyor, biliyor musunuz? Teşrifat Nâzırı bilmem gibisinden omuzlarını silkiyor, fakat bakışlarıyla Hakan'ı işaret ediyor!

Bizimkiler şarap içmiyor, lâkin mönüde ayrıca punç yer alıyormuş, mayonezli bıldırcın ve kuşkonmazdan hemen sonra. Punç, malûmunuzdur, çay, limon, şeker, tarçın karışımına konyak ilâvesidir; yakılan alkol buharlaşıyor, punç öyle içiliyor. Punç sofrada epey içilmiş. Kimse de içinde konyak varmış gibi davranmamış. Hatta Bay Müller, belki rom vardı demiş için de. Bn. Müller hemen mektubuna yazmış.

Demek şarabı tadıyor ve punçtan geri durmuyor.

Üzerinde durulacak bir başka cihet, Abdülhamid'in mükemmel Fransızca bilmesi.

Kendisine Şefkat nişanı verilmiş Bn Müller, Hakan tarafından Yıldız'a dâvet ediliyor, "Haşmetli Majesteleri"nin huzuruna çıkıyor, hatta, Hakan'ın hemen sağında oturuyor, sigara ikramı sırasında Sultan Hamid kibriti kendi eliyle yakıp uzatıyor. Bütün bu nezaketler Doğulu bir despot değil, Batılı bir monark karşısında olduğumuzu gözler önüne sererken, Bayan Müller son sürprizi açıklıyor: Hakan mükemmel Fransızca bilmektedir, fakat ana lisanından başka bir dilde konuşmaya gönül indirmiyor (Nurullah Bey boyuna Fransızca paralardı).

Hatırat sahibesi Müller, ecnebîlerle konuşurken tercüman aracılığını tercih etmesini Abdülhamid'in 'imparatorluk şuuru'na verirken; bizim tarihlerimiz yabancı dil bilmediğini, hatta, okumayazmayı yarım yamalak bildiğini yazmışlar.

Şimdi çıkıp mükemmel Fransızca biliyormuş deseniz, adınız Abdülhamidçi'ye çıkar. Gerçi bugünkü günlerimizde Hakan yeniden geçer akçedir.

Kesiyorum. Çünkü yatmam gerekiyor.

Yarın Yurdagül Akgün'ün Karacaoğlan sergisine gideceğim. Gazetelerdeki kritikler Akgün'ün bu sergisinde "bir Karacaoğlan fırtınası" estirdiğini söylüyorlar. Böyle iddialı cafcaflardan hoşlanmam. Maamafih hislerim sergiye gitmem konusunda ısrar ediyor, hatta dayatıyor.

Yarın cumartesi. Leylî mektepten kurtulduğum için olarak, cumartesi en sevdiğim gündür. Hep cumartesi hayalleriyle yaşadım.

Hemen yatıyorum.

Bugün gördüklerimden ve yaşadıklarımdan sonra ümit kapısının bir daha açılabileceğini sanmam. Kâhin olmaya hiç lüzum yok: Memleketimizde ve sanatımızda her şey simsiyaha gidiyor. Bu simsiyaha gidişin alkışlarla, hatta hayranlık, sevinç çığlıklarıyla temenna edilmesi her türlü ümitsizliğin fevkindedir.

Görmüş olduğum manzara şu: Bulamaç, cıvık bir esenleme; yarı temenna yarı reverans. Kimileyin temenna ağır basıyor, sonra birdenbire reveranslar dökülüşüyor. Yurdakul bunları bir orkestra şefi gibi dalga dalga idare ediyor.

Eskiden sanatkârlar sağcı ve solcu diye ikiye ayrılırlardı. Bu sağcılık-solculuk anladığım kadarıyla ortadan kalkmış. Bakıyorsunuz şimdi sağdan vururken az evvel soldan vurmuş. Ona göz kırp buna göz kırp. Sağ ve sol artık fırsat rantları için artık raksediyor. Zavallı sol zavallı sağ! Uğrunda ölenler sağın solun, Yurdakul Karagün'ü görebilseydiler zannederim füceten ölürlerdi.

Nasıl bir kalabalık! Dışarıya taşmış! Dışarıda sigara içenler tarihî Galata Kulesi'nin karşısındaki galerinin önünde bir kordu teşkil etmişler, bir duman gezegeni vücuda getirmişler. Bu nebuladan geçtikten sonra güç belâ içeriye girdim. İçerisi bir mahşer günü tablosu ikram ediyor. Başım döndü.

Gazeteler yanılmış olmalılar ki, *Mevlid* dinletisi yerine, galeride bambaşka bir şey çalıyor, bas bariton bir ses nece olduğu hemen anlaşılamayan bir lisanla gümbür gümbür besteye eşlik ediyor (gümbür gümbür olan ses, beste değil).

"Nedir?" diye sordum.

Bir süslü hanım kız, "Bilmiyor musunuz?" diye yanıt ladı, "Yurdakul Bey, Mehmet Saygun'un *Karacaoğlan Oratoryosu*'nu bu sergi için saz eşliğinde yeniden yorumladı Şimdi zaten oratoryo albümünü imzalıyor."

Hiçbir şey anlayamamış, kafam karmakarışık, aklım büsbü tün bulanık, süslü hanım kızın gösterdiği "albüm"e baktım v gözlerim tam seçemese de Yunus Emre gibi bir isim gördüm Daha doğrusu Yunus Emre'nin ismini görür gibi oldum.

Beşiktaş Yıldız'da, türbe kapısındaki vak'adan haddimi öğ rendiğim için, Yunus munus karıştırmayıp, "Bilginize teşek kür ederim evlâdım" dedim.

"İmza sırasına girecekseniz, kuyruk dışarda."

"Elbette girmek isterim."

Bir yandan da "albüm"ün kapağına bakmakta devam edi yordum. Saçları kaşları gözleri Rasputin bir adam kazma dişlerini göstererek poz vermiş; sırtında derviş hırkasıyla Mao gömleği arası tuhaf bir kılık. Gördüklerim bana hepsi hayal gibi geliyor.

Sonra yavaşça kenara çekildim. Meseleyi çözmeye çalışı yorum. Sosyete mevlûthanı Akkaragün demek ki hem ressam oldu hem oratoryo seslendiriyor. Albüm çıkarmış, demek ki müzik dünyasına da atılıyor. Her bakımdan komple bir sanat çı. Yarın öbür gün belki rock pop şarkılar da yorumlayacak...

O bas bariton mukallidi ses bangırdıyor. Bir oratoryo hatırlıyorum lâkin puslu.

Müzik hocamız Çoban Ferit "Tekrar ediyoruz, öğreniyo ruz, neymiş efendim, hep birlikte söylüyoruz: Oratoryo, koro, solo, orkestra için yazılmış, kutsal hisleri harekete geçiren kilise musikîsi eseridir" derdi, "neymiş efendim, hep birlikte hep beraber tekrar ediyoruz: Koro solo..."

Yalnızca Çoban Ferit'in söylediklerini hatırlıyorum. Geri alacalı bulacalı. Bu Çoban Ferit'in mürtecî olduğunu söyler

kadı. Evinde gizlice sarık sarar, başında kavuğu, aynalara bakarmış.

Demek oratoryo şimdi orkestra yerine saz eşliğinde: Acayip bir rücû.

Neden sonra, albüm kapağında belirir gibi olan Yunus Emre ismi beni senelerce evveline götürdü. Tam o sırada Yurdakul Karagüneş imza sırasındakilere "Sırayla! Sırayla! Öne geçmeyin, yandan girmeyin!" diye bağırmaya başladı, "Hizaya girin!" Bir yandan da, "Boş boş bakma! İsmin ne, söyle!" diyordu. Azarlananlar pek mesut, teşekkür ediyorlardı. Bakın, kapaktaki Rasputin, Yurdaer Akgüneş'in ta kendisi!

Halbuki senelerce evvelinde, ben ne hatırlıyorum biliyor musunuz? Size şöyle ifade edeyim: Ne görüyorum, ne hatırlıyorum? Hafizam ışıldıyordu. Medeniyet görüyorum, medeniyet hatırlıyorum. Sene 1958, Amerika Birleşik Devletleri'ne ilk ve son seyahatim. Silme gökdelen New York tepeden tırnağa ışık. Işıl ışıl yüzüyor New York. Çat pat İngilizcemle Amerikalılar dalga geçiyorlar. Türk olduğumu öğrenince, "Fesli değil misiniz?" diyorlar, "Fesiniz nerde?" Fes mes yok. Fes mes sarık marık kalmadı! dediğimde pek şaşırıyorlar.

Televizyondaki sanat haberlerinden, büyük müzikçi Leopold Stokovski'nin çağdaş -fessiz- bir Türk bestecisinin *Yunus Emre Oratoryosu*'nu büyük orkestra eşliğinde yorumlayacağını büyük heyecanla öğreniyorum. (Yorumlatacağını mı demem gerekir?)

Firlayıp gitmiştim konsere. Dört teganni solist, bir soprano, bir alto, bir tenor, bir bas. Tabiî Stokovski! Ve tabiî Adnan Saygun'un Yunus'un hayatından, şiirinden mülhem eseri!

Bunlar şimşek çakımında geçip gitti, New York, ışıklar, konser, alkışlar, Tanrı'dan başka sığınak olmadığını haykıran -İngilizce- Yunus. Yunus son nefesini vermeye hazırlanıyor; Yunus son nefesini verecekken, New York'un ortasında sarıklı

Çoban Ferit ortaya çıkıyor, "... kutsal hisleri harekete geçiren kilise musikîsi..." Derken böyle tam yarım yüzyıl sonra, Galata Kulesi'nin karşısındaki galeride saz eşliğinde...

Herhangi bir mânâ veremeyerek, bunları niye şimşek çakımında birer ikişer hatırlıyorum ki, diye çırpınırken, gözüm büyük boy tablolara takıldı. Her birinin önünde -tabloların fevkalâde şık bir hanımefendi hep gülümseyerek duruyor. Hem resimlerin tabloların, hem geçkince, makiyajlı, estetik ameliyatlı hanımların yanına yaklaşmak imkânsız. Zira bordo kadife kordonlarla çevrilmişler, korunmuşlar.

Nedir? Kime soracağım?

Deminki mihmandarı arandım. Ama ortalarda göremedim. Süslü hanım kız hınca hınç kalabalıkta kaybolmuş.

Aklımın karışıklığı had safhaya çıktığından, bir ara, yeni cep telefonumla Doktor Tahsin'i aramayı düşündümse de, son sıralarda ilâçlarımı -alkol yüzünden- alamadığımı hatırlayarak vazgeçtim. Zaten bir garson bitivermişti yanımda.

GARSON: Almaz mısınız?

BEN (tepsideki bardaklara, kadehlere, tümü kıpkırmızı içeceklere bakarak): Ne var?

GARSON: Nar şerbeti ve kırmızı şarap.

BEN: Şarap ver yavrum. (Şakacı) Karacaoğlan hangisinden içerdi?

Cevap alamadım. Fakat tabloların önündeki hanımefendilerden biri, en şatafatlısı, kahkaha attı. "Beyefendi çok hoşsunuz! Fakat bize soracaktınız." Akça pakça bir hanım, mihrap yerinde. Gülümsedim, "Soruyorum o zaman Hanımefendicim."

"Bizi tanımadınız mı? Biz kimiz?"

"Bilemedim efendim."

Hanımefendi hafifçe kıpırdayıp, zarafet dolu, tabloları göstere göstere, "Ben Benli Kız'ım" dedi, bir başka resmi işaret ediyor, "Bu Yayla Güzeli!", şuhça gülümsüyor, "bakın!, Ka-

kızı! Elif Gelin! Bakın!, Çayırgüzeli! Menevşe Kız! İncili Güzel! Al Balalı Gelin!.."

Televizyon kameraları hanımefendinin bu sözlerini hemen saptıyorlar. Ben de kameralara görünmeye çalışıyorum ama, iri kıyım bir kameraman "Çekil beybaba!" dedi.

Hanımı dinliyorum, hanımlara bakıyorum, resimlere bakıyorum. Tablolarda Anadolu işi renk renk gelinlikler giymiş, genecik, dipdiri kızlar. O an fark ettim ki, Karacaoğlan'ın karasevdalarla tutulduğu kızlar bunlar ve her birinin önünde şimdiki halleriyle -model durmuş- sosyete hanımefendileri boy gösteriyor. Sergideki resimlerin niye kapış kapış satıldığı ortada. 'Sanatkârı himaye" adı altında Jülide annem de böyle işlere pek heves ederdi.

"Çok güzel efendim, çok güzel" dedim.

Hanımefendi işitmedi. O şimdi kameralara mikrofonlara konuşuyordu: "Benli Kız'ın tanıklığıyla söyleyeyim size: Karacaoğlanımız hem şerbet hem şarap içerdi. Asırlar öncesinin bir Anadolu sentezi..."

İyice sersemlemiş ve sersem sersem gülümseyerek, Leopold'ün bageti başıma ine ine, her baget inişinde başıma, New York'un ışıkları tutuşa tutuşa, kalabalığı güçlükle yarak, itelenip kakalanırken şarabı üstüme başıma dökerek dışarıya çıktım.

Karacaoğlan'ın karasevdaları için model duramamış, fakat yine şık -çarşı pazar işi-, boynundaki kolyeler göbeğine sarkmış bir hanım, şangır şungur, haykırıyordu: "Yurdakul Akgün'ün kuyruğu burada! Yurdakul Bey'in kuyruğu burada!"

Fikret'in hazin ve yıkıcı mısralarını fısır fısır tekrarlayarak eve döndüm.

Sen koşarsın, kırık, ezik, muğber;
Ellerin şerha şerha, bağrın hûn,
Büsbütün teşne, büsbütün yorgun.

Yarın toparlamam lâzım diye yatmıştım dün gece. Ter için de uyandım. Galiba sabaha karşıydı ve kış mevsiminin dolu nayı buz sarısı. Birden mektepteyim, arka bahçeye çıkıyorum. O eski deniz kızı beni bekliyor. Beni görünce birden silindi yüzünden keder. "Sevgili Aysar, nerdesin?" diye sordu, "Se nelerce gelmedin."

Bakir kalmayıp Kette'yle yattığımı acaba biliyor mu diye endişeye kapılıyorum. Galiba yüzüm kızardı.

O, yine dargın ve üzgün, "Senelerce gelmedin!" dedi.

Mâzinin hışmını üstümde hissediyordum. Mektep hayatı, arkadaşlarım -sefil köpekler!-, öğretmenlerim, mübaşirler, a lem, akrabalarım, hepsi el birliğiyle beni yıkmaya, yok etmeye çalıştılar.

Ama dayandın çınar Sayru!

Evet, dayandım, direndim, bugünlere ben kaldım. Öteki ler hepsi mortoyu çektiler.

Hepsi mevta ama, ekin ve dörütümüzün mahvolmasına, mahvedilmesine ilk adımı bunlar attılar. Büyük bir ekin ve dö rüt adamı, ekinmen ve dörütmen olabilirdin çınar Sayru. Yete neğin keşfedilmedi. Başarman ailenin umurunda bile değildi, belki Havva annen ilgilenebilirdi ama, aştı çamaşırdı söküktü, gözünü açamazdı. Hocaların -manyaklar!- âdeta düşmanla lar. Hocalar pısırık öğrenciyi sevmezler, sen pısırıktın. Okul arkadaşların seni sadece alaya aldılar; lâkabın bazan Şair bazan Ressam'dı: Ressam Sayru hah hah hah! Şair Sayru hah hah hah!..

Şimdiyse onları suçüstü yakalıyorum: Beni hor gördükleri, yeteneklerimi körelttikleri için ekin ve dörütte bugünkü dü zeysizliğimize sevk olunduk. Dörütmen, ekinmen artık Yur daer Akgünkaragün'dür!

Bilmem bir beşinci kol faaliyeti miydi (öteki kollar nedir!)

Bu durumu saptamak için yaşamın acılarından bir büyüteç kullandım ve gördüm ki, şimdilerde ekin dörüt sanılan aşağı

hk tecim oyunları, haksız kazanç entrikalarıdır. Ben bir namus timsaliyken yolunu bulanlar zirveye ulaşmış, kolaycacık şöhret merdivenini tırmanmıştır.

Bense olanca aysarlığımla bahçelerde geziniyorum, mermeri yosun tutmuş deniz kızlarından medet umuyorum.

Tarih öğretmenimiz Sidikli Servet Bey -galiba Server'di- "Bu cemiyet darağacında çok adam sallandırmış, sonra altında ağlamıştır" derdi. Sallandırıldığım darağacının altında ağlayan yok!

Ahmak deniz kızı "Nerdesin?!" diyor. Nerde olacağım; bilmiş kakılmışların yanında, arasındayım.

Gizli sarıklı Çoban Ferit, "Dede Efendi hakikati görüp Hicaz'a gitti" derdi, "bunlar çok sesli müzik dediler, koyunları melettiler..." Ne demek istediğini bugün de anlamış değilim.

Kendisine Pendik'te Şıpıldak Restoran'ın kapısı önünde rastlamış, hazırola geçip selâma durmuş, fakat herhangi bir alâka görememiştim. Çoban Ferit selâm verilemeyecek kadar aşağılık bir herif olduğunu benden daha iyi biliyordu.

Esasen, gözleri çakmak çakmak, Şıpıldak Restoran'ın az ötesinde kusmaya başlamıştı. Dede Efendi'nin herhalde kemikleri sızlamıştır...

Hesapta hiç yokken yepyeni bir haiku, sabah sabah, durup dururken:

Hey! Orkide gibi
çiçekler açtım
kendi köklerimden

Tam on yedi hece.

Bu yeni haiku sanat zaferlerimin henüz bitmediğine işaret.

Lâzıme Hanım'la birlikte sandık odasını hallaç pamuğuna çevirdik. Yorgunluktan öldük.

Çukurcuma'da geçirdiğim o sefil yıllardan sonra, Şişli'nin bu eski apartman katının sandık odasını taşındığım günden beri, arşiv niyetine kullanıyorum. Lâzıme Hanım'a göre burası "örümcek yuvası".

Arşivimde *Hamlet* notlarımı aradım, kimbilir kaç defter. Ömrümün en güzel çağını bir Hamlet vehmine kurban etmiştim. Fakat şimdi vehmin notlarını bile bulamıyorum. Oda harp meydanına döndü.

Lâzıme Hanım gizlemeye çalıştığı bir küçümsemeyle "Ne yefendi bu odayı kim toplayacak?" dedi. Onun ellemesine izin veremezdim tabiî, ne de olsa evrak-ı metrûke. "Buranın düzeni budur" demekle yetindim. Kalbim ezgin, oda kapısına yürüdüm.

Danişmend'in *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*'nin (üçüncü cilt) 220-221. sayfaları arasında (şehzâde Mahmud'un idamı sahnesi) hayli sararmış ve çarpık yırtılmış bir kâğıt parçası buldum. Mürekkebi solmuş elyazımla şunlar yazılı:

zavallı
çarmıha gerilmiş
fakir İsa
dünyanın en görkemli heykellerine kavuşturuldu

Nedir bu? Niçin yazmışım? Besbelli eskilerde yazmışım. Niçin yazmış olabilirim? Hıristiyanlığı öğrenmeye çalıştığım günlerdeki bir düşünce (gözlem, tespit) olabilir. İsa hiç istemediği halde onu birbirinden süslü yontulara dönüştürdüler. Belki de, İsa'nınki gibi kendi acı yalnızlığımı ifade etmek istiyordum. Ve tabiî görkemli heykellere kavuşma hayalimi. Gençlik...

Halbuki tarikat marikat kuramamıştım; kimsesizdim, tek kişilik âyinler düzenliyordum. Heykellerimin yapılmayacağı

apaçık ortadaydı. Fakat bir ara manastır keşişi olmak istemiştim.

Feleğin sillesini yemiştin Sayru! Zira felek isteseydi, insanların sana hayranlıkları olabilirdi.

Olabilirdi; fakat kahpe felek!

Manastıra kapanmak, keşiş olabilmek için Heybeliada Ruhban Okulu'na baş vurmuştun; seni polis zannetmişlerdi. Papaz efendi telâş içinde "Sizi kim gönderdi? Sizi kim gönderdi?" diyordu.

Günün akşamı:

Akşam katilin eline düşmüş maktul gibi can çekişirken bir haiku daha yazdım. Öyle sanıyorum ki, paslandı zannettiğim istiraplarım bir haiku mevsimi daha açıyor.

O gün Heybeli'de gördüğüm fulya tarlasından mülhem bir haiku bu:

Yaz rüzgârında
titrek fulya
kaderine isyan ediyor

Seneler öncesinden kalma bir görünümün yine eski bir sevgiyle fışkırması son haiku'm. Söylemem yersiz: Tabiî yine on yedi hece.

Bu sabah güneş açtı. Kış geçiyor mu? Hissettim ki havada bahar kokusu var. Haftalardır açamadığım balkon pencerelerini açtım: Evet evet, bahar kadar taze bir sabah! Havayı kokladım.

Havayı koklarken, aşağıda bahçede leylâk ağaççığının incecikten yapraklandığını gördüm. Filizler! Gözlerim, gözlüklü veya gözlüksüz, iyi seçemese de, şerit şerit yeşilleri fark ettim.

O adam kapıdan çıkar. Adı Kenan'dır ama, onu Sayın Evren'le karşıtırmamak gerekir. Semt Erenköyü müdür? Kolları arasında tuttuğu bir buket taze leylâkla yürür, taa

Karacaahmet'e kadar yürür. Hayli uzun mesafe. Ağzını bıçak açmaz. Gerçi kiminle konuşacak? Yol boyunca yalnızdır. Sayın Evren'in etrafında -senelerce- olduğunca kameralar, televizyon kanalları yoktur. O adam sabahın bu erken saatinde ve bu tenha vaktinde Karacaahmet'in yan kapısından kabristana girer. Yine yürür yürür.

Karacaahmet hep terk edilmiş; 'yaşamak' dururken kim gelecek buraya! O adam her sabah geliyor, kucağında bir buket taze leylâk. İşte, ilerde mermerden bir mezara diz çökerek, dünkü solmuş leylâkları kucağındakilerle tazeledi. Şimdi bembeyaz mermerlerin üstüne kapandı; ağlıyor!

Sayın Evren, astırttığı çocukların hiçbirinin mezarını leylâklarla ziyaret etmedi.

Kenan, Nalân'ın mezarına her gün geldi.

İşte benim 'edebî' leylâkla tanışmam ve leylâklara vurulup kalışım.

Halbuki bu sahne için Tahsin Bey "Cıvık bir saplantı" demekle yetinmişti. Ben de bir daha söz açmadım.

Sayru Bey, Evren kıyaslamanızdan da söz açmamıştınız.

Hayır, açmamıştım.

Kenan Binbaşı artık sadece kendi muhayyilemde kabristana geliyor, dikenli yollardan geçiyor, Şark servileri göklere süzülürken, o da beyaz bembeyaz mermerlere kapanıyordu. (Kendisi de deniz subayı olması sebebiyle hep beyaz bembeyaz üniformalar içindeydi.)

Servilerin koyu neftîsi, binbaşının gözyaşlarında dalgalanıyor, mermerlerin beyazı da dalgalanıyor, üniformanın kol ağızlarındaki sırma şeritler altunî çakımlar saçıyor, her üçü de birbirine karışıyor; bir peyzajdan bir abstreye yol alıyordu.

Bazan fasulya sırığı Tahsin bir atak yapar, "Ne oldu o mezarlıklı hezeyanınız?" derdi.

"Unutuldu gitti" diyordum tabiî, soyut (abstre) resim konusunda bilgiler devşirdiğimi ekleyerek...

Bu sabah keder içinde uyandım. Rüyasız uykumdaki gözyaşlarım yastığımı ıslatmıştı. Sabuncakis'e telefon açtım ve yarın için bana bir demet leylâk bulmalarını istedim. Şimdiye kadar nasıl aklıma gelmemiş?!

Sabuncakis'in tezgâhtarı şellâfe "Bu mevsimde nerden bulacağız leylâğı?" dedi.

"Nerden bulursanız bulun! Lübnan'dan, Suriye'den, İspanya'dan!"

Yarın kucağımda bir demet leylâkla Cahidemin beyaz mermerlerine kapanacağım.

(Koskoca Sabuncakis bir demet leylâğı bulamadı.)
Leylâklar hep döküldü
ne yazık
ilkyaz geçiverdi
İşte yeni bir haiku! Söylemiştim: Mevsimi açıldı.
Döküldü hep leylâklar
ne yazık
ilkyaz geçiverdi
Ya da:
Hep döküldü leylâklar
ilkyaz geçiverdi
ne yazık

Sizi seviyorum sizden tek ricam imzalı bir fotoğrafınızdır size kalbimin bütün sadakatiyle hürmetlerimi sunuyorum iki satır cevabınıza muhtacım sen benim tanrıçamsın Cahide tek mâbûdem neden yazmıyorsun sizi her gece rüyamda görüyo-

rum affedersiniz her gece şeytan aldatması Cahide bana yâ olmazsan sustalıyı göbeğine sokarım...

Yeniyetmeliğimde, ilkgençliğimde günlerim postanelerde geçti: Beşiktaş Postanesi, Şişli Postanesi, Sirkeci'deki Büyük Postane, Teşvikiye Postanesi, Kadıköyü Postanesi, Boğaziçi köylerinin küçük, şirin, şıpır şıpır postaneleri, heybetli Galatasaray Postanesi, Moda'daki -sarmaşıkların gizlediği- posta kutusu, Çukurcuma'daki posta kutusu, Osmanbey Postanesi, Pendik Postanesi, ötekiler, daha nereleri. Cahide'ye mektuplar, telgraflar. Bazan geceyarıları, yataktan fırlayıp.

Cevap alamıyordum.

Cevap alamıyordun. Yazıyordun yazıyordun, gece gündüz, telgraflar çekiyordun çekiyordun, haykırışlar. Tek satır cevap yok!

Cendereydi.

Haiku'nun hecelerini saydım, on altı çıktı. Önce dehşete düştüm. Dünyanın ıstırapları yakama yapıştı. Sonra aklımı başıma devşirdim. Büyük bitkinlik geçince, kâğıdı kalemi aldım. Epey uğraştıktan sonra haiku'mu on yedi heceye çıkardım:

Ne yazık döküldü hep
o leylâklar
ilkyaz geçiverdi.

Memnunum.

Fakat memnun olmadığım bir şey var. Eski defterlerimi -haiku'larımı toplamak için- karıştırırken 'şaşı gözler'le alay ettiğimi fark ettim ve Sayru Usman'ın duygusuzluğuna şaştım. Büyükannem Radife Hanım şaşılıkla, topallık, çolaklık, kambur, kekemelikle alay etmenin en büyük günahlardan biri olduğunu söylerdi. Haklıdır. Yazarken belli olmuyor ama ben de pepemeyim.

İnsanoğlu bu günahı sık sık işler. İnsanın merhameti yoktur. Mektepte ve fakültedeyken adım yalnız Şair Sayru değildi; hâlâ kulaklarımda yankır: Pepe Sayru! Pepe pepe!..

Halbuki bir gün Mevlâna görmüş: Bir leylekle bir kedi yan yana yürüyorlarmış. Bir mânâ verememiş. Koşmuş bakmış ve görmüş ki, kedi kör, leylek topalmış! Kör kedi leyleğe destek, topal leylek kör kediye bir çift göz... Bunun için senelerce üzülmüşken, Sayru Usman'ın -Pepe Sayru!- o satırları nasıl yazdığına hayret ediyorum. Silmek, karalamak elimdeydi; ne var ki, ibret olsun diye ellemedim.

Birkaç haiku buldum, dişe dokunur. Ama haiku kitabım için daha çok çalışmam gerekecek. Esin perisiyse öyle her zaman gelmiyor.

Burhaneddin Bey -henüz iki t'yle yazmıyorduk ve zaten eski yazımızla yazıyorduk- bana "*Hamlet*'te bir haykıracak bir fısıldayacaksınız" demişti, "bir inleyecek bir gürleyeceksiniz. Bir inildeyişten bir çılgın gülüş çıkaracaksın..." Yabana atılamayacak bir aktörük sezgisiydi.

Fakat belki de hayvanî bir içgüdüydü. Çünkü Burhaneddin Bey eseri inceden inceye tahlil etmeden, sadece içgüdüsüyle iniltileri haykırışları, kahkahaları hıçkırıkları tespit ediyordu. Çokça yanıldığı söylenemez. Ben *Hamlet*'i sıkı sıkıya irdeledikçe, eser ve Shakespeare konusunda pek az şey bilen Burhanettin Tepsi'nin bu başarısına şaşıyordum. Şimdi inle! Şimdi fısılda! Şimdi haykır!.. İrdeleşiylerim de aynı sonuca varıyordu. Öyleyken şu sorun ortaya çıkıyordu:

Sanat bir bilgi, birikim işi midir, içgüdülerin harekete geçmesi midir yoksa?

Bir ömür boyu yanıtlayamadım. Halbuki o gençlik, tazelik yıllarımda pek çok *Hamlet* bilgisi devşirmiştim (bulunmayan defterler). Hamlet'in evrenselliğinde karar kılmıştım. Ham-

let her çağda, her ülkede 'muhalif' ruhuyla ıstırap çekmeye mahkûmdur. Bu yüzden de asırlar onu eskitememiştir. İki darla ferdin çatışmasıdır *Hamlet*. Bireyin iktidarı alt edebileceğine dair umutsuz bir tragedyadır.

Gerçi Danimarka'da yeni bir güneşin doğacağını müjdeleyerek biter. Fakat bu inandırıcı değildir. Kaldı ki eserin en canlı bölümü bu son sahnelerdir. Fortinbas'ın çoğulcu, eşitlikçi, demokratik bir düzen kuracağı müjdesine inanmak mı gerekir? Yarın o da iktidarın (pouvoir) ta kendisi olmayacak mıdır?

Burhanettin Bey ve eşi Seniye Hanım hayretle dinliyorlardı. Seniye Hanım Ophélia'ya çıkacaktı, biraz geçkince bir Ophélia.

BURHANEDDİN: Çok sormak akıl karıştırmaz mı?

SAYRU: Shakespeare sorgulamak istememiş midir?

BURHANEDDİN: Cinnetin seyirciye aktarılması kâfidir. Haykır!, gül!, çıldır! Seyirci gülsün ağlasın, kâfi.

SENİYE: Ben ne yapacağım?

BURHANEDDİN: Cinnet konusunda Hamlet'le Ofelya Kavuklu'yla Pişekâr gibidir. Sen, Hamlet'in cinnetini adım adım azdıracaksın. Sen canına kıyarken, o iyice aklını kaçırmış olacak.

SAYRU: Bu cinnetin sebeplerini seyirciye düşündürtmek zorunda değil miyiz?

BURHANEDDİN: Fazla düşünmek seyirciyi sıkar, neticede gişe hasılatı düşer. Ben Napolyon'da safi ihtişam ve ıstıraptım...

Tabiî itiraz edemezdim: Memleketin büyük bir aktörü ve halkın rağbet gösterdiği bir kumpanyanın patronu duruyor konuşuyordu karşımda.

Bununla birlikte sanatkâranelik iblisi beynimi oyuyordu...

Esasen seneler sonra muhteşem Sarah'nın kendi kumpanyasında Hamlet'e çıktığında, Hamlet ölür ölmez perdeleri in-

dirttiğini öğrenecektim; Fortinbas'ın son yâveleri filan yok. Sarah-Hamlet ölüyor, borular üfleniyor, trampetalar çalıyor, perde!

Muhteşem Sarah bunu kendi oyunculuk zaferi için mi yaptı, iktidarın ebedîliğine mi işaret etti, bilemem.

Fakat her ne olursa olsun, Sarah sanatkârane davranmıştı.

Sanatkâranelik iblisinden kurtulamayarak, hayatımı mahvedeceğimi o günlerde bilemezdim. Yazık olmuştur.

Kaçıncı gündür ki Sabuncakis'ten ses seda çıkmadı. Ben telefon edince, "Bekliyoruz efendim, sipariş verdik. Ortadoğu'nun Paris'i Beyrut'taki kardeş çiçekçimiz gönderecek. Merak etmeyin, Lübnan dağlarında leylâk arıyorlar. Gelince haber vereceğiz" diyorlar.

Kaçıncı gündür ki, Cahidemin mezarına bu sebepten gidemiyorum. Beyrut'tan gelecek leylâkları da acaba yapma çiçek zanneder mi? Allah vere de leylâkî leylâk gönderseler.

Haiku salgını -hayret!- devam ediyor:

Dağ eteklerinde
menekşe
çiğ damlasıyla bezendi

Ya da:

Çiğ damlasıyla bezendi
menekşe
dağ eteklerinde

Cahide haiku'larımı hiçbir zaman okuyamadı. Okusaydı, bilmem sever, beni tebrik eder miydi?

Bugün haiku yok. *Hamlet*'in hırçın şiiriyle baş başayım.

Hamlet çalışmalarımın yeşil mürekkeple kaleme getirildiği defterlerini bulamadık ama, bazı endişeli sorularım, işte

bunca yıl sonra, turşumuş hafızama rağmen, birer ikişer çı kageliyor:

Hamlet'in cinneti sahici midir değil midir? Hamlet baştan beri cinnetin pençesinde esaretinde miydi? Yoksa, cinnet onu usul usul mu avcuna aldı? Cinneti sahteyse, sahte olduğuna hükmettiren sebepler nedir? Yapmacık bir cinnet ise, Hamlet eserin sonuna kadar aklî dengesini koruyabilmiş midir?

Hamlet memleketimizde itibar bulacaksa -çünkü ilk kez sahne tozu yutacaktı İstanbul'da-, eserin beşerî ve cihanşümul bir trajedi olduğunu mu düşünmek gerekir? Yoksa, eserde -Danimarka'da- olup bitenlerden akisler bizim cemiyetimize de mi yakışmaktadır? Cemiyetimize yakışıyorsa, Abdülhamid idaresini mumla arattığına göre, devir İttihat ve Terakki kaparozculuğuna mı benzemektedir? Bu durumda Hamlet Sultan Hamid'in oğlu konumunda mıdır? Ve Sultan Hamid de başta görünen Hayalet midir?

Le Monde de Théâtre dergisinin iki yüz yirmi birinci sayısında Sarah Bernhardt'ın, elinde kurukafa, bir fotoğrafı görünüyor ve Sarah *Hamlet*'i *Hamlet* yapan tiradlarıdır demiş. Sarah'ya göre -münekkitlerin yakındığı- bu tiradlar Hamlet'in iç âlemidir. Bu teşhise katılmak mı gerekir?

Finten'de de Küçük Mari Hanım kendi kurukafasıyla ortalıkta dolaşıyordu. Bir yandan da kâinatın, öteki âlemin sırları hakkında konuşuyor, felsefe yapıyordu. Hâmid bu sahneyi *Hamlet*'ten mi yürütmüştür? Yoksa, bütün büyük ediplerin öteki âlemi hissedişleri böyle mi olmaktadır?

Büyük Sarah ayrıca o röportajında, istikbalde bir gün, *Hamlet*'in sadece tiradlarla oynanacağını ve tek kişilik bir oyun gibi yeniden kurgulanacağını şiddetle iddia ediyor. Bu iddiası 'modern tiyatro'nun başlangıcı sayılabilir mi? (Çok şükür *Le Monde de Thèâtre* ciltlerim halen kitaplığımda.)

Shakespeare eserinin sonunda hazin olsun diye mi kahramanlarını öldürüyor, tam tersine, bu ölüm (öldürüş!) bir

mecburiyet mi? Mecburiyetse, iktidar karşısında fert hep yenilgiye mi mahkûmdur?

Son dakika: Öteki sorular da muhakkak ki aklıma gelecekken telefon çaldı. İrkilerek açtım. Tahsin'in aygır Nimet'i perşembeye randevu veriyor; kontrol vaktim gelmiş. Fevkalâde asabım bozuldu. Allahtan ki perşembe hangi gündür bilmiyorum.

Sabuncakis'i aradım; Ortadoğu'da Suriye'de Lübnan'da Şam'da Beyrut'ta Mısır'da savaş çıktığını öğrendim. Her yer kaynıyormuş.

Tezgâhtar şellâfe, sevinç içinde, "Halkların zaferi!" gibisinden marksizan bir ifade kullandı.

"Hani Lübnan dağlarına baktırıyordunuz?"

"Lübnan dağları şimdi militan kaynıyor. Halkların zaferi!"

Demek ayaktakımı yine işin başında. Canım sıkılarak telefonu kapattım. Lâzime Hanım, hangi önseziyle bilmem, yayık yayık, "Ne olmuş?" diye sordu, gözler fıldır fıldır. Dikkatinizi çekerim: Bir 'hitap' yok, sadece küstahça bir soruş.

Zavallı Cahide, ayaktakımının isyanı sebebiyle, mezarına bir buket leylâkla gelemeyeceğim, mezarına kapanamayacağım. Yurdumda leylâklar açıncaya kadar affet...

Çalışmalarıma -şimdilik okumalar- umutsuzca geri döndüm. Tuhaf bir cümleyle karşılaştım, tartışmaya enikonu açık:

"Günlüklerin ilk özellikleri, düzenli bir biçimde tutulmuş olmaları ve her güne tarih atılmasıdır."

Bunca senedir -en az yarım asır- jurnal tutarım, ne düzenli yazmış ne de tarih atmışımdır. Yok, az çok düzenli yazmışımdır. Tarih atmam, zira zamanın gelip geçiciliğine meydan okumak isterim. Tarih atmazsanız zaman mefhumu kaybolur. Nitekim defterime geçirdiğim -yukarıdaki- cümle bugün kim

bilir kaç yaşında -bak Sayru, bilhassa hesap etmiyorum-, ta 1961 Nisan'ında yayımlanmış. Hem ne uzun safsatalarla! Kal dı ki, düzenli tutmaya gerek yoktur. Sezar her gün yazmamı tutmamıştır. Bazı buhranlı dönemler gelir, insanın eli kalem tutmaz. Kelimeleriniz, Hamlet'in kelimeleri olup çıkmıştır. Bazan haftalarca aylarca sürer.

Ben Halide Edib Hanım'ı tanımak şerefine kavuşmuştum. "Anlayamıyorum, kelimeler azaldı, eskiden daha çoktu kelimeler" demişti. Kendisine "Eskiden de ifadenize, leziz fakat kılçığı bol sardalya balığı gibi denirdi" diyememiştim. Hatta kelimelerin -Halide Hanım'ın kelimelerinin- azalması iyi olmuştu, çünkü cümleleri az buçuk daha düzgündü. Derken bu kelimeler büsbütün azalmış, Halide Hanım da konu özetleri yazıp öykü roman adı altında neşretmişti (bkz: *Çaresaz*, *Kızıl Hançerler*, vs.)

Safsatalara devam edelim:

Günlükler yazarların yaradılışlarına, mizaçlarına göre iki "bölük"te toplanabilirmiş. (Benim bildiğim, bölük, taburu meydana getiren ve diğer birliklerin temeli sayılan askerî birliktir. Buradaki herhalde kısım karşılığı kullanılmış. Kelime eskidir; kapıkulu ocaklarında, Osmanlı'da kullanılmıştır.) Bu iki bölük günlükten birini ruhbilimciler, diğerini fikracılar yazarmış. (Bölük galiba çeşit anlamında; iki çeşit, iki tür günlük...) Ruhbilimcileri anladım da fikracılar kim?

Gerçi ruhbilimcileri de anlayamamışım. Verilen örneklerde Jean Jacques Rousseau'nun (doğum ve ölüm tarihleri saptanacak) adı geçiyor; öyleyken Rousseau -yazdıklarımla samimiyetsizce alâkadar olmuş bir nâşir vaktiyle bana *İtiraflar*'ı okumamı tavsiye etmişti- ruhbilimci mi oluyor?

Daha ilginci, galiba siz de ruhbilimci oluyorsunuz Sayru Bey.

O neden?

Zira ruhbilimcilerin yazdıkları jurnaller, dış olaylara değil, iç dünyaya çevrikmiş. Siz de kendinizi bildiniz bileli, en dış olayı bile iç dünyanızın süzgecinden geçirerek yazarsınız.

Doğrudur; yazdıklarım bir 'journal intime'in sayfalarıdır.

Aslında, senelerden beri en zorunu yapıyorum: Büsbütün samimi olmanın dikenli yollarında sürükleniyorum. İçtenlik, sonuna kadar içtenlik! İçten bir kimse duygularını, düşüncelerini, kendi görüşünü, kendi duyuşunu çırılçıplak yazar. Bugüne dek hep çırılçıplak anlattım.

Halbuki büyük çoğunluk şurdan burdan öğrendiğini, kendisine tesir edilerek aşılananları geveleyip durur. Memleketimizde fikir hürriyeti talepleri boyuna çınlar. Fakat fikirlerin hepsi orta malıyken fikir hürriyetine niçin ihtiyaç duyulur ki? Ahaliden birçok kimsenin şahsî fikri yoktur, şahsî bir görüşü, duyuşu yoktur. Bir yerlerden işittiklerini tekrarlayıp dururlar. Herkes birbirinin kem küm papağanı kesilmiştir.

Bense, Murasaki Shikibu'nun izini sürmüş, onun yolunda yürümüşümdür. Bir yandan kendimi tanımak, özüme varmak istemiş, bir yandan hatıralara geri dönerek mâziyi yaşatmış, bir yandan da hem yaşantılarla hem yaşantılarımla beslenmiş, üstelik tarihte olup bitenlerle hesaplaşmayı ön görmüşümdür.

Sıksık dil üzerinde durmuşumdur. Bitmeyen dâvalarımızdan birisi dil dâvamızdır, imlâ dâvamızdır. İmlâ üzerinde durmuşumdur. Kaldırılan şapkaları iade etmiş, böylelikle telâffuz sorunlarımıza bir nebze şifa getirmişimdir.

Yalnız dilde ne kerte arılaşacağı konusunda tereddütlerim hep sürüp gitmiştir. Meselâ "olay" şaibelidir. Türkçe'de fiilden (olmak) yapılan isimde -ay eki yoktur. Ayrıca vak'a, hadise karşılığı olarak kullanıyorsak, bir de 'olay çıkartıyoruz'. Gerçi hadise de çıkartıyoruz. Ama vak'a çıkartmıyoruz. (Lisanın mâzisini unutuyorum: Yoksa, vak'a çıkartıyor muyduk?)

Her neyse; düşünüyorum da, hakikaten bir journal intime

a) Yığınların önünde küçük düşeceğimi bile bile, yarın defterlerim yayınlansa, cilt cilt, başkaları ne der diye ürkmeden, cesaretle, açık sözlülükle yazarım. (Murasaki de öyle yazmış. Bu sebepten asırlardan beri okunmakta.)

b) Gözüpek yazış tarzım bazılarının hiç mi hiç hoşuna gitmeyecektir. Fakat umurumda değil. Esasen hoşlanmayacakların çoğu öldü; ne yapalım. Artık öteki dünyadan kızacaklar, keh keh...

c) İç dünyamda gelgitliyimdir. Dün söylediğimi yarın inkâr ederim. İşte samimiyet budur!

Defterlerim tam bir hatıra defteri değildir. Çünkü öyle olsa, her şeyi tek bir yorumla yazardım; yani yorumlarım ikide birde değişmez, olaylar tekrar tekrar anlatılmaz, yeni vak'alara geçilir. Hayır, hatıralarımı yazmıyorum. Yazsam, diğer hatırat sahipleri gibi her şeyi kendime yontar, boyuna kendimi haklı çıkartırım.

Bilhassa ölmüşleri, artık cevap veremeyecek kişileri bol bol, enine boyuna çekiştiririm. Yaşantılarımın en pespayelerini onların sırtına yüklerim. Hakikat da kolay kolay ortaya çıkamaz...

Halbuki namuslu davrandım. Anılarımdan söz açmıyor değilim. Yeri geldikçe, hayatımın hikâyesini gün gün, bölük pörçük (bölüğün buradaki kullanımı tuhaf) yazmışımdır, tıpkı Stendhal gibi.

Bunu neden yapmışımdır?, sen de biliyorsun ki, vakit hafızadan daha çeviktir, sıçraya sıçraya gider ve lapacı, hantal hafıza maalesef durakalır. Gerçi Stendhal'le aramızda bir fark var: O da içtendi, ne var ki bir gün meşhur oldu ve jurnal yazmaktan vazgeçti. Fakat başkalarının vakayinâmelerine, ruznâmelerine baş vurarak *İtalya Hikâyeleri*'ni yazdı. Kimse kusura bakmasın, yarı çalıntı *İtalya Hikâyeleri* günümüzde okunamaz bir kitaptır. (Père Arnoux bize zorla okutmuştu.)

Kısacası, kendi kendime konuşmaya başladığımdan beri, günlüklerimi en yakın, en candan bir dosta anlatır gibi yazıyorum. Günlüğüm kendine sesleniyor; fakat yarın dünyaya seslenecek!

Güneşin hiç batmadığı - uzun zaman hiç anlayamamıştım, güneş niye batmıyordu, niçin batmıyordu- sömürgeci Britanya İmparatorluğu'nun öteki yüzünü gözler önüne serdiği iddia edilen Charles Dickens bir yaratıcı değildir. Kendisinden öncekilerin sevilerek okunmuş, okuna okuna orta baklası olmuş yazılarını çizilerini, eserciklerini iyi hatmetmiştir. Ondan sonra onlara öykünerek yazmış, hatta onlardan bir şeyler, gözyaşı, merhamet, kaba saba gülmece filan tırtıklamış, öyleyken şöhrete kavuşmuş, kamuya mal olmuş.

Okur denen ahmaklar onu çok beğeniyorlar, çünkü onu okurken hiç yorulmuyorlar, zorlanmıyorlar. Hem ağlıyor hem gülüyorlar, daha ne istesinler?! (Zannımca Yurdakul Günkara da aynı yöntemi resimlerinde uyguluyor: Eski sosyete güzellerinin muşmulaya dönmüş bugünkü çehrelerini mâzideki gibi resmediyor ve o salak karılar Karacaoğlan'ın sevgilisi portrelerini ayıla bayıla satın alıyorlar.)

Zoraki bir iki yenilikle tenkitçileri de kandırmış Mr. Dickens. Hakkında pek çok övgü yazılmıştır. Şimdi bakıyorum, aynı yöntem bizde almış başını gidiyor. En orta baklası eserler esercikler kapış kapış. Bunların yazarları yazarcıkları boyuna nabız yokluyorlar, siyasetin gündemini yoklamalar, cinsiyetin temayüllerini yoklamalar, seneidevriyeleri takipler, gerilim, korku, fantastik, bakıyorsunuz her birinden bir satış romanı kitabı çıkmış! Aferin...

Mr. Dickens yazdıklarının sonunu bile düşünmezmiş. Okurları acıklı final istiyorsa acıklı final, mutlu son istiyorsa mutlu son. Bizimkiler bunu henüz kıvıramıyorlar. Zira ken-

di okurlarının herhangi bir hitamı talep edecek kadar akılları, duyuşları olmadığını biliyorlar. Esasen bilmem kaç asır evvel doğmuş yahut ölmüş, şimdi seneidevriyesi gelmiş adamın sonu ne olacak ki, final zaten gelip geçmiş, süsle püsle, hokus pokus yaz!

Charles ve Muhsin hayatımı mahvedenler listesinde en ön sıradadırlar.

Bütün gece kuru başıma ağladım.

Cahide,

Burada da geçiyor günler. Burada da günler ve zamanlar ölüme koşullanmış. Bugün, bu korkunçluğu süslemek ihtiyacıyla, hatırana Sabuncakis'ten koca bir buket leylâk ısmarlayacaktım. Fakat telefonda sesimi duyar duymaz, Sabuncakis'tekiler hemen yüzüme kapatıyorlar. Yine meyus oldum.

Ortadoğu'nun Paris'i Beyrut'tan gelecek demişlerdi. Sonra Beyrut'ta savaş çıktı dediler. Savaşta leylâklar açmaz mı?

Leylâk meselesinin sebebiyet verdiği çaresizlikle baş başa kalınca, sığınağım, geçmiş günlerin gazete ve mecmua kesiklerinde senin fotoğrafların oldu. Kim bilir kaç dosya! Gözüm gibi saklıyorum. Fakat her biri gitgide sararıyor, kahverengiler, pas renkleri, karartılar ediniyor. Buna çok üzülüyorum. Zaman bu kadar mı hain?! Senden bana yadigâr sadece bu kesip kesip biriktirilmiş, dosyalanmış fotoğraflardır. Ömrüm daha uzarsa fotoğraflarını büsbütün sararmış görmek ıstırabıyla yüz yüze geleceğim.

Cahidem, 13 Ocak 1951 tarihli *Radyo Magazin*'in kapak resmi sensin. Gülümsüyorsun. Yirmi beş kuruşa satılan *Radyo Magazin*'in Cahide'yi kapak yapması apaçık gösteriyor ki, radyo dinleyicileri arasında da hayranın pek çok. Memleket seninle iftihar ediyor.

O kadar güzel gülümsüyorsun ki, seni yakından tanımamış, mahremiyetine girmemiş olsam, bu kadın ne kadar mesut diyebilirim. Fakat demiyorum. Permanantlı saçların kısa kesilmiş ve altın sarısı. Limon kabuğu renginde, geniş yakalı bir bluz giymişsin. Sol kulağında -fotoğraf profilden çekilmiş, sağ kulağın görünmüyor- taşı ve kesimi göz kamaştırıcı safir küpe. Dudak boyası hariç, hemen hiç makiyaj yapmamışsın. Kaşların incecik. Uzaklara dalmış gözlerin de gülümsüyor.

YELLOZ: Buraya per-ma-nant diye acayip bir şey yazmışsınız.

BEN: Evet. Hiç işitmediniz mi?

YELLOZ: Nerden işitecek mişim?!

BEN: Lugatta olmalı.

YELLOZ: Her kelime için lugata bakacaksak, iyi vallahi!

BEN (ürkek ve telâşlı): Bir sıvıdır. Bigudilerle sarılmış saçlara sürülür.

YELLOZ: O niye?

BEN: Hanımların saçları uzun zaman dalgalı kalsın diye.

Hatırladım ki, Jülide annem de permanant yaptırırdı. Sonra saçlarımı hırpalıyor diye vazgeçti. Sık sık kuaföre gidiyor, saçlarını sadece bigudilerle sardırıyordu. Derken, "Permanant orta halli kadınlar için bir fırsat. Altı ayda bir kuaföre giderler, olur biter" demeye başlamıştı...

Cahideme ait bir çift söz karşıma çıkar ümidiyle *Radyo Magazin*'in kapağını çevirdim. Okuyucularına yeni hediyeler verecekmiş: 1 parça erkek elbiselik kumaş, 10 parça kadın elbiselik kumaş (safir küpeleri Cahide'ye acaba kim hediye etti?), 25 çift kadın çorabı, 25 kravat, 250 kişiye kıymetli birer tarak, vs. Çekiliş Çarşamba günü, Eminönü Halkevi büyük salonunda ve noter huzurunda. *Radyo Magazin*'e abone oluyorsunuz, çekilişe katılabiliyorsunuz.

Demokrat Parti'nin ilk yılları. Demek israf ekonomisine daha koşuşturulmuyor; hediyeler pek masum.

Akşam, *Radyo Magazin*'i dosyadan çıkartarak Cahidemin kapak resmini kestim, gümüşünü parlattığım çerçeveye yerleştirdim ve karşıma koydum.

Öyle boynum bükük, mahzun mahzun bakıyordum; daha ilk kadehte vurdu. İnci dişleriyle Cahide gülümsüyordu. Artık bana gülümsüyordu. Belki karasevdama karşılık vermeyerek, fakat sevgiyle, şefkatle. "Şerefine Cahide!" Kısık sesimi duydular mı diye etrafıma bakındım; kimse yoktu. "Bu akşam burada olduğun için teşekkür ederim." Gözlerimden yaşlar döküldü. Çırpındım. Fuzulî'den sayıkladım:

Dediler gam giderir bâde çok içtim sensiz
Sensiz Cahide, sensiz sensiz sensiz!

Öyledir işte: Uzak uzak.
Ayrılır gider insan.
Uzaklaştım Cahide. Gümüş çerçeveyi kaldırdım.

İlerleyen mevsimle birlikte romatizma sızılarım arttığı için son senelerdeki leylâk tedavime yeniden başladım. Geçen sene hiçbir faydasını görmemiştim. Matmazel Zizi "Sonbaharda atkestanesi tedavisine başlayın" teklifinde bulunmuştu. Şimdilik leylâğa devam ediyorum.

Yazdan toplanarak güneşte kurutulmuş bir avuç kuru çiçeği zeytinyağında bir iki hafta bekletin ve güneşte emişmeye bırakın. Emiştikten sonra temiz bir şişeye süzersiniz; gerektiğinde ağrılı yere sürerek hafif hafif ovuyorum.

(Bu 'emişme' sözcüğü iki üç defa tekrarlandı mı, hep içim gıcıklanır.)

Yukarıda andığım ev ve bahçe ilâcını rahmetli büyükannemden öğrenmiştim. Rahmetli ayrıca, leylâk ağaççığının

taze kabuklarını havanda döver, iyice kaynatılmış, fokur fokur içme suyuna yarım avuç atar, süzgeçten geçirdikten sonra bir iki fincan içerdi. Neye yaradığını bilmiyorum.

Haiku bu kez leyâklardan (leylak esinli) değil:
Yol kıyısında solgun
bir mavi mine
o kadar yalnız

Zira bugün mevsimin ilk minesini gördüm. Bulgar Eksarhhanesi'nin arka kapısında tek başına açmıştı. Caddeden geçerken bir an kalakaldım. Mavisine eflâtun karışmış rengiyle, ortadaki beyaz benekciğiyle kendi kendineydi. Karyağdı Sokak'taki kertenkeleyi hatırladım: Acaba yaşıyor mu, kış uykusundan uyandı mı? Kertenkeleler kaç sene yaşarlar?

Haikuların böyle paldır küldür ortaya çıkması neye alâmet? Kapı kenarındaki minenin bir hatırası kalsın istedim ve haiku dudaklarımdan dökülüverdi. Salih Zeki'yi anmayalı kim bilir kaç sene oldu; fakat o da çıkageldi: Zavallı Salih Zeki, *Mine Çiçekleri*'nde hikâyelerini toplamıştı. Elinde koca bavul, okur yüzü görememiş kitaplarıyla Kadıköyü'ndeki Hacıbekir Pastahanesi'ne gelirdi. Yarı kaçık gözüyle bakardı ona herkes. Keşke *Mine Çiçekleri*'ni bulup okuyabilsem. Vaktiyle bavulundan çıkarıp bana imzalamıştı. Fakat ben, Cahide elimde böyle gülünç bir kitap görecek diye çekinmiş, vapurda sulara atmıştım *Mine Çiçekleri*'ni. Gençlik bir merhametsizlik çağıdır...

Öyle hissediyorum ki, Bulgar Eksarhhanesi kapısındaki mine çiçeğini çoktan ezdiler.

Hayır, iyi değilim ben.

Boş yere bir mine resmi yapmaya çalıştım.

Defterlerimdeki arkadaşım Hüseyin Avni, Cumhuriyet'in doğduğu yere gitmiştir. Hem de, Gâzi'nin dâveti üzerine. Oralarda 'doğuş'un resimlerini yaptı. Maamafih 'batış'ın resimlerini de yapmıştır.

Arkadaşım cesur, sözünü sakınmaz bir adamdı. Onun *Vakit* gazetesindeki makaleleri epey kişiyi irkiltmişti. Hüseyin Avni, Gâzi'nin heykeli dikilir dikilmez, Sarayburnu'na gitmiş. Heykelin gıcır gıcır tunç rengi önce tedirgin ediyor, sonra bunun güzel sayılabilecek yegâne şey olduğunu yazıyor. Heykelin kendisi, kollar, bacaklar, vücut arasındaki nisbetler açısından son derece uygunsuz. Halbuki, diyor, Gâzi Paşa'nın vücudu pek mütenasip ve hareketleri yumuşak, ahenklidir. Modele bu ihanet karşısında, heykelin dikilmemesi daha doğru bir iş olacaktı: Son cümle aşağı yukarı böyle. Herkesin dudağı uçuklamıştı. Bilmiyorum, Gâzi bu yazıyı okumuş muydu. Sonraları Çankaya sofralarında konuşuldu mu, bilmiyorum. Fakat heykel Sarayburnu'nda kaldı.

Evimin en kıymetli sanat eserlerinden biri, Hüseyin Avni'nin tabiat karşısında yapmış olduğu ve bana hediye ettiği eşsiz poşattır. Sanatkâr bu poşatında -galiba Boğaziçi'nin yahut eski Çamlıca'nın bir köşesinde- sonbaharı tasvir etmiştir. Zannımca, artık öyle bir İstanbul sonbaharı kalmadı.

Bir defa renkler: Işıklar hep sarı, kırmızımsı, turuncu, pembe, gölgeliklerde maviler, yeşiller, limonküfleri, menekşe morları. Lâkin ışıktaki renkleri de, gölgedekileri de âdeta bir pus esir almış. Meselâ Nazmi Ziya'daki berraklık yok. Sonbahar içe kapanıyor. Hüseyin Avni de içine kapanıktı. Üstelik, sadece sonbaharın karaduygusuyla yetinmiyor, bir de akşamın melankolisine ihtiyaç duymuş. Çünkü poşattaki renkler akşam güneşindeki renkler. Tekrar tekrar bakıyorum, tekrar tekrar baktıkça bir kızıllıktır alıp başını gidiyor.

Sonbaharda uzayıp giden ıssız bir yol. Bize göre solda yelpaze yelpaze çamlar. Yol hep gidiyor; nerede bitecek belli değil. Keskin mavi gökyüzünde küme küme, bembeyaz bulutlar. Bulutlar da sanki gidiyor...

Hâşim'in dizelerini ansıdım (bu 'ansımak' şimdi nerden çıktı?):

Onlar
Hangi bir belde-i hayâle gider,
Böyle sessiz ve kimsesiz şimdi?

En güzel şiirlerinden biridir. Fakat ne başını ne gerisini hatırlayabiliyorum.

Yollar,
Âh ey kimsesiz giden yollar...

Lâzime Hanım'a "Bu resim için ne düşünüyorsunuz? Bu resim sizi etkiliyor mu?" dedim. Şöyle bir baktıktan sonra "Niye bu kadar küçük yapmışlar?" yanıtını verdi. Poşatların birer renkli taslak olduğunu söyleyecektim, son anda vazgeçtim. Hâşim'in şiirinden ise bahis bile açmadım.

Burhaneddin-*Hamlet* meselesini biraz yazmışım. Ya da, nihayet yazmaya başlamışım. Bu defterin yazılı sayfalarına göz atarken karşıma çıktı. Fakat gerisini getirememişim. Üstelik yazdığımı da birkaç gün içinde çarçabuk unutmuşum. Aygır Nimet'in, Doktor Tahsin'e âcilen geliniz demesi boşuna değil. Bu nereye varacak?

Durgun bir suyun içinde çırpındığımı hissediyorum. Belki yosun tutmaya da başladım. Mumya anılarla geçiyor günlerim. Hayatımın gönle ferahlık verecek mavisi pembesi kalmadı. Hayal kırıklığı *Hamlet*'ten koskoca bir roman çıkarabilirdim. Fakat acıları deşmekten korktum, her zaman korktum. İşte öyle öyle yosun tutup geberiyorum!

Sonra başka meseleler de var: İklimler değişti biliyorsunuz. Ben ilkbahar sonu yaz başlangıcı sanıyorum, gözlerim güzü görüyor. Aa sonbahar gelmiş, güz gülleri açmış! diyorum, kırlangıçlar geliyor, mor salkımlar, filbahriler açıyor! Halbuki kimse farkında değil. Her günkü hayatlarını yaşıyorlar, yiyip içip düzüşüyorlar... Dünyanın sonu acaba benden başka niye kimseyi üzmüyor?

Tarihe mal olmuş büyük adamların kendi resimlerine kendi portrelerine tuhaf bir zaafları söz konusu. Onları ilgilendiren resim sanatı değil, kendilerine hayranlıkları. II. Mahmud'un durup dururken ve birdenbire oraya buraya, kışlalara, mekteplere, hastanelere, Bâbıâli'ye hem dinî hem askerî merasimle kendi portrelerini astırması oldum bittim garibime gider. Padişah, ressamlara kabul etmiş olduğu yeni kıyafetiyle modellik etmiştir. Kılık kıyafet yeni, Avrupaî sayılabilecek portre yeni.

Gerçi taassubu böylece kırdığı söylenmiştir ama, hep onun resimleriyle donanmış bir dünyada taassup nasıl kırılabilirdi ki? Nitekim ölümünden sonra pek çok şikâyet alıp yürümüş, hatta Arabistan'da güçlükle bastırılan bir ayaklanma! Mahmud'un portreleri yerlerinden indirilmiş, ortadan kaldırılmış. Olacağı bu!

Keşke başka başka insan resimleri de yapılsa ve asılsaydı, insan resmi belki aleladeleşecek, bağnazlar da belki yavaş yavaş alışacaklardı. Gelgelelim padişah -fevkalâde mağrur olduğu defalarca yazılıp çizilmiştir- kendi portreleriyle, yeni kılık kıyafetiyle, bana, kendini ilâhlaştırmaya yeltenmiş gibi gelir.

Hadi padişahların portreleri, boy boy resimleri neyse neydi; Reşid Paşa'ya ne demeli?! Asırlar öncesinin makbulken maktul olan İbrahim Paşa'sı gibi o da heykele merak sarıyor.

İbrahim Paşa, şimdi tam hatırlayamıyorum, galiba Macar kralının av köşkünden -kral yenik düştükten sonra- ganimet,

kadın ve erkek heykellerini sarayının -İstanbul'daki- bahçesine veya kapısının önüne, mermer sütunlar üstüne diktirmiştir. Tunçtan Herkül'ler, Diana'lar, Apollon'lar karşısında, Atmeydanı'na akın akın gelen İstanbullu'ların dudağı uçuklamış ve Budin ganimeti heykeller âdeta dehşet salmıştır.

Bu hayreti ve dehşeti gayet iyi bilirim. Hatta görür gibiyim: Zırhlar kuşanmış Herkül'ün (Herakles) ayaklarına iki çocuk kapanmıştır ve Diana hayli dekolte bir tuvaletle boy gösterirken, Apollon yarı çıplak! Kanunî'nin çocuklarının sünnet düğünü bu kıyamet manzarası önünde günlerce devam etmiştir.

Sünnet olanlar Mustafa, Mehmed ve Selim. Otağlar kurulmuş; vezirler, ulema, elçiler; Hind'den, Şam'dan, Mısır'dan ipekliler, altın, gümüş, mücevher, kürk, billûr, Çin işi tabak çanak ve zavallı köleler. Hafızam yanıltmıyorsa, hanımlar da kapalı bir yerlerden şenliği, hünerbazları seyrediyorlar. Mustafa sünnet edildiğine göre Mahidevran ortalarda.

Peki ama, Mustafa'nın anası ne zaman kapıştı Mehmet'in ve Selim'in anasıyla?

Daha kapışmamış olmalılar. Gösterileri belki de beraber seyrediyorlar. Bu arada Budin'den gelme yarı üryan heykelleri de seyrediyorlar!

Rezalet karşısında zavallı Figanî (1505?-1532) iki beyit döktürdü diye asılmış, İstanbul sus pus kalmıştır.

Düşünebiliyor musun, heykellerin güzelliğine kapılacak kadar sanatkâr ruhlu bir adam, İbrahim Paşa, öfkesine yenik düşerek 'şair' astırtıyor! Bu nasıl bir sanat vicdanıdır?

Halbuki her şeyin yolu yordamı var: Mağrur, kibirli İbrahim Paşa, damadı İbrahim'in mırın kırınına içerlemiş Neşecan Yengemizin yaptığını yapabilir, Macar kralının heykellerini hiç değilse bir zaman, gözler alışıncaya kadar, ipeklilerle, kadifelerle örtebilirdi.

Sence gözler alışacak mıydı?

Alışır alışır; Tanrı insanı çıplak yaratmış.

Ayrıca, İstanbul ahalisi nelere alışmamıştır; koca Fikret'e kulak ver:

Örtün ve müebbed uyu, ey facireyi-dehr!..

Benim merak ettiğim, Makbul ve sonradan Maktul İbrahim Paşa'nın resimleri, portreleri falan yapılmamış mıdır? Yaptırtmamasına imkân yok. Ölümün Allah'ın emri olduğunu, ergeç toprağa karışacağını biliyor. Kendisinden, fani varlığından bir iz kalsın elbette istemiştir. Padişahtan o güne dek görülmemiş pâyeler, mertebeler alan bu adam, kendini muhakkak ki bir Apollon, bir Herkül zannediyor ve hem resimlerinin hem heykellerinin zamana meydan okumasını arzu ediyordu. Bütün mesele bu resimlerin, heykellerin âkıbeti. Gerçi günün birinde ortaya çıkarsa, şaşmam...

Gelelim Reşid Paşa'ya; onun yaptığı artık akıllara durgunluk verici: Paşa, her ne hikmetse, Baltalimanı'ndaki yalısının bahçesine -haspamın bahçesi, Tuileries taklidi bir bahçe- Lamartine'in heykelini diktirmiş. Minyatür Tuileries'de, görenlerin çoğu, Lamartine'i tabiî tanımıyorlar; Reşid Paşa cehalet karşısında derin bilgisi ve zevkiyle iftihar ediyor.

Eciş bücüş Lamartine bu heykelinde romantik bir poza bürünmüştü. Reşid Paşa mermer romantik Lamartine'i doğrudan doğruya şairin kendisinden satın almış ve Baltalimanı'na getirtmişti. (Tarih üzerinde durmamış ama, Paşa heykeli satın mı almıştı ve öyleyken, Lamartine heykellerini yaptırıp yaptırıp satıyor, satışa mı çıkarıyordu, bütün araştırmalarıma rağmen öğrenemedim.)

Sanatkârı astıran İbrahim Paşa da üç yıl sonra ortadan kaldırılmış. Şimdi Reşid'le İbrahim arasında garip bir benzerlik, halef-selef ilintisi kuruyorum. Zira ikisi de heykel sanatını sevdirmeyi değil, kendi şişkin egolarını tatmin etmeyi tercih

etmişler. Kurduğum bu ilintinin mühimsenmesi gerektiği kanaatindeyim...

Benim yalnızlığım, fikirlerimi başkalarıyla paylaşamayışım, yani bugünün tabiriyle 'iletişimsizliğim' dipsiz bir kuyu kadar derin. Dipsiz kuyunun derinliğine tahammül edebilmek için, bir ömür boyu ben hep içimden konuştum.

Yine içimden konuşmak için balkona -camları kapalı, hava serin- çıkmıştım ki; insanlardan hiçbir şey beklemeyen, insanoğlunun kötülüğünü, gaddarlığını çok iyi sezen bir karga telâşla balkon kenarına kondu. Bu akşam vakti, belki yatak odamdaki ışığın cezbesine kapılmıştı. Kargacıklar parlak şeyleri severler. Ona bir parça kaşar vermeyi -dura dura küflenmiş- düşündüm fakat sonra vazgeçtim. Alışır, dadanır. Bu da bir mesuliyet demektir. Karga uçtu; biraz pişman oldum, küflü peyniri vermediğim için.

Biraz sonra o siyah karga geri geldi, yine aynı yere kondu. (Bir başka karga olabilir mi?) Uzun uzadıya bana baktı. Bunların aralarında gizli haberleşmeler vardır. Belki, sen git, o şimdi pişman demiştir benim için, ilk karga bu yenisine. Sönmüş bir kömür gibi orada durdu.

Bense dalıp gittim; zira mâzinin en kuytularında tarih hocam Salim Pınarbaşı'nı görür gibi olmuştum. Tabiî bir hatıra yakınmıydı. Hocamın Etyemez'deki biraz kirpaslı bekâr evindeymişim. Buraya o zaman ne sebeple gitmiş olduğumu hatırlayamıyorum. Fakat şahit olduğum sahne bunca sene sonra gözümün önündedir: Salim Hoca kapıyı açtıktan sonra "Hoş geldin, gel bakalım" diyerek beni içeriye alıyor. Vakit akşam olmalı, çünkü sofadaki, yırtık pırtık muşamba örtülü masada süt beyazı kesmiş rakı dolu iki kadeh, birkaç kayık tabak, peynir, pastırma, turşu falan. Kadehlerden biri konyak kadehini andırıyor, tas gibi. Tam o sırada Hurşit'i -adının Hurşit oldu-

ğunu sonradan öğreneceğim- fark ediyorum. Hurşit kurum kurum dolaşarak tasımtırak kadehinden bir yudum alıyor, bir lokma da kayık tabaktaki beyazpeynirden didikliyor.

Hocam Pınarbaşı çok doğalmışçasına, "Sayru seni Hurşit'le tanıştırayım" diyor, yırtık pırtık muşambalı yemek masasına tünemiş siyah kargayı göstererek. "Hurşit, bu talebem Sayru'dur."

Donmuş kalmıştım. Lâkin siyah karga tanıştırılma fasıllarına alışık olacaktı ki, beni hiç yadırgamamıştı.

"Yaa işte böyle evlât; Hurşit bana pek alıştı, her akşam gelir, beraber demleniriz, hiç yalnız bırakmaz. Bazı geceler kalmadığı bile olur..."

Evet Hocam, sizi şimdi yine işitiyorum. Tarihe gömülmek yalnızlığınızı iyileştirmemiş, sağmamış olacak ki, akşam yoldaşınız Hurşit! Konuşuyordunuz Hurşit'le, Hurşit'e kadeh kaldırıyordunuz, Hurşit sizi dinliyor, size dikkatle bakıyordu.

Daha o gün anlamıştım, kargasız bir yalnızlığın daha çetin geçeceğini.

Öyle geçmiyor mu Sayru?

Muhsin'in Strindberg, *Mavi Melek* aşırmasyonları azaldı mı azalmadı mı bilemem. Ama onu yere göğe koyamayanlar, "çağdaş" Türk tiyatrosunun kurucusu zannedenler, bu zanlarını endişesizce kaleme getirenler ne *Cehennem*'in üzerinde durmuşlardır ne de *Şehvet Kurbanı*'nın. Aşırmasyonla 'çağdaşlaşan' bir tiyatrodan kime hayır gelmiştir, meçhul.

Sinemada yaptıklarına "Tiyatrocular Devri" deniyor ve mesele kapanıyor. Bu "Tiyatrocular Devri" handiyse çeyrek asır sürüyor, sinema sanatımıza verdiği zarara kimse ses etmiyor. Muhsin sinemada bir tarihî hatıra olarak kalıyor. Oh ne âlâ!..

Aşırmasyonlar bitti mi bilemem ama, Muhsin'in *Hamlet* takıntısı bir ömür boyu sürmüştür. Meselâ 1940-41 sezonun

da veya 1941-42 sezonu- *Hamlet*'i yeniden Şehir tiyatrosuna kakalamıştır. Neticede başrejisör, o ne isterse o yapılıyor. Önceki *Hamlet* yıkımlarından yılmamış olacak ki, bir kez daha Danimarka prensinin trajik öyküsü.

Halbuki sadece ortaya çıkan sonuç trajik.

Maamafih alkışlar dinmiyor. Talât ortalarda sahnede şaşkın ördek gibi dolaşıyor, alkışlar dinmiyor. Mezarcı'da Behzat döktürdüğünü zannediyor ama, abarttıkça abartıyor, Talât'ın şaşkın ördek halinden faydalanarak rol çaldıkça çalıyor, o ahmak seyirci yine alkışlıyor. Polonius'ta zavallı Mahmut gayet incelikli bir oyun çıkarıyor; onu kimse alkışlamıyor. Memlekette seyircinin hali budur.

Dekora gelince, aman Allahım!, inanılır gibi değildi. Hele, sahneden sahneye geçişte, işin içinden çıkamayan Başrejisör Muhsin'in başarısızlığını örtbas etmek için, ikide birde, gacır gucur bir kaldıraçla beygirli şövalye resmi indiriyorlar! Sanki meşhur Donkişot hortlak kılığında *Hamlet*'in eşhasına karışmış!

Ophélia'da Cahidem mi oynuyordu, sümsük hafizam silmiş. Gerçi Muhsin Ophélia'yı o kadar silik hale getirmişti ki, ortalıkta kendi kendine dolaşan meczup kız figürandan farksızdı. Bu sebepten dolayı sadece hafizam suçlu değildir.

Muhayyilesi kıt Muhsin alkışları toplarken, ben de *Hamlet*'in yeni mütercimesi Halide Edib Hanım'a -üniversite İngilizce semineri talebeleriyle birlikte tercüme etmiş- yaklaşım gala gecesi, tenkitlerimi sıraladıktan sonra, "Meşhur tiyatrocular sahnesini siz mi tercüme etmediniz, Ertuğrul Muhsin mi eserden attı?" diye soracak oldum.

Halidanım beni uzun uzadıya süzdü. Gözleri seğiriyor, dudakları titriyordu. Sonra bir öfke buhranına kapılmışçasına haşin, "Sen kimsin?! Bu ne küstahlık!" dedi, daha doğrusu

haykırdı. Talebelerinden iki ızbandut kollarıma girerek beni ite kaka hemen uzaklaştırdılar.

Böyle kovulurken, tebrikleri kabul eden Muhsin'in beni gördüğünü fark etmiştim. Sinsi sinsi gülüyordu...

Her ilkyaz sonunda leylâklarımı döken yağmur yine başladı. Bu kez bahçemdeki güz güllerini hırpalıyor. Verandadan ayrılamıyorum. O hırçın yağmur bahçemdeki güllere yağdıkça yağıyor ve güller sert esintiye boyun eğiyor.

Güller köklerinden söküldü sökülecek. Ateş kırmızısı, turuncu, beyaz taçyapraklar toprağa serilmek üzere hızla savruluyor. Yolunu şaşırmış bir kuş yağmur altında çırpınarak uçuyor.

Rüzgâr ve yağmur öylesine şiddetleniyor ki, verandanın camları zangırdıyor. Neredeyim, bilmiyorum. Kıpırdamadan duruyorum. Mevsimin bittiği andayım.

Böylesine ürpertili, romanèsque bir anda, bir mevsim dönümü ânında, her ne hikmetse, İstanbul Radyosu'nun ilk hava raporları yankımaya başlıyor. Cızırtılı sesler. Galiba Havva ana nemin evindeyim, radyo başında. Peki ama, o evde veranda ne arasın. Çözemiyorum. Yağmur şiddetini arttırıyor...

İkide birde "Yarın hava orajlı olacak" denirdi. Bu orajlı nereden çıkmıştı, kim çıkarmıştı orajlıyı, bilmezdik. Öyle anlaşılıyor ki, Fransızca orage'a rüzgârlı, fırtınalı, esintili yetmemiş. O zamanlar *Türk Düşüncesi*'ni çıkaran Peyami Safa'ya -kimilerine göre büyük bir Türk milliyetçisi, kimilerine göre muhbir bir faşist- derhal bir mektup yazdım.

Herkes Cahide değil; Peyami'den derhal cevap çıktı. Koca koca romancı orajlı için hop oturuyor hop kalkıyor! Orage'a fırtınalar, şiddetli rüzgârlar yetmiyorsa, dilimizde bir karşılığını bulmak yerine, Türkçemizi mi kirleteceğiz diye soruyor. Orage'ın yel, fırtına kadar yağmur kokusu da taşıdığını açıklıyor.

Peyami'nin cevabı, bir bakıma 'kendi' yazısı gibidir; Sayru Usman ismi cevapta geçmez.

Ben, acaba dilimizdeki kar fırtınasından esinlenilerek yağmur fırtınası denilemez mi diye sormuştum. Tabiî nezaket rabı 'soru'; yoksa, yağmur fırtınasını -*Türk Düşüncesi* aracılığıyla- alenen teklif ediyordum.

Peyami -kimilerine göre Marksizm putperestliğine karşı bir mücahit, kimileri için de komünizmle aklını bozmuş bir sağcıdır- yazısında arkadaşımız Hamdi Varoğlu haklıdır, trajik yerine, tıpkı kar fırtınası gibi, yarından başlatarak, hava bültenlerimizde yağmur fırtınası denilmesi yerinde olacaktır diyor. Sayru Usman'ın durup dururken nasıl Hamdi Varoğlu oluverdiğini anlayamamış, şaşıp kalmıştım.

Gerçi hiçbir hava bülteninde yağmur fırtınası kullanılmadı. Galiba kar fırtınası da unutulmuş, sözlüklerde filan bulamadım. Kar kuyusu, kar topu var. Şimdinin modası kar ayakkabısı da eklenmiş. Karyağdılı kumaş filan.

Benim zavallı yağmur fırtınası -o yağmur fırtınam- bir roman ismi kadar güzeldi...

Verandanın kapısını açıp bahçeye çıktım. Yağmur fırtınası altında zavallı sevgili güz güllerime kadar zorlukla yürüdüm. Sırılsıklam ıslanmış, her birini, Cahidemi öper gibi öptüm öptüm. Kırmızı, turuncu, beyaz son taçyapraklar da bu öpüşlerimden sonra döküldü.

Hastabakıcı güreşçi Nimet aramış. Lâzıme Hanım'la konuşmuş, benim bir an önce muayenehaneye gelmem gerektiğini söylemiş. Lâzıme Hanım tam kavrayamamış, "Beyefendi, ne muayenehanesi?" dedi.

Ona, yurtdışı seyahatlerime çıkmadan doktor kontrolünden -ne olur ne olmaz- geçtiğimi hatırlattım. Dr. Nimet Hanım bunun için çağırıyor, seyahati ertelediğimi bilmiyor de-

dim. Yine tam kavrayamadıysa da artık ses etmedi. Vartayı bu şekilde bir süreliğine atlatmış olduk.

Halbuki güzel bir akşamüzeriydi, daha doğrusu öğleden sonra. Evde pinekleyip oturacağıma azıcık gezeyim demiştim. Güneş parlak, hava ılıkça, ben de o kadar dermansız, bitkin değilim. Geçmiş günlerdeki gibi şöyle Kurtuluş son durağa kadar belki yürürüm. Yürüyemezsem yarıda keserim...

Hissediyordum ki, doğa beni, bu yaşlı adamı çağırıyor, hatta ümitlendiriyor, daha dinçsin, dinçsin diye seslenıyor. Üstüme varıyor doğa, okşuyor, kandırıyor. Kandım, dayanamadım, bin bir güçlükle sokak kıyafetimi kuşandım. İlk aksilik kapıdan çıkar çıkmaz: Asansör bozulmuş; trabzanlara tutuna tutuna, titreyen bacaklarımla basamakları indim, iki defa oturup söndü.

Nihayet büyük gayretle sokağa çıktım. Bir iki adım yürüyorum, şöyle durup soluklanıyorum, sonra bir iki adım yürüyorum. Böyle böyle Kurtuluş son durağa varmam geceyarısını bulacak.

Yolun ilersinde, sokak ortasında kalakalmış yaşlı erik ağacının bütün çiçeklendiğini o anda fark ettim. Doğa gibi o da çağırıyor çağırıyordu. Ben de gülümseyerek, "Aç koynunu ben geldim!" dedim.

Semtimizdeki bu ağaç senelerden beri ilgimi çekmiştir. Kim bilir ne zaman sokak ortasında kaldı? Besbelli, eski bir Şişli evinin bahçesindeydi. Gençti, büyüyordu, meyveler veriyordu. Sonra müstakil evi yıktılar, bir apartman!, bahçe yok edildi, bu zavallıcık da herhalde yol kenarında kalakaldı. Hayrettir, mevsiminde çiçeklenmeye, yemyeşil erikler vermeye devam etti. (Bir kardeşini de Burgaz adasından bilirim: Denize inen yarda, öyle tek ağaç, gelen geçen meyvelerini dallarından koparır, kütür kütür yer.) Yani böyle bir hikâyesi olmalı. İstanbul'un dört bir tarafında onun gibi, köşk bahçesi, konak bahçesi artığı kim bilir ne ihtiyar ağaçlar vardır!..

Bembeyazdı çiçekleri, hoştu, kocamış yaşına rağmen gelinlik kızları andırıyordu. Arılar eşlik ediyordu çiçeklerine. Bir zaman söyleştik:

ERİK AĞACI: Eskisi kadar sık göremiyorum seni.

BEN: Eskisi kadar sokağa çıkamıyorum da ondan. İşte hava düzelince...

ERİK AĞACI: Hava güzel olursa, yarın da gelir misin? Burada çok yalnızım.

BEN (avutmak istercesine): Yalnız değilsin, arıların var. Fatih öğretmenim Salim Bey'in de Hurşit'i vardı.

ERİK AĞACI: Hurşit kim?

BEN: Bir siyah karga. İster inan ister inanma, yeşil eriğe bayılırdı. Salim Hoca'yla birlikte rakıları devirirler, tuzlayıp tuzlayıp yeşil erik yerlerdi.

Sonra erik ağacına Salim Pınarbaşı'nın benim bildiğim ikinci evini anlattım. Hoca Etyemez'den Kasımpaşa civarındaki Yaşmak Sıyıran Sokağı'na taşındı, tabiî Hurşit'le birlikte. Hurşit'le birbirlerinden artık hiç ayrılmıyorlardı.

Hoca keh keh gülüyor, dimdik yokuş sokağın adının, Kemal Sabri Bey'in konağı önünden geçerken hanımların gelenek görenek dinlemeyip yaşmaklarını sıyırıvermelerinden geldiğini anlatırdı. Kemal Sabri Bey çok yakışıklıymış; bazı şapkın hanımlar, belki görür ümidiyle, konağın önünden geçerken, yaşmaklarını birdenbire sıyırıveriyorlar!

Fakat sonradan bu hakikat -Cumhuriyet devrinde- mazbut bir hale getirilmiş; dik yokuştan ahlaya puflaya geçen kadınlar ter içinde kalıp, nefes almak için yaşmaklarını sıyırırlardı hikâyesine dönüştürülmüş. Salim Hocam, "Garp nezaketi öyle icap ettirir" derdi.

Yaşmak Sıyıran Sokağı'ndaki nohut oda bakla sofa ev hocamızın son evi oldu. Öleceğini hissetmişti; bana sık sık, "Hurşit'e bir aile, kargasever bir aile bulmalıyız; daha gençtir" derdi.

Fakat Hurşit, tabut evden çıkarken süzülüp gitti. Günlerce o evde tek başıma bekledim, bir daha dönmedi. Gelir umuduyla bir iki akşam, hatta çilingir sofrası bile kurmuştum...

Hastabakıcı Dr. Nimet meselesi nasıl çözülecek?

Dün gece asap bozukluğundan -ve belki erik ağacına kadar düşe kalka yürümenin yorgunluğundan- olsa gerek bir kara basan gördüm, şehveti acıtıcı bir düş:

Mektebin arka bahçesindeymişim, nefsim uyanmış. Etra fı kolaçan ediyormuşum. Kimsenin olmadığına kanaat getirince, pantolonumu ve külotumu indiriyormuşum, denizkızı sevgilime yaklaşarak. İki elimle maslahatımı tutarak tecavüz etmeye kalkışıyormuşum. Fakat kaskatı mermere sokmaya çalıştıkça canım fena halde yanıyormuş. Birden siren sesleri başlıyor! Işıklar yanıp sönüyor! "Sapık orda! Sapık orda!" sesleri işitiyorum. Kan ter içinde uyandım.

Vaktiyle ilk sevgilim denizkızına hiç böyle şehvanî arzular duymamıştım. Kette'ye kadar bakirdim.

Gerçi karadüşte yine bakir kaldım.

Mermer vaginayla mücadelemin sonucu olsa gerek, uyandığımda penisim fevkalâde zonkluyordu.

Bu niye hep böyle oluyor?: Mevsim kızıl yapraklıyken, meyve ağaçlarında köpürmüş baharlar görüyorum...

Artık hissediyorum ki, başıma ne geliyorsa yaşlılıktan.

Cırlak bir kadın sesinin hoparlörden yükselişiyle geçen kamyonet "Overlokçu geldiii! Halılarınıza overlok yapılır!" diye haykırıyordu. Kelimeleri gayet sarih işitmeme rağmen bir şey anlayamıyordum. İşte tökezliyorum artık.

İnsanların beni anladığından şüphedeyim. Geçen gün gelen karga yine geldi. Onunla konuşmaya başladım. Siyah

üyleri arasında beyaz konfetiler gibi gördüğüm, rüzgârın savurduğu beyaz baharları sordum. Fakat kargaların masallarda, insanı bahtiyar eden anlatılarda konuştuklarını unutmuştum. Siyah karga yanıtlamıyor, kaçmıyor, bana bakıyordu.

"Sen hep bizim bahçelerde mi yaşarsın kargacık?"

Yandan sarkmış Matmazel Zizi, "Sayru Bey kiminle konuşuyorsunuz? Ne söylüyorsunuz?" dedi.

İrkilerek sustum. Kargacık da uçup gitti.

Bilirsiniz, Jean de La Fontaine (1621-1695) diye bir masal ozanı vardır. Hiç hoşlanmam. Zira kargalarla alay etmiştir. Hakikaten trajikomik olan, bu herifin açık saçık, müstehcen masallar yazmış olmasına karşın, çocuklar için yazdığı zannedilmesidir. İnsanlık tarihi böyle ahmaklıklarla dolup taşar. Kendisi bile utanmış, ömrünün sonunda açık saçık masallarını yadsımıştır. Père Arnoux; "Keşke hepsi yakılsaydı" derdi.

Père Arnoux'yu sağ eli pantolonunun cebinde, sol elinde La Fontaine'in masalları, arka bahçenin kuytularında tek başına dolaşırken çok görmüşlüğüm vardır.

Matmazel Zizi'ye "Kimseyle konuşmuyorum. Öksürüyordum" dedim. Derhal içeriye çekildim.

İhtiyarlık gelip yapışınca, günlerin, ayların, hatta yılların ortasında sıkışıp kalıyorsunuz. Her sabah dayak yemiş gibi kalkıyorsunuz; unutkanlığınız had safhada. Gelgelelim çocukluk anılarınız dirildikçe diriliyor, hortluyor. Zavallı Matmazel Zizi'nin şaşkın, ürkmüş çehresine bakarken Muallâ Küçükhanımefendi'yi görüyor ve onunla konuştuğumu zannediyorum. Tabiî, Mualla Küçükhanımefendi'ye dair anılar sökün ediyor.

Bu bedbahtlıktan kurtulmak için televizyonu açıyorum. Hangi kanalın düğmesine bassam, bombalar atılıyor, yüzüme namlular çevriliyor, haykıran kadınlar, yaralı erkekler, kan, ölü çocuklar, bağırıp çağıran politikacılar -bir onu

gösteriyorlar bir ötekini-, sonra göbek atan kadınlar, tekrar namlular, tekrar bombalar, sonra yine eller havaya!.. Hangi kanalı çevirsem böyle. Arada kesik kesik iniltiler işitiyorum. Bu iniltiler kimden diye düşünüyordum ki, Lâzime Hanım telâşla odaya girdi, "Beyefendi, niçin inliyorsunuz? Hasta mısınız!" dedi.

Haiku yazmak üzere odama çekildim ve hemen yazıverdim:

Siyah karga
lütfen geri dön
bu mutsuz yalnız ihtiyara

Haiku sağanağı devam ediyor:

Kırlarda ateş gelincik
hadi
yemyeşil otlara sarıl

On sekiz hece olduğunu fark edince "kırlarda"yı lar'sız yaptım. Fakat lar'sız yapıncaya kadar epey eziyet çektim.

Haiku sağanağına rağmen hayatımın acılarını unutamıyorum, yok sayamıyorum. İki gün önce hepsi yaşlılıktan demiştim. Halbuki hayatımın baharındayken donanmıştım acılarla. Burhaneddin Bey günlerim başlangıçtır.

Sonradan Tepsi soyadını seçen Burhaneddin beni Hamlet yapmaya çalışıyordu ki, bir gün Paris'ten yeni dönmüş Muhsin çıkageldi. Biraz prova izledi. Elinde *Şehbal* dergisini tutuyordu. Orada Paris'te seyrettiği en yeni *Hamlet*'in tenkidi varmış. Sahnedeki çırpınmalarıma aldırmayarak, Burhaneddin'e *Şehbal*'den okuyor, yüksek sesle konuşuyordu. Ben Hamlet'e devam ediyordum.

MUHSİN: Öyle bağırıp haykırmalara lüzum yok! Fazla mağmum haller yersiz...

Bakıyorum göz ucuyla, Burhaneddin beni süzüyor, kötü kötü süzüyor. İyice kabuğuma çekiliyorum içte, dışta daha çok bağırıp çağırıyor, inliyorum.

MUHSİN (müstehzî): Asrî Hamlet inlemez, gayr-ı tabiî tebessümleri, eninleri yoktur. Pek sade, pek tabiî, yalnız bir parça endişeli bir prenstir. Ağlayan, gizli gizli düşünen bir genç. Yirminci asır insanlarından farkı yok yeni Hamlet'in!..

Oynayamaz hale gelmiştim. Durakaldım. Zaten Burhaneddin Bey de "Şimdilik provayı keselim" demişti. Muhsin geldiği gibi fırtına hızıyla çekip gitti. Sonradan Tepsi Burhaneddin zevcesi Seniye Hanım'dan demli bir çay istedi ve o gün böylece son buldu.

Meyus, eve döndüm. Gece gayet garip bir rüya gördüm. Genç Osman'ın gördüğü rüyadan daha garip, daha ürkünç bir rüya.

Harap Anadoluhisarı'ndaymışım. Yanımda hiç tanımadığım arkadaşlarım varmış. Boyuna "Çabuk gel ey gece! Sen de uslu dur ruhum geceye dek!" gibisinden tumturaklı bir şeyler söylüyormuşum.

Derken hava kararıyor. Burçlar arasında babam Rasim Rıza Bey beliriyor. Çok silik. Çok bulanık. Âdeta aylalar kuşanmış. Bana gel! diye işaret ediyor. Peşinden gidiyorum.

Hisarın adamakıllı harap bir köşesine götürüyormuş beni. Dikenler adam boyu uzamış, yüzümü gözümü çiziyor, kanatıyorlarmış. "Daha gitmem. Konuş!" diyormuşum.

RASİM RIZA: Şimdi dinle beni!

BEN: Dinliyorum.

RASİM RIZA: Öç almaya hazır mısın dinleyince?

BEN: Neyin öcü?

RASİM RIZA: Alçakça, canavarca sırtından vurulmanın öcünü! Sırtından vuracak seni Muhsin. Ama görülmemiş böyle korkuncu, böyle canavarcası! Ama dur, şafak söküyor gibi; kısa kesmeliyim.

BEN: Öyleyse çabuk söyle!

RASİM RIZA: Kendi içindeki dikenler kanatmayacak vicdanını, Muhsin'in!

BEN: Ne var? Ne oluyor ki?

RASİM RIZA: Sabahın yakın olduğuna alâmet, ateş böceklerinin gittikçe sönen ışıltıları. Hemen gitmeliyim ben. Tanrı'ya emanet ol!

BEN: Dur!

Fakat peder büsbütün aylalara karışarak gözden kaybolmuştu. Bana gelince, rüyamda yine sayıklıyor, "Yaz aklım, yaz defterine, yaz şunu!" diyormuşum, "Sanatkâr, hep sanatkâr bir insan, zehirli bir engerek de olabilir!.."

Ter içinde uyanmıştım. Havva annemin çivit lekelerini arındıramadığı yastık yüzüm, çarşafım sırılsıklamdı. Hâlâ "Engerek! Engerek!" diyordum.

Her şey o kadar çabuk olup bitti ki, bu hızı bugün bile yatıştırmak mümkün değil. Ertesi gün Muhsin'in Beyoğlu Odeéon Tiyatrosu'nu kiraladığını öğrendik. Nisan başında Muhsin *Hamlet*'i oynamaya başladı. Aktörlük hayatım başlamadan sona ermişti. Muhsin'i tebrik edenler arasında *Eylûl* muharriri Mehmed Rauf Bey'le birlikte Burhaneddin -sonradan Tepsi- Bey de vardı.

Eylûl'üne o kadar hayran olduğum Rauf, *Hak* gazetesinin haftalık ilâvesinde "Muhsin Bey, Hamlet rolünü kendisi gibi pek genç bir sanatkâr için büyük bir muvaffakiyetle eda etti" diyordu. Başka pek genç bir sanatkârın kapkaranlık bir istikbale fırlatılıp atıldığını ise ne yazık ki bilmiyordu...

Hamlet memleketimizin tiyatro meselelerinden biridir.

İkide birde *Hamlet*'i sahneye koyarak çağdaş medeniyet seviyesine erişip erişmediğimizi ölçüp biçeriz. Fakat -Muhsin'den öç alamadımsa bile- lânetim tutmuş olacak ki,

Hamlet temsilleri beş on seyirciden fazlasının ilgisini çekmez. Oh olsun!

Cahide,

Hayallerim hakikat olup seni Hamlet'e çıkarabilseydim, memleketin büyük tiyatro meselesi de hallolacak, seyirci seni seyretmeye koşacak ve her bakımdan yüksek bir medeniyet seviyesine erişecektik.

Öyleyken bütün teşebbüslerimi Muhsin köstekledi. Söylemem yersiz: Yine tiyatronun başındaydı. Bir dediği iki edilmiyordu. Yine Garp'ın bir temsilcisi görünüyor, bol bol Shakespeare tavsiye ediyor; fakat Şark'ın istibdatseverliğinden asla vazgeçmiyordu. Garp'a hem meftun ve meclûptu, hem de Şark müstebitiydi. Tam bir Doğu-Batı kokteyli, miden kaldırıyorsa lıkır lıkır iç.

Halbuki ne kadar güzel çalışmıştık seninle!

CAHİDE (genizden gelen sesini büsbütün kalınlaştırarak): Ne kötülük ettiniz de dostlarım, kader bu zindana yolladı sizi?

BEN: (Guildenstern rolünde): Zindan mı dediniz efendimiz?

CAHİDE: Danimarka bir zindandır.

BEN: (Rosencrantz rolüne bürünerek) Dünya da bir zindandır öyleyse.

CAHİDE: Hem de nasıl!, mahzenleri, dehlizleri, kuburlarıyla. En berbat köşesi de Danimarka'dır.

BEN (yine Rosencrantz): Biz öyle düşünmüyoruz efendimiz.

CAHİDE: Size göre hava hoş öyleyse. Fakat bana göre dünya zindan!

Cahidem, hatırlar mısın, birden sinirlenmiş, "Yeter! Sıçarım bu Hamlet'in zindanına mindanına!" diye elyazılarımla

bezenmiş kâğıtları fırlatıp atmıştın. "Git bana içki getir! Kon yak, votka, bir yudum bir şey getir!.."

Tanrıçam çok geçmeden sakinleşirdi. Zor bir çalışmaydı, Hamlet haricindeki bütün rolleri ben oynuyordum. Mak sadım, tek kişilik bir Hamlet yaratmaktı. Böylece Cahide, Sarah'nın bile yapamadığıyla dünya tiyatro tarihindeki yerini alacaktı.

Kısmet değilmiş Sayru.

Şunu da unutmamak gerekir:

Pek yakıcı, pek baldıranlı Doğu-Batı kokteyli yalnızca Muhsin'i rezil rüsva etmemiştir.

Bay Köprülü'nün de başına epey işler açmıştır.

Bay Köprülü bir ömür boyu biz Bizans'tan bir şey almadık Bizans'taki her şey bizde vardı Osmanlı'nın haremağası bile vardı dedikten sonra, hem de Demokrat Parti iktidardayken, İstanbul'un fethinin beş yüzüncü yılında o kutsal günün sö nük geçmesi için el altından epey çalışmıştır.

Meselenin iç yüzünü bana acuze İffet Hanımefendi an latmıştı. Zira acuze İffet Hanımefendi 1946'dan sonra koyu DP'li olmuş, hatta partinin kadın kollarında çalışmaya başla mıştı. Menderes'in değil ama Bayar'ın pek yakınıydı.

İşte bunlar fetih kutlamaları için büyük merasimler düşü nüyorlar, proje üstüne proje, hatta teatral bir gösteride fetih canlandırılacak, kuşatma gün be gün sürecek, İstanbul'un dört bir yanında herkes Fâtih'in şehre girişini gözleriyle göre cek, film şeridi gibi yaşayacak. Başta "mini mini" vali, herkes hazırlık içinde.

Yalnız meşhur Türk Ocakçı Hamdullah Suphi Bey telâş içinde, kuğu kanadı saçları uçuşa uçuşa, ordan oraya koşu yor, "Yapmayınız! Yapmayınız! Zavallı Bizans'a acıyınız!" diyor. Hangi zavallı Bizans? Bizans mı kalmış? Ama Suphi

Bey ısrar ediyor, koşturmaktan koşuşturmaktan bitkin, "Zavallı Bizans!" diye tutturuyor, hatta "Batı'ya rezil olacağız!" diyor.

Bu kadarla kalsa iyi. Hamdullah Bey, bizim Muhsin'e (Ertuğrul Muhsin, Muhsin Ertuğrul) de koşmuş, aman beş yüzüncü yıl münasebetiyle Sophokles oynayın, Euripides (İ.Ö 488-İ.Ö 406) oynayın lütfen! diyormuş, Antigone, Elektra, Antigone... Tabiî mâna verememişler. Muhsin şaşırmış. Meğer, 1453'e kadar Garp dünyası eski Yunan'ın temsillerini bilmezmiş. Hamdullah biliyor. Bizans'tan zor belâ kaçan bilginler, sanatkârlar temsillerin yazmalarını İtalya'ya götürmüşler. Aristophanes filan. Bunlardan birinin eseri oynanırsa Batı'ya hoş görünürmüşüz.

Fikir Muhsin'in pek hoşuna gitmiş. Şark-Garp kokteyline yeni bir tat.

İffet Hanımefendi höh höh güler, tavuskuşu ötüşü sesiyle, "Hamdullah Suphi Bey kaygılarında yalnız değildi. Asıl tasayı Hariciye Vekilimiz Fuad Bey çekiyordu" derdi.

"Neden efendim?" diye sormuştum.

Yine bir höh höh. "Neden olacak, Fuad Bey hariciye vekili olmak hasebiyle Yunanlıları gücendirmekten korkuyordu. Ayrıca patrikhane buralarda, patrik Athenagoras vekilin yakın dostu."

Yaa işte böyle.

Hamlet'e getireceğim fevkalâde yorum şüphesiz ki dünya tiyatro tarihini altüst edecekti. *Hamlet* konusunda ilkgençliğimde kaçırdığım fırsat artık canımı yakmayacak, yer yerinden oynayacak, ben hem Cahidemin başarısıyla hem kendimle övünecektim. Bir bakıma yaralar sarılmış olacaktı.

Fakat ne acı bir tesadüftür ki, kader tekerrür etti, alnımın karayazısı. Elde var hiçle kalakaldım.

Tarihe geçecek projemde, Shakespeare'in asırlardır keşfedilememiş bir sırrını ifşa edecektim:

Bir defa eserin ismini değiştiriyordum; *Hamlet* artık *Prens Hamlet'in Büyük Sırrı* olarak anılacaktı. Enine boyuna karakter tahlili yapıyordum ve Cahide'nin yorumlayacağı Hamlet, tabiî baştan hiç anlaşılmayacak, erkek değil bir genç kızdı! (Ve bu yüzden Cahide canlandırmaktadır Hamlet'i.) Dikkatle okunsa eserde bu hakikat hemen hissolunur. Zira Hamlet'in tereddütleri, bocalayışları, buhranları, bir türlü amcasından intikam alamayışı hep bir genç kızın bunalımları, korkularıdır. Dahası, erkek kılığında gezmek, yaşamak zorunda kalmış bu bedbaht genç kız, sevici bir münasebete girmek istemediğinden, çok haklı olarak Ophélia'dan kaçmakta, uzak durmakta, için için nefret etmektedir. Zavallı genç kız Hamlet bir yandan da arkadaşı, dostu Horatio'ya âşıktır. Hiçbir sapkınlığı olmayan bu masum aşk, örtük kalmaya yazgılı. Zira Hamlet erkek zannediliyor. Trajedi pekiştikçe pekişiyor. Büyük bir sır ve büyük bir acı! Finalde Hamlet ölürken başından miğferi düşecek ve birdenbire Cahide'nin sapsarı saçları çağlayan gibi akacak!

Bunlar hatıraların hatırası olmuş şeyler; Sayru, unut artık!

Unutulacak gibi değil. Hepsi her an geri geliyor, hepsi her an geri gelecek gibi.

Koca evde -yaşlı bir bekâr için elbette koskoca bir ev burası- küçük odaya sığınmaktan başka çare bulamadım. Akşamın ağır ağır inişini seyrediyorum burada, mavilerin silinişini, mavilerin üstüne çöken külrengini. Eskiden akşamlar kızıllar, turuncular, pembelerle inerdi; ne oldu?

Eskiden bu küçük oda bana iyi gelirdi. Buraya sığınırdım. Şimdi alt kattan gürültüler patırtılar geliyor. Galiba yeni taşınan genç karıkoca kavga ediyorlar. Fakat tuhaf bir kavga! İnsan sesi yok, sadece bir şeyler fırlatılıyor, bir şeyler kırılı-

yor filan. Alt katta yükselen gürültüyle küçük odam *Anna Frank'ın Hatıra Defteri*'ne döndü. Küçükken bu acı eseri radyo oyunu olarak dinlemiştim. Sonra, yani şimdi, Yahudi olmasanız da yaşamın hep öyle geçtiğini, hep öyle geçeceğini iliğimde kemiğimde hissediyorum. Alkol almayıp ilâçlarımı alsam acaba iyileşebilir miyim?

Bu gelen siyah kargayı Hurşit'e benzetiyorum. Neden olmasın; kargalar çok uzun yaşar. Pencere kapalı olmasına rağmen Hurşit! Günlerce gecelerce kendisini beklediğimi Hurşit biliyordu, nihayet özledi ve geldi. Herkes Cahide kadar vefasız değil.

Pencereyi araladım ve "Hurşit!" diye bağırdım. Hurşit yine gitti.

Pencereyi açınca, aşağıdan bahçeden tuhaf, beklenmedik bir leylâk kokusu geldi. Anlam veremedim.

Kendime gelebilmek için sokaklara fırladım. Lâzıme Hanım'a "Siz işinizi yapıp gidersiniz; kapıyı kilitlemeyi unutmayın" dedim. Ayaklarım beni nereye götürürse oraya gidecektim. Taksiye bindim ve "Beni Kandilli'ye götürür müsünüz?" dedim. Neyse, terbiyeli bir şoförmüş, mırın kırın etmedi. Vaktiyle birinci köprü yapılırken de, ikincisinde de veryansın etmiştim. Şimdiyse bu köprülerin nimetinden faydalanıyorum. Yoksa iskelelere koşturup vapurlara binecek halim mi kaldı...

Sürücünün terbiyesinden hoşnut kalarak biraz sohbet edeyim dedim: "İsmi neden Kandilli'dir bilir misiniz?"

Hayli lâübâli bir gülüşten sonra, "Hep kandilliler mi yaşarmış orda hocam?" dedi.

(Bu 'hocam' sözü yeni çıktı. Cumhuriyet'in 'öğretmen'ine ne oldu bilmiyorum.)

"E tabiî" dedim.

"Nasıl yani hocam, ayyaş mahallesi mi?"

Sözlerinin mantığını çözemememe rağmen, susmak bi çimsiz kaçacağından konuşmaya devam ettim: "Dördüncü Murad hasbahçenin upuzun bir servisini kandillerle donattı dıktan sonra buraya öyle denmiş, Kandilli denmiş."

Artık sustuk. Bugün nerede olduğunu bile bilmediğimiz Kandilli Sarayı'nı buraya her gelişimdeki gibi yine hayal et meye koyuldum. Kurşunlu kasır, kafesli kasır, bülbül köşkü, şadırvanlı kasır, valide sultanın içi havuzlu köşkü, yalı kasrı, hep atlaslarla, Acem halılarıyla, sedeflerle, ibrikler, altınlar, gümüşler, billûrlar, hatta yakutlar, zebercetler, elmaslarla gö zümün önüne geldi. Mesut oldum. Tabiî Bursa kadifelerini, Şam ipeklerini unutmuyorum. O ne saltanat!..

İskele meydanında Divitdar Mehmed Paşa Çeşmesi'nin önünde indim. Köyün bugünkü kararmış beton çehresine baktım. Ne yapalım, kıymet bilmeyene böyle yerde yaşamak yaraşıyor.

Veli Paşa Restaurant'a girdiğimde sümüklü şarkılar karşıla dı beni. Goygoycu bir herif, sesiyle saç baş yoluyor, o bitiyor, ıskatacı bir karı feryat ediyor, o bitiyor hünsa bir ses "*Amanın kelle kelle / Gel beni biraz yelle*" diye haykırıyor. Dehşete ka pıldım, bilhassa bu sonuncusundan. Veli Paşa Restaurand ne hale gelmiş! Burası da hatıraların hatırası olmuş.

Beyaz peynir, domates salatalık, ufağın yarısı Yeni Rakı is tediğimden, daha doğrusu ısmarlamış bulunduğumdan kalka madım. Sümüklü azgın şarkılar devam ediyor. Sonra da asma yaprağında sardalya gelecek, mevsimi. Çaresizlik içinde bun ları yazıyorum.

Saçları bol briyantinli garson çocuğa -galiba şimdi jöle di yorlar- "Azıcık kısamaz mısınız? Pek bangır bangır" diyecek oldum; o, "Müşteri böyle istiyor dede!" dedi. Dede? Kim bu dede? Araştırmama vakit kalmadı, pencere kenarında aşifte bir kız bozmasıyla oturan yeni zaman tulumbacısı delikanlı gar

sonu yanına çağırdı, bir şeyler fısıldaştılar fısır fısır, "Ne diyor o moruk?!" gibisinden bir şeyler kulağıma çalındı. Dededen moruğa terfi etmiş olmalıyım. Galiba yine burada bir zamanlar hepi topu 'baba'ydım.

İşte hepsini yazıyorum. Yarabbi neler yaşadım, neler gelmedi başıma!

İlk yudumun iyi geleceğini zannetmiştim. Sümüklü şarkılar gönlümü yakıverdi. Karşımda Cahide'yi gördüm. Ne zaman gelip oturmuştu? Sırtında gri vizon mantosu, ayağa kalkıyordu. "Gitme, ne olur biraz daha otur" dedim. Galiba yalvarıyordum. O kadar güzeldi ki! İnce güneş ışığında balrengi gözleri kıvılcımlanmış.

"Gitmek zorundayım Sayru" dedi, "bitti artık."

"Lütfen sus. Lütfen bir şey söyleme. Gözlerin söylüyor. Sakın anlatma." Ellerim titriyor. Dudağımı ısırıyorum, gözlerimden yaşlar boşanıyor galiba.

"Gizlisi saklısı kalmadı ki bunun." Mantosunun geniş yakalarını sımsıkı örtüyor. "Seni üzmek istemiyorum ama, ayrılmak zorundayız Sayru."

Evet!, gözlerimden dolu dolu yaşlar boşanıyor.

"Anlamıyor musun, sana veda ediyorum."

"Sakın sakın! Ayaklarına kapanayım Cahide, ümit ver! Son bir defa! Son bir ümit!" Bağırıyorum galiba.

"Yeter Sayru. Rezil oluyoruz."

Bir dikişte bitirdim. "Sakın beni rüyalarımdan uyandırma!" Yazıyorum. "Allah aşkına anlatma! Sensiz yaşayamam! Sensiz, sensiz Cahide!" Ölmüşçesine yazıyorum. İşte yazıyorum.

Ne oluyor? "Moruk civataları gevşetti! Tozuttu moruk!" Amanın kelle kelle... Cahidem şapkasının tülünü indirerek gidiyor. *La Traviata* son perde: Aşkımızın sonu siyah bir tülle örtülü... "Dede, balığını getirdim." Yazıyorum: Dede kelle tülle. Dur! Elveda Sayru! Gitme gitme!..

Beşinci defter

Yeni bir deftere başlıyorum ama bugün ruhum yorgun. Keşke bu ruh yorgunluğu argınlığıyla başlamasaydım. Fakat başka çarem yok. Hiç değilse kendi kendimle konuşabilmek için başlamak zorundayım.

Üstelik, ruhum ne zaman yorgun değildi ki?! Ömür boyu ruh gurbetinde yaşadım.

Yalnız bir defa, hatırlıyorum, Muallâ Küçükhanımefendi baş ucumda keman çalarken tuhaf bir iç arınmasına kavuşmuş, gönlüm yıkanmıştı. Bu harikulâde ânı yeniden yaşamak için neler vermem!

Paraya kıyıp güzel bir defter aldım. Kendim kocayıp eciş bücüşlettikçe giyip çıkardığıma, üstüme başıma, kullandığım eşyaya, aksesuara, işte defterime kalemime daha dikkat eder oldum. İşte, cildi devekuşu derisinden bir defter.

Henüz sünnet döşeğindeydim. Hokkabazlı, pilâv-zerdeli düğün -sünnet düğünüm- sona ermiş, kalabalık misafirler gitmiş, ertesi gün döşeğimde yalnız kalmıştım. Jülide annem sünnete gelen hediyeleri -Cumhuriyet ve Reşat altınları, Nacar marka iki kol saati, âlim Rasim Rıza'nın her nasılsa unutmayarak aldığı iki tekerlekli bisiklet, Neşecan Yenge'nin getirdiği meşin top, vs.- besleme Lâzıme'ye kaldırttıktan sonra terzisine, kuyumcusuna, kuaförüne gitmek üzere köşkten ayrılmıştı. Peder de daha ertesi sabah konferans vermek üzere tayyareyle Münich'e gittiğinden köşkte yalnızdım. Besleme Lâzıme'yle Hesna'nım çarşıya inmişlerdi.

Dün akşamı düşünerek derin bir acı duyuyordum. Zira düğüne katılan İffet Hanımefendi beni böyle sırtımda sünnet entarim yatak döşek görünce kahkahasını atmış, Jülide anneme, "Ayol, biraz daha gecikseydiniz, tohuma kaçacaktı!" demişti. İffet Hanımefendi'nin bu sözü, kabuğu kesilen çükümün acısından daha can yakıcı gelmişti.

İşte o gün de, senelerce ve senelerce evvel, ruhum yeis içindeydi. Gözlerimi sımsıkı yummuş yatıyordum ki, içli nağmelerle dolup taşan bir keman sesi işittim. Gözlerimi açınca, baş ucumda keman çalan Muallâ Küçükhanımefendi'yi gördüm. Bu keman sesi, Muallâ Küçükhanımefendi'nin modern ve asil duruşu, daralan ruhumu ferahlatmış, kırık yüreğime su serpmişti.

Muallâ Küçükhanımefendi çalıyor çalıyor, gözleri süzülüyor süzülüyor, kemanı kalpsiz dünyaya meydan okuyordu...

Ah keşke yine sünnet döşeğimde olsam ve Muallâ Küçükhanımefendi baş ucumda keman çalsa, yine içli nağmelerle kendimden geçsem!..

Durup dururken, defter kâğıdından yapılma şeytan uçurtmalarını hatırladım. Bu bana çok hüzün verdi.

Hayatım yıldızları sönmüş, yaldızları dökülmüş bir hayattı.

Mayısı çoktan ortaladık, havalar bir türlü ısınmadı. Daha doğrusu, ısınır gibi oldu, sonra yine soğudu.

Matmazel Zizi "Komşum nerelerdeydiniz?" diye sordu, ben çöp torbasını dışarıya koyarken.

Merakı içten miydi, kestiremedim. Bence kapı arkasında bekliyordu. Apar topar açtı. Nerelerde olduğumu bildiği halde sordu. Biliyor yahut iyi kötü tahmin ediyor olmasına aldırışsız kalarak, "Paris'teydim" dedim, "bu mevsimde hiç kaçırmam Paris'i."

Şaşırmış, sevinmiş göründü.

Akşam, yine Zizi tarafından sorguya çekileceğimden -Paris nasıldı?, hangi otelde kaldınız?, Foliberjer'e gittiniz mi?..- korka korka balkona çıktım. Azıcık temiz havaya ihtiyacım vardı. Korka korka çift camlı pencerelerden birini açtım. Gökyüzünde soluk yarımay, henüz lâcivertine kavuşamamış akşam semasında.

Bu gece intihar etsen ne iyi olur: Ne sevgi, dostluk ihtiyacı, ne aşk, şefkat ürperişi. Hepsi bitmiş. Hepsinden kurtulmuşsun. Bekleyiş, ummak, hayal ediş de yok artık. Sadece jilet! Fakat öyle jiletler de kalmadı. Şimdinin traş bıçaklarıyla yapamazsın Sayru.

Muallâ Küçükhanımefendi'nin koltuğunun altında keman, bizim köşke sereserpe gelişi yeni rejimin kendisine sağladığı imkânlardan biridir. Geçmiş düzende bunu yapabilir miydi?

Gerçi tarihimizin en çelişik, en ikilemli saptamalarından biri, kadınlarımızın sokağa çıkıp çıkmadıkları, çıkabilip çıkamadıklarıdır. Mesele bugüne kadar açıklığa kavuşamamıştır. En yeni zaman tarihçilerinden biri, Kanunî devrini anlatırken, yabancı seyyahların, İstanbul'daki elçilerin bu meseleye, du-

ruma hayret ederek, kadınlarımıza "güneş görmezler" adını verdiklerini belirtiyor. (İslâmî geleneklere bağlı yazarlarımız kadının bütün dış dünyasının, evinin büyük, geniş duvarlarla çevrili -yüksek duvar- bahçesi olduğunu söylüyorlar. Demek güneş görüyorlardı.)

Tam bir sayfa sonra, aynı tarihçi, zengin hanımların mahalle hamamına cariyeleriyle, halayıklarıyla birlikte gittiklerini yazmış. Yemek de götürüyorlarmış, yaprak ve lahana dolması zeytinyağlı, kuruköfte, börek filan. Bununla kalsa iyi; pek şenlikli gelin alaylarına geliyor sıra. Zurnalar, borular, nakkareler, zurnacılar, borucular, nakkareciler, bunlar önde, gelin süslü bir atın üstünde ve arkada, bir çadır içinde -zavallı at-, yer yerinden oynayarak, hep beraber yola (sokağa) çıkılıyor.

Gelin alayını bilmem ama, hamam safası yabancım değildir. Gerçi hamamın yerini o günlerde modern kadınlar plajı almıştı. Jülide annem hanımefendi, meselâ, Moda Kadınlar Plajı'na beni de hep beraber götürürdü.

Tabiî Lâzıme de bizimle gelir, fakat Lâzıme denize menize girmez, uzun kollu uzun etekli basma entarisiyle güneş altında bekler, daha doğrusu Jülide Hanımefendi'nin pek teşrifatlı deniz kıyafetleriyle dolup taşmış hasır çantaları plaja taşır, sonra da plaj gazinosunda bu çantaların, havluların, ıslak mayoların, bonelerin, suya girerken çıkartılan elmas yüzüğün -"Gözünü ayırmayacaksın!"- bekçiliğini yapardı.

Moda Plajı'nın kadınlı erkekli, hoparlörden şarkılar yükselen kısmından geçtikten sonra, tahta perdelerle çevrili kadınlar kısmına gelirdik. Yaşlısı genci, yün mayolusu lasteks mayolusu, bir yığın kadının kabinlere girip çıktığı, küçük gazinoda oturdukları, yosun tutmuş birkaç basamaklı merdivenden denize girdiği, hatta bazılarının tahta perdenin direkleri arasından enginlere açıldığı o kadınlar plajı gözümün önünden gitmez. Tabiî, sucuk gibi terlemiş yeniyetme Lâzıme de.

Artık evden dolmalar, kuruköfteler getirilmiyor. Küçük gazinodan sosisli sandviç getirtiliyor. Açık kısımdaki lokantadan buz gibi bira, patates kızartması, "bir dilim karpuz" getirtiliyor. Kovacı çocuk su dolu büyük kovaları kapıya kadar getiriyor, "Nazmiye Abla!" diye bağırıyor. Elbiseli, fakat elbisesi deniz suyuyla ıslanarak şişman bedenine yapışmış, ellilerinde Nazmiye Abla kapıyı aralayıp kovaları -bazan biraları, karpuzları- alıyor. Hanımlar kumlar akıp gitsin diye ayaklarını yıkayacaklar; "Oh! Buz gibi bira! Şifa olsun!.."

(Şimdi düşünüyorum da, demek duş sistemi plajlarımızda henüz görünmemiş. Duştan önce memleketimize sosis gelmiş.)

Yine heyecanlı, mesut geçeceğini zannettiğim bir temmuz günü, kadınlar plajı maceram sona erdi! Şöyle ki: Jülide annem daha hazırlanırken ve Lâzıme onun yanındayken, ben mayomu giymiş kabinden fırlamıştım. Küp gibi bir kaknem kocakarı kolumdan tutuverdi!

KAKNEM KOCAKARI: Kadınlara mahsus deniz hamamında senin ne işin var?! (Tombalak çocuğun kolunu iyice çimdikler.)

BEN (ürkmüş): Annem getirdi.

KAKNEM KOCAKARI: Anan bari babanı da getirseydi! Nazmiye! Nazmiyee! At şunu dışarıya!

NAZMİYE: Mediha Teyze su taşıyorum!

KAKNEM MEDİHA: Baban nerde?! Baban nerde?! (Çimdiklemeye devam eder.)

JÜLİDE ANNEM (Kabinden nihayet çıkarak): Hanımefendi ne istiyorsunuz çocuktan?!

KAKNEM MEDİHA: Babası niye gelmemiş, onu soruyorum!

JÜLİDE ANNEM: Terbiyesizlik etmeyin! Daha bulûğa ermedi.

KAKNEM MEDİHA (Jülide Hanımefendi'yi tepeden tırnağa süzerek, sonra bir çırpıda): Mayon iki parçalı, hanım sen zaten soyunup dökünmüş, açılıp saçılmışsın! Geç yan tarafa, kamışına su yürümemiş kazık kadar oğlunla, atlayın sıçrama tahtasından!

Yan tarafa geçip tramplenden atlamadık ama, bir daha Moda Plajı'nın kadınlar kısmına götürülmedim.

Sonraları öğrendim ki, "anan babanı da getirseydi!" yakın tarihimizin sayfalarından, eskilerden kalma, kadınlar hamamında sıkça tekrarlanan bir rutinmiş. Fakat o temmuz günü çok korkmuştum; hele, Jülide annem "Babasını karıştırmayın! Babası memleketin yetiştirdiği dünya çapında bir âlimdir! Bayramlık ağzımı açtırmayın!" dedikten sonra ve Nazmiye Abla, kaknem kocakarıya, "Çeneni kapat! Denizine gir dev anası!" der demez titremeye koyulmuştum.

Şunu da ekleyeyim: O bağırtıların, haykırışların tesirinden olacak, ömrüm boyunca tramplenden atlamaya cesaret edemedim.

Tahsin Bey'le konuş, belki tedavisi vardır.

Artık çok geç Sayru, artık çok geç.

Yağmur mu yağacak, belli değil. Her sabah günlük güneşlik uyanıyoruz, öğleyin bulutlar çıkıyor, akşamüzeri hava karardıkça kararıyor, şimşekler çakıyor, derken şakır şakır bir yağmur!

Şimdi yalnız bacaklarım ağrımıyor, sırtımda da bir ağrı başladı. Bilhassa sağ omuzumda.

Halbuki Kanlıca'da sandaldan rıhtıma atlarken genç, çevik, kuş gibi hafiftim.

Sayru Bey kuş gibi hafif nasıl olabilirsiniz? Gençliğinizde adamakıllı kiloluydunuz.

Fildişi keten takımlarımı giymiştim. Gömleğim ipekti. Beyaz çoraplarım, beyaz makosenlerim. Kendimce yakışıklıy-

dım. Güneşin -yaz güneşi- bronzlaştırdığı çehremde on sekiz yaşımın bütün gençliği parlıyordu.

Akşam güneşinin son kızgınlığı altında yürümeye başladım. Hayatımın -on sekiz yaşıma kadarki hayatımın- en mesut günü. Mayıs değil, haziran. Mâbûdemden nihayet haber çıkmış; hizmetkârı Madam X -Madam X diyorum, çünkü kadının ismini hatırlayamıyorum- telefonda bana, "Sahir Bey, Cahide Hanım sizi Pazar günü saat akşam beşte kabul edecek. Kanlıca, Yalı Caddesi 33 nolu yalı" demişti. Fakat bileğimdeki saat henüz üçü gösteriyordu. Zaman nasıl geçecekti, dudaklarımı kemiriyor, adımlarımın hızını ister istemez yavaşlatıyordum. Umutlarım sonsuzdu, fakat ne umuyordum? Cahide'nin bana âşık olacağını mı? Bu aşktan sonra saadet dolu bir beraberlik yaşayacağımızı mı? Geçmiş gün, öylesine eski bir zaman ki artık hatırlayamıyorum. Sadece umudun coşkusu! O coşkuyu yine hissediyorum.

Yine ılık bir esinti gözlerimi okşuyor. Durup, bir göl kadar durgun Kanlıca Koyu'na bakıyorum. İpek mendilimi çıkarıp alnımda birikmiş terleri siliyorum. Nasıl terlemem, heyecanlanmam!: Biraz sonra ilâhemi göreceğim. Gözlerim parlayacak, dudaklarım titreyecek. Defalarca prova ettim: Ona, "Bana kendinizi göstermek şerefini bahşettiğiniz için çok teşekkür ederim hanımefendi" diyeceğim.

O gülümseyecek.

"Sizi bir sonbahar günü *Şehvet Kurbanı* filminde seyrettikten sonra, sizi canlı canlı görmek arzusu bende arzuların en şiddetlisi oldu. Gerçi tiyatroda oynadığınız eserlere koşuyordum. Fakat en ön sırada otursam bile, aramızdaki mesafeden meyus oluyordum. Fakat ümidimi hiç kaybetmedim. Büyük arzular işte bir gün hakikat oluyor..."

İçimden bunları tekrarlarken bir yandan da sünnetimden kalma Nacar marka saatime bakıyordum. Saat henüz üçü yirmi iki geçiyor.

Otuz üç numaralı, yüksek sarı duvarlarla çevrili yalının kapısındayım. Duvarlar öyle yüksek ki, zıp zıp sıçramama rağmen bahçeyi, yalıyı bir türlü göremiyorum...

Cahideme gittiğim ilk günü, o anıları bugüne dek yazmaya bir türlü cesaret edemedim. Çünkü o bahar selinin heyecanıyla her seferinde kendimden geçiyorum, hatıralar bulanıyor, birbirine karışıyor, ben de yıkılıp yığılıp kalıyorum.

Aman dikkat et Sayru! Daha yeni ayağa kalktın.

Evet, zor günlerdi. Bu kez öyle çabuk da toparlanamadım.

Biraz başka şeylerle meşgul ol.

Meşgulüm. Meselâ düşündüğüm konulardan biri şudur: Boğaziçi özbeöz bir Türk medeniyeti midir? Kimileri, Boğaziçi'nde 'medenî' hayatın Osmanlı Türk'leriyle başladığını söylüyorlar. Bâyezid'in Anadolu yakasındaki hisarını ve Fâtih'in Rumelihisarı'nı örnek veriyorlar: Boğaziçi medeniyeti öyle başlıyor. Zira Bizans'ın Boğaz'ında bir iki ayazma, kilise, manastır filan var. Başka bir şey yok. Efendim, Boğaziçi sahillerinde Osmanlı, yalı mimarîsini ve zümrüt gibi korular ortasına oturtulmuş köşk mimarîsini vücuda getiriyor.

Fakat sonra ortaya çıkıyor ki, Boğaziçi'nde Bizans'ın sarayları varmış. Korular taa o zamandan kalma. Mayısta Boğaziçi sırtlarını mor-kırmızı alevlerle donatan erguvan ağaçları Osmanlı'nın zevki deniyor ama, erguvan Bizans'ın asalet rengi diye de yazılmış. Erguvanîyi Bizans nereden ve neden tercih etmiş, kimse pek eşelememiş. Çocukluğumda Şemsipaşa'ya Salacak'a pek sık giderdik. Set üstünde bahçeli, bahçeleri set set evlerde ben kaç defa Bizans mozaiklerine rastlamışımdır. Tam gurup vaktiyken ve akşam güneşi kan rengi batarken, bahçenin bitkisiz çiçeksiz bir köşesinde yılan saçlı bir kadın, çehresi epey dökülmüş, ama tek gözü yerli yerinde. Bir başka köşede yok olmuş bir tavus kuşundan kılıç artığı renk renk mozaik taşlı bir kuyruk. Bunlara ne diyeceksiniz? Hani Bizans

zamanında Boğaziçi meskûn değildi, hani ıssızdı, kimsecikler yoktu?!

Boğaziçi Türk müdür, Bizans'ta da var mıydı; bu da bitmeyen münakaşalarımız, dinmeyen kavgalarımız arasındadır.

Ben vaktiyle Fuat (Fuad?) Bey'e soracaktım. Fakat tam sorularımı kaleme getirdiğim sırada, Darülfünûn'da ders okutan Fuat Bey'in yüksek tahsili olmadığını hayretler içinde kalarak öğrenmiştim. Darülfünûn İstanbul Üniversitesi oluyor ve bu reform esnasında bizzat Atatürk, Fuad Bey'in üniversiteden uzaklaştırılmasını istiyor. (Bay Köprülü'nün Demokrat Parti'de neden başrole çıkarıldığını bu üniversiteden uzaklaştırılma meselesine bağlayanlar vardır ki, enikonu yanılırlar. Zira Demokrat Parti, Atatürk düşmanı değildi.)

Cahide'ye gelince, Boğaziçi Bizans mı Türk mü, Bay Köprülü yüksek tahsil yapmadan üniversite hocası mıydı değil miydi, hayatımıza ve rakı sofralarına dalga dalga aksetmiş bizim meselelerimizden habersiz olduğu için bir mânâda mesut bir kadındı.

(Bizim meselelerimiz sözü Hâmid Beyefendi'dendir. Yeni yazıya ve dilde arı dile geçildiği günlerde hayranları Hâmid Beyefendi'nin nâmına endişe duyarlarken ve istikbalde onun şiirinin sönüp gideceğinden telâşa kapılmışlarken, o, rakı sofrasında gülüyor gülüyor, "Bizim meselelerimiz bizim mezelerimizle iyi gider" diyordu. Heyhat!..)

Mayısın yirmisi, hava buz gibi. Yağmur yağıyor. Kalorifer yanmadığından elektrikli radyatörü çalıştırdım. Evden çıkmadım, hep çalıştım. Öğleyin kuzu etli enginar dolması yedim.

Beylerbeyi Sarayı'na ait edindiğim yeni bilgiler beni hem -yeni ve tuhaf bir deyişle- 'tetikledi', hem düşündürdü. Bilgilere yeni dedim ama, bilgiler eskilerde kaleme alınmış:

Moltke'nin Beylerbeyi Sarayı'nda II. Mahmud'u ziyaret ettiğini bizzat Moltke'nin kendisinden okudum.

Bahsettiği saray, sarı boyalı, ahşap bir yalı olup cephesi pek çok pencereliymiş. Molke, *Şark Hatıratı*'nda, arka tarafta muazzam bir kapıdan bahçeye giriyor. Bir zaman, havuzlardaki mercan renkli balıkları, tarhlardaki nadide çiçekleri seyrediyor. Çiçekleri ne yazık ki adlarıyla anmamış. Bahçe set set yükselerek arkadaki bir tepenin zirvesine kadar uzanıyormuş. (İki asır öncesinin bazı büyük yalılarının koruyu andırır bahçelerinde de durum buydu. Fakat belki Bizans'ın Boğaziçi'ndeki saraylarında da böylesi bahçeler vardı. Öyleyse, asırların rakamı hayli artar.) Bahçenin etrafı yüksek duvarlarla çevriliymiş (hep öyledir). Beyaz, sarı, boz duvarlar. Deniz cephesindeki sayısız pencere hep kafesli. Kafesler yalnız harem pencerelerinde değil, selâmlık pencerelerinde de. Fakat harem tarafındakiler daha yüksek, hem, her birinin gözleri daha sık.

Bu aynı saray mıdır? Ahşap olduğuna göre, aynı olamaz. O zaman, sarıya boyalı ahşap saray ya yandı ya göçtü. Öte yandan, demek ki bir Beylerbeyi Sarayı ya da Beylerbeyi'nde bir saray hep varmış.

Moltke, Sultan Mahmud'un huzuruna girdiği vakit, kibirli padişah çubuk içiyormuş. Karşısında mahrem-i esrârı ve yâveri Mehmed Ali Bey'le Rıza Bey -bilâhere Kaptan-ı Derya ve Sadrazam olan damat Mehmed Ali Paşa'yla bilâhere Serasker olan Rıza Paşa herhalde- divan duruyorlar. (İşte bizde ferdiyetin inkişaf edememesinin sebebi: Bir adamın karşısında boyuna 'divan durulursa' başka ne olur?!) İçerde öyle bir kurander var ki, Moltke hasta olmaktan korkuyor. II. Mahmud'un kurandere filan aldırdığı yok. O, sapasağlam.

Moltke bütün pencereler kafesliydi diyor ama, Osmanlı tarihinin şiirli masalını yazmış büyük romantik şair Lamartine -kıymet bilir Reşid Paşa onun heykelini bahçesine dik-

miş ve gelenine gidenine romantik şairi tanıtmaya çalışmış-, denizden geçerken Sultan Mahmud'un sahildeki köşklerden birinde -pencereler açık, kafessiz- tahtı andırır, muhteşem bir kanepede oturduğunu görür.

Lamartine'in iddiasına bakılırsa, padişah kendisinin Avrupalılık kıyafetine vurulmuş. Öyle Avrupaî oturuyormuş. Esasen Mahmud'un bütün icraatı bu istikamettedir. Lamartine hemen alaturka selâm veriyor. Selâmına nazikâne karşılık alıyor.

Hakikaten ne incelik! Tebaasını inim inim inleten, güldür güldür imha ettiren Sultan, taa uzaktan geçen yabancı seyyahı selâmıyla onurlandırmaktan geri kalmıyor. Geçelim...

Halbuki şair seyyah, bu sarayın altını ve mermeri ardında nice elemler, nice facialar, dehşetler gizlidir! demeye getiriyor. (Bu üslûp Cumhuriyet devri tarihçilerimizin de sık sık baş vurdukları bir üslûptur. Meselâ Topkapı Sarayı'na Gözyaşı Sarayı'ndan geri dönen Mihrişah Sultan -III. Selim'in validesidir-, Bâb-ı Hümayun önünde şöyle bir durur ve kaç defa, buralarda, eşkiyaların, âsilerin kapı kenarlarındaki taşlar üstüne dizilmiş kellelerini gördüğünü hesap etmeye çalışır. Sonra bu kanlı tarihin sayfalarından ürperir. Lâkin bu kelleler gerçekten eşkiyanın falan kellesi mi? Padişah "Uçurun kellesini!" demiş, uçurmuşlar; kimdir, nedir?)

Gelelim kafes meselesine; Lamartine "sarayın açık olan pencerelerinden bu zarif ve göz kamaştırıcı binanın iç tezyînatı pırıl pırıl parlıyordu" iddiasında. Öyleyken, II. Mahmud'un kafesleri de çıkarttırması bir ıslâhat mıdır?

Bir günden bir güne hava ansızın ısındı ve yüksek nem yüzünden çok boğucu. Galiba tansiyonum da yükseldi. Enemde kızgın bir kelepçe.

Ben Cahide'ye "Lütfedip beni kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederim efendim" demiştim. O, uzandığı atlas kumaşlı

divandan kıpırdamayarak, "Kimsiniz ve ne istiyorsunuz?" diye yanıtlamıştı. Yani daha ilk anda hakir görmüştü beni.

BEN (ezilmiş): Sizi *Şehvet Kurbanı* adlı kordelede gördüğümden beri bir hayranınız olarak yaşıyorum. Üç buçuk senedir sizinle tanışacağım bugünü bekledim.

CAHİDE (kayıtsız): İmzalı resim mi istiyorsunuz?

BEN (çekingen): Çok mesut olurum efendim. Fakat asıl isteğim, ayda yılda bir sizi bir iki saat görmeme izin vermenizdir.

CAHİDE: Bir iki saat çok. Boş vaktim az.

Şimdi anlıyorum, mankafa olmasaymışım, bu cevaplar hep kaderimi söylüyormuş...

Gençliğimde eşdostla birlikte meyhanelere dadanmıştım. Bu böyle kim bilir kaç sene sürdü. Gençlik işte, her birimiz meyhane bülbülüydük.

Üniyon Fransez'in karşısındaki meşhur Novotni'nin sonuna yetişenlerdenim. Muazzam bir orkestra valsler çalardı. Zaten bir vals çağıydı.

Fosur fosur yaprak sigarası içen Novotni Kardeşler çok iyi para kazanırlardı. Hariçten meze getirmişsin getirmemişsin, umurlarında değil. Her gün geceyarılarına kadar en az bin kişi, bin İstanbullu buraya akın ediyor, lıkır lıkır bira içiyor.

Hatta Şair-i âzam bile gelirdi. Novotni Kardeşler hemen yaprak sigaralarını söndürerek onu karşılamaya koşarlardı. Hâmid'in Hollywood yıldızları gibi bir şöhreti mevzuubahis idi. Hâmid fıçı birasının yanında ille tütsülenmiş ringa, gravyer, boncuk boncuk kırmızı havyar isterdi. Gravyer dışındakileri -gravyer peyniri Novotni'nin âdeta spesyalitesi- Çerkezo'dan falan alıyoruz; Hâmid'e ikram. Garsonlar hemen hazırlıyorlar. Şair-i âzam çok memnun. Yalnızca küçük bir şikâyeti var: "Bu

bira güzel zıkkım da, at gibi işetiyor..." Aman ne gülerdik. Ve orkestra ne güzel valsler çalardı.

Hâmid aslında cebinden beş kuruş çıkmadan havyarları tıkındığı için memnun, mesuttu. Sen de biliyorsun ki, hep parasızlıktan yakınır, lüksün lüksü hayatlar yaşardı.

Büyük bir şaire bu kadar ikramımız olsun Sayru.

Derken Novotni kapandı. Bu defa Lefter'in meyhanesine takıldık. On beş yirmi sene. Her akşam. Bol bol içiyorduk. Fakat durmadan bir şeyler değişiyordu. Biz sanki aynı masadan hiç kalkmıyor, hep aynı edebî, siyasî meseleleri tartışıyorduk ama, etrafımız git git başkalaşıyor, başka bir âleme dönüşüyordu. Beyefendi -Hâmid Beyefendi- çoktan ölmüştü.

1978 mi, 79 mu, son bir defa gittim, ihtilâl öncesi. Kimin davetî üzerine gittiğimi hatırlamıyorum. Zaten kimseyi hatırlamak istemiyorum. Kalabalık bir masaydı, kadınlı erkekli, genci yaşlısı. Boyuna memleket meseleleri konuşuluyordu, bizde burjuvazi var mı, sendikalar, işçi sınıfının zaferi, katil oligarşi.

Bir ara Novotni hatıralarına geri dönmek istedim ve Beyefendi'nin kehribar sarısı ringa balıklarına zaafını anlatayım dedim. Gelgelelim, bırakın gençleri, yaşlılar bile Hâmid'i tanımıyorlar, dumanlanmış ringayı bilen yok. İçim sızladı.

Tam o sırada, aman Allahım, ensemde dümbelek sesleri, ziller! Lefter'in yeni işletmecisi, çingenelerle anlaşmış, artık her gece minyatür Sulukule gösterisi. Ensemde. Ziller susmak bilmiyor. Ensemde çın çın ziller ve cart yeşil, ter lekeli bir bluz. Başımı çevirip dört bir yana bakıyorum, düzmece gülücükler saçıyorum. Kazma dişli, hiç tanımadığım bir adam, "Sıra sende!" diyor. Ne sırası? Yoksa diğer sarhoşlarla birlikte çiftetelli mi oynayacağım?!

"Yapamam beyefendi."

"Yap! Yap!"

Çingene kızın göğüs ayrığına para sokuşturacakmışım. Üç beş lirayı -bankınot- cebimden çıkarmıştım ki, para kapıldı, yeşil bluz da kayboldu, kirli gerdan da.

Cahide işte bu hallere düştüm!

Masada Arnavut ciğeri, yoğurtlu tarator, kavun, beyazpeynir, zeytinyağlı Brüksel lahanası. Meyhaneye dadanmış midelerin, her bulduğunu tıkınan tavuk kursaklarından ne farkı vardır? Masada kıyamet kopuyor: Bağrışmalar, kahkahalar, ufak tefek çekişmeler, Demirel'in hinliği, Ecevit'in basiretsizliği, çatal bıçak vuruşması. Bir kez daha fark ettim ki, memleketin nabzını içki sofralarında tutmaya yeltenmişiz...

Şimdi bunları yazarken memleket insanının ıstırabını da fark ediyorum. Öyle acı çekiliyor ki, vıcık vıcık olsa bile. Çalgıcı, oyuncu takımına bakıyorum: Hani nerde deminki şenlik, şamata! Toplanıp gidiyorlar. Demin gerdan kırıp şakır şakır göbek atan kız, olsa olsa henüz on sekizinde. Gözümün önündedir: Şimdi sırtında bordo orlon kazak, kazayağı siyah-beyaz eteklik. Duvara dayanmış dururken, ıskartaya çıkartılmış bir taş manken gibi ölü, cansız. Daha demin ziller ve yırtık bir gülümseyişti bu kız. Şimdi dokunsanız ağlayacak...

O zamanlar Lefter'e filan hanımlar pek gelmezdi. Hele kadın kadına hiç gelinmezdi. Bütün masalarda çeşit çeşit aşamcı herifler, küçük memur kılıklısı, bohemi seçmiş züppesi, küçük esnaf, tornacı tesfiyeci, alkolik entellektüel, hatta lise talebeleri, filan. Bir tek bizim masada insanlar kadınlı erkekliydi. Böylece modernist bir hava estiriyorduk. Fakat bana sorarsanız, bu halimizle daha çok Hüseyin Rahmi Bey'in *Meyhanede Hanımlar*'ını hatırlatıyorduk.

Tabiî Hüseyin Rahmi'nin adını ağzıma almamıştım. Hâmid'i bilmeyen nesiller ötekini mi tanıyacak? Hakikaten acıdır.

Novotni'den sonra buraya geldiğimde (dadandığımda) yirmilerimdeydim, yirmi yedi yirmi sekiz. Burada o zaman bir

laterna vardı. Saçları lüle lüle bir 'dünya güzeli', çiçeklerden çerçevesi içinde, kurutulmuş çiçekler, bir peri kızı laternadan size bakar. Kolunu çevirdiğinizde laternanın, hırıl hırıl bir tango. Evet, mâzi kalbimizde hep yara. Bu Lefter kaç senedir akşamcıları barındırıyor? Kaç senedir insanlar kendilerinden, yaşamlarından kaçmak istiyorlar? Kim bilir ne zamandır, kimse kimseyi dinlemeden, anlamadan herkes birbiriyle bağıra çağıra konuşuyor? Olga'nın dediği gibi -Olga mıydı?- Maşa? Irina?- ah bir bilebilsek, bir bilebilsek...

Bu meyhane anıları beni fena halde sarstı.

Birazdan kalkılırdı. Sokaklar, Asmalımescit, Beyoğlu, taşıtlar, kahkahalar. Köşede, kuytuda biri kusuyor. Bir sürü yalnız, geveze mahlûk. Niçin baş başa iki kişiyken bile iç dünyalarımızı açamayız ki? Belki de iç dünyalarımız yok. Konuşulur konuşulurdu. Ama iç dünyan nanay!

Bütün o konuşmalar, fiskoslar, tartışmalar, itişip kakışma, sövüşmeler bize bizi anlatamadıktan sonra... Evime dönmek isterdim.

Evime dönünce de, ertesi akşam yine sokaklara fırlamak, birileriyle meyhanelerde buluşmak...

Kimdiler? Yaşıyorlar mı? Yaşıyorlarsa, şimdi nerdeler?

Benim meyhanelerden uzaklaşmam biraz da saz söz yüzündendir. Acılı şalgam suyuyla çiğköftenin boy gösterdiği günlerde gecenin bir saati sazlar çıkıyor, türküler sesi hiç güzel olmayanlarca söyleniyor, bana da "Hadi! Sen de katıl!" deniyordu. Bu saz söz türkü dinletilerinden nefret ettiğim için evde tek başıma lied'ler -meselâ Schubert'in "Erlkönig"i, ah Goethe, ah o ballad!- dinlemeyi tercih ettim.

Cahidem de son günlerinde meyhanelerden ayrılamaz olmuştu. O korkunç *Julius Caesar* faciasından sonra Cahide

büsbütün hayata küsmüş ve ömrünü sokağa (meyhaneye) fı latıp atmıştı.

Bu vaziyete çok üzülmüş olmama rağmen, vaktiyle as kurtarıcısına kayıtsız kalmış olmasını da gizliden gizliye af fedemiyordum. Vaktiyle yılbaşı balosunda kıpkırmızı güller sunmuştum ona ve "Size kıpkırmızı güller sunuyorum eşsiz kadın!" demiştim, "Kalbimdeki hisleri anlatsın diye bu kıp kırmızı güller!.."

Güllerimi reddetmişti. Halbuki şimdi, meyhanelerde "Bana bir votka ısmarlayacak mısın?" diye soruyordu, "Hadi bir votka ısmarla!.." Bu durumda solmuş güllerden bir çelenk sunmaktan başka çarem kalmamıştı...

Mesele bir ölçek çözüldü: Beylerbeyi Sahilsarayı'nı bizim Abdülaziz yıktırmış, yerine bugünkü saray yaptırtılmış (Şehsuvaroğlu).

Ataç'ın ısrarla *Abdal* dediği *Budala*'yı yeniden okuyayım dedim. Nastasya Filipovna -Cahide'nin canlandırdığı- meğer iki p'yle yazılıyormuş: Nastasya Filippovna.

Bu roman, Dostoyevski'nin şaheserleri arasında sayılır. Dikkatle okunursa, yer yer kalbi kırık bir ifadeyle, yer yer alabildiğine küstah bir iç yakınmayla yüz yüze gelinir. Beş sahnede Cahide'nin Prens Mışkin'e davranışlarını pek beğenmemiştim. Cahide bir mahalle kızı gibi oynuyordu. Tabii rejisörün hatası. Yoksa kendisi ilâhî güzelliği içindeydi. Tepeden Dram seyircisi onu ayakta alkışladı. Lâkin, dediğim gibi, Cahidem Prens Mışkin'i anlayamamıştı.

Bana çok benzeyen, şimdiki moda tabirle ruh ikizim Prens Mışkin anlaşılamamış, kederli bir insan. Beysoylular da bir düşünceliler de onunla alay ediyorlar. Başkalarıyla görüştüğüm zamanlarda benimle de alay ederlerdi. Prens'i sarakaya

almaya, hatta sömürmeye kalkışıyorlar. Boyuna görmezden, anlamazdan geliyoruz, Mışkin'le ikimiz.

Bunu yaparken insanlığın iyiliğini istiyoruz. Örtük cinayetler karşısında tavrımız çok açık. Prens uzaklardan gelmesine rağmen, Rusya'nın bağrındaki dinmez sızıyı baştan beri hissetmektedir. Bu yüzden, fikirlerine katılmadığı halde, hür düşüncelilerle dostluk kurar. (Tepebaşı'ndaki versiyonda bunlar hepsi atlanmış, *Budala* pespaye bir melodrama dönüştürülmüştü.) Onlara merhametin diliyle seslenerek bir birleşme, beraberlik yolu arıyoruz. Yıkımdan yıkıma sürüklendiğim günlerde bunun için az mı uğraştım?!

Fakat ne gaflet! Kibir kumkumalarıyla birleşmenin imkânı mı var?! Yahut o yobaz sürüsüyle? Bunlar ille kapışacaklar, birbirlerini gaddarca yok edecekler.

Sezgilerimiz -Mışkin'le ikimizin sezgileri- bize başka değerler üzerine kurulu bir yaşamanın gerekliliğini hatırlatıyordu. O korkunç ortamda, o, premature Batılılaşma fırtınasında ne Batılı ne Doğulu -çünkü ikisi de, iki taraf da kör dövüşünde-, yapayalnızdık. Şarklı'nın Garplı'yı, Garplı'nın Şarklı'yı henüz sadece örtük cinayetlerle ortadan kaldırmaya çalıştığı günlerden sonra, artık açık, gözü dönük, sahici cinayetlerin ortalığı saracağını Mışkin gibi ben de biliyordum.

Cinayetleri teşrih masasına -tek başıma- yatırdıktan sonra, sağduyuluların paylaşabileceği mühim görüşler ileri sürdüm. Fakat kibir ve bencillik her iki tarafın da gözünü kör etmişti. Prens'le ikimizin merhamete, bağışlamaya, karşımızdakini anlamaya dayalı ermişçesine tutumlarımız arada kaynayıp gitti. Ermiş'e kimsenin ihtiyacı kalmamıştı. (Mışkin bir ermiştir; ben de onun yamağıydım.) Birbirlerini dinlemeye bile tenezzül etmeyenler, birbirlerinin ortadan kalkmasını gönülden ister hale gelmişlerdi. Hakiki cinayetler şimdi ve böylece başlıyordu.

Tavuk keser gibi, insan hayatını gözünü kırpmadan sonlandırdıran, çoğu defa hiç tanımadığı kişileri öldüren bir nesil nasıl yetişti? Herkese soruyor, fakat kimseden cevap alamıyordum. Sağcılar için bir solcu, hatta vatan haini bir komünist, dinsiz bir marksisttim; solcular için bir sağcı, hatta mürteci, sapık burjuva ideolojisinin esiri, hatta kafatasçı bir faşisttim. Bunlar niye sağ veya soldular, kendileri de bilmezlerdi.

Ben *Budala*'yı Nurullah Bey gibi memleket sütliman görünürken ve bir elim yağda bir elim baldayken okumadım. İçe dönük, sessiz, tutuk, mecburen kekeme Mışkin'ler her kesimde herkes tarafından budala yerine konuluyordu. Herhalde ilk bıçaklananlar da bu budalalar oluyor. Öyle bir bıçaklanış ki, ardından ölümü getirmiyor, yıllar yılı ayakta tutuyor, sakat bir biçimde yaşatıyor.

Dün yazdıklarımdan fevkalâde rahatsız oldum. Zira ben yaşıyorum.

Evet, sen yaşıyorsun Sayru. Sen hâlâ yaşıyorsun.

Öğleden sonra gök bulutlandı. Boğunçlu bir hava. Derken müthiş bir sağanak. Sol kulağım adamakıllı tıkanık; pencereden baktım, uzun uzadıya yağmuru seyrettim.

Beşe doğru -on yedi- gönlümce bir çay sofrası kurdum. Tavşan kanı çay, iki dilim kızarmış ekmek, beyaz peynir, yeşil zeytin ve harika bir incir reçeli. Tabiî Lâzıme gittikten sonra. Çünkü eski usül çay soframızı küçümsüyor, "Nedir o öyle sabah kahvaltısı gibi" diyor. Akşam çayında pötifur, pasta filan olacak. Haspam pek alafrangadır.

Halbuki şimdi hanımlar akşam çayında kısır mısır ikram ediyorlarmış. Pastanın yanında mercimek köftesi bile çıkaran varmış. Ama güzelim reçellere, güzelim peynirlere iltifat eden yok.

Artık ağarmış saçlarımla hatırlıyorum ki, o gün, Cahide bana "Kaç yaşındasınız?" diye sormuştu. Yaşımı söyleyince de acı acı gülümsemiş, "Bu hisleriniz gelip geçicidir. Şimdi bana hayransınız, fakat seneler geçince, ben gözünüze solmuş bir çiçek olarak görüneceğim" demişti.

BEN: Siz ebediyyen bir bahar güneşi gibi parlayacaksınız.

Sonra, akşamın yaklaştığını hissederek saatime bakmıştım. Cahidemin yanında zaman ne kadar çabuk geçmişti. Sizi daha fazla rahatsız etmeyeyim demek zorundaydım. Cahidem derin üzüntümü anlamışçasına, beraber bahçeye çıkmaklığımızı teklif etti. Sonsuz bir saadet duyuyordum.

Yalının bahçesi bir masal bahçesini andırıyordu. Ağaçların yaprakları arasından akşam güneşi dökülüşüyor, huzmeler gülleri, yıldızları (dahlia), ipek çiçeklerini (portulaca grandiflora) bin bir renge boğuyordu. Rıhtıma kadar yürümüştük. Önümüzde koy, akşam güneşinin akisleriyle kızıl ve altunîydi.

Cahide, Rodin'in elinden çıkma bir heykel gibi, karşı sahile, Fâtih'in Rumelihisarı'na bakıyordu...

Allah bana o günü unutturmasın!

Lâzime Hanım bugün bana tuhaf bir şey söyledi; "Geçen sonbahar palamut pilâki yüzünden beni azarlamıştınız" dedi. Sonra da yüzüme artık bakmayarak mutfağa girdi.

Geçen sonbaharın her gününü tek tek hatırlamaya çalıştım. Galiba kasım ortasıydı. Lâzime Hanım'a mevsim geçmeden palamut almasını ve palamut pilâki yapmasını rica etmiştim. Hamsi almış ve mısır ununa bulayarak kızartmıştı. Bol taze soğanlı kıvırcık salatayla önüme sürdü. Ağzıma koymamıştım.

Ayrıca, "Bilmiyor musunuz, soğanın tazesi de kurusu da çiğken bana çok dokunur" demiştim. "Azar" dediği bu olsa.

Özür dilemeyi kendime yediremedim.

Özür dilemek yerine, Osmanlı mutfağında palamut pilâkinin geçmişini araştırmaya koyuldum. Üzülmekliğim bunca zaman sonra Lâzime Hanım'ın kindar bir ifadeyle hesap sorması. Mutfak tarihimizden öğrendiklerim ise daha ümit kırıcı: İmparatorluğun Hıristiyan tebaası palamut yiyor, bilhassa perhiz günlerinde. Osmanlı Müslümanları fazla yağlı, hazmı zor olduğu için bu balığa pek rağbet göstermiyor.

Palamut (sarda sarda) büyüdükçe torik oluyor ve poyraz eserken tutulan iri torikten lakerda yapılıyor. Lakerda çilingir sofrasından eksik edilmiyor.

Evet, onların ölmüş olmalarına üzülebilirim; fakat ben yaşıyorum diye üzülemem ki. Üstelik, onları kışkırtanların hepsi de yaşıyorlar. Bir ikisi öldüyse bile, müreffeh hayatlar sürdükten sonra, şan ve şerefleri lekelenmeden, yine sağın ve solun büyük siyasetçileri, büyük ideologları rolündeyken öldüler.

Kendi köşemde bedbaht olarak yaşıyorum. Ötekilerin kışkırtıcı, sözüm ona yol gösterici, sefil yazıları, demeçleri şurda, burda, gazetelerde, dergilerde yayımlanırken benim iniltilerimin, feryatlarımın tek kelimesi yayımlanmadı. Devirler geçti, onlar hâlâ aynı şeyleri söyleyerek, yeni nesillerden müridler edindiler, ben cemiyetten âdeta uzaklaştırıldım.

Günah bende miydi?

Herhalde yaz yaklaştı. Havalar ansızın ısındı. İşte sabah böyle başlıyor, akşamüstü hava birden bozuyor, bu defa da yaz maz hak getire! Bu oynak havalar asabımı büsbütün bozuyor.

Evden hiç çıkmayarak balkonda oturdum. Arkamı verdiğim pencereyi, yağmur -Kırk İkindi Yağmurları- çarptığı için, kapatmayı ihmal etmedim. Fakat ötekiler açıktı ve tatlı bir serinlik yüzümü okşuyordu.

Cahide otuz üç nolu yalıdan Tarabya'ya taşındıktan sonra, her yağmurlu gecede fırlayıp evden çıkıyor, o zevksiz yalı apartmana gidiyor, sırılsıklam, Cahide'nin ışıl ışıl pencerelerine bakıyordum. Onu görmeme artık gerek kalmamıştı. Çünkü onu zaten yaşıyordum. Acı çektiğini hissediyor, ben de acı çekiyordum. Sevinçlerine bazan eşlik ediyor, gelgelelim, çok zaman, bu boş sevinçler için üzülmekten kendimi alamıyordum. Cahide, seni her zaman takip ediyordum. Gitgide benden uzaklaşmış, düşmanlarımla sıkı fıkı oldun. Ben burada deniz kenarındaki parkta gizlenmiş, seninle âcilen konuşmam gerektiğini bilerek, şakır şakır yağmur altında duruyorum. Şu an içerde ekâbir takımından misafirlerin var. Biliyorum. Belki Başvekil bile aralarında. Dualarımla seni iktidarın gücünden korumaya çalışıyorum. Sen iktidara hayran ve iktidarın yapabileceği (yaptığı) kötülüklerden habersiz, boyuna gülümsüyor, sana yapılan iltifatları dinliyor, teşekkür ediyor, boyuna taviz veriyorsun. Bir sanatkâr, hele primadonna mevkiinde bir aktris uzak durmalı, kayıtsız kalmalıdır. Sarah'nın kralların, hatta imparatorların önünde bile eğilmediğini ne çabuk unuttun!

Bütün bunları sana telepati yöntemiyle işittirmeye çalışıyorum. İşitiyorsun. İşitiyorsun! Belli etmeden kulaklarını tıkıyorsun. Bana, seninle konuşamam, çünkü sana söyleyecek hiçbir sözüm yok, seni görmek istemiyorum, çek git! diyorsun. Yine telepati yoluyla işitiyorum. Fakat bir yandan da tertemiz aşkımdan vazgeçemiyorsun.

Cahide, insanlar ve hayat bizi garip bir biçimde ayırmaya çalışıyorlar. Lâkin bütün güçleri bu gelip geçici âlem içinde hüküm sürebilir. Biz ise şu an ebedin diliyle konuşuyor, haberleşiyor, sevişiyoruz.

Kapındaki zevksiz, Afrodit taklidi heykele gözlerimi diktim. Yağmur tabii onu da ıslatıyor, fakat birazdan bu Afrodit azmasının başı uçuverecek...

Ruhum o kadına âşıktı, mâbûdeme.

İlk akşam ondan ayrılırken, imzalı fotoğrafını göğsüne bastırıyor, kuş hafifliğiyle koşuyordum.

Çok geçmeyecek, Cahide'nin bütün o bayağılıklar, hiçlikler dünyasına çoktan tutsak düşmüş olduğunu kalp ağrısıyla hissedecektim. Benim için bir görkem demeti olan bu ilâhe, "Takmak zorundayım! Takmak zorundayım!" diyerek bir elmas broş, bir zümrüt gerdanlık peşinde koşabiliyordu...

Nastasya olup paraları (ruble) ocağa atarken ne kadar haklı teksizdi! Suratından düşen bin parçaydı.

Fakat sonra gerçek hayatta hepsinden ikrah etmedi mi?

Âdeta iki Cahide vardı.

Geri dönmesini hasretle beklediğim ikincisi, ikrah geleni...

Yalnız. Bitkin. Alkole sığındım. Hayatın zalim bir şaka olduğunu düşündüm; hem de kendi kendimize yaptığımız zalim, tiksinç bir şaka.

Jülide annemin ben çocukken kaleme almaya çalıştığı, yarım kalmış, bitiremediği *Komşumuz Amerikan Mutfağından Lezzetler* kitabının -basılsaydı kitap olacaktı- hepi topu üç defterinden sonuncusunu yine ve gönlümde ince bir sızıyla karıştırdım. Hele rakenrolden sonra, Jülide annem Amerikanlaştığımıza o kadar inanmıştı ki, sağdan soldan öğrendiği her yemeği, her içkiyi (kokteyller), her tatlıyı Amerikan mutfağının lezzetleri arasına ilâve ederdi.

Meselâ "Krem Bavavura" Amerikan mutfağına mahsus sütlü tatlılar kısmında yer almış: Kalıp yağlanıyor, ince kıyılmış yeşil fıstıkla kaplanıyor. (Yeşil fıstık? Herhalde şam fıstığı olacak.) Diğer tarafta şeker, un, limon kabuğu rendesi, yumurtanın sarıları, vanilya iyice karıştırılıyor. Üstüne kaynar süt

ağır ağır dökülecekmiş. Sonrası pek uzun: Yumurta akları mı çırpılmıyor -kar haline getirilecek-, jelatin mi süte eklenmiyor, kalıba dökülecek, dondurulacak, vesaire. Fakat ismi cafcaflı: Krem Bavavura!

Her şeyimizle Amerikanlaştığımıza yürekten inanan Jülide annemin giyim kuşamı da birden değişivermişti. O artık Lana Turner havasına bürünmüş, Chanel tayyörleri yerine *Günahkâr Mâbûde*'nin aktrisi gibi daracık yün süveterler giymeye başlamıştı. Bu yüzden matematik bilgini Rasim Rıza'yla sık sık kavga ediyorlardı.

Gerçi Rasim Rıza da Amerikanlaşma modasından yahut idealinden, rüyasından uzak kalamamış, önce fesli, sonra kalpaklı, derken fötrlü, melonlu başını 'örtmez' olmuş, saçlarını da Elvis Presley gibi yarı kabartık taramaya koyulmuştu. İleri yaşında bu saç modeli kolalanmış gibi dururdu. Bilimci kimliğiyle gittiği Tokyo'da, muhafazakâr, gelenekçi Japon'larda Alim Usman'ın bu kolalı 'vague'ı çok şaşırtılar uyandırmış. Fakat kendisi "Çok beğenildi, çekik gözlüler hayran kaldı" der, Tokyo fotoğraflarını tekrar tekrar gösterirdi. Bir yandan da Japonların Latin alfabesine geçmemiş oluşlarına dikkat çeker, "Üzerinde durulacak mevzu..." derdi.

Ben de Elvis'e özenip, mandolinden sonra, gitar çalmaya kalkışıncaya kadar kolalı tek bukle varlığını korudu, sonra peder eski püskül püskül saçlarına geri döndü. Derslerime çalışmadığım bahane edilerek elektrikli gitarım da ortadan kaldırıldı.

Öyle zannediyorum ki, tam o senelerde, daha düne kadar herkesin Rus Salatası olarak bildiği ve adlandırdığı, patatesli, bezelyeli, kornişonlu, havuçlu salata birdenbire Amerikan Salatası oldu. Amerikan salatası aşağı, Amerikan salatası yukarı.

Elvis hayallerimin paramparça edildiği o bedbaht dönemde, "Niye artık Rus salatası demiyoruz? Bu aynı salata değil

mi?" diye soracak olmuş, derhal susturulmuştum. Rus Salatası ismi meğer beşinci kol faaliyetiymiş. Beşinci kol faaliyeti olduğu anlaşıldıktan sonra araştırılmış; bu Rus Salatası'nın Amerikan mutfağından gelen bir lezzet olduğu ortaya çıkmış. (Salatalar ikinci defterin son kısmındadır.)

Amerikan mutfağından olmamakla birlikte, Amerikan çiklet leri de (çiklet?) paldır küldür damla sakızının yerini almıştı. Hepimiz bayılıyorduk naneli, muzlu, çilekli Amerikan çiklet lerini çiğnemeye. Köhneyiveren damla sakızını bir tek Radi fe Hanım sakızlı muhallebide kullanıyordu. Herkesin bildiği gibi sakızlı muhallebi Türk mutfağının tatlısıdır.

Demin yukarıda Amerikan salatasına (Rus salatası!) mayo nez koymayı unutmuşum.

Benim kahkahalarımı kahkaha sandılar. Kahkahalarım ata madığım çığlıklardı.

Kahkahalarıma hâlâ kahkahayla cevap veriyorlar.

Annem -Jülide- odasına kapanmış, *Komşumuz Amerikan Mutfağından Lezzetler*'e iştiyakla çalışırken; Sayru'nun du dakları titrer, patlak gözleri yaşla dolar; çocuk, kapısı kapa lı tutulan odanın önüne gelerek, pek kısık sesle, pek ürkek, "Anne" diye seslenirdi. Bunları kandilin sönük ışığıyla kıpır kıpır bin bir gölge arasından hatırlarım...

Lâzime Hanım vaktiyle beğenilmeyen, el sürülmeyen hamsi tavanın intikamını, kindar öfkesini işte birkaç gün önce ifade ettikten sonra, bugün, kitaplığı örümcek bastığını söy leyerek çıkardı.

Binlerce -tahminim on binin üstündedir- kitapta üç beş örümceğin gezinmesi şaşılacak meselelerden değildir. Örüm cekler gezer dururlar.

Jülide annemin "Deve kini tutuyorsun!" diye payladığı bu kadın, Kont Drakula'yı görmüş gibi, "Camlı dolaplarda bile gördüm!" diyor.

Bir ara, bütün kütüphaneyi camlı dolap yapın diye tuttur-muştu. Hangi parayla?

"Beyaz örümcek mi? Uzun bacaklı?"

"Evet. Ufak tefekleri de var. Cirit atıyorlar!"

"Kitapların örümcekleri beyaz olur" demekle yetindim. Fakat o, ille "ilâç yapmak" istedi. Tabiî şiddetle itiraz ettim. Hepsi birbirinden kıymetli, birbirinden hatıralı kitaplarıma "şeltoks" sıkacakmış! Epey münakaşa ettikten sonra, "Örümcekli bir evde çalışmaya alışacaksınız!" sözüyle kestirip attım.

Uzun bacaklı irilerinden pek hoşlanmam. Fakat küçükleri, mini minileri pek maymun şeylerdir zıplayıp dururlar...

Kitaplığımın dağınıklığından benim de hoşnut olduğum söylenemez. Hiçbir zaman bir kütüphane odam olmadı. Oldu da, odadan taştık, başka yerlere savrulduk, şurda bir kitaplık, şurda etajerler, şurda camlı dolap, gömme dolap -gömme dolapsız eski Şişli apartımanı mı olurmuş!- bile kitap dolu. Bazan, gecenin çıt çıkmayan saatlerinde kitap kurtlarının mesut beslenmelerini de işitirim. Elden ne gelir.

Hiçbir zaman kitaplarımı tasfiye edemedim. Kıyamam. Meselâ, yeniyetmeliğimden kalma, Güzide Sabri imzalı *Münevver*'i atayım dedim. Bendeki ikinci basım, 1937 tarihini taşıyor. Baygın aşk romanı; ver bir kızcağıza, meselâ Matmazel Zizi'ye, ayıla bayıla okusun. (Zizi âriyet verdiğim *Sen ve Ben*'i, *Funda*'yı, *Ömrüm'ün Tek Gecesi*'ni öyle okumadı mı?!)

Örümceklerini silkeledikten sonra *Münevver*'in kapağına bakakaldım. O ne göz kamaştırıcı romantizm! Fonda, geri planda ışıklı köşk penceresi, asırlık ağaçların bazıları mavi siluet, bazıları geceye koyu yeşil yaprak örtüleri sermiş. Ön planda pembe tuvaletli küçükhanım, saçları ortadan ayrık topuz

ve simsiyah, hafif Greta Garbo havasında. (Saçlarını sarartsak Cahide'ye de benzeyecek.) Mum gibi oturmuş siyah kostümü içinde, dömi profil duran fazla geniş omuzlu genç adam pembe tuvalteli genç kadına, ancak üç çeyrek asır evvelki roman kapaklarında rastlanabilecek bir hülyayla bakıyor. (Bize göre sol köşede pembe çiçekler, morumsu pembe, nedir?, petunya mı?..)

Münevver'i nasıl atabilirim, yahut Zizi'ye nasıl hediye edebilirim? Sadece kapak resminde, hayatımın acı hikâyesi tekrak mutluluk sahnelerinden birinde. Zira Cahide'yle öyle karşılıklı durduğumuz ve Cahide'ye aşkla bakıtığım bahçe gezintilerimiz bu resimde belirip kayboluyor, yanıp sönüyor ve yine içimi titretiyor.

O senelerde gecelerin fotoğrafını çekecek bir teknik yoktu ki, geriye bir hatıra fotoğrafımız kalmış olsun...

Münevver'i ödünç de olsa Matmazel Zizi'ye vermeme imkân yok. Geçen defa, *Ömrümün Tek Gecesi*'ne onların meşhur patlıcanlı poğaçalarının (börekitas?) kokusu sinmişti. *Münevver*'i tekrar gömme dolaba koydum.

Ve "Kitaplar, örümcekler ellenmeyecek!" buyruğunu verdim.

Tertemiz defterlerine tarifleri özene bezene yazan Jülide Hanımefendi, "Yarabbi, ne kadar dağınık bir çocuksun!" dedi. Öyle anlaşılıyor ki, bu dağınıklık hastalığı bende çok eski lerde başlıyor.

Sabah dinç kalktım.
Hava parçalı bulutlu.
Lâzime Hanım gelmedi; asabım bozuldu.

Kumar gibi şiddetli bir iptilâ olduğunu düşünüyorum dağınıklığın. Çocukluğumdan bugüne sürüp geliyor:

Kazaklarımı ters çıkarırım, ters bırakırım.

Pantalonlarımı, ceketlerimi ters çıkarırım, sağa sola fırlatırım.

Kaşkollarımı bumburuşuk çıkarırım boynumdan.

(Lâzıme Hanım gelmezse, ütü sorunundan dolayı pek öyle eskisi kadar özgür değilim, pantalon, kaşkol, gömlek fırlatmada.

Belki alkolü kesersiniz Sayru Bey. Ne yapıp ne ettiğinizin şuurunda olursunuz.)

Gardırobum Lâzıme Hanım sayesinde az buçuk düzenli. Ahret kardeşi Havva annemden öğrendiklerini bir ömür boyu evimizde uyguladı. Ben afacandım, bilhassa bozup dağıtırdım. Bugün de aradığımı bulamam. O düzeltir. Hoş, kemerlerimi yine bulamıyorum. Yaşlandıkça pantalonlarım (pantolon?) düşüyor, kemer şart. Lâzıme her şeyi derler toplar ama her defasında başka bir yere kaldırır.

Sokağa çıkacağım, üstelik geç kalmışım, kemer yok! Ter içinde kalıyorum. Dünyada harp varmış: Ortadoğu'da kardeş kardeşi vuruyor, hah hah! Kemer yok! Sonra küçük odadan çıkar; küçük odadaki koltuğun -kitap okuma koltuğum- kenarına kaymıştır, yılan başı gibi ucu gözükmekte. Kemer bulundu!

Söylene söylene kemeri geçiririm. Kulaklarımda bilmem neden Sarah'nın sesi, kuliste kostüm değiştiricilerini adamakıllı paylıyor. Sarah bu gece siyah incilerini her zamanki yerinde bulamamış. Her şeye rağmen vicdan azabı (Sarah'da değil bende). Lâzıme aşağı sınıftan. Eskiden 'ezilen' sınıf derdik. Halbuki Sarah saltanat içinde Phédre'e çıkıyor, daha sahneye adım atar atmaz alkışlar alkışlar!.."

"Bakın Lâzıme Hanım, bu kemerleri yerine koymazsanız külâhları değişiriz!.."

Sayru nereye geç kalacaktın? Sokakta kimse seni beklemiyordu ki! Sokakta, evlerde, pastanelerde, café'lerde, hiçbir yerde, hiçbir zaman!

Bakın size şöyle anlatayım: Daha ilkokuldan başlayarak, öğretmenlerim yakınırdı dağınıklığımdan, savrukluğumdan. Havva annemi çağırıyorlar: "Şu haline bakın!" Defterlerimin, ders kitaplarımın yaprak uçları kıvrıla kıvrıla şişmiş, parmaklarım mürekkep lekeli, siyah önlüğümün beyaz yakası çarpılmış.

Haşarı filan değilim. Gözleri sürmeli Hanife Öğretmen soruyor: "Top oynamazsın, koşmazsın etmezsin, itişip kakışmazsın, yakan nasıl kayar?" Sahi, nasıl kayardı?

Düzelttiğini zanneder, çekiştirir, büsbütün kaydırır çarpıtırdın.

Niye çarpıtıyorum?

Hem beceriksiz hem ahmaktın.

Unutmuşum.

Şimdi yazı masama bakıyorum; apaçık ürkütüye kapıldım. Hayır, hiçbir zaman düzene sokamam; bundan sonra büsbütün imkânsız. Öksürük şurubu geçen kıştan kalma, köşede duruyor, iyice uçta, düştü düşecek. Eserlerimi kendimi bildim bileli bu masada yazarım, kalemlerim, silgim, kalemtraşlarım, kâğıtlar, defterler, sanki yine Cahide'ye yazacakmışımcasına yeşil mürekkep doldurulmuş dolmakalemim. Öksürük şurubunun az berisinde, çocukken ben, İffet Hanımefendi'nin hediye getirdiği oyuncak ayı: Kolu bacağı kopuk, boncuk gözlerinin teki kopup gitmiş, toz içinde. Şamdandaki mum bu yazın sıcaklarında eriyip eğrilmiş. İkide birde elektrik kesildiğinden elimin altında tutarım bu şamdanı. (Âlim Rasim Rıza Usman "Niyork'ta beş dakika elektrik kesilmiş, yüz binler sinir krizi geçirmiş! Şu memleketin haline bak!" derdi.) Ne var ki, kibrit, çakmak yok ortada. Geçen gün saymıştım: On bir çakmak vardı. Evde otuzun üstünde çakmak olmalı, biri ikisi kaybolursa, dördü beşi imdada yetişsin diye.

Eskiden gelenlerim olurdu. Konuklar uğruna bu masayı derleyip toparlamak yarım günümü alırdı. Derleyip toparlayış kaygısı geceden başlar. Lâzıme'ye asla elletmem. Nihayet düzene koyabilmişsem, kendi kendime söz veririm, bir daha dağıtmayacağım diye. Hemen ertesi gün dağıtma eylemi başlar, birkaç saat sonra masa artık çarşamba pazarı gibidir.

Fakat geçti o günler Sayru. Gelenin gidenin yok.

Fena mı oldu? Masayı toplamaktan kurtuldum. Onlar da sıktırıp gittiler.

Halbuki saksılardaki küçük kaktüslerim -sakallı bir tanesi kıpkırmızı çiçek bile açtı- bütün günler benimle, burada, masamın üstünde (pencere sekisindekiler de cabası). Yazdıklarımla onları düş kırıklığına uğratmak istemem. Yazdıklarımı sessizce okuyorlar, bazan ben onlara yüksek sesle okuyorum, dinliyorlar.

Toparlak bir vazoda kurutulmuş güller -Lâzıme Hanım kurutmuş, bana armağan etti; aman Allahım!, demin ondan nasıl şikâyet ettim!- pembeliklerini kaybettiler ama, şimdi daha dokunaklı, daha candan, bana daha yakın. Güllerimle ve kaktüslerimle sık sık konuşurum.

Geçen gün yeniden okumak için -"*sümüklü böcek yuvasına kaç*"- *Om Mani Padme Hum*'u getirdim buraya, yazı masamın üstüne bıraktım. Hatta sayfalarını açarak karıştırarak, Fahrünnisa'nın, Fikret'in, ötekilerin resimlerine baktım; Fahrünnisa kocaman bir ağaç gövdesi yapmış. Ama bugün *Om Mani Padme Hum* sırra kadem basmış.

Zaten eşyaların, nesnelerin gizli hayatlar sürdürdüklerine inanırım. Bizim fark edemediğimiz bir kayboluşları, sonra ortaya çıkışları vardır. Geceyelin biz uyuduktan sonra saklanıp dururlar. Fasulye sırığı Tahsin "Yaa! Öyle mi? Öyle mi?" diye sormuştu. Onun evinde eşyalar saklanmıyorlarmış. Ayıp olmasın diye, "Eşyalar sizi sevmediklerinden" diyemedim.

Tozlu eşyaları severim. Yıpranmış eşyaları severim. Perdelerin rengi ille biraz solmuş isterim. Her şey usul usul eskisin. Sönen akşamlarda, bilirim, her şey ağır ağır silinip gider...

Altüst eden vahşî hakikati defterime hemen geçiriyorum:

İntihar ettiğini zannettiğim, intiharına kesenkes inandığım şehzâde Yusuf İzzeddin Efendi öldürülmüş!

Ben onun çocukluk fotoğraflarına bakarak genç yaşta canına kıydığını zannediyordum. Meğer epey yaşamış, birtakım hanımlarla evlenmiş, çoluğu çocuğu olmuş.

Sultan Aziz'in hemen ardından genç yaşta bir intihar...

Hayır; uzunca bir ömrün sonunda Çanakkale'de Enver Paşa tarafından öldürülmüş! Sonra intihar süsü veriliyor. Akıllara durgunluk verici! Sonra sürüp gidecek 'bazı' infazların belki de ilki: Ölen öldüğüyle kalıyor, öldürene sorgu sual yok!

Tespitim farklı farklı membalardan. Fakat hepsinin iddiası, Yusuf İzzeddin Efendi'nin öldürülmüş olması. Katil için iki memba Enver Paşa derken, bir diğeri müphem bırakıyor.

En dokunaklısında karar kıldım:

Şehzâde, Çanakkale'de harbe katılıyor. Hususî bir siperden harp sahasını dürbünle seyretmektedir. Yanında başkumandan vekili Enver Paşa var, kurum kurum. Ölümle yüz yüze gelen askerlerimiz -Kimdiler? Alınyazıları niye böyleydi? Alınyazısı mıydı?- canlarını kurtarmak üzere kaçmaya başlıyorlar. Bunun üzerine Enver, geri hattaki Alman mitralyözlerine derhal emrediyor: "Kaçanlara ateş edin!"

Yusuf İzzeddin Efendi dehşete kapılıyor. "Sen ne yapıyorsun!" diyor, "Bunlar ana kuzusu değil mi?! Türk evlâtlarını Alman mitralyözleriyle biçtiriyorsun!"

Enver, şehzâdenin suratına bir tokat patlatıyor. Şehzâde tabancasını çekip Enver'i ayağından vuruyor. Başkumandan

vekili de mukabil olarak Yusuf İzzeddin Efendi'yi kalbinden vuruyor, öldürüyor! Naaşı gizlice İstanbul'a getiriyorlar.

Devir o devir ki, susmak zorunda kalınıyor.

Öteki söylentilerle bunların hepsinin Vahideddin'in yalanları, iftiraları olduğunu iddia edenler varsa da, cinayet kibir dolu Enver'e pek yaraşıyor.

Hadisenin tesirinden uzun süre kurtulamayacağım muhakkaktır.

İlkbahar sandığım pastırma yazıymış. Pastırma yazından istifade ederek, palamut pilâki yerine hiç değilse palamut tava yemek niyetiyle Veli Paşa Restaurant'a gittim. Beykoz'da biraz dolaştım. Öyle kolay olmadı, dermansızım.

Sen Veli Paşa Restaurant'a Kandilli'de demiştin.

Kandilli'dekini anmak istemem. Hafızamın kuytularında oraya ait acı anılar vardır.

Yolu biraz uzattım bugün. Vapurdan Beykoz'da indim. Beykoz'u severim. Beykoz'da hâlâ mâzinin ziyan edilmediği bir hava eser. Eski Boğaziçi'nden son izler. Tarihin iskeleti kalmıştır, hiç değilse. Zannederim IV. Murad'ın doğduğu Tokat Bahçesi'ndeki muazzam köşk buralarda bir yerdeydi. Anası büyük saltanat sürmüştür.

Veli Paşa Restoran'a geldiğimde saat ikiye geliyordu. Lokanta boş. Bir gün yine böyle gelmiştim, fevkalâde terbiyeli genç bir adamla gencecik nişanlısı bir hanım kız oturuyorlardı, elimi öpmüşlerdi. Cam kenarında bir masaya oturdum.

Bana 'Baba! Baba!" diye hitap eden küstah oğlan çok şükür ortalarda yok. Kovdular herhalde. Kimsenin işsiz kalmasını istemem ama; kendisine "Baba!" diye hitap edilen bir başka beyefendi herhalde bu lâubâliliğe tahammül edemedi. Herkes Sayru Usman gibi toleranslı değil.

Küstahın yerine çekingen, efendiden bir çocuk almışlar. Veya eskiden de vardı, fark etmemişim. Hemen palamut tava ve soğansız yeşil salata istedim, âdet oldu, balık yenecekse ille taze soğan, "... aman evlâdım kıvırcıktan doğrasınlar."

Çekingen dedim ama, hayli meraklı bir edayla, "Başka gelecek var mı?" diye sordu.

"Yok, yalnızım" dedim, "Yalnız gelenlere hizmet verilmiyor mu?"

Şüpheli şüpheli süzerek uzaklaştı.

Dün *Om Mani Padme Hum*'u ararken yazı masamda bulduğum -karşıma çıkan- kitabı açtım: Henrik Ibsen'in *Peer Gynt*'ü; Seniha Bedri Hanım tercüme etmiş, tabiî ilk basım. Dokuz yüz otuz sekizde temsil olunmuştu, bilmem Cahide rol almış mıydı. Birden, *Peer Gynt*'ü Hâmit Beyefendi'nin okuyup okumadığını düşündüm. İkide birde "Ibsen'i sevmem, kar ayazı gibidir" derdi. Kar ayazı mar ayazı ama, bilhassa *Finten*'den önce *Peer*'i okudu mu? Zira bu eserle *Finten* arasında şaşırtıcı benzerlikler gözüme çarptı. İntihâle varıyor diyemem. Gerçi *Peer Gynt*'ü baştan sona okuyunca fikrim değişebilir. Piyesin tamamıyla oynanamayacak kadar uzun oluşu, daha ilk adımda *Finten*'i hatırlatıyor. İkincisi, Ibsen hakikatle hayal âlemi arasında gezintiye çıkmış; unutmamak gerekiyor ki, *Finten* de kara hayallerle dolup taşar. *Peer*'deki Fas sahillerini, sahrayı, Kâhire Tımarhanesi'ni Hâmid Beyefendi Avusturalya'ya, Hindistan'a ve Londra'ya dönüştürmüş olabilir mi?

Derin derin düşünüyordum ki, salatamla palamut tavayı getirdiler. Ibsen'in otuz dokuz yaşı -çünkü *Peer Gynt*'ü otuz dokuzunda yazmış; ne güzeldir otuzlu yaşlar! İnsan hem olgun hem genç! Hiç ihtiyarlamayacağını sanır insan, madem otuz dokuzumda böyle dipdiriyim!...- hangi tarihe düşüyordu ve *Finten* hangi zaman kaleme alınmıştı diye hesap etmeme

rağmen, takoz kesim palamut dilimlerinin vıcık vıcık yağda yüzdüğü gözümden kaçmadı. Derhal "Ahçıbaşıyı çağırınız!" dedim. Gittiler.

Balığa dokunmadan bekledim. Önlüğü kirli bir şişman adam geldi. "Bunu nasıl yaptınız?" diye sordum. Boş boş yüzüme baktı.

BEN: Bak aşçıbaşı, burası meşhur Veliddin Paşa'nın yalısı. Yani bir zamanlar onun muhteşem yalısıymış. Kırk halayık elli uşak çalışırmış. Şimdi kayıkhanesinde ticaret yapıyorsunuz, lokantacılık. Osmanlı mutfağının iftiharı palamut tavayı rezil kepaze ederek Veliddin Paşa'nın kemiklerini sızlatmayın! Tavaya atmadan iyice yıkadın mı balığı? Yıkadıktan sonra suyunu iyice süzdün mü? (Cevap bekler, alamaz. Devam eder.) Kuruttuktan sonra dilimleri una bulayacaksın. Fazla unları silkelemeden tavaya daldırmak yok! (Önündeki dilimlerden birini çatalıyla alır, aşçıbaşıya uzatır.) Un çuvalına dönmüş bunlar! Rengi paslanmış hurda rengi! Altın sarısı olur olmaz tavadan çıkaracaksın. Çıkarmamışsın, geçmiş ola! Ondan sonra yağını temiz beyaz kâğıt üstünde emdirirler. (Rakısını keyifle yudumlar.) Sofraya getirilirken, halka halka doğranmış kırmızı soğan, dilim limonlar, küçücük kornişonlar, hatta haşlanmış kuşkonmaz, bolca maydanoz...

Sözüm yarım kaldı.

"Baba! Sen mi damladın?!"

O uğursuz sese başımı çevirince, lokanta kapısından giren, saçları tabağımdaki palamutlar gibi vıcık vıcık, küstah oğlanı gördüm. Hızla masaya yaklaşıyordu.

"Ver baba, elini öpeyim!"

Bir daha Veli Paşa Restaurant'a gelmeme kararı alarak, iyi yıkanmamış yeşil salata ve beyaz peynirle rakımı bitirdim; yemediğim palamut tavanın bedelini de ödeyerek çıktım.

Fakat geri dönmek zorunda kaldın.

Evet. Mecburen. Kütüphanemin nadide bir eseri olan *Peer Gynt*'ü masada unutmuşum.

Şimdi Ibsen'i okuyorum. İlk replikler ne tuhaf:

AASE (Oze okunurmuş): Yalan söylüyorsun Peer!

PEER: Hayır, doğru söylüyorum!

Ben de her zaman doğruyu söylememe rağmen, Jülide annemle babam Rasim Rıza Usman bana hiçbir zaman inanmadılar.

Muallâ Küçükhanımefendi yine rüyamdaydı. Yine sünnet düğünümden sonraki gün bana döşeğimin baş ucunda keman çalıyordu.

Pastırma yazı sona erdi.

Off! Her şey sona eriyor.

Enver Paşa'nın büyükbabası, İstanbul'da kalaycı bir Gürcü Rum'muş. Sünepe padişah Sultan Reşad'ın korkusu sebebiyle Enver damatlığa kabul edilmiş. Mesele enikonu giriftleşiyor: Hanedan ailesinden bir hanım sultanı palikarya torununa veriyorlar. (Bizans'tan kız almışızdır ama Bizans'tan damat almamışızdır!) Tabiî Yusuf İzzeddin tahammül edemiyor. O zamanın saray töresinde bugünkü demokrasi ve serbestiyet yok.

Yusuf İzzeddin Efendi'yle damat koridorda karşılaşıyorlar.

Hangi koridorda?

Herhalde sarayın koridorunda. Sultan Reşad Dolmabahçe Sarayı'nda ikâmet ederdi. Dolmabahçe'nin tenha bir koridorunda karşılaşıyorlar. Veliaht çok sinirli, Enver'e "Sen bizim hanedanımızı kirlettin! Mundar köpek!" diyor. İkisi arasındaki büyük nefret işte o zamanlardan kalma.

Evet ama, padişahların çoğunun annesi de Hıristiyan asıllıdır.

Anlamıyorsun, buradaki vaziyet başka: Burada ihtida eden erkek tarafı. Sana bir şey söyleyeyim mi Sayru, memleketimize ait bazı hassas meselelere hep yabancı kaldın. Yukarıda Bizans örneğini verdim. Tarih boyunca hassasiyetini korumuş meseleler bunlar.

Küçük odada birtakım dosyalar üst üste duruyor. Lâzime Hanım'a "Sakın ellemeyin!" dediğim için bunlar da örümcek-lenmiş. Örümcek ağları uçlarından uçlarından sarkıyor. Belki beş yıldır derleyip toparlayacağım. Her birinde tarih, edebiyat ve tiyatro notlarım düzene konulmayı bekliyor. Gereksiz notları, sayfaları imha edeceğim. Beş yıldır ellemedim, elimi sürmedim. Ayrıca hangisi gerekli hangisi gereksiz, karar veremiyorum.

Akşam saati haber bültenlerini izliyorum televizyondan. (Televizyonla pek ülfetim yoktur.) Evlerinden kamyon kamyon çöp çıkartılan "ruh hastaları"nın haberlerine eskisinden sık rastlanılıyor. Sunucu, çok acıklı yahut çok ayıp bir şey göreceğimizi imâ eden bir ifadeyle haberi söylüyor; sonra çöp evden görüntüler, belediye çalışanları, polis çöp evi tarumar ediyorlar. Evin sahibi -kadın veya erkek- evlâtlarından ayrılıyormuşçasına, sessizce, asaletle gözyaşı döküyor.

Onlar yakınlarım benim diye düşünüyorum, en yakınlarım, kardeşlerim. Büyük yalnızlıklarını çerçöp avutmuş. Muhakkak ki ruh ikizliği var aramızda. Başkalarının tiksindiği çöp sevdalılarına kalbimde sancılı şefkat var. Bu dünyanın ıssızlığında çöpleri sevmişler...

Çünkü bu dünyada insanın insana duyacağı sevgi, insanın insana duyabileceği her türlü sevgi müthiş bir yanılsamadır, kuyruk acısı sonradan ortaya çıkacak yanılsamalar. Tek hakikat bunun böyle olduğunu sezebilmektir. Buraya vardım ben.

Defterlerim öteden beri kimsesizlikle -bakın, kimsesizliğim demiyorum- konuşmalarımdır. Defterlerimin belkemiği budur. Bazan aldanır, başkalarıyla konuşsam acaba daha mı doğru derdim. Konuştum da; başkalarının kendi kimsesizliklerini göremediklerini, hissedemediklerini öyle öyle fark ettim, saptadım.

Meselâ "Ah keşke evlenseniz" diyorlardı, "çoluk çocuğa karışsanız..." İçin için birbirlerinden nasıl sıkıldıklarını, hatta birbirlerine -kimileyin- nasıl can düşmanı olduklarını boyuna unutarak. Ne yapalım... Tabiî onlara da hayat hakkı tanımak gerekir.

Havva annem Sayru'nun hep yanındaydı. O, Jülide annem gibi gezip tozmuyor, odasına kapanmıyor -esasen bir odası yoktu-; ya mutfakta boncuk fasulye ayıklıyor, vişne reçeli yapıyor, ya balkonda çamaşır asıyor, yer siliyor, halı dövüyor, yorgan kaplıyor, işte yorgun argın koltuğa çökmüş, çorap yumurtasına geçirdiği yırtık çorapları örüyor. İkinci Dünya Harbi'nin felâketli seneleridir; ekmek karneye bağlanmış. Havva annem Sayru'yla göz göze geldiklerinde hep gülümsüyor.

Ne tuhaf! Sayru bu müşfik kadını bir türlü sevemedi. O kadar ki, geçen zaman, Havva annemden anıları-anıları dipsiz kuyulara fırlatıp attı.

Sayru'nun derin pişmanlığından bahsetmeyecek misin?

Nedir o?

Havva annesi öldü, Sayru vicdan azabıyla sarsıldı. Ölü daha soğumamıştı...

Annem öldüğünde, Havva annem, İstanbul'da değildim. Sıhhıye memuru Civan bey'in verdiği haber üzerine Ankara'dan...

... soğumamıştı; Sayru eğildi ve ölü Havva annenin yanaklarından öptü. Ölü annenin elleri, bir kız çocuğunun küçü-

ütük elleriydi. Sayru, bu ince parmaklar bir zamanlar piyano tuşlarında gezinmek istemişti diye düşündü. Bu kadın piyano çalmak istemişti, sonra bir ömür boyu çamaşır çivitledi. Alyansının kırpıntı elmasları kararmıştı.

Çivitten mi? Siz bu çivit işine aklınızı fena halde takmışsınız.

Hayır. Üstelik, sararmış çamaşırlardan tiksinen sendin.

Sararmış, çabuk eskiyen çamaşırlar, fanilalar, donlar, yoksulluğa demirle vurulmuştur. Yoksa, çividî çok sevdiğim bir renktir. Diyebilirim ki çividî hülyalı bir renktir. Bazı günbatımlarında bulutlar çividîler kuşanır.

Günbatımında tabut evden çıkarken Sayru hıçkırıyordu artık. Bir zamanlar bu genç kadın gülmek istemişti, güzel elbiseler giymek, güzel parfümler sürünmek, gezmek tozmak, sinemalara, tiyatrolara, suvarelere gitmek... Yaşamadan geçmiş bir ömrün posasını yarın öğle namazından sonra toprağa verecekler.

Ne yapabilirdim? Yarı kel beslemelik ev kadınlığını kendi tercih etmişti. Mektebe gitmeyi becerememiş; Dame de Sion'a vermişler, "Rahibeler beni katolik yapacaklar" diye sızlanmış, feryat etmiş. Feride katolik mi oldu? Muallimelikle Anadolu'nun bağrına gitti.

Dame de Sion'a gidip feryat eden Jülide annenizdi. Anadolu'ya gitmedi, İstanbul'un en sosyetik eğlence yerlerine gitti. Havva anneniz mektep yüzü görmedi. Okuma yazması 'hâfiz hanım'dan.

Görseydi. Çalışır, alnının teriyle geçinir, evlilik esaretine düşmezdi.

Şimdi bu arzunuza kadının ekonomik özgürlüğü diyorlar.

Gençlik defterlerimi karıştırırsan, Havva annemle babamın izdivaçları konusunda acı şikâyetlerim karşına çıkacaktır. Anlaşamamışlar, peder âlim valide yarı ümmî, ikisi de bedbaht olmuş. Boşanamamışlar. Boşanamadıkları yetmiyormuş gibi,

bir de beni peydahlamışlar. Doğduğum günden başlayarak karanlık bir dünyaya itilmişim. Kendimi bildim bileli, o karanlık, kasvetli, ruhsuz dünyadayım. Karanlıkta bütün ışığım çividî çakımlar!

Çocukluğunun ıssız, mutsuz geçmesine halbuki sonraları şükran duydun. Hayalî röportajlarında, başarının sırrını soranlara, bütün başarını, bütün yetilerini çetin koşullarda geçen çocukluğuma borçluyum dersin ve hemen ardından zırvalıklarla örülü tahsil hayatını, helâ nöbetleriyle geçen askerliğini, siyasî baskıları, hem askerî hem sivil darbeleri sayarsın. Bu çetin koşulları, bu ıstırap perdelerini sözüm ona abartmayarak, hayranlıklar uyandıracağına inandığın buruk buruk gülümseyişlerle.

Yalan! Evimizin mahremiyetini -bu memleketin âdabına uyarak- karıştırmamaya çalıştım.

Dosyalar dolusu öyle hayalî gazete mecmua röportajı var çekmecelerinde.

Birbirlerinden nefret edişleri, kendilerine nefretleri yetmezmiş gibi benden nefret ettiklerini düşündüğüm anlar, günler, saatler oldu. Öğretmenler öyleydi, profesörler öyleydi, komutanlar öyleydi. Burada hayat öyleydi.

Doktor Tahsin, "Bunlar sebep..." diyor. Pek özgüvenli, pek bilgiç, kibirli, mağrur, "Hem aile hem toplum hayatına ayak uyduramamış çocuklarda ergenlerde bu türden ruhsal problemler çok sık karşımıza çıkar." Sevsinler seni, minare kırığı uzun ahmak Tahsin!

Sabah, hoyratlıklardan ibaret bu insan ilişkilerine ömür boyu nasıl tahammül ettiğime şaşarak uyandım. Gece rüyamda böyle bir şeyler görmüş olmalıyım.

Tahammül edebildim çünkü dünyayı yadsıdım. Kolay olmadı bu, zaman aldı, çok uzun zamanlar. Meselâ sevinçlere,

küçük mutluluklara bile sırt çevirdim. Yalnızca Cahidemi hayatın dışında bırakamadım. Cahidem dışında, öyle bir çağ geldi ki, hayattan hiçbir şey istememeyi öğrendim. İşte ondan sonra dünyayı yadsıdım ve bir rufaînin hüviyetine büründüm (rifaî?).

Bir bakıma kendimi aradım, kendimi buldum. Uzlet köşesinden saatlerimin solgunluğundan şikâyet etmedim artık. Hatta, bu solgun dakikalarda bazan demet demet leylâklar, deste deste şakayıklar gördüm. Bölünmüş, parçalanmış ruhumla hep mustarip yaşarken, kimi günler bakkala çakkala, Lâzime Hanım'a, şuna buna "Günaydın" demekten bile korkarken hepsi geçti. Günaydın bile demeyince, öylesine sessizleşince -hekimlerin hiçbir zaman anlayamayacağı, tıbben asla kabul etmeyeceği bir yöntemle- iyileşiyorsunuz. Leylâklı, şakayıklı saatleriniz çoğaldıkça çoğalıyor.

Eskiden, ihtiraslarını elde etmiş insanları kıskanırdım, hatta nefret ederdim onlardan. Şimdi, çoktan beri, ihtiraslarıyla baş başa bırakıyorum her birini. Hiçbirinin yüzünü görmeyince mesele kalmıyor.

Halide Hanım bana "Tefekkürde Allah insana zihin açıklığı verir" demişti.

Öğleden sonra tefekkürün sağladığı derin zihin açıklığıyla, biraz da Halide Hanım'a hürmetimden Sinekli Bakkal Sokağı'na gittim. Yine ahşap evler, sürülü kafeslerin arkasında dedikodu merakıyla sokağı seyreden kocakarı başları, pencere kenarlarında kırmızı toprak saksılar, kararmış gaz sandıkları, renk renk sardunyalar, fesleğenler, küpe çiçekleri göreceğimi zannettim. Zira bu sokak, Halide Hanım'ın tasvirinden bende bir ömür boyu yaşamıştır. Hiçbirini bulamadım, buralara kadar boş yere geldiğime yandım. Ne mor salkım çardağı, ne çeşme, ne beyaz ince minareli küçük semt camii. Halide Hanım istikbali görmüş olmalı ki, Molla Cami'den esinlenerek, kâinatta ne varsa hepsi vehim ve hayal demiş.

Üzüntüyle döndüm. İşte yazıyorum. Tereyağı, iki dilim pastırmamla bir dilim kızarmış ekmek ve bir kâse cacığımla çilingir soframı hazırladım demleniyorum.

Fakat bir uyuyabilsem, uyusam, unutsam... Öylesine uzun bir uyanmayış ki, artık sadece rüyalarımda gökyüzü yıldızlarla dolu olsa. Sadece rüyalarımda göstersem Cahide'ye, yıldızlarla dolu gökyüzünü. Sadece rüyalarımda...

Bu cemiyetin bir tek arzusu vardı: Herkes benim Hamlet olmamı bekliyordu, kaçık Hamlet.

Fakat Hamlet'i oynamama imkân tanımadılar. Şimdi Macbeth'e çıkıyorum.

İffet Hanımefendi'nin haklı olarak üzerinde ısrarla durduğu beşinci kol faaliyetleri arasında şanlı tarihimizi küçük görmek hastalığını cemiyete 'yaymak' da vardır.

Bazı gâfiller, şanlı tarihimizi, sanki kendi tarihleri değilmişçesine her fırsatta, yazılarında çizilerinde, konferanslarında, açıkoturumlarda, televizyon programlarında, baş başa sohbetlerde, radyo konuşmalarında, ellerde viski şarap kokteyllerde, en müptezel meyhane köşelerinde, gözler kayık, ağızlar yayık, tutkuyla, orgazma (cinsî tatmin) yakın hazla çekiştiriyorlar. Bu nasıl bir aymazlıktır!

Geçmişte ben de bir aymazlık örneği olarak, Profesör İbrikçibaşıoğlu'nu İffet Hanımefendi'yle tanıştırmıştım. Markiz'deki -galiba köfteci olmuş- o akşam çayı zehir olup çıkmıştı.

L'été çini panosunun altında, Profesör İbrikçibaşıoğlu daha söze başlar başlamaz, "Hanımefendi, bu memlekette sanat tarihi okutulabilir mi? Neyin sanatını okutacaksınız? Kesilen başların, kana susamışlığın, gaddarlığın, zulmün sanatını mı? Sefih ve sarhoş yahut barbar padişahlar, rüşvetçi vezirler,

kazan kaldıran yeniçeriler, diz boyu ahlâksızlık, diz boyu sapıklık!.." demiş ve İffet Hanımefendi'yi beyninden vurulmuşa döndürmüştü.

"Sayın Profesör, bunlar tarihimizin apak sayfalarına atılmış iftiralar. Osmanlı mâzimiz her Türk çocuğuna iftihar vesilesi olmuştur, olmalıdır. Sayın Profesör, hakikatle bağdaşmayan yalanlarla vatan cellâtlarının... pardon evlâtlarının zihinlerini bulandırmayalım."

"Hangisi yalanmış Hanımefendi?" Sorduktan sonra, İbrikçibaşıoğlu, İffet Hanım'ı büsbütün çıldırtmak üzere, başımızda dikilmiş garsona "Jambonlu omlet var mı?" diye sormuştu. Varmış.

"Hangi gaddarlık?" İffet hanımefendi serinkanlılığını korumaya çalışarak, fakat boynundaki rönarı hızla çekip çıkarmış, "Hangi kan dökücülük? Serâpa fikir ve din hürriyeti, serâpa hoşgörü!" demişti.

"Hangi din hürriyeti?! Fetihten üç gün sonra, aralarında Ayasofya, kırk iki kilise camiye çevrilmiştir."

"O söylenti. Çoğunun adını yerini ne Rumlar ne Bizantiloglar biliyor. Ayrıca, şehre girdiğinin üçüncü günü Fâtih, ortodoks Rumlara yeni bir patrik seçmelerini buyurmuştur. Kilisesiz patrik mi olurmuş!"

O zamanın kibar şimdinin köftecisi Markiz'de bu sözler belki hâlâ dalga dalga yankıyıp durur.

Bundan sonrası daha ilginçtir: Çünkü İffet Hanımefendi, yeni patriğin huzura kabulünü gözleriyle görmüşçesine anlatacak. Patrik Gennadios şatafatlı bir at üstünde geliyor; atı tabiî Fâtih vermiş. Yanında ruhanî heyet, onlar ağır ağır yürüyorlar. Fâtih tahtında oturuyor. Gennadios'la genç padişah uzun uzadıya konuşuyorlar. (İffet Hanım ne konuştuklarını kelimesi kelimesine aktarmıştı ama, hatırlayamıyorum.) Müteşekkir yeni patrik nihayet izin istiyor. Fâtih bakla tanesi

iriliğinde incilerle süslü muhteşem bir asayı patriğin eline tu tuşturuyor.

FÂTİH: Cenabı hak sizi himaye eylesin. Patrik olunuz!

Bir kadeh kırmızı şarabını, jambonlu omletini sabırsızlıkla bekleyen ordinaryüs profesör istihzayla gülümsüyordu.

İffet Hanımefendi inandıramamış olmanın sancısıyla kıvranıyor, bu defa da ruhanî heyetin, "papas"ların duaya başladıklarını söylüyordu. Padişah için hep bir ağızdan, şevkle. Elinde asası, patrik de dua ediyor. Gitgide haykırışlı bu dualar bir müddet devam ediyor (iddiaya göre Asaf Hâlet Bey'in şiirindeki dua bu duadır). Sonra vezirler, paşalar, beyler, yeni Osmanlı aristokrasisi, hep birlikte, camiye çevrilmemiş Havariyun Kilisesi'ne gidiyorlar.

"Hanımefendi pek güzel anlattınız.. Bizansımızı yıktım diye papazlar pek güzel dua ettiler. Havariyun Kilisesi'nin âkıbeti?"

Bir suskunluk. Garsonun elinden omleti kapan Ord. Prof. İbrikçibaşıoğlu suskunluğu bozuyor: "Halen yerinde Fâtih Camii bulunmaktadır."

İffet Hanımefendi beşinci kolun daha o zamanlar faaliyete geçtiğini hemen yapıştırıyor. Kırkından sonra hayatını Osmanlı tarihinin müdafaasına vakfetmiş hanımefendinin bilgisi ne de olsa hayli geniş: İstanbul'a girdikten sonra şehirdeki ahaliyi öldürtmemiş, tam tersine himaye etmiş Fâtih, çok geçmeden, o ahalinden bazı kadir kıymet bilmezlerin komplolarıyla karşılaşacak! Eski Bizanslı'lardan bilhassa soylu geçinenler, Avrupa'yla gizliden gizliye temasa geçmişler, yine eskiye döneriz, haçlı Konstantinopolisimize kavuşuruz hayaline kapılmışlar!

Bu hayaller ve Avrupa temasları sürüyor sürüyor. Nihayet Yavuz Sultan Selim, "Ya Müslüman olun, ya İstanbul'dan defolup gidin!" buyuruyor. Meşhur Zembilli Ali Efendi bu sade,

kansız teklife bile itiraz ediyor; "Koca Fâtih Rum'lara aman vermiştir!" diyor. Koca Yavuz fermanı görmek istiyor. Ferman meğer bir yangında yanmış. O zamanları yaşamış iki ihtiyar yeniçerinin şahitliği meseleyi neyse ki hallediyor.

"Hanımefendi siz tarih değil, masal, hurafe anlatıyorsunuz."

"Sayın Profesör bunlar hepsi tarihlerimizde yazılıdır."

"İyi ya, işte ben onlara o yüzden tarih diyemem." Prof. bir yandan da hapır hupur jambonlu omletini tıkınıyordu.

Üzüntümden mahvolmuştum.

Birbirlerinin huyunu suyunu bilmiyorlar. Tenâsül hayatı hakkında en küçük bir fikirleri yok. Erkeğin kadın diye tanıdığı Abanoz Sokağı'ndaki sermaye. Pedagoji kelimesini işitmemişler. Âdet yerini bulsun diye çocuk yapıyorlar.

Bugün yirmi yedi derece. Balkondaki termometreye güvenilirse.

Hangi ev mutluydu ki! Birbirini tanımaz kızlarla delikanlıların -pek delikanlı değil, otuzlarında- yeni rejim usulü görücülükle evlendirildiği seneler; hangi anababa, hangi çocuk mesut olabilirdi ki!

Bu yeni rejim usulü -iddiaya göre kaçgöç bitmiş- görücülük şudur: Ali'yle Ayşe evlenirler, Ayşe'nin arkadaşı Fatma, Ali'nin arkadaşı Veli'ye tanıştırılır, sonra Veli'yle Fatma evlenirler... Tanıştırıldıktan sonra evlenmezlerse, genç hanımın ismi çıkacak. Erkeğinki, elinin kiri.

Üç derece düşmüş: Yirmi dört.

Aklı fikri birbirinin tenâsül hayatını gözetlemekten ibaret bir cemiyette ilerlemeler (terakkî) olabilir mi?

Yavuz'un buyruğuna çok benzer bir sözü sonraki -Marks hatıramdan epey sonra- zamanlarda işitmiş olmalıyım. Neydi? Gün günden zayıflayan hafizam açık seçik hatırlamama engel oluyor.

Evler hakikaten bedbahttı. Havva annemle Rasim Rıza Usman birlikte hiç şefkat göstermezlerdi bana. Ya biri gösterirdi, ya diğeri: Kim kimle benim yüzümden kavga etmişse, o sahip çıkardı Sayru'ya. Bazı kavgalarda ikisi birden beni unuturlar, evin içinde meçhul bir çocuk olup kalırdım. Sonra barışırlar, sonra yine kavga ederlerdi.

Orta halli ailelerin dramları, geçim derdi, yoksunluklar, ezilişler, yarın endişesi...

Öyle öyle de, neşenin, sevincin n'si s'si yoktu o kira evlerinde; birinden ötekine taşınırdık. Semtlerin, sokakların isimleri bile yürek yakıcıydı: Çukurbostan, Etyemez, Güngörmez, Karanlık Kapı, Merkep Bağırtan Yokuşu... Ancak bir Goldoni komedyasında -o da, İtalyanca söylenmek üzere- kulağa hoş gelebilir. Bütün oralarda bir trajedyen gibi yaşadım.

Hayallerinizde Teşvikiye'ler, Maçka'lar, Büyükdere'ler, Moda'lar, Tarabya, Nişantaşı, Suadiye, Büyükada...

İlk romanlarım hep oralarda geçerdi: Nişantaşı'nda mutena bir apartıman, Büyükdere'nin hırçın denizine bakan bir yalı, Nizam Caddesi'ndeki şatafatlı köşk...

Jülide annem gönlünce gülebilirdi. Hep küstah, kendinden emin, pervasız, hatta küçümseyici kahkahalar.

Havva annem şakrak bir kahkaha atacak olsa, peder irkilir, "Hanım, hayrola?!"yı yapıştırırdı. Kim bilir kaç defa işittim ve Havva annem gülmeyi yavaş yavaş unuttu.

Peder bir akşam azıcık geç gelmişti; bir iki kadeh parlatmış, zevzek zevzek gülüyor. Havva annem, "Evlâdına böyle

mi örnek olacaktın Rasim Bey?!" diye ağlamış, dövünmüştü. Havva annem dövünürken Rasim Rıza Bey daha çok gülüyor, hep gülüyor, ben de masanın altına saklanmış, onları seyrediyordum.

Geçti Sayru, geçti. Geçip gitti. Kendini boş yere harap ediyorsun. Üstünden nice seneler geçti.

Geçmedi! Geçen sadece seneler. Hâlâ bu hadiselerin, kavgaların, babama iki kadeh içirtmeyen annemin -Havva-, Havva annemin gülmesinden irkilen babamın tesiri altındayım. Bu yüzden akşamcı oldum, ispirtodan medet umdum. Bu yüzden bulanık günler geceler yaşıyorum.

İkisi de toprağın altında. Kemikleri bile kalmadı.

Hatıraları ve ıstırapları capcanlı!

Biliyorsun, bu dünyada çok acı çektiler. Bir gün gülmedi yüzleri. Seni yetiştirmek için çalıştılar, boyuna çalıştılar. Şimdi bırak, kara toprak altında dinlensinler.

Şimdi ne diyorlar, "Işığı bol olsun" mu diyorlar?..

Bugün yine yirmi yedi derece. Balkondaki termometreye güvenilirse. Ben tabiî güvenmiyorum, zira hissediyorum ki, hava adamakıllı serin bugün. Kışlıkları bir an önce çıkartmak gerekecek.

Akşümüstü: Lâzıme Hanım "Yeni kaldırdık Sayru Bey" dedi.

Kış yaklaşıyor.

Kış başlangıcı yağmurlarıyla içim sızladı.

Bahar yağmurundan sevinç, güz sonu yağmurundan üzüntü duyulur. Fakat öteden beri bu hüzne zaafım vardır. Rutubetli, loş yerlerde ruhumdaki melâl keyiflendikçe keyiflenir, azdıkça azar. Doktor Tahsin'in söylediğine göre, benliğimin karanlık, penceresiz, nemli bodrumuna iniyormuşum.

Bacaklarımdaki, eklemlerimdeki, sağ kasığımdaki korkunç sızıya rağmen kendi kendime geldiğim Kanlıca'da, vapurdan indikten sonra, sırtlarda korularda biraz dolaşmak istedim. Gerçi fevkalâde halsizim, günlerdir bir türlü toparlanamıyorum. Fakat mevsimin güzelliği ve ince ince yağan yağmur o kadar baştan çıkartıcıydı ki, dayanamadım.

İyi ettiniz Sayru Bey, biraz açılırsınız. Yürümek, titreyen bacaklarınıza iyi gelebilir. Temiz hava, tıkanık burnunuzu açar.

Şemsiyemi açtım. Yağmurun sesi tenha yolda o kadar ahenkli o kadar garip ki, çocukluğumda gittiğim Ayia Trias Kilisesi'ndeki âyini hatırlatıyor. Şemsiyeye sızılı dokunuşlarla damlalar dökülüşüyor, derken Ayia Trias'taki ölüm musikisi, dualar, kesik kesik mırıltılar, iç çekişler yeniden işitiliyor! Artık yol alamadım, durdum ve Madam Kalyopi'nin hazin cenaze törenine bakakaldım.

Modistranın cenaze törenine katılanlar, kilisenin serinliğinde büsbütün ürperiyorlar. Neşecan Yenge herkesten fazla ağlıyor. Hıristiyan uğurlayıcılar onu teselli etmeye çalışıyorlar: "Ağlamayanız, aziz ve azize tasvirleri sizin gözyaşlarınızdan mustarip!" O, "Sevgili terzimi kaybettim, bundan sonra elbiselerimi kim dikecek?" diye inildiyor; bu inildeyişe kilise orgunun (erganun) uzayıp giden eninleri eşlik ediyor...

Neşecan Yenge sevgili modistrasının diktiği, ateş kırmızısı şantugtan bir tayyör giymiş, başını siyah tül eşarpla örtmüş.

İşte yağmurun sesi öyle dokunaklı, âdeta akustik, öyle içli.

Daha fazlaya dayanamadım, yarı yoldan iskeleye döndüm. Dönüş vapuruna daha epey var. Buraya gelişimin asıl sebebini unutmaya çalışıyorum. Buraya gelişimin asıl sebebi, Neşecan Yenge'nin kıpkırmızı tayyörler kuşanıp katıldığı cenaze töreni elbette değil. Hasta kalbimde yanan o dert: Buraya neyi, kimi özleyerek geldim?

Suali derhal cevapsız bıraktım ve yine Çelebi'ye sığındım:
Evlôimêni i vasiliya tu patrôs
Sırrını çözmeye senelerce çalışmıştım.

"Işıklar içinde uyusun"muş. Gazetede okudum: Bugünkü bir ölü için yakınları öyle söylemişler.
"Işığı bol olsun" değilmiş.
Bir de "Yolu ışık olsun!" varmış.
Ölünün ardından söylenecek sözde bile anlaşamamış bir cemiyet! Aman yarabbi!

Tarihimizin değerleri, milletimizin değerleri filan deniyor.
Takip edebildiğim ve anladığım kadarıyla şimdi vaziyet değişmiştir: Şimdi her şey tarihimizin menşeine bağlanmaktadır. Dün, tarihimiz yeni başlıyor, şimdi başlıyor denirken; şimdi nefes alsanız, nefes alırken biraz hırıldasanız, bu, bizim etimolojimizden gelen nefes alış şeklimizdir, tarihimiz bu hırıltılı nefes alışlarla dolup taşar, tarihin miras bıraktığına mecburen geri dönülür deniyor ve nefes alırken bile, inkâr ettiğimiz iddia edilen şanlı tarihimizle hesaplaşmak zorunda kaldığımız gizli intikamlarla ifade ediliyor.
Geçer geçer Sayru, bu yepyeni devir de geçer. Hangi yepyeni devirler geçmemiştir ki?!.

Cehalet öylesine almış yürümüş ki, devletimizin tarihini bilen gitgide azalıyor. Bu şanlı tarihi bilmek şöyle dursun, bu tarihin ne zaman başladığı da bir mesele halini almaya başlamış. Kabaca ikiye ayrılıyorlar. Bir kısmı Ertuğrul Gâzi-Osman Gâzi arasında gezinirken, bir kısmı sadece Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş tarihini yani 1923'ü kabul ediyor. Sanıyorum iki taraf arasında henüz büsbütün gün ışığına çıkmamış bir kavga var.

Halbuki eskiden tarihçiler -yani benim ortamektep yıllarımda- 1071'i tercih ederlerdi. Söylemem yersiz, Alparslan'ın Malazgirt zaferi bir dönüm noktası sayılırdı. Hatta, Alparslan'a hafiften 'Fâtih' edası verilirdi. Onun da öyle beyaz at üstünde ihtişamlı resimleri filan yapılırdı.

Ben Salim Hoca'ya Selçuklu'ları soracak olmuş, "Evlâdım Oğuz Türleri'yle Anadolu Selçuklu'larını karıştırma" cevabını almıştım.

Gerçi yüksek öğrenim çağımda yepyeni bir iddia da karşıma çıkmadı değil. Anadolu'yu bütünüyle bizim sayıyor, Eti'lere kadar uzanmamız gerektiği ileri sürülüyordu. Bunun bir yan kolu ise, mitologyanın Anadolu Ege'sinde doğduğu kanısındaydı ve bu sebeple tarihimiz Troya'da başlıyor, Homeros da bizim bir yurttaşımız kabul ediliyordu.

Bunları, bu faraziyeleri çılgınlık sayan bazı başka tarihçiler, 1073'te "Türk ordusu"nun Üskadar'a dayandığını yazarlar. İsmail Hâmi Bey kendi atasını ısrarla öne sürer; meşhur cümlesini ezbere bilirim: "Anadolu'nun hakikî fâtihi ve Türkiye devleti'nin kurucusu Malazgirt'ten biraz sonra fetihlere başlayıp iki buçuk yılda orduları Üsküdar'a dayamış olan Melik Ahmed Danişmend Gâzi'dir."

Melik Ahmed Danişmend'in bir de komutanı varmış, Cavaldur Caka. Cavaldur Caka, daha binli yıllar sona ermeden İstanbul'un fethini millî bir gaye haline getirmiş. Sonra münasebetsiz bir şey oluyor, Caka'nın kızını I. Kılıç Arslan alıyor. I. Kılıç Arslan Bizans imparatoru Aleksi'yle arkadaş, Aleksi'nin kışkırtmaları sebebiyle, bir şarap sofrasında "muhteşem" kaynatasını hançerleyerek öldürüyor (Danişmend).

İmdi mühim olan, Yahya Kemal Bey meşhur şiirini ("Üsküdar'ın Dost Işıkları") 1073 için mi yazmıştır, yoksa Fâtih çağı için mi?

Etrâfı okşuyor mayısın tâze rüzgârı;

Karşımda köhne Üsküdar'ın dost ışıkları...

Buradaki "mayıs" bir yol açıcı değil, çünkü Melik Ahmed Danişmend de ordularını Üsküdar'a getirdiğinde yine mayıs-mış. Öyleyken yine taze rüzgâr esecek, "*fecre karşı horozlar birer birer*" ötecek.

Edebiyat tarihimizin ve Yahya Kemal severlerin bugüne dek hiç üzerinde durmadıkları bu meseleyi, çetin bir muamma olarak, defterime kaydediyorum.

Ciddî bir vicdan azabıyla uyandım. Yataktan kalkarken azap arttı. Hele yüzümü yıkar, sümkürür, dişimi fırçalarken çok şükür, dişlerim hâlâ kendi dişlerimdir- silme vicdan azabıydım. Nasıl oluyor da, bunca zaman, huzurevindeki İffet Hanımefendi'nin ziyaretine gitmiyorum?! Aile yadigârı İffet Hanımefendi'yi huzurevlerinde yapayalnız bırakıyorum. Elbette onu Şişli'nin bu köhne apartmanında yanıma alamam. Fakat hiç değilse arada bir halini hatırını sormak üzere ziyaret edebilirim.

Acaba yaşıyor mu? Sayru Bey kadıncağız oralarda tek başına ölmüş olmasın?!

Rica ederim, böyle şeyler söyleyerek vicdan azabımı pekiştirmeyin.

Aile yadigârı bu kadın yalnız beşinci kol faaliyetlerinin peşini kovalamaz, bir yandan da memleketimizde casus teşkilâtının gelişmesine, güçlenmesine gayret ederdi. Bir şuur timsaliydi. Meselâ sık sık Kanunî devrinin bütün Hıristiyan âlemine yayılmış casus teşkilâtını anlatır, bulanık şuurlarımızı berrak kılmaya çalışırdı.

Mükemmel bir casus teşkilâtı!: Kanunî, Martin Luther'le gizliden gizliye, casusları vasıtasıyla haberleşiyor. Zira Protestanlık kurucusu Martin Luther'in Katolik'leri ikiye bölmesinden fevkalâde hoşnut. 'Soğuk harbin' ne olduğunu daha o za-

manlar keşfetmiş. Devam et devam et diyor Luther'e, hatta, bir yardımımız dokunur mu diye soruyor haber gönderiyor. Mektep lerimizde okuttuğumuz gafil ders kitaplarında bu mevzua yer verilmemesi nasıl açıklanmalı, nasıl yorumlanmalı?!

İffet Hanımefendi çeşitli maarif vekillerine baş vurmuş, görüşlerini bildirmişti. Vekiller her defasında bu sözlü bildirişleri yazıya dökmesini istemişler, hanımefendi de arz ederim arz ederim bildirişleri kaleme almıştı. Ne yazık ki hangi devirde -sağ sol milliyetçi cephe koalisyon vs- olursa olsun sonuç değişmedi, Kanunî-Martin Luther haberleşmeleri vatan evlâdının dikkatinden kaçırıldı.

İffet Hanım'ın huzurevinde ikamet etmeye başlamasından sonra davaya el koyup mücadeleyi siz sürdürebilirdiniz.

Hayır, sürdüremezdim. Benim Kanunîm başkaydı. Gerçi açıklamaktansa suskun kalmayı tercih ettim ama, benim Kanunîm öyle tarihin herkesin göklere çıkardığı, Avrupa'nın "Büyük Türk"ü filan değildir. Bir gün tarih notlarımdan oluşma defterim yayımlanınca ortaya dökülecek: Etüdlerim sonucunda Kanunî'nin kırk beş yıl boyunca kanlı iktidar savaşından ötesini görememiş bir padişah olduğunu iddia ediyor ve gözler önüne seriyorum. Onun saltanatı çok karanlık bir saltanattır, rüşvet diz boyu, kızı ve damadı rüşvet tezgâhının başındalar. Kanunsuzluktan kanunsuzluğa sürüklenilmiş. En gözde evlâdını kendine rakip görecek kadar iktidar hırsına kapılıp gitmiş. Nikâhlı cadısıyla birlikte mesut aile tablosu çizerlerken kaç bin ailenin ocağına incir dikiyorlar, darı ekiyorlar...

Aman Sayru Bey, bu fikirleriniz sizin de ocağınıza incir diker.

Biliyorum. Bildiğim için de susuyorum. Keşke şimdi de yazmamış bulunsaydım.

İnsan ispirtoluyken muhteşem şeyler yazdığını zannediyor

Gençliğimde tanınmış hikâyeci Sait Faik bana "İstediğin kadar iç ama sarı defterini yanından ayrıma, aklına bir şey gelirse hemen yazarsın" demişti. Çıkarıp kendi sarı defterini göstermişti. Denedim, müthiş bir hikâye konusuydu, hemen yazdım. Artık hiç hatırlamayarak içtim içtim. Ayıldığımda okudum, "Sakın unutma" yazmışım.

Bundan sonra kendime güvenimi kaybederek, hem içtim hem sarı defterime yazdım. Bu büyük bir saadettir. İnsan en güzel satırlarını yazdığına emin olur ve büsbütün esriyip gider. Hemen yazıyordum, şaheserimi yazıyordum. Çok tuhaf ama, sonra okuyunca çeşit çeşit, sayısız rezaletle yüz yüze geliyordum.

Fakat bir türlü ders alamıyordum. Sarhoş kafa yine şaheserime dönüyor, ayık kafa yine rezaletimle baş başa kalıyordum. Bir defasında bütün gece yazmış yazmış, yarın dünya edebiyatının kaderini değiştireceğim! diye sızıp kalmıştım.

Doktor Tahsin'le ilk buluşmamızda onun içtenliğine güvenerek -ne gaflet!- bu soydan maceralarımı anlatmıştım. Beni süzmüş süzmüş, "Sarı defterlerinizi görebilir miyim?" demişti. Onca ısrarına rağmen defterleri vermedim tabiî.

BEN: Defterlerim mahremimdir.

TAHSİN: Tıbbın mahremi yoktur.

Mahremsiz tıp yâvesine kayıtsız kalarak, mecburen şahsî araştırmalarıma yol aldım. Şöyle anlatayım size:

Bizzat kendim biliyorum ki, alkole ispirtoya hiçbir zaman zaafım olmamıştır. Tam tersine, alkolle ilişkim sosyal içici safhasının ötesine de geçmedi. Minare kırması Tahsin ne derse desin, derin heyecanlarım, derin iç gerilimler, aşırı hassasiyetim bir iki kadehle dinmekte, rahata kavuşmaktayım. Bunu anlatamadığım için başkalarına söylemeyerek, herkesten kaçarak gizli içmeye başladım. Minare kırması vaktiyle "Şimdilik pre-alkolik safhadasınız" yargısını kondurmuştu.

Halbuki burnum "ayyaş burnu" değildir ve yüzümde kılcal damarlar kanlanmamıştır. Bu yaşımda tenim akça pakçadır, ne kızarıklık, ne şişkinlik, ödem. Esasen sabahları içki ihtiyacı duymamaktayım. Alkolik güne içkiyle başlar. Bu safha bende başlamadığına göre alkolik değilim. "Sesiniz boğuklaşacak" demişti; sesim boğuk değil.

Akşam yaklaştıkça ispirtoya karşı önüne geçilemez bir arzu duyduğumu inkâr edecek değilim. Çektiğim anksiyete, bir ömür boyu yakama yapışık bunalım nöbetleri, sonsuz acıma duygum, sonra şimdiki Cahide'siz yıllar ancak bir iki kadehle hafifliyorsa, ne yapabilirim? Ertesi sabah kusmalara, bitkinliğe, eklemlerdeki güçsüzlüğe, gümbür gümbür çarpıntıya, o çöl susuzluğuna çoktan alıştım. Başıma geleceği varmış.

Kolay bir hayat değildi. Çekingendim, küstahlığı, terbiyesizliği, zeytinyağı gibi üste çıkmayı bilmezdim. Eh, çakırkeyif olunca, hiç değilse içimden geldiği gibi hareket ediyorum, özgüvenimde ufacık bir kıpırdanış...

Seneler böylece geçerken, kadeh kadeh üstüne yuvarlanırken hayallerim arttıkça artıyordu. Artık büyük bir yazar, ünlü sanlı bir aktör, eserleri kapış kapış giden bir ressamdım. Bazan -Jülide annemden tevarüs eden yetenekle- fevkalâde piyano çalıyor, bazan sihirli kemanımla gönüller fethediyordum. Etrafımdaki hain kişiler ise, yani düşmanlarım, "Çok içiyorsun! Ne halt ettiğini bilmiyorsun!" diye beni sözüm ona uyarıyorlar, hakikatteyse şöhretimi, başarılarımı çekemiyorlardı. "Siktirin gidin!" dedim onlara, "Hadi! Yallah!.."

Saat on sekiz suları. Birazdan kuru başıma içerim.

Gönlümü çeleceğini, gönlümün sesini durduramayacağımı biliyordum: Yağmur yine yağınca, tekrar, koşa koşa gittim. Halbuki ihtiyar bedenim gençlik çırpınmalarıyla boğuşuyordu.

Eski yalının bahçesine hırsız gibi girdim. Numarası değişmiş, artık otuz üç numara değil. Bahçeyi yaban otlar bürümüş. Muhteşem yalı sulara kaykılmış. Birinci dereceden tarihî eser olduğu için besbelli yıkamıyorlar. Henüz yakamamışlar.

Yeni sahibi ya da sahipleri kim? İçinde yaşayanı kalmamış ama, bir sahibi veya sahipleri olmalı. Vaktiyle sarraf Kevork'undu. Herif Cumhurreisi Millî Şef İsmet Paşa'nın Varlık Vergisi zamanında varını yoğunu elden çıkarmış, bu yalıya kıyamamış...

Mâzi bir gün yalnız benim yazdıklarımla kalacak: Sırtlardaki koruya bağlanan, pencereleri kafesli köprüyü boş yere arandım. Köprünün yerinde yeller esiyor. İçim cız etti. Sarraf Kevork bu yalıyı Mısırlı'lardan almış. Köprü on dokuzuncu asır mimarîsinin şaheseriymiş. Oradan kim bilir kaç defa beraber geçtik. Kim bilir kaç defa sana sarılmak, dudaklarından öpmek öpmek, kana kana öpmek istedim.

Bir tiyatro yahut film sahnesi gibi, durur, bana bakar, gizli hislerimi anlamışçasına, "Hayır Sayru! Hayır!" derdin.

Vücudum ateşler içinde yanıyordu.

Şimdiyse hüsran ateşiyle yanıyor. Öteki ateşi, 'aşk' ateşini seneler evvel kaybettim.

Bu sonbahar gezintilerimizde daima solgun yeşiller, ölgün kahverengiler, paslı kızıllar, sararmış, sarartılı sarılar, sapsarılar giyerdin. Öyleyken seni Mucha'nın sonbahar kadınlarından ayırmak imkânsızdı.

Giysilerinin renginde yapraklar, bitkiler, ağaçlar yağmur altında ıslanırdı. Keder cümbüşü.

Yağmur durdu. Bahçede başı beyaz -beyazı kırçıl-, mavi kanatlı bir kuş. Bir müddet seke seke yürüdü, sonra uçarak dallar arasına gizlendi. Belki ben böyle gördüm.

Bu yollarda kiremit tozlarının angudîsi savrulup dururdu. Sabahki yağmurdan yollar çamur içinde. Hâşim'in merdiven-

leri ağır ağır çıkışı da böyle bir şey olsa gerek. Anılarım beni usul usul mâziye doğru çekiyor. Hissediyorum ki, az sonra mâzinin insanı olacağım. Bunlar hep acı anılar. Zaten mükedder, bedbaht bir hayatım oldu.

"Ne hissediyorsun?" diye sorardın, "Hissettiklerini söyle bana."

Ne hissettiğimi pekâlâ biliyordun. Sana ait olmak istiyordum. Senin benim olmayacağını bildiğim için, sana ait olmak, senin olmak...

Başımı çevirdim ve denizi gördüm. Kara bir şilep geçiyordu.

Tanrıçam, sana hiçbir zaman anlatmadım, anlatamazdım da: Senden sakladığım, galiba herkesten sakladığım ikinci bir hayatım vardı. (Fakat kimin yoktur ki!) Buradan yalıdan ayrılınca -şimdi sanki yeniden ayrılıyorum, hatıralar beni deli ediyor mahvediyor-, hemen o an senin hasretini duyarak, üzgün, yıkık, karşı yakaya geçiyor, Beyoğlu'na çıkıyor, vakit akşama iyice yakın, Cadde-i Kebir elektrik ziyalarında yüzüyor, temiz pak giyinmiş karıkocalar, nişanlılar kol kola girmiş. Âdeta genç yaşlı herkes sevdiğiyle yan yana, ben yalnız. Tünel'e kadar yürüyor, geri dönüyor, tekrar o taraflara koşuyor, sinemaların kapılarında, afişlerin önünde artık durmayarak, Yüksekkaldırım'da çırpınıyor, çırpınıştan bir türlü kurtulamıyor, derhal kaçacakken, ayaklarım geri geri gitse de, bedenim kanatlanmışçasına yine geri dönüyor, kasıklarımda o korkunç zonklama, çılgıncasına, Abanoz Sokağı'na, Abanoz'a koşuyordum.

Sokak, adını aldığı kıymetli tahta (ebenaceae) gibi siyahlara bürünmüş. Bu cilâlı, parlak siyahın ortasında, şurda burda, cılız sönük ışıklar, yırtık kahkahalar, 'yırtılan' kahkahalar, kesik hıçkırıklar, ana avrat küfürler, kandilli küfürler. Kuytuda bir

kuşuyor. Birkaç bahriyeli şarkı söyleyerek geçiyorlar. Yaşlı bir çaça el ediyor.

Fakat ben bildiğim o eve giriyordum. Öteki evler arasında artık yalnızca o ev. Hep vicdan azabı, hep ihanet duygusuyla. Fakat asla vazgeçemeyerek. Şehvetle boğaz boğaza gelince.

Abanoz! Daha ilk işittiğimden başlayarak Hâşim'in "O Belde"sine karışırdı, hülyaları daha tuhaf bir "O Belde". Başta Ferruh Ağabey, mektepte büyüklerimiz göğüslerini kabarta kabarta anlatırlardı. Ve biz, henüz o sokağa adım atmamış olanlarda derin eziklik. Bana gelince, Hâşim'in mısralarını kendime fısıldayıp dururdum: "*Ve mâî gölgeli bir beldeden ıssâ kalarak*"... Onlardaki o ne iftihardı! Hiç utanmadan anlatırlardı, kadınları, kadınların hep iltifatkâr, fakat hep açık saçık sözlerini. "*Kadınlar orda güzel, ince, sâf, leylîdir*"... Davetlerini, sen fişek attıktan sonra "Arslanım!" deyişlerini. Demek dudaklarındaki ağlayışlı öpüşlerle, gözlerindeki "*nıli ükât-ı istifham*"la gönül acılarını dindiriyorlardı. Demek orada... Bu insan harası hayallerimin yurdu olup çıkacaktı...

Gidenler gelenler, inenler çıkanlar, bir sel akar bu sokaktan. Kuş kafesi kadar pencere açılmış büyük demir kapılar...

Öylesine çok hayal etmiştim ki, insan harasına yine Ferruh Ağabey'in delaletiyle ayak basınca hiç yadırgamamıştım. Ferruh Ağabey dövüşçü horuzu gibi kasıla kasıla "Bızdık size emanet!" diyor. Yalnız tuhaf bir his, handiyse bir sanrı: Hepsi yarı çıplak, kiminin tek memesi fırlamış, şu dolgun kalçalı çorapsız, beriki basma entarisini açıp açıp kapatıyor, hepsi hırpalanmış o kadınları beyaz mermerlerden bir deniz kızı gibi görmeye çalışıyorum!

Kimi ayakta, kimi oturmuş, gümrah saçlısı şakır şukur sakız çiğniyor, kısa saçlısı mangaldaki tencerenin kapağını açmış, esmeri merdivenden iniyor, evindeymişçesine hanım hanımcık yün ören, el aynasında kaşlarını alan: Hep deniz kızları.

Hatta, okulun arka bahçesinden buraya cümbür cemaat gelmiş olmalarına şaşar kalırdım.

Bir gün onu gördüm: Kapının önündeydi. Havagazı, mazut sık kokan sokakta nefes almaya çalışıyor. Gözümü alan, cart kırmızı boyanmış etli dudakları, omuzlarını döven, oksijen sarısı, lüle lüle saçları. Kaşları, kirpikleri kömür siyahı. Koyu kahverengi gözlerine bakakaldım.

Aile muhitinin kelimelerine sırnaşıktır umumhaneler: "Ka cacım gelsene!" diyor. Üst dudağının kenarına kondurulmuş kömür siyahı beni yeni fark ediyorum. Cart kırmızı ruj dudaklarından dişlerine taşmış.

Az sonra merdivenleri çıkıyorduk. Basamaklar fena halde gıcırdıyordu. Boyuna depreştirdiği kalçalarından gözlerimi alamıyordum.

Her şeyin ne kadar temizlense, yıkansa, yunsa, silinse, ne yapılsa, biraz kirli, her şeyin hayli eskimiş, aşınmış, çürümüş olduğu odalardan birindeydik yine. Oda ekşi ekşi lizol kokuyor. Perdeler eprimiş, perdelerde sigara yanıkları. Şiltesi çarpık karyolanın boyası pul pul dökülmüş, iskemle kırık, duvardaki çivilerde allı morlu, açık saçık giysiler, zavallı bir hırka. Neden sonra gördüğüm, lekeli aynanın kenarına iliştirilmiş bir iki fotoğraf: Galiba Çamlıca'da fayton gezintisi; üç beş kadın kol kola girmişler, objektife gülümsemişler; salaş bir Boğaz lokantasında bıyıkları burma, kabzımal kılıklı bir erkekle o...

Şehvetin vurgununda tir tir titriyordum. Diz çökerek beline sarıldım. Biraz şaşırdı. Eteğini kaldırdım, külotunu sıyırmaya çalıştım. "Dur! Ben soyunurum" dedi. Tedirginleşmiş, geriye çekilmeye yeltenmişti. Kalçalarını büsbütün avuçlayarak büsbütün kendime çektim. Omuzlarını döven oksijen sarısı saçlar, hayalimde altın sarısı kesildiler. Tekrar donuna el attım; etek tıraşını ihmal etmiş, bu beni çıldırttı.

"Çek elini!"

Onu artık hoyrat bir âşığın kollarından yeni kurtulmuş, tecrübesiz, toy, utangaç bir kız olarak görüyordum. Geniş omuzları, uzun boyu, adeleli kollarıyla o hoyrat âşık bendim. Az sonra genç kızın ipekten gece entarisi sıyrılacak, ayaklarının ucuna yığılıp kalacak, beyaz mermerler kadar pürüzsüz bu çırılçıplak vücut kollarımın arasında çırpınacaktı.

"Sapık mısın?! Kaçık herif" Güç belâ sıyrıldı. "Şimdi çaça ablamı çağırırım!" Böyle söylüyordu ama, bir yandan da hoyrat erkeğinin arzularına yenik düşmüş, ucuz poplinden elbisesini çıkarıyordu. Sütyen (sutyen?) takmamış. Külotuyla karşımda duruyor. Ben hâlâ ayağa kalkamamış, yanık kalbimin hasretiyle iniyor, pantalonumun düğmelerini çözmeye çalışıyordum.

O, şimdi çırılçıplak, yatağa uzanmıştı. Benim olmayı bekliyordu, benim olmayı, benim olmayı!

Karyolaya tutunarak kalktım ve üstüne çıktım. "Benim ol! Benim ol!" Göğsüm garip bir hırıltıyla kalkıp iniyor, "İlâhem! İlâhem!", sesim boğuklaşıyor, kelimelerim artık anlaşılmıyordu...

Hayatıma takma adıyla bile giremeyecekti. O akşamdan sonra, her defasında benim olurken "Cahidem! Cahidem!" diye haykırıyordum ve o artık benim tanrıçam, kendini benden esirgemeyen, kendini bana cömertçe veren, susuzluğumu ölesiye dindiren ikinci Cahidem oluyordu.

Senden sonra ona koşuyordum. Seninle sevişiyormuşçasına -oysa bu aşkı cismanîyetten uzak, ruhanî bir aşk zannetmiştim-, sana sahip oluyormuşçasına, bütün varlığımı, bütün benliğimi ona veriyordum. "Cahidem! Cahidem!.. Tanrıçam! Tanrıçam!"lara alışmıştı artık. Hatta, o giyinikken sarılmalarıma, soyunması için yalvarışlarıma, soymak için çırpınışlarıma ses etmiyor, bir merhametle saçlarımı okşuyordu.

Ona koşuyordum. Yatak odandaki komodinin üstünde duran leylâk kolonyasından -Lilas Ponpon marka- hediye et-

miştim. Yalnız ben gelince sürerdi. Sonra leylâk kokusu ben de kalır; uçup gitmeden leylâk kokusu, ben yine sana ve ona koşardım.

Istırap sağanağında -hiç beklemiyordum- iki yeni haiku:

Akşamda ilk yıldızın
uzak ışığına
yazmaktı hep
İkincisi:
Denizle birleşti
hep bir ölü denizle
alınyazım

Bütün dermansızlığıma rağmen bu yağmurlu günde yine gittim. Hava çok serin. Tepeye güçlükle tırmandım. Fıstık ağaçları çok yaşlanmış, o kadar yaşlanmış ki, her biri fıstık çadalozu olup çıkmış. Zavallı pinus pinea'lar!

Yaklaşırken, terasayı, küçük köşkü yerli yerinde gördüm. Fakat onlar da kendilerinin hayaleti olmuş. Boğaz'ın sırtlarını kaplayan çürük diş siteler arasında pek hazin. Vaktiyle bu köşkü, pırlantası tertemiz tektaş yüzüğe benzetirlerdi.

Niye metruk? Belli değil.

Cahide'nin ihtişamlı günlerinde misafirlerle, sanatkârlar, vekiller, gazeteciler, kordiplomatik, hayatla, şenlikle dolup taşardı. Kapıları, pencereleri, panoları, her şeyi Viyana'dan getirtilmiş. Nakışlarla -güller, süsenler, kuğu boyunlu zambaklar...- bezeli o güzelim buzlu camları şimdi kirpas içinde, çatlak, kırık.

Köşkün önündeki, fındık ağacından kanapeye çöktüm. Kanapeye bir şey olmamış. Sanki daha dün, seninle baş başa oturmuşuz. Ve sanki, şimdi, biraz sonra geleceksin.

"Çok bekledin mi? Geç kaldım."

Kâni Bey sinirliymiş, çekilen sahneyi beğenmemiş. *Yuvamı Yıkamazsın*'ın setinden geliyorsun.

"Hayır ilâhem, hiç sıkılmadım. Seni beklerken, seninle bütün hatıralarımı yeniden yaşadım."

Sayru Bey "sen" değil, siz: Hayır hanımefendi, hiç sıkılmadım. Sizi beklerken bütün hatıralarımı yeniden yaşadım.

CAHİDE (gayet sinirli): Başımın belâsı! Ne bekliyorsun burda?! Duvarlara tırmanıp mı girdin buralara?!

Yıllar geçtikçe, büsbütün eskilerde kalanları, tuhaf ama, daha canlı, daha seçik hatırlıyorum. Hurda teferruata kadar hepsi canlanıyor. Akşam mı, sabah mı, vakitler, renkler, kokular, hisler, sesler, tınılar, hepsi!

Meselâ Cahide'nin bana acıdığını, sırf bu acıma duygusuyla bir süre daha yanımda kaldığını, daha doğrusu, onun yanında bir süre daha kalmama izin verdiğini bugün daha şiddetle hissediyorum. Akşama aşağıda yalıda olması gerekiyor. Akşama, nefret ettiğim o Ermeni sarraf gelecek. Cahide sarraf için hazırlanacak, saçlarını tarayacak, şahane bir gece elbisesi giyecek, Kevork'un hediyesi zümrüt yüzüğünü takacak ve en son, fisfisli kristal şişeden bol bol Arpège sürünecek.

Bense, Abanoz'a koşacağım.

Acı senelerdi.

Hatıralar annesi, sevgililer sultanı...

Biraz Baudelaire bilirim. Cahit'i de biraz bilirim...

Hayat denen büyük aşağılanış! Yaşadınız Sayru Bey.

Elbette. Senelerden beri yaşadım.

Eve dönmüşsünüzdür, düşe kalka, içkiyi adamakıllı kaçırmış. Yalnız, küskün, yoldan çıkaran öteki benliğinizle uçsuz bucaksız, bitmez tükenmez hesaplaşma içinde.

Evet, müthiş bir umarsızlığı örtbas etmeye çalışarak.

Mutfağın ışığını yaktığınızda -Lâzıme Hanım hasta, kaç gündür gelemiyor; bulaşıklar yıkanmamış- kınkanatlılardan mı, kınkanatsızlardan mı olduğunu bilemediğiniz iri bir böcek, o, Alman tipi hamamböceklerinden biri fayansı arşınlıyor. Kirli tabaklar ziyafetinde bir tür volta atış. Duyargaları ışığı sezinler. Yetmiş beş mumluk ampul; ışığa duyarlıdır hamamböcekleri. Telâşla kaçışır, can tatlı. Ölüm, içgüdüsünde kendini duyumsatır böceğe. Sonsuz bir koşu başlamıştır şimdi.

Bu yeni Gregor Samsa!

Bazan öldürüyorsunuz.

Ama bazan. Her zaman değil. Gregor'u da anası babası kızkardeşi öldürdüler.

Hayır. Onlar Gregor Samsa'nın öldüğü gün kır gezintisine çıktılar.

İlâç sıkarak öldürüyorum. "Haşareyi güldürmeyiniz!" diye bir reklam kampanyası vardı, tesiri yüksek oldu. Ama dediğim gibi: Bazı geceler. İç karanlığımla, ezginliğimle boğuştuğum gecelerde pek yabancı gelmiyor hamamböcekleri. Koca doğada onların yeri niye olmasın?! Kıyak geçip, her şeyin tıkırında gittiğini sansınlar, bir gece daha yaşasınlar diyorum.

Demediğiniz zamanlar da oluyor.

Sıradan bir insan kisvesine bürünmek zorunda kaldığım gecelerde. Kapıyı açıp eve girdiğimde, ilk işim mutfakta böcek avına çıkmaktır. Buzdolabının üstünde hazır bekleyen ilâç şişesini kapıyorum, haydaa!, ölsün Gregor Samsa'lar!

Hatta, bazan, onları kurtardığınızı düşünüyorsunuz.

Farklı bir psikolojidir: Önce sıradan insan kisvesinden sıyrılıyorum. Büyük komutanların, büyük liderlerin, diktatörlerin, büyük tiranların kisvesine bürünüyorum. Buyurganlığıma ve gaddarlığıma kavuşunca, cinayetin sebebini tahlil ediyorum: Evet, kurtardım, hayat denen büyük aşağılanıştan! İçime su serpiliyor.

Çünkü herkes birbirini yok ediyor burada. Cahide sizi yok etmedi mi?

Oysa ne kadar güzel başlamıştı.

Hatırlamıyorum. Öyle miydi?

Hatırlayacaksınız Sayru Bey, yüreğiniz kötü kötü çarparak hatırlayacaksınız.

Abanoz'daki Cahidem sutyen takmaz, kombinezon giymezdi.

Sözlük -fevkalâde tahrik ediyor-, kadınların giydiği kolsuz, yakasız, kısa iç çamaşırı diyor. Dekolteydi evet, göğüs ayrığına kadar açık, sonra dantelalar. Ama pek kısa değildi, dizkapaklarına kadar inerdi. Mavileri, pembeleri, sincabîleri; siyahları pek gizemli olurdu.

Şimdi kombinezonlu tek kadın kalmadı. Üzerinde durulacak meseledir, sosyolojik bir mesele.

Eskiden, kadın iç çamaşırı, korsa (korse?), jartiyer falan satan dükkânların vitrinlerinde, bol dantelalı, ipekten, ince jarseden kombinezonlar peri kızları gibi sergilenir, gözlere takdim olunurdu.

Erkeklerin bu vitrinlere bakmaları pek âdetten değilken, ben kendimi tutamaz, öksürük tutmuş burnumu siliyormuş gibi yaparak, camekân önlerinde uzun uzadıya durur, hepsini seyreder ve pek coşardım.

Aynı günün akşamı:

Kadınların beni paylaşamadıkları çağlarda, sevgililerime çeşit çeşit kombinezonlar hediye ederdim. Yine hep tuhaf karşılanacağı, o günün muhafazakâr anlayışına uymayacağı için bunları satın almak başlı başına meseleydi. Dükkâna mağazaya giremezdiniz. Beyoğlu'nda bir iki kez girmeyi denemiş, Beyoğlu gibi mezhebi enikonu geniş bir semtte bile yadırganmıştım.

Bunun üzerine gidiyor, vitrinden seçiyor, sonra kenara çekilip pusuya yatıyor, en yollu hanımı seçip derdimi anlatıyor ve hem kombinezonun parasını hem üç beş lira bahşiş (pour boire) vererek bekliyordum. Yollu hanım çok geçmeden kombinezonla geri dönüyordu. Bazıları "Seni çapkın seni gidi çapkın!" derlerdi.

Böyle pek çok kombinezon hediye etmişimdir.

Fakat bir defasında aynı zamanda münasebetimi sürdürdüğüm iki ayrı sevgilim garsoniyerimde -randevuları karıştırmışım- bir araya geldiler. Muazzam bir kombinezon kavgası koptu, seninki güzel benimki güzel filan. Kızılca kıyamet.

Tahmin edileceği gibi, kadınlardan biri uzatmalı sevgilim Kette'ydi. Kette yeni sevgilimin bir heykel azametiyle yarı çıplak -kombinezonu sıyrılmış- halini görünce çıldırdı ve kızcağızın üstüne atladı. Avaz avaz haykırıyordu:

"Bir gecelik koynuna girdin diye sevdiğim erkeği sana bırakacak kadar adî bir kadın olmadığımı şimdi anlayacaksın! Ben bu erkeğe her şeyimi verdim! Bir erkeğin ancak seven bir kadın tarafından bilinmesi gereken her şeyini şimdi sen de öğrendin, tattın. Şıllık, bunun cezasını çekeceksin!"

"Bu kombinezon sevdiğin erkeğin bana hediyesidir!"

Söylenecek söz değildi tabiî. Söylenmeyecek bu söz söylendikten sonra Konkordiya dilberi Kette'yi durdurmak imkânsızlaştı. Küfrün bini bir para! Yeni sevgilimin kombinezonu bir anda paramparça oldu. İkisi sille tokat dövüşüyorlar. Hem gururum okşanıyor, hem ne yapacağımı kestiremiyorum...

Hey gidi günler hey...

Hangi insan bu gelişli gidişli dünyada günahsızdır? Hiç değilse ben kendime kendi günahlarımı iyi kötü itiraf edebildim. Ahlâk dediğimiz şey, tıpkı alınyazısı gibi değiştirilemiyor.

Kendime öğütler verdim ama nafile, ne cinsî arzularımı durdurabildim ne ahlâkımı değiştirebildim.

Radife büyükannem gözümün içine içine bakar, "Günaha girmişsin" derdi.

Radife büyükannem ayrıca, Jülide anneme beni göstererek, "Bu günaha girmiş" diye müzevirlik yapardı. Jülide annemse çıngıraklı kahkahasını atar, "Bu mıymıntı mı?! Keşke keşke...", sonra piyanosunun başına geçer, *Hey hey / Bana derler külhanlı*'yı hem çalar hem söylerdi.

Şimdi anlıyorum ki, Jülide annem hakikaten hain bir kadındı.

Yalnızlığın kınkanatlı ya da kınkanatsız hamamböceklerini bir daha hiç öldürmeyeceğim. Benim vaktiyle Cahide'ye gittiğim gibi, çünkü onlar da bana geliyorlar.

Kanlıca'ya -Kandilli değil miydi?- ismi Sayru soyadı Usman olan bir hamamböceği gitmişti. Hamamböcekleri sahne ve perde sanatkârlarına âşık olmayacak diye bir şey yok.

Sevgilim bir böcektir

Şair söylemiş ama, Cahide bir gün olsun bana bunu söylemedi. Gerçi karafatmalar arasında yaşadı, karafatmalar onu benden boyuna kaçırdılar, Cahide'ye getirdiğim badem şekerlerini çaldılar.

Cahide şimdi sana küsülüdür Sayru!

Hava puslu.

Kabızlığım için kuru kayısı yedim.

Beni belki de yılan gibi görmek istiyordu. Çünkü, gözleri zümrütten, başını hafifçe kaldırmış, çatallı dilini uzatmış (çatallı, çatal?), altın yılan kravat iğnesi armağan etmişti. Hem de, doğum günüm zannettiği alelade bir günde.

"Ooo! Çok teşekkür ederim" falan demiştim.

Bir başka defasında da, süvari kamçısı şeklinde, sapında kırpık pırlantalar, bir başka kravat iğnesi.

İnce işçiliklerine rağmen ikisi de zevksiz. Galiba ikisi de Kevork'un. Zira herif, bohça kadar şişkin kravatlar bağlardı, bu devâsa iğneler ancak o bohçalara takılır...

Jülide annem, Yesarî Asım Bey'in *Sandalda seni gördüm de beğendim / Bir kere bana baksa dedim hüsnü bülendim*'ini de sever, çalar, söylerdi. *Şahane nazarlarla hemen baktın efendim / Bir kere bana baksa dedim hüsnü bülendim...*

Tabiî bunun bir hikâyesi var: Pederle Jülide annemi birbirlerine tanıştırmak isteyen müşterek arkadaşları bu sandal işini bulmuşlar. Müşterek hanım arkadaşlar sandalcıyla Kalamış'a geliyorlar. Kalamış'ta bekleyen bir başka sandal var ki, içinde müşterek bey arkadaşlar. Erkekler kısmında Rasim Rıza, kadınlar kısmında Jülide annem; müşterek arkadaşlar onları birbirlerine şöyle az uzaktan gösteriyorlar. İki taraf da bu tanışmayı müspet karşılamış olacak ki sandallar yanaşıyor, ooo merhabalar, hava ne güzel bugün değil miler filan. Jülide Küçükhanımefendi bu toprağın münevver bir kızı, Rasim Rıza memleketin genç medar-ı iftiharı filan. Hep beraber Todori'nin bahçesine gidiliyor, biralar tokuşturuluyor, Jülide'yle Rasim Rıza birbirlerini uzun uzadıya süzüyorlar.

Jülide annem *Sandalda gezerken seni gördüm de beğendim*'i her nedense pattadak keser, yine Yesarî Asım Bey'in *Hülyaya dalar sonra perişan uyanırdım*'ına geçerdi...

Bugünlerde aile hatıraları bol bol sökün ediyor.

Yahya Kemal Bey mi söylemişti, bizim tarihimizin romanı şarkılarımızdadır diye?

Acaba ne söylemek istemişti?

Freud tabiî yılana ve kamçıya neler yakıştırır!
(Kravat iğneleri fasulye sırığı Tahsin'le konuşulacak.)

Freud'un baba katili ilân ettiği Dostoyevski, kendisinden başka hiç kimse olmayan -bilirim ben: Kim kimdir? Yılların tecrübesi konuşuyor...- kahramanının niçin haşere bile olamadığını anlatmak istemiş fakat anlatamamıştır.

Anlatmak gönlünden geçiyormuş. Elin kalem tutuyor, anlat o zaman! Böcek olmaya bile lâyık değilmiş. Lâf bunlar, yeteneksizliğin örtbas edilişi!

Ben lâyıktım ve oldum.

Yıldızımın, Dostoyevski'nin yıldızından çok daha parlak olduğunu hissettiğim şu an, anlatabileceğimi de hissediyorum. Hem de *Die Verwandlung* hırsızlığına düşmeden. Şansımı henüz kaybetmedim.

Dün ve bugün. Bugün akşama kadar. Tek satır yok. Çıt yok. Tek cümle çıkmadı. Tek sözcük, tek kelime!

Yazı masamın başında kıpırdamadan oturdum. Sabaha karşı başım düştü, biraz uyukladım ama sık sık silkinerek kendime geldim. Hep bekledim.

Bekledim diyorum, zira artık beklemiyorum. Yazarım demek bomboş bir iddia. Yaz diyince (deyince?) olmuyor. *Die Verwandlung* muharriri çalmamış, oturup yazmış. Dostoyevski'nin Dostoyevski'den başka kimse olmayan kahramanı haddini bildiği için yazmaya yeltenmemiş. Sayru sen haddini bilmeyenlerdensin.

Yazık.

Şimdi akşam. Kelimelerim biraz geri döndüler.

Cahide o zamanlar Paris'teyken -Sarah Bernhardt'ın müzesini gezmiş- ve basın bu seyahat hakkında gün be gün bilgi

verirken, ben o bahar sabahları Cahidemin gelip leylâk kokulu elleriyle saçlarımı okşadığını hissederdim. Paris'te değil, çok yakınımda, baş ucumdaydı. Ama burada yanımda oluşunu kimseye anlatmıyor, kimseye söylemiyordum.

Zaten ilâhem de "Sus! Bu bir sır" diyordu.

Ben de Cahidemin kıvılcımlar saçan gümrah saçlarını okşamıştım!

Madam Katya kapıyı açtığında, "Nerdesiniz?! Sabahtan beri sizi iki defa aradık!" demişti. Sonra telgıraf çekmişler: "Çabuk gelin!"

Telgırafi alır almaz koşmuştum. Madam Katya büyük bir endişeyle "Cahide Hanımefendi hasta. Çok hasta!" dedi, titriyordu. Hemen üst kata, Cahide'nin yattığı odaya (yatak odası) çıktık. Daha merdivenlerde validol kokusuyla genzim yandı. Çekilen azaplar, ıstıraplarla çıkagelir o koku.

Yarı aralık kapıdan bir gölge gibi içeriye süzüldüm. Madam arkamda, galiba kesik kesik ağlamaya başlamıştı. Cahide ipek penyevuarıyla yatağına atmıştı kendini. Sapsarı saçları dağılmıştı. Koştum ve bu çağlayan saçları okşadım. Cahide gözlerini açtı, gözleri kıpkırmızı, kan çanağı; besbelli ağlamış, çokça ağlamış.

"Ne var? Ne oldu? Seni üzecek ne yaptılar?"

Söylemiyor, susuyor.

Madam Katya söyledi: *Yuvamı Yıkamazsın*'ın setinde sinirlenmiş. Öteki oyuncu hanım -Madam Katya ismini bir türlü hatırlayamıyor- Cahideme çirkin sözler sarfetmiş, rejisör Kâni Bey kayıtsız kalmış. Öyleyken Cahide seti terk ediyor, yol boyu Buick marka arabasında ağlıyor.

Nihayet "Şefkate ihtiyacım var Sayru" dedi. Hırpalanmış bir çocuk gibi ellerime sarıldı.

"Derhal gidip konuşmaklığımı ister misin Kâni Bey'le?"

"Hayır hayır. Sanat hayatımda genç bir hâmîm olduğu bilinsin istemiyorum."

Gözlerini çevirmişti. Açık pencereden, aralık pancurlardan içeriye fışkırmaya çalışan leylâk dalına bakıyordu. Birden, bu mayıs sabahı ona gelirken bir demet gonca gül getirmeyi unuttuğumu fark etmiştim. Halbuki daha önce getirdiğim mini mini çardakgülleri komodinin üstündeki gümüş vazoda kuruyup kalmıştı.

Kalbim sonsuz bir aşkla doluydu. Görüyordum ki, bu kadın, mâbûdem tepeden tırnağa bir sanat eseridir. Böyle bir kadının kalbinde -küçücük de olsa- bir yerim vardı; daha ne isteyebilir, ne bekleyebilirdim...

O, hıçkırmaktan boğuklaşmış sesiyle, "Bana ıstırap çektiriyorlar Sayru" diyordu, "beni öldüresiye üzüyorlar..."

"Kıskandıkları için" dedim, "şöhretini, güzelliğini, her şeyini!"

MADAM KATYA: İyileşiyorsunuz hanımefendi, iyileşiyorsunuz!

CAHİDE: Haklısın Katya. Sayru'nun şefkati iyi geldi. Sen bana bol sarımsaklı bir cacık yap.

Hatıralarım beni galiba aldatıyor. Çünkü aynı ıstırabı başka türlü de hatırlıyorum.

Madam Katya filan beni yalıya çağırmamıştı. Cahide'nin hasretine dayanamayarak kendim gitmiştim. Henüz akşam inmediği halde, yalının arkasındaki korular çoktan kararmıştı. Şakır şakır yağmur çinko renkli bir akşama hazırlanıyordu. Kalbim de bu akşam kadar kasvetliydi.

Burada ne işim var, buraya niye geldim diyordum, Cahide beni çağırmadı ki, dâvet etmedi ki. Daha o zaman, gençliğimde, kimse tarafından sevilmemiş bir insandım. Eş dost kendi aralarında toplaşır, eğlentiler tertip ederler, beni çağırmazlardı. Çağırmamak da değil, beni çağırmayı unuturlardı.

Kunt duvarlar ortasındaki kapının önüne gelince durak sadım. Kabul edilmeme ihtimalim çok yüksekti. Dört bir yanımdan ıpıslak, kurumuş çınar yaprakları uçuşarak geçiyordu. Ceketimle örtmeye çalıştığım bir deste çardakgülü de sırılsıklam olmuştu. Kapıdaki büyük çıngırağı uzun uzadıya çaldım. Hayalimde Cahide boyuna Muhsin'e gülümsüyordu, derken pelikül kararıyor, film şeridi ansızın kopuyordu.

Acı acı yankıyan çıngırağa kimse gelmemişti. Fakat kapının zaten aralık durduğunu fark etmiştim. Bir hırsız gibi içeriye süzüldüm, bahçeye inen dik merdivenin başında, markiz altında durdum. Bu derin sonbahar akşamında bahçe o kadar güzeldi ki! Nihayet basamaklardan inmeye başladım.

Garip, gülünç düşünceler: Hâşim ağır ağır çıktı merdivenden, ben ağır ağır iniyorum filan. Eteklerimde güneş rengi değil, sapsarı, pas rengi, kurumuş, kaskatı kesilmişken, şimdi yağmurla ıslanmış, çamurlu yapraklar filan...

Yalının kapısını Madam Katya neden sonra açtı. "Niçin geldiniz? Cahide Hanımefendi sizi beklemiyor ki, ne işiniz var?!" diye sordu. Sırtına simsiyah bir şal almıştı. Zaten simsiyahlar giymişti.

Ona yalvardım, "Ne olur beni içeriye alın" dedim. Galiba ağlıyordum.

Katya bir an yaşlı gözlerime baktı. Hatta yanağımı okşar gibi yaptı. "Oğlum Rusya'da kaldı, ondan haber alamıyorum" dedi, "Kızıllar belki de öldürdüler onu." Ağlamıyordu fakat çehresi yeis içindeydi.

Birlikte içeriye geçtik. Salon kapısında Madam Katya aniden (ânîden?) kayboldu. Çekinerek, kalbim küt küt çarparak salona girdim. Perdeler (stor-istor?) hep inikti. Zümrüt yeşili abajurlu lambanın sönük ışığı olmasa, burası kapkaranlık kalacaktı diyebilirim. Cahide divana uzanmış, Hâmid Beyefendi'nin *Finten*'ini okuyordu. Gözlerinde koyu balrengi

bir cilâ. Başını kaldırdı. Beni kahredecek bir susuştan sonra, "Otursana" dedi.

Hemen yanıbaşımdaki koltuğa iliştim.

"Niçin geldin? Ben çağırmadan gelme demedim miydim sana." Sesi gayet alçaktı ama vurguları şiddetli, buyurgan.

"Sizi çok özlemiştim. Yapamadım, bekleyemedim."

"O pis Hintli uşak gibi yapışkansın!" Sesi yükselmişti. "Katya! Katya!" diye seslendi.

Anîden kaybolmuş Katya anîden meydana çıktı.

"Bunu niye içeriye aldın?!"

Madam hep aynı ıstırap çehresiyle yıkık, "Oğlumu hatırlattı bana. Kızıllar, oğlumu mutlaka öldürdüler" dedi.

"Yeter! Bıktım senin ölü mü diri mi oğlundan! Şurda iki satır *Finten* ezberlemeye çalışıyorum, bu kazulet karşıma çıkıyor!" Bana döndü, "Kazulet nerden gelir bilir misin?! Kazurattan gelir, kazurattan!"

Kalbime bastırdığım ıslak çardakgüllerini koltuğun kenarına bırakarak fırlayıp ayrılmıştım...

Rüyalarıma tuhaf bir kadın giriyor: Önce Sarah Bernhardt oluyor, sonra Cahide, en son da Muallâ Küçükhanımefendi artık. Hepsi aynı kadınken bu sonuncusu bana keman çalmaya başlıyor, galiba Vivaldi, galiba *Le Quatro Stagioni Dell'Anno*.

Ben atlas sünnet yorganımın altındayım.

Dün gece yine aynı rüya:

Önce Sarah kotletpane pişiriyor, galeta ununa bulanarak kızartılan pirzola. Kokusunu bile duyuyorum.

Sonra Cahide, Nâmık İsmail'in atölyesine gelmiş, koyun postuna uzanarak poz veriyor. Ressam tuvali başında. Rüyamdaki Cahide neyse ki lasteks mayoyla. Başına mor enginar çiçeği bir bone takmış. Gazetecilere poz veriyor. Mevki Kü-